

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Revista Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare

an XXIX • nr. 1 (56) • iunie 2021

Redactor-șef: dr. Florian ROATIȘ florianroatis@yahoo.com

Redactor-șef adjunct: Laviniu ARDELEAN

Redactori: Gabriel STAN-LASCU

Csilla TEMIAN

Diana FILIP

Ioan NEAMȚIU

BIBLIOTHECA SEPTENTRIONALIS

Publicație semestrială

<http://www.bibliotecamm.ro>

ISSN 1221-3764

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „PETRE DULFU” BAIA MARE

Director: prof. dr. TEODOR ARDELEAN

Tehnoredactare și copertă: Gabriel STAN-LASCU

Postare pe site-ul bibliotecii: Marcel ȚURA

Multiplicare și broșare: Gheorghe ȘUT

Învățământul românesc: încotro?

Dr. Florian ROATIȘ

Suntem la sfârșit de iunie: căldură mare, vorba lui Caragiale, vijelii, inundații și... emoții. Emoții ale elevilor, părinților și, la sfârșit, dar nu în ultimul rând, ale profesorilor și bunicilor!

Este al doilea an în care bilanțul învățământului românesc are loc în pandemie, deci în condiții speciale. Și, totuși, rezultatele de la Evaluarea Națională și de la Bacalaureat, așteptate cu sufletul la gură, nu au fost (anul trecut) și nu vor fi nici în 2021 sensibil diferite de anii considerați „normali”. Și aceasta datorită unor strategii ad-hoc: în anul anterior s-a recurs la reducerea materiei (doar la cea predată în semestrul I), însoțită de o diminuare a exigenței prin elaborarea unor subiecte cu grad scăzut de dificultate și printr-o corectare „în folosul elevului”¹. Or, este știut că la deficiențele și disfuncțiile adunate în învățământul românesc în ultimele trei decenii, pandemia de Covid a adăugat altele, cu modificările operate în modul și instrumentele de predare-evaluare. Conceput – dar utilizat mai puțin la noi – până acum doar ca un adjuvant care completează învățământul clasic, cel online a devenit peste noapte substitut al celui tradițional. La noi, predarea online a debutat greoi, datorită insuficienței pregătiri

digitale a profesorilor și elevilor, ca și – lucru mai grav – absenței tehnologiilor digitale. Dacă în mediul urban instruirea în acest mod s-a desfășurat mulțumitor, în cel rural accesul la învățământul online a fost parțial. Și era firesc acest lucru nefiresc, întrucât se cunoaște starea școlilor de la sate, multe lipsite de autorizație de funcționare datorită condițiilor improprie (existența toaletelor în curte, spre exemplu), reiterate la fiecare început de an școlar. Ca atare, nu ne surprinde modesta eficiență a învățământului practicat la noi pe parcursul ultimilor doi ani și nu ar fi exclus să vorbim, peste timp, când pregătirea lacunară de acum își va arăta consecințele, de o „generație Covid-19” (Andrei Marga). Ministerul Educației a introdus ore remediale pentru recuperarea materiei pierdute, dar la acestea s-au înscris mai puțin de 10% dintre elevi!

Este o utopie să credem că se poate recupera ceea ce s-a pierdut pe drumul neumblat până acum la noi al învățământului online. Și în vremurile așa-zis normale, recuperările materiei (după grevele profesorilor, spre exemplu) s-au făcut mai mult pe hârtie. Despre educație, ce să mai vorbim! Bătălia se va da pentru note mari la Bacalaureat, după ce mediile generale s-au încheiat, cum era de așteptat, în favoarea elevului². Sub presiunea părinților, dar și cu gândul la prestigiul școlii lor, profesorii au coborât ștacheta la evaluare, fiind îngăduitori cu copiatul, știind că notele mari nu vor fi contestate! S-a ajuns, astfel, la medii de zece cu duzina într-o clasă, după primul semestru, chiar și la clasa a IX-a, unde profesorii și elevii nu se cunoșteau practic, fapt care denotă conivența dintre profesori și părinți în a denatura „în bine” rezultatele școlare, creând nu doar o imagine de sine falsă la elevi, ci și o alta, la fel de falsă, despre învățământul românesc. Or, acesta se confruntă cu mari și grave probleme, de la cele de subfinanțare și abandon școlar³, până la impostura recunoscută și acceptată aproape oficial⁴. Cele 6 procente din PIB, promise și consfințite prin lege de 30 de ani pentru bugetul învățământului, s-au dovedit o *fata morgana*. În anul școlar 2020-2021, învățământului nostru îi revin 2,5% din PIB, adică 1,15 miliarde de euro, în condițiile în care bugetul Universității Oxford, aflată pe locul 9 în lume între suratele sale ca finanțare, este de

¹ Doar așa se poate explica numărul mare de medii de 10, în anul 2020, la Evaluarea Națională – 892, dintre care 53 obținute în urma contestațiilor. Și tot așa, diferențele mari la notele contestate, de la 4,70 la 6 sau chiar 9! Dacă au greșit primii corectori este malpraxis! Dacă au greșit ceilalți este corupție! Elevii și, implicit, învățământul nostru ar fi câștigat la o evaluare corectă, fără intruziunea voită a subiectivității. La București, spre exemplu, au fost modificate în anul 2020, în urma contestațiilor, circa 60.000 de note, adică 94,15% dintre cele reclamate, cu 12.000 mai multe decât în anul 2019. Vezi *Tribuna învățământului*, Serie nouă, Anul II, nr. 6-7, 2020, p. 10.

² Mărinimia profesorilor de a acorda note mari, creând genii false, iese și mai mult în evidență dacă recurgem la o simplă comparație. Astfel, nume mari ale culturii românești, absolvenți ai Liceului „Spiru Haret” din București, aflat printre primele din țară în acele vremi, au trecut examenul de Bacalaureat cu medii care ne pot șoca azi: Mircea Eliade cu 6,40 (1925), Constantin Noica cu 7,30 (1927), Barbu Brezianu cu 6,10 (1928), doar N. Steinhardt și Alexandru Ciorănescu, colegi de clasă, au avut, în 1929, media 9,00! Explicația stă, credem noi, în seriozitatea evaluării și în diferența dintre modul de a învăța atunci (selectiv, după pasiuni) și cel de astăzi, bazat pe memorizare.

³ Conform datelor Eurostat, rata abandonului școlar la noi este de 16,4% (în mediul rural 25,1%), media europeană fiind de 10,6%.

⁴ La televizor, ministrul Sorin Câmpeanu vituperează plagiatele, dar măsurile se lasă așteptate, cum este și în cazul cel mai eclatant, al Ramonei Lile de la Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, denumită „regina plagiatelor”, caz relatat pe larg de revista 22.

2,5 miliarde de euro! Educația este, ca și sănătatea, de altfel, o prioritate doar pe hârtie, destul însă ca să ne facă să visăm la o Românie Educată!

O a doua mare și gravă problemă este analfabetismul funcțional al elevilor noștri de 14-16 ani, relevat an de an de testele PISA. În cele 18 participări, începând cu anul 2000, ne-am situat la fiecare ediție pe unul dintre ultimele trei locuri între țările europene. Banalizate și ironizate – conform proverbului „vulpea care nu ajunge la struguri spune că sunt acri” – inclusiv de fosta ministru al învățământului, Monica Anisie, testele PISA⁵, realizate la lectură(citire), matematică și științe, verifică alfabetizarea elevilor în aceste domenii, adică în ce măsură înțeleg ceea ce citesc, putând face interpretări și interferențe, cum aplică gândirea matematică la situații concrete de viață și cum identifică și explică fenomenele științifice, descoperind cauzalități și corelații între ele. Testele din 2018 au relevat faptul că doar 56% dintre elevii români au corespuns prin prestația lor cerințelor, ceea ce arată că restul de 44% sunt analfabeți funcțional, deci nu sunt pregătiți pentru integrarea în societatea cunoașterii spre care ne îndreptăm și noi.

Decât să reformăm cu adevărat învățământul românesc și să-l compatibilizăm cu cel european, renunțând la cosmetizări, cum s-a făcut până acum, ne autoamăgim cu performanțele elevilor noștri la olimpiadele și concursurile internaționale⁶. Ne mândrim, desigur, cu acestea, dar se uită faptul că olimpicii reprezintă doar 1% din totalul elevilor, masa mare defilând sub semnul mediocrității și al analfabetismului funcțional. Se eludează, apoi, faptul că olimpicii noștri nu sunt produsul direct al învățământului oficial, că ei sunt pregătiți și în particular, pe lângă profesorii de la clasă, iar reușitele lor sunt personale, beneficiind de sprijinul financiar al părinților. Iar la final ei, ca și alții foarte buni, sunt vânați de universități străine și de firme prestigioase, puțini reîntorcându-se pe plaiurile mioritice.

Și acesta este doar unul dintre paradoxurile învățământului nostru. Cum se explică numărul mare de analfabeți funcțional, când cel puțin 95% dintre profesorii români sunt evaluați cu calificativul foarte bine la sfârșit de an, iar gradul didactic I este luat în aceeași proporție cu media 10? Iar în condițiile în care școlile doctorale au apărut precum ciupercile după ploaie, chiar și în universități care se luptă pentru supraviețuire, avem sute de profesori în licee și școli generale cu doctorate în specialitatea lor. Se reflectă oare nivelul lor de „exelență” în calitatea pregătirii elevilor? Nu sunt și aceste performanțe niște forme fără fond, precum cele la care făcea trimitere, cândva, Maiorescu?

România este, totodată, unica țară europeană care are în sistemul de învățământ profesori necalificați, chiar și în școli din Capitală. Numărul lor – circa 3.750, dintre care aproape 700 doar cu diploma de Bacalaureat⁷ –, crește an de an, întrucât educația este un domeniu neatractiv pentru tineri, fapt explicat de către decidenți prin nivelul salariilor profesorilor. Lucru fals, explicație simplistă, cu atât mai mult cu cât în ultimii ani salariile au crescut în învățământ. Cunoscând sistemul educației din interior, după 12 ani de școală, puțini absolvenți, și nu de la liceele bune, se îndreaptă spre facultățile cu profil pedagogic. Un motiv ar fi și faptul că elevii citesc puțin azi, confiscăți de tabletă și internet. Mulți elevi nu mai consultă nici manualele. Statisticile europene ne clasează pe ultimul loc la lectură, cu cel mai mic consum de carte pe locuitor: doar 2,8% dintre românii cu vârsta cuprinsă între 25 și 64 de ani citesc 10 sau mai multe cărți pe an, la mare distanță de vecinii noștri (Bulgaria, 9,2% și Ungaria 14,1%)⁸. Deturnând accentul spre învățământul online, pandemia a contribuit la îndepărtarea tinerilor de cartea clasică. Consecințele se vor resimți peste câțiva ani, căci generațiile care evită biblioteca, deci cartea, se exprimă într-un limbaj sărac, agramat, la limita vulgarității, fiind mai bine informate, dar mai puțin culte!

Că revenirea la bibliotecă și la carte este inconturnabilă, trebuie s-o conștientizeze în primul rând părinții (atrakția spre carte o face familia mai întâi) și profesorii. Dar părinții tineri, preocupați de profesie și câștig, nu citesc de plăcere, evită compania cărților. Dacă în comunism puține case nu dispuneau de o mică bibliotecă, chiar și dacă doar din snobism, azi, când numărul titlurilor publicate crește permanent⁹, familiile tinere, care ar trebui să le inoculeze copiilor dragostea pentru lectură, nu vor să audă de așa ceva! În plus, bibliotecile școlare sunt multe închise, iar celelalte cu fondul de carte învechit, achizițiile de carte nouă fiind o raritate. Tinerii, elevii în principal, sunt seduși de vedetele de carton, efemere, promovate de media, pe ecran sau în tabloide, crezând că poți fi agramat, chiar analfabet funcțional și să ai succes în și de public! Puțini sunt cei conștienți de importanța cărții (lecturii) pentru formarea lor spirituală și civică. Ajunși la facultate, cei mai mulți nu știu să citească o carte de specialitate, lucrările elaborate nefiind altceva decât o asamblare de fragmente disparate, luate fără metodă din cărți. Așa că lucrările de licență, de masterat și chiar cele de doctorat sunt multe plagiate, autorii lor neștiind că plagiază, întrucât nimeni nu i-a învățat să învețe¹⁰. Se pune, deci, întrebarea: învățământul românesc încotro?

⁵ Din păcate și la testele TIMSS, care evaluează performanțele elevilor la matematică și științe din punct de vedere al cunoștințelor, 22% dintre elevii români de clasa a VIII-a nu au atins criteriile minime, fiind cel mai mare procent înregistrat dintre cele 60 de țări participante. Vezi *Tribuna învățământului*, Serie nouă, Anul II, nr. 17, mai 2021, p. 15.

⁶ În 2019, elevii români din 85 de școli, din totalul de cca 15.000 de unități școlare, ne-au adus 200 de medalii, premii și mențiuni.

⁷ Vezi *Tribuna învățământului*, Anul II, nr. 17, mai 2021, p. 15. Niciun alt domeniu, cu excepția clasei politice, nu are necalificați!

⁸ Vezi *Tribuna învățământului*, Serie nouă, Anul I, nr. 4-5, aprilie-mai 2020, p. 85.

⁹ Și totuși ne situăm pe ultimul loc în Europa la cifra de afaceri a industriei editoriale, cu 60 milioane de euro, plus 35-40 milioane de euro pentru manuale, pe când în Ungaria, cu o populație pe jumătate cât a noastră, este de două ori mai mare. *Ibidem*.

¹⁰ În degringolada învățământului nostru, în haosul și confuzia în care trăim ca „societate deschisă”, cine își mai amintește cuvintele lui C. Noica, potrivit căruia „de învățat înveți multe, de la toți. Dar profesor nu e decât cel care te învață să înveți”. Vezi C. Noica, *Jurnal de idei*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 222.

Bibliotecile în perioada COVID-19

Valentina ROTARU

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Pandemia COVID-19 a avut și are un efect copleșitor asupra locurilor noastre de muncă, asupra vieții noastre, afectându-ne viața de zi cu zi, provocând frică și incertitudine. Suntem cu toții afectați de această criză, atât în plan personal, cât și în cel profesional. În ultimul an, bibliotecarii din întreaga lume și-au transformat, la propriu, munca. În aceste momente extrem de dificile, bibliotecarii s-au sprijinit reciproc, împărțind informații și găsind noi modalități de colaborare pentru binele comun. Au adaptat tot ceea ce fac pentru a-și sprijini comunitățile și au găsit noi modalități de a promova bibliotecile și serviciile lor.

După ieșirile din stările de urgență instituite pe parcursul anului 2020 la nivel mondial, bibliotecile au luat o serie de măsuri împotriva COVID-19: au limitat accesul în incinte, au reorganizat spațiile astfel încât angajații și utilizatorii serviciilor de bibliotecă să fie cât mai protejați, au montat panouri de protecție și au dezinfectat, periodic, spațiile, au achiziționat echipamente pentru dezinfectarea cărților și a spațiilor. De asemenea, bibliotecile au trebuit să-și regândească site-urile web, care reprezintă calea principală de interacțiune cu utilizatorii. Ținând cont de principiile de utilizare, paginile web ale bibliotecilor s-au transformat pentru a fi mai ușor de utilizat, au fost personalizate acolo unde a fost posibil, au evoluat și au devenit mai receptive la nevoile celor care le accesează¹.

Înainte de pandemie, existau puține biblioteci care foloseau platforme de socializare video sau *live streaming* pentru a recurge la programarea și oferirea de informații oamenilor din afara spațiilor bibliotecii.

Bibliotecile au descoperit că recomandările de lectură sunt o modalitate eficientă de a-și menține legătura cu comunitatea pe care o deservește, de a oferi confort, evadare și informații în timpul crizei². În acest ultim an, a trebuit ca bibliotecarii să vină cu soluții noi în ceea ce privește atragerea spre lectură a cetățenilor. Astfel a luat naștere programul „StoryWalk” creat de Anne Ferguson, care a dezvoltat programul în colaborare cu Biblioteca Kellogg-Hubbard din Vermont.

StoryWalk este un proiect inovator care se adresează atât copiilor, cât și adulților, oferindu-le posibilitatea de a se bucura de lectură și de aer liber în același timp. StoryWalk presupune ca paginile laminate dintr-o carte pentru copii să fie atașate pe diferite suporturi (ex. rame de lemn), care apoi să fie instalate de-a lungul unei alei dintr-un parc sau de-a lungul unor străzi. Pe măsură ce oamenii se plimbă pe aceste trasee, sunt direcționați la pagina următoare din poveste. Poate fi utilizată orice carte pe care biblioteca o deține, atâta timp cât nu sunt modificate paginile acesteia.

Până acum, proiectul StoryWalk a fost preluat și pus în practică în 50 de state de pe teritoriul SUA și în alte 13 țări, inclusiv în Germania, Canada, Anglia, Bermuda, Rusia, Malaiezia, Pakistan și Coreea de Sud. Potrivit lui Noah Lenstra, „StoryWalk se clasează printre cele mai ingenioase idei din ultimii 20 de ani. Frumusețea sa vine din simplitate. Se referă literalmente la ideea de a citi o poveste pe măsură ce mergi de-a lungul unei cărări”³.

¹ <https://www.insidehighered.com/views/2020/06/05/academic-libraries-will-change-significant-ways-result-pandemic-opinion>

² <https://www.ebsco.com/blogs/ebscopost/lessons-learned-libraries-pandemic>

³ <https://www.webjunction.org/news/webjunction/StoryWalk-through-downtown.html>

De la declanșarea pandemiei, directorul filialei Kezar a Bibliotecii Districtuale Romeo din Washington, Stacie Guzzo, a trimis note scrise de mână către zeci de utilizatori fideli ai bibliotecii, pentru a-i informa că biblioteca este încă acolo pentru ei, deși serviciile îi sunt limitate sau modificate. Unele biblioteci au înființat linii telefonice la care angajații bibliotecii oferă celor interesați informații despre: cum și de unde se pot obține alimente gratuite pentru cei aflați în nevoie, cum să se acceseze formularele fiscale, cum să se solicite indemnizații de șomaj, cum să se acceseze baze de date, cum să se rezerve cărți la bibliotecă, dar și informații și sugestii despre cum să facă față cetățenii problemelor legate de starea de sănătate mintală și de stres⁴.

În San Francisco, bibliotecile și centrele de recreere au devenit centre de îngrijire a copiilor celor care luptă în primele linii împotriva COVID-19. Consorțiul de biblioteci din Toledo (Ohio) și-a oferit vehiculele celor care livrează alimente persoanelor aflate în situații de risc. Biblioteca Columbus, Ohio, informează constant comunitatea despre unde pot dona sânge, la Crucea Roșie Americană. În Anchorage, Alaska, sistemul de operațiuni de urgență al orașului a fost mutat în clădirea Bibliotecii Loussac, într-un spațiu mult mai mare și cu conectivitate wi-fi mult mai bună⁵.

În ultimul an, bibliotecarii au trebuit să învețe să folosească aplicații precum Google Meet, Zoom, GoToMeeting etc. pentru a putea organiza seminarii virtuale sau webinarii. Activitățile care altădată erau organizate în bibliotecă au trecut acum în mediul online. Cursurile, lansările de carte, orele de lectură, activitățile de tip STEM și alte genuri de activități derulate de biblioteci au fost adaptate pentru a se putea desfășura în mediul online.

În pandemie, bibliotecile au pierdut o parte dintre utilizatorii lor, fie din cauza faptului că aceștia nu aveau echipamentele necesare pentru a participa la programele online, fie fiindcă nu aveau cunoștințele necesare pentru a accesa noile tehnologii care le-ar fi permis să se conecteze cu bibliotecile, fie pentru că au rămas fideli vechilor forme de organizare/desfășurare a activităților din biblioteci, fie deoarece le era frică să vină și să împrumute cărți de la bibliotecă. Pe de altă parte, bibliotecile au câștigat noi utilizatori din rândul celor care se simt mai confortabil să participe la activități online sau să folosească resursele electronice ale bibliotecilor de acasă.

În pandemie noi toți am pierdut câte ceva: ne-am pierdut siguranța și liniștea sufletească, am pierdut persoane dragi, am pierdut o mulțime de lucruri și simțăminte. Și am mai pierdut ceva în ultimul an – acea senzație extraordinară de a fi într-o bibliotecă. Dar sentimentul nu s-a pierdut pentru totdeauna! Se va întoarce! Vom trece peste aceste vremuri și vom reveni la BIBLIOTECĂ!

⁴ <https://eu.freep.com/story/news/local/michigan/2020/10/08/libraries-pandemic-programs-reopening-virtual-books-help-aid/3585372001/>

⁵ <https://www.theatlantic.com/notes/2020/03/public-libraries-novel-response-to-a-novel-virus/609058/>

Europeana.eu – Biblioteca digitală europeană

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

O bibliotecă digitală este acea bibliotecă în care marea majoritate a documentelor care fac parte din patrimoniul ei au fost convertite în formate care să poată fi accesate prin intermediul calculatorului.

Suportul informațional pus la dispoziție de aceste biblioteci are o disponibilitate non-stop în mediul online, putând fi accesat, de oriunde, concomitent de mai mulți utilizatori. De asemenea, informația poate fi regăsită utilizând orice termen de căutare ale cărui rădăcini se află în colecție, prezervarea documentelor prin oferirea de copii utilizatorilor păstrând nedeteriorat documentul original, ocupând un spațiu fizic mic față de bibliotecile tradiționale și oferind legături către bazele de date ale altor biblioteci și costuri de întreținere mai mici decât cele ale unei biblioteci clasice¹.

Încercând să ofere o definiție pertinentă acestui tip de bibliotecă, prof. univ. dr. Mircea Regneală face următoarea remarcă: *Biblioteca digitală este aceea care din punctul de vedere al conținutului este asemănătoare bibliotecii cu publicații pe hârtie, dar în care documentele au fost stocate în format digital, putând fi accesate prin rețea de la distanță*².

Prima bibliotecă din lume „book free” (fără cărți) a fost Drexel University Library (Pennsylvania, USA), funcționând cu două fonduri paralele, unul cu carte într-o clădire și altul cu peste 170 de milioane de produse culturale digitizate, în altă clădire mobilată preponderent cu terminale de calculator: „The Library Learning Terrace”. Din 2010, Universitatea Stanford a regândit structura suportului informațional al bibliotecii facultății de inginerie, convertind peste 50 de mii de volume din suport clasic în suport digital. De asemenea, Universitatea din San Antonio (Texas) a fost cea care a oferit dreptul de accesare la 450 de mii de titluri în formă digitală, iar biblioteca Newport Beach (California), la 35 de mii de titluri digitale. Mai mult decât atât, aceste biblioteci au asigurat și serviciul „Inter Library Loan” (dacă un titlu nu se găsește în colecția digitală proprie, el poate fi obținut de oricare dintre aceste biblioteci de la o altă bibliotecă, unde cartea este disponibilă).

Începând cu anul 2000, Comisia Europeană a elaborat și cofinanțat proiecte de cercetare care să stimuleze digitizarea întregului patrimoniu cultural european, de fiecare stat membru în parte. Mai exact, la 30 septembrie, aceasta a adoptat comunicatul „i2010: Digital Libraries”, prin care a prezentat obiectivele bibliotecilor digitale:

„Organizarea și finanțarea digitizării colecțiilor culturale și a prezervării digitale este responsabilitatea – în primul rând – a Statelor Membre. [...] În cadrul programului *eContentplus*, în perioada 2005-2008, vor fi disponibile 60 de milioane euro pentru proiecte destinate îmbunătățirii accesibilității și utilizabilității conținutului cultural și științific european. Obținerea interoperabilității între colecții și servicii digitale naționale (e.g. prin intermediul unor standarde comune) și facilitarea accesului și utilizării materialului într-un context multilingv vor fi obiective esențiale”³.

¹ Doina Banciu; Dora Coardos; Cornelia Lepădatu, *Informația digitală în cultură: Cercetări și realizări*, București, Editura Ars Docendi, 2010, p. 19.

² Mircea Regneală, *Dicționar explicativ de biblioteconomie și știința informării*, vol. 1 (A-L), București, FABR, 2001, p. 73.

³ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008XG1213\(04\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52008XG1213(04)&from=EN)

La 20 noiembrie 2008, comisarul european pentru Societatea Informațională și Media, Viviane Reding, a lansat prototipul Bibliotecii Digitale Europene, *Europeana.eu*, (www.europeana.eu), versiunea beta, care conținea peste două milioane de resurse culturale digitale puse la dispoziție de bibliotecile naționale și instituțiile culturale din state membre ale Uniunii Europene. Datorită numărului record de accesări, peste zece milioane, s-a blocat serverul încă din a doua zi, redeschiderea având loc abia peste o lună, pe 20 decembrie 2008.

Așadar, la 1 ianuarie 2009 se lansează proiectul Europeana v1.0, succesor al proiectului EDLnet finanțat de Comisia Europeană (în cadrul programului *eContentplus*) cu 6,2 milioane de euro, pe o durată de 3 ani. În acest proiect au fost implicați peste 85 de parteneri din statele membre⁴ precum muzee, arhive, biblioteci, institute de cercetare, universități prestigioase din Europa, ministere, precum și alte proiecte europene, toate contribuind la creșterea patrimoniului digitizat cu peste 4,6 milioane materiale informaționale grupate astfel:

- ☐ imagini: picturi, desene, hărți, fotografii și imagini de piese muzeale;
- ☐ texte: cărți, ziare, scrisori, jurnale și documente de arhivă;
- ☐ videograme: filme, jurnale de actualități și emisiuni TV;
- ☐ fonograme: muzică și text vorbit de pe cilindri, benzi, discuri și emisiuni radio.

De semnalat este faptul că aceste obiecte digitale rămân în cadrul instituțiilor colaboratoare, pe rețele proprii, Europeana.eu adunând doar metadatele despre materialele respective, inclusiv o imagine a acestora. Utilizatorii caută, de fapt, datele care odată ce au fost identificate în acest imens portal, pot fi accesate în întregime printr-un simplu click pe linkul care te duce exact unde trebuie. Datorită acestui tip centralizat de stocare, experții portalului au creat standarde comune de regăsire a informațiilor pentru toți furnizorii, numite Europeana Semantic Elements, încă din 2010 fiind introdus Modelul de Date folosit de Europeana.eu (Europeana Data Model), un standard de metadate mai vast.

Bineînțeles că, de-a lungul timpului, lista colaboratorilor acestei biblioteci digitale a fost în continuă creștere, iar suportul informațional digitizat oferit a ajuns să fie extrem de valoros pentru patrimoniul cultural european.

Partenerul din România în cadrul proiectului Europeana.eu este CIMEC – Institutul de Memorie Culturală⁵. Acesta administrează depozitul național de resurse culturale digitale și asigură interfața dintre furnizorii de conținut, precum instituțiile publice sau alte organizații deținătoare de resurse culturale de pe teritoriul țării.

Prin Ordinul Ministerului Culturii și Cultelor nr. 2467/2008, la art. 2, agregatorul național are următoarele sarcini⁶:

- Asigură legătura tehnică permanentă cu instituția care administrează portalul european Europeana.eu;
- Asigură legătura tehnică permanentă cu furnizorii de conținuturi – instituții publice sau alte organizații care dețin, cu orice titlu, bunuri culturale sau informații și date care urmează a fi incluse în pilonii tematici ai portalului național;
- Asigură transferul către portalul Europeana.eu a datelor: metadatelor descriptive, surrogate etc.;
- Asigură conformitatea datelor trimise către portalul Europeana.eu cu standardele tehnice ale acestuia și menținerea pe termen lung a compatibilității cu acesta;

⁴ www.culture.gouv.fr/culture/editions/r-cr/cr118-119.pdf

⁵ <http://www.cimec.ro/>

⁶ Dan Matei, *Spre Europeana.eu: o introducere în bibliotecile digitale*, București, CIMEC – Institutul de Memorie Culturală, 2009, p. 96.

- Colectează și face accesibile informațiile privind entitățile deținătoare de bunuri culturale și/sau furnizoare de conținuturi către pilonii tematici ai portalului național și sistemele lor de funcționare de date;

- Verifică accesibilitatea datelor conținute în portalul național;
- Elimină duplicatele și dezambiguiază termenii de căutare (dacă e cazul) și întreține indexurile portalului Bibliotecii Digitale a României.

Cel care a tradus în limba română întreg documentul *Elemente semantice Europeana*¹⁰ este Dan Matei. Lăudabil este efortul său, deoarece acest document a fost suportul multor biblioteci din România

pentru transferul metadatelor asociate obiectivelor digitale spre Europeana.eu.

Principalii furnizori de informații digitale din țara noastră pentru Europeana.eu au fost: Arhivele Naționale – Direcția Județeană Cluj, Biblioteca Județeană „Octavian Goga” Cluj – partener coordonator, Biblioteca Județeană „Panait Istrati” Brăila, Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman” Dolj, Biblioteca Județeană „Ovid Densusianu” Hunedoara, Biblioteca Județeană „V.A. Urechia” Galați, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare, Biblioteca Județeană „G.T.

Kirileanu” Neamț, Biblioteca Județeană Timiș, Centrul Județean pentru Promovarea și Conservarea Culturii Tradiționale Cluj și Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva. Întreg patrimoniul informațional pe care țara noastră l-a pus la dispoziția acestui proiect este alcătuit din manuscrise, cărți din colecțiile de istorie locală, monografii, periodice vechi, documente de arhivă, imagini, documente audio și documente video.

Referitor la acest proiect european, președintele Comisiei Europene José Manuel Barroso (2004-2014) declara: „Europenii vor putea accesa de acum cu ușurință, repede și într-un singur spațiu, incredibilele resurse ale marilor noastre colecții. «Europeana» este mult mai mult decât o bibliotecă. Este o adevărată forță inspiratoare, un imbold pentru europenii secolului al XXI-lea să se întrecă în creativitate cu unii dintre cei mai inventivi înaintași, cum ar fi marile personalități ale Renașterii. Închipuiți-vă numai ce posibilități oferă studenților, erudiților, iubitorilor de artă faptul de a avea la dispoziție, de a putea combina și cerceta online comorile culturale ale tuturor statelor membre. Se demonstrează astfel cu pregnanță faptul că în centrul integrării europene stă cultura”⁷.

⁷ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/IP_08_1747

Cartea, mărgăritarul din suflet

Alina ILIEȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

*Cartea a fost cea mai mare descoperire a umanității, după cum tiparul a produs cea mai mare revoluție din istorie*¹. Ea cuprinde idei interesante, probleme actuale și o deschidere spre ceea ce rămâne durabil, ceea ce ne motivează să o citim și să o recitim cu drag. Cel mai util și mai binefăcător pentru construcția ta interioară este să revii pe drumuri pe care ai umblat cândva, respectiv să recitești cărți care ți-au schimbat sufletul. Revenirea, recitirea și reîntâlnirea cu întrebări la care ai mai meditat sunt semne ale spiritului deschis, cu scopul de a lămurii neînțelegerile și de a adânci anumite teme pentru a le înțelege și cunoaște mai bine. În jurul cărții șirul întrebărilor este un fenomen care aduce lămuriri și deschide noi percepții și idei originale. Cartea își dezvăluie puterea, esența ei biruitoare în fața marilor încercări prin care trece omul: „În relație cu fiecare dintre aceste vrăjmașii, cartea e sfetnic și lumină, tezaur și unealtă, alter ego și obște, o alcătuire fără de care n-am ști să închipuim lumea de azi”².

Nu va dispărea niciodată, deoarece fără carte umanitatea ar fi mai săracă, iar pasiunea omnirii de a lectura cât mai mult îi oferă putere cărții, șansa de a dăinui cât mai mult și de a forma generații la rând, în timp: „Ea poate mai mult decât toate celelalte media la un loc, tocmai prin forța de simbol total al cuvântului și, mai ales, prin complicitatea ei desăvârșită cu omul. Văzuți în grabă ca vrăjmași ai cărții, ceilalți purtători de informații o ajută, de fapt, cu prietenie, să lumineze mai intens, să păstreze mai adânc sensuri și interferențe, să aștepte mai îndelung întrebări și întoarceri. Paradigma cărții e superioară și, de aceea, nu va fi abandonată peste timp, chiar dacă formele ei s-au schimbat și, probabil, se vor mai schimba, de-a lungul vremurilor”³. Cultura cărții are un rol educativ, formativ pe toate planurile și stimulează creativitatea individuală. Iar bibliotecarul are menirea de a acționa astfel încât cititul cărților să rămână o nevoie fundamentală a omului de azi și de mâine, biblioteca fiind un „leac de suflet” și un spațiu elevat al cunoașterii.

Printre cărți nu te simți niciodată singur, deoarece nu există prezențe mai prietenoase și lucruri mai în stare să-ți țină tovărășie, așa cum reușesc ele, prin intermediul cuvântului scris. Nu cer nimic în schimb, ci așteaptă doar să ne facem timp pentru ele, să le citim. Cele necitite nu se plictisesc să aștepte, ca într-o zi o mână să le răsfoiască. Se bucură să fie lecturate, din când în când, și nu se supără dacă le-ai preferat, între timp, pe altele. Nu poți citi oricând orice carte și nu poți înțelege mesajul cărților decât în anumite clipe privilegiate. Acestea au enigmele lor, secrete pe care uneori ți le dezvăluie sau ți le refuză, însă prin consecvență poți afla calea de acces la sufletul cărților, înțelegând sensul lor adevărat.

Pe rafturile bibliotecii, cartea devine lucrul cel mai de preț, miraculoasă plămădeală de materie și spirit, adevăr și plasmuire, trecut și viitor îngemănate, timp condensat și un palat de cuvinte. Marile idealuri ale omului găsesc în tumultul și-n liniștea cărții grădina lor de veșnică primăvară: „Cartea e palatul împărătesc al cuvântului, semnul de naștere, de vrajă și de zbor al gândului, năvălit la visare și la întors ogorul cu trudă și speranță. Toate apele caută marea lor liniște de liniști, toate drumurile așteaptă ograda lor de lumină, dar râul și raza și pașii cuvântului pot ridica lucrarea păcii mai drept și mai frumos, mai întreg și mai cu fior”⁴.

Fragilă, aceasta a rămas prin vreme forma cea mai creatoare a comunicării. Vorbește cu ceasul și cu veacurile, își așteaptă în liniște cititorii de dincolo de răsăritul vremii, știind că taina cuvântului va rămâne un semn de măreție și de geniu al omului. Prin intermediul ei, întreaga umanitate vine în casa ta, deoarece aceasta nu are nici lacăte, nici hotare. Prilejuiește cele mai depline întâlniri. Prin intermediul lecturii, autorul se întâlnește cu lumea care-i studiază operele, oferindu-le cititorilor un univers propriu,

¹ Ion Stoica, *Puterea cărții*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005, p. 22.

² *Ibidem*, p. 8.

³ *Ibidem*, pp. 10-11.

⁴ Ion Stoica, *Informație și Cultură: Sinteză. Reflecții. Atitudini*, Editura Tehnică, București, 1997, p. 69.

frumos orânduit. Cartea poartă cu ea, de-a lungul anilor, esențe adunate-n cuvânt care hrănesc spiritul oamenilor și al epocilor. Lectura este un teritoriu al întâlnirilor cu personajele principale din toate timpurile și este o componentă hotărâtoare a progresului. Universul cărții este un imperiu fără frontiere și o lume care așază, alăturate în bună pace, păreri contrare ca părți ale aceluiași întreg al ideii. „Ea este o mașină ideală a timpului. Considerată în pluralitățile ei revelatoare pentru mișcările gândului, în diferite câmpuri ale cunoașterii, cartea acoperă toate dimensiunile temporale, în deplin acord cu receptorul. Pe foile cărților se aud, în același timp, murmurele valurilor memoriei, furtunile prezentului și țipetele de pescăruși ale viitorului. Niciun alt obiect făcut de om nu știe să transgreseze mai repede și mai cu înțeles apele vremii, nu poate să aducă mai bine în realitate exercițiul ubicuității și al permanenței”⁵. De aceea, cartea va trăi peste timp și va rămâne mereu punte între inimi și între ceasuri catalizatoare de intense stări sufletești.

Esența, valorile pe care le cuprinde o carte se dezvăluie prin citit. Lectura produce fenomenul cunoașterii, induce și dezvoltă reflexivitatea, oferă oglinzi adânci și produce efecte de mai lungă durată. Este o activitate fundamentală de o importanță extraordinară pentru întreaga evoluție a personalității fiecărui cititor. Ea este un exercițiu de gândire complet și are un potențial superior de a stimula meditația și descoperirea de sine. Aceasta te cultivă, te amuză, te informează, contribuie la echilibrul sufleteșc, dezvoltă vocabularul și gândirea critică. Ne permite să uităm de noi, prezentându-ne alte stiluri de viață, trăsături, simțăminte, convingeri, destine și este o cale de a ne modela viața. Este benefică pentru minte, fiindcă cititul produce modificări ale creierului, stabilind mereu legături noi între structuri și circuite, deoarece creierul are capacitatea de a percepe tot ceea ce trece prin fața ochilor. Citirea continuă este una dintre valorile pozitive ale vieții noastre, iar cartea activează înțelegerea, educația și spiritul, dezvoltă înțelepciunea și sensibilitatea.

Pentru mine, cartea este un mărgăritar oferit cititorului din sufletul autorului, care poate fi descoperit numai prin intermediul lecturii, deoarece stă ascuns printre paginile cărților cu mesaje valoroase și eterne, gata să fie relevate celui care le caută cu sinceritate. Cartea este „o făgăduință, o bucurie, o călătorie, prin suflete, gânduri și frumusețe”⁶.

Bibliografie

1. Busuioc, Nicolae, *Între sensibilitate și rigoare: introducere în arta și știința lecturii*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2011.
2. Lovenberg, Felicitas von, *Citește! Te rog, citește!*, Editura Baroque Books & Arts, București, 2018.
3. Manolescu, Nicolae, *Lectura pe înțelesul tuturor*, Editura Aula, Brașov, 2005.
4. Pohlă, Vlad, *Elogiu lecturii: Editoriale din revista BiblioPolis (2003-2015)*, [s.n.], Chișinău, 2017.
5. Stoica, Ion, *Informație și Cultură: Sinteze. Reflecții. Atitudini*, Editura Tehnică, București, 1997.
6. Stoica, Ion, *Puterea cărții*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2005.

⁵ Ion Stoica, *Puterea cărții*, ed. cit., p. 12.

⁶ Vlad Pohlă, *Elogiu lecturii: Editoriale din revista BiblioPolis (2003-2015)*, [s.n.], Chișinău, 2017, p. 15.

Filiala „Maramureș” – proiect de cultivare a limbii române prin lectură

Alina LEMNEAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Elena ȘINIȚA

Biblioteca „Maramureș” Chișinău

Municipiul Chișinău a devenit mai bogat cu o bibliotecă românească la data de 13 octombrie 2001. Inaugurarea acestei biblioteci, cu semnificativul nume „Maramureș”, din cadrul proiectului cultural „Carte pentru românii din afara granițelor”, s-a realizat la inițiativa directorului Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, Teodor Ardelean, și a directorului general al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din Chișinău, Lidia Kulikovski.

Evenimentul de înaltă însemnătate s-a desfășurat în cadrul manifestărilor culturale organizate cu prilejul sărbătoririi Hramului orașului Chișinău. Inaugurarea nu ar fi fost posibilă fără sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș, care a alocat suma necesară pentru achiziționarea celor 10.000 de volume de carte în limba română, acestea fiind completate anual cu donații și noi achiziții, care consolidează fondul de carte românească, astfel că, la începutul anului 2021, biblioteca se bucura de un total de 27.534 unități de bibliotecă.

Noul locaș de cultură s-a deschis în sectorul Buiucani, pe strada Alba Iulia, nr. 83, cu o suprafață de aproximativ 400 mp, cu două săli de lectură, o sală pentru împrumut, una pentru periodice și o sală multimedia. Evenimentul a reunit oameni de cultură din Chișinău, consilieri județeni, bibliotecari și ziaști. Tot cu această ocazie, a fost lansată revista de cultură *România – Km 0*, editată la Baia Mare și dedicată în totalitate Basarabiei, coordonată de ziaristul Gheorghe Pârja. Se poate spune că s-a desfășurat o mare sărbătoare a cărții, dar totodată că s-au celebrat „Zilele Maramureșului” la Chișinău.

Filiala s-a deschis publicului în 1 ianuarie 2002, cu o bogată colecție de carte despre istoria, cultura, spiritualitatea și tradițiile ținutului maramureșean. Trebuie menționat faptul că biblioteca a funcționat în sediul de pe strada Alba Iulia până în anul 2009, când, la 1 septembrie, și-a redeschis porțile într-un sediu nou de pe strada Grenoble, într-un sector liniștit și îngrijit, cu oameni dornici de a se informa, sediu în care o regăsim și azi. Inaugurarea noului spațiu a avut loc în prezența mai multor personalități marcante de pe un mal și altul al Prutului. La eveniment a participat dr. Teodor Ardelean, directorul „bibliotecii mamă”, însoțit de o delegație de bibliotecari, iar cadoul oferit cu acest prilej a fost o altă donație de carte, constând în 350 de volume de carte nouă românească: literatură, dicționare, enciclopedii, frecvent solicitate de cititorii chișinăuani.

Bucuria bibliotecarilor și a cititorilor a fost împărtășită și de acad. Mihai Cimpoi, scriitorii Nicolae Dabija, Iulian Filip, Ion Hadârcă, precum și de Vasile Șoimaru, Lidia Grosu ș.a. Manifestarea a fost întregită de vernisajul expoziției de fotografii a jurnalistului Andrei Viziru.

Pentru a veni în întâmpinarea cititorilor, personalul bibliotecii, coordonat pe parcurs de Cristina Mamascaia și actualmente de Elena Șinița, desfășoară diverse activități și programe, dintre care amintim: *Chișinăul citește*, *Bătălia cărților*, *Revino la biblioteca ta* – campanie care urmărește promovarea imaginii bibliotecii în comunitate; *Lecturile verii* sub genericul *Cartea nu are vacanță*; *Provocarea verii: Citește și descoperă Chișinăul* – cel mai recent proiect, care va contribui la redescoperirea farmecului Chișinăului la împlinirea a 585 de ani de la atestarea documentară, și multe alte proiecte.

Angela Timuș, fost director al Filialei „Maramureș”, mărturisește: „19 ani de activitate pentru Biblioteca „Maramureș” au fost foarte productivi. Am fost implicați într-un șir de proiecte și activități care au atras noi vizitatori, voluntari, am legat noi prietenii și colaborări cu diverși parteneri. Scopul acțiunilor noastre este de a susține dezvoltarea

aptitudinilor sociale ale cititorului, de a cultiva interesul pentru diverse activități culturale, de a descoperi noi talente, de a promova tehnologiile informaționale în rândul celor vârstnici și de a forma un cititor și vorbitor cult în contextul social de azi. Ne-am străduit să influențăm pozitiv comportamentul vizitatorilor și să remarcăm rolul comunitar al instituției. În societatea contemporană, accentul se pune pe servicii moderne, operative și de calitate oferite membrilor comunitari, care devin puncte de pornire în toate sferile vieții culturale, politice și sociale. Serviciile din bibliotecă sunt moderne, atractive pentru toate categoriile de utilizatori și sunt benefice comunității. Succesul bibliotecii „Maramureș” se va transpune ulterior în alte istorii, definind noi priorități și posibilități”.

Punerea în valoare a fondului de carte, activitățile organizate de inimosul colectiv, proiectele cu un impact deosebit în comunitatea chișinăuană, care oferă posibilități și oportunități de studiu, de lectură sau socializare, este un prilej de bucurie și de mândrie pentru colectivele celor două biblioteci: „Maramureș” din Chișinău și „Petre Dulfu” din Baia Mare.

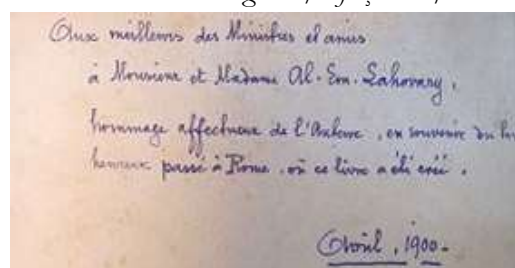
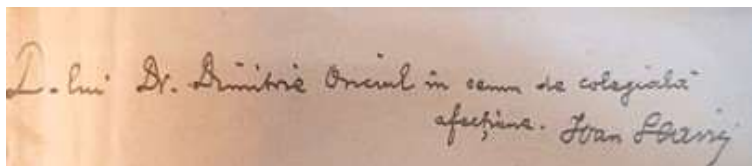
Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (6)

Simona DUMUȚA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

În fondul Colecțiilor speciale, între valoroasele cărți și periodice vechi, hărți, cărți poștale, manuscrise și medalii, un loc aparte îl ocupă cărțile cu autograf. Zeci de lucrări, purtând însemnările autografe ale unor scriitori mai mult sau mai puțin celebri, completează patrimoniul acestui compartiment special. În cuvinte puține sau fraze elaborate, dedicațiile reușesc să ne poarte în timp și spațiu, ridicând un colț de perdea de pe fereastra trecutului și dezvăluind legături de amiciție, simpatii, dovezi de respect și admirație. Înnobilate astfel, cărțile au făcut parte, cândva, pentru o vreme, din bibliotecile personale ale unor academicieni, scriitori, critici literari, editori, profesori etc. Am ales spre exemplificare câteva dintre aceste lucrări:

Istoria universală, **Ioan Slavici**, București, Editura Librăriei Socecu & Comp, 1891. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru istoricul și academicianul **Dimitrie Onciul**: „D-lui Dr. Dimitrie Onciul în semn de colegială / afecțiune. / Ioan Slavici”.

Avril, 1900”.

Temps de Guerre, **Duiliu Zamfirescu**, Paris, Société D'Éditions Littéraires et Artistiques, 1900. Pe pagina de gardă, dedicația autorului pentru diplomatul **Alexandru Em. Lahovary**, fost ministru al României la Constantinopol, Paris și Roma: „Aux meilleurs des Ministres et amis / à Monsieur et madame Al. Em. Lahovary, / hommage affectueux de l'auteur, en souvenir du bon / heureux passé à Rome, où ce livre a été créé. /

Scut și targă, **Perpessicius**, București, Tipografia „Jokey-Club” Ion C. Văcărescu, 1926. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru **Scarlăt Struțeanu** – estetician, critic și istoric literar: „Lui / Scarlăt Struțeanu / amiciție integrală / dela / fostul lui redactor. / (în amintirea / «Letopisești»-lor / cari au avut / întâietatea acestor / versuri). / Cu dragoste, / Perpessicius / 4 Martie 26”.

Nu mi-am plecat genunchii, **Elena Farago**, Craiova, Tiparul „Prietenii Științei”, 1926. Pe pagina de titlu dedicația autoarei pentru **Jana C. Ș. Făgețel**, soția publicistului și editorului **Constantin Șerban Făgețel**: „Jeanei C. S. Făgețel / cu toată vechea dragoste / El. Farago / 7 / I / 1927”.

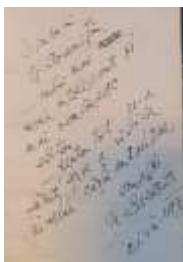

Măine, **Aron Cotruș**, Craiova, 1928. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru scriitorul **Alexandru Kirițescu**: „Domnului Alex. Kirițescu – cu toată simpatia. / Arad, 1928. / A. Cotruș”.

Selecțiunea capacităților și orientarea profesională, **Florian Ștefănescu-Goangă**, Cluj, Tipografia „Cartea Românească”, 1929. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru academicianul **Gheorghe Bogdan-Duică** – istoric literar și profesor universitar: „Colegului Bogdan Duică cu cea mai deosebită / afecțiune. / Șt. Goangă”.

Joc secund, **Ion Barbu**, București, Editura „Cultura Națională”, 1930. Pe pagina de gardă, dedicația autorului pentru academicianul **Gheorghe Mihoc**: „Domnului / G. Mihoc / pentru a-mi spune dacă am / pierdut sau nu la aceste / versuri riscate. / Cu dragoste veche / Ion Barbu / 17 Noiembrie 1930”.

Bacalaureatul lui **Puiu, N. Crevedia**, București, Editura „Cugetarea”, 1933. Pe pagina de gardă dedicația autorului pentru **Nicolae Ioanițiu**, editor și director al editurii „Cartea Românească”: „Domnului / N. Ioanițiu celui mai / inteligent și / mai românesc / editor / pentru tot ce-a / făcut spre a ridica / nivelul cărții autohtone / omagiu / N. Crevedia / 21.VII.1933”.

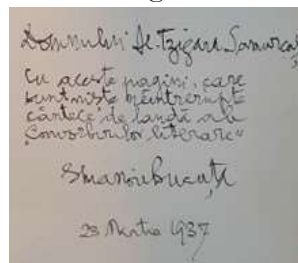
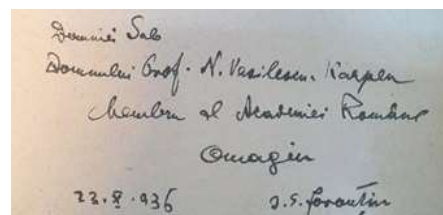
Dub de basm, **Emil Gulian**, București, Institutul de Arte Grafice „Luceafărul”, 1935. Pe pagina 5 dedicația autorului pentru **Marcel Avramescu**, scriitor avangardist român: „Lui / Marcel Avramescu / un dar întârziat, dar / cu multă, multă / dragoste / Emil Gulian / 15 Mai 1935”.

Cimitirul Buna-Vestire, **Tudor Arghezi**, București, Editura „Universală” Alcala & Co., 1936. Pe pagina de gardă dedicația autorului pentru **Emil Ocneanu**, editor la Editura „Socec & Co.”: „Domnului / Emil Ocneanu / care a colaborat cu sfatul, / cu mintea, cu însufleșirea și / cu materia la prezenta carte, / autorul nu-i poate da în schimb / decât puținul: dragostea lui / francă și cinstirea lui. / T. Arghezi / 1936 Mai 28 / București”.

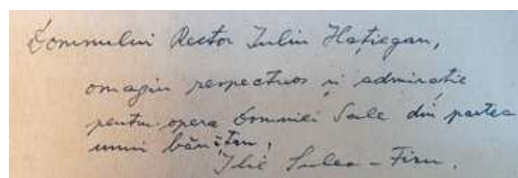
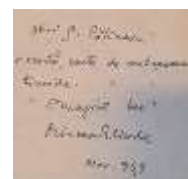
În legătură cu istoria românilor, **Constantin C. Giurescu**, București, Imprimeria Națională, 1936. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru **Alexandru Busuioceanu** – critic literar și de artă, diplomat, istoric, poet, scriitor și traducător român: „Domnului Al. Busuioceanu. / Cu cele mai alese sentimente. / Const. C. Giurescu / 14 Aprilie 1936”.

Eminescu și conferențiarul dela Berlin..., **I. E. Torouțiu**, București, Tipografia „Bucovina”, 1936. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru academicianul **Nicolae Vasilescu-Karpen** – inginer și om de știință, profesor universitar, ministru: „Domniei Sale / Domnului prof. N. Vasilescu-Karpen / Membru al Academiei Române / Omagiu / I. E. Torouțiu / 23.X.936”.

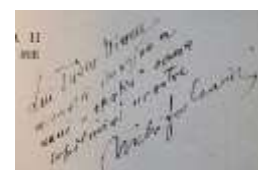
Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori (1884-1913), cu un cuvânt de introducere și însemnări de **Emanoil Bucuța**, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1937. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru **Al. Tzigara-Samurcaș** – istoric de artă, etnograf și muzeolog, membru corespondent al Academiei Române, profesor universitar la București și Cernăuți și fondator al Muzeului Național de Artă Veche Românească: „Domnului Al. Tzigara Samurcaș / cu aceste pagini, care / sunt niște neîntrerupte / cântece de laudă ale «Convorbirilor literare» / Emanoil Bucuța / 23 Martie 1937”.

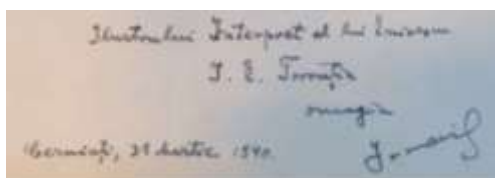
Fragmentarium, **Mircea Eliade**, București, Editura Vremea, 1939. Pe pagina de gardă dedicația autorului pentru **G. Călinescu** – critic, istoric literar, scriitor, publicist și academician: „Dlui G. Călinescu / această carte de controversă / timide. / Omagiul lui / Mircea Eliade / Nov. 939”.

Personalitatea profesorului român, **Ilie Sulea Firu**, București, „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1939. Pe pagina 3 dedicația autorului pentru medicul și profesorul **Iuliu Hațieganu**: „Domnului Rector Iuliu Hațieganu, / omagiu respectuos și admirație / pentru opera Domniei Sale din partea / unui bănuțean, / Ilie Sulea-Firu”.

Țara de peste veac, **Nichifor Crainic**, București, Cugetarea-Georgescu Delafras, [1940]. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru criticul și istoricul literar **Tudor Vianu**: „Lui Tudor Vianu / această imagine a / unui «spațiu» comun / copilăriei noastre / Nichifor Crainic”.

Torouțiu / omagiu / Cernăuți, 31 Martie 1940 / Iroaie”.

Aspecte lirice contemporane, Șerban Cioculescu, București, „Casa Școalelor”, 1942. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru **Mircea Vulcănescu** – filolog, filosof și publicist: „D-lui Mircea Vulcănescu, / câteva pagini pe care / m-am încumetat să le / fixeș, / fără ca / să mă / iluzionez asupra lor, dar / ca o mărturie a dragostei / de poezie, / cu o altă mărturie, / în amintirea unor / vechi zile trăite împreună / – omagii afectuoase. / Șerban Cioculescu / 30.XII.942”.

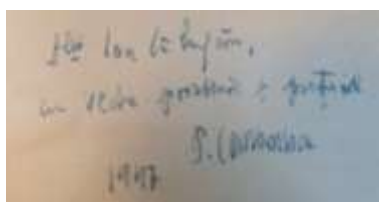

Din Eminescu necunoscut, Augustin Z. N. Pop, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1942. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru **Dumitru S. Panaitescu** – Perpersicius, istoric, critic literar, academician, cercetător și editor al operei eminesciene: „*Dlui Perpersicius, / semnul omagial pentru editorul cel / mare al lui Eminescu. / Augustin Z. N. Pop*”.

Din Eminescu necunoscut, Augustin Z. N. Pop, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1942. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru **Dumitru S. Panaitescu** – Perpersicius, istoric, critic literar, academician, cercetător și editor al operei eminesciene: „*Dlui Perpersicius, / semnul omagial pentru editorul cel / mare al lui Eminescu. / Augustin Z. N. Pop*”.

Fenomenul boral, Romulus Vulcănescu, Craiova, Editura „Ramuri”, 1944. Pe pagina de titlu dedicația autorului pentru **Tancred Bănățeanu**, etnograf, folclorist și pedagog: „*Domnului Tancred Bănățeanu / cu toată dragostea și prețuirea / întreagă, a lui / Romulus Vulcănescu / 947*”.

America: lume nouă – viață nouă, Petru Comarnescu, București, Editura R. Cioflec, 1947. Pe pagina de gardă dedicația autorului pentru **Ion Călugăru** – prozator, romancier, dramaturg, gazetar și avangardist român, parte a mișcării artistice a expresionismului și suprarealismului românesc: „*Dlui Ion Călugăru, / cu veche prietenie și prețuire. / P. Comarnescu / 1947*”.

Covorul povestitor, bucuria copiilor: două noi covoare povestitoare la Secția pentru copii

Laura ZAH

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Tezaurul Secției pentru copii a fost completat cu două „comori”, două noi covoare povestitoare realizate de bibliotecara Mara Popovici: „Frederick” și „Bunul dinozaur”, care, prin frumusețea mesajului transmis copiilor și a modului în care au fost confecționate, merită a fi prezentate cititorilor.

Frederick

Ca de fiecare dată, hotărârea pe care a luat-o Mara Popovici atunci când a ales cartea care să stea la baza realizării unui nou covor povestitor este lăudabilă. Scrisă de Leo Lionni, cartea *Frederick*, câștigătoare a prestigioasei Caldecott Honor, „este în topul celor mai remarcabile cărți pentru copii” (American Library Association), fiind considerată „cea mai buna carte pentru copii” (Biblioteca Congresului S.U.A.), „cea mai bună carte a anului” (*School Library Journal*) și „cea mai bună carte ilustrată a anului” (*The New York Times*), „o creație artistică desăvârșită!” (*School Library Journal*).

Textul scurt al cărții oferă o lectură agreabilă celor mici, dar și, paradoxal, dacă ne gândim ca proporție și profunzime, „teren” propice discuțiilor filosofice pentru elevii mai mari. Pornind de la o povestioară dragălașă, unde lectorul va putea purta discuții cu cei mici (preșcolari) despre anotimpuri, despre activitățile proprii fiecărui sezon în parte, despre legume, fructe și cereale, despre adăpostul animalelor și felul în care își petrec iarna, despre hărnicie, întraajutorare/lene și delăsare, despre ce e bine și ce e rău, se poate ajunge la discuții „cu miez”, schimbând radical perspectiva asupra lucrurilor. Astfel, se va putea vorbi despre toleranță, unicitate, introspecție, adevărata valoare, complementaritate, coexistență, simbioză, tendința de a judeca ce nu înțelegem. Povestea e asemănătoare fabulei *Greierele și furnica*, scrisă de La Fontaine. Asemeni greierașului din fabulă, care toată vara cântă în timp ce furnicile muncesc, tot așa și șoricelul Frederick adună „raze de soare pentru zilele reci și mohorâte de iarnă”, strânge „culori pentru că iarna e cenușie”, face „provizii de cuvinte pentru că multe-s zilele de iarnă și nesfârșite, iar, la un moment dat, n-o să mai avem ce să ne spunem”, se uită la soare, privește pajiștea sau pare că ațipește, în timp ce ceilalți șoricești fac provizii pentru iarnă. Aceștia din urmă nu înțeleg atitudinea lui Frederick, dar lucrurile capătă sens în momentul în care proviziile se termină și frigul pune stăpânire pe adăpostul lor din zidul de piatră, iar Frederick aduce căldură și încredere prin CUVÂNT, imaginație și introspecție – valori care ne rămân atunci când tot ce e material și consumabil dispare.

Povestea subliniază importanța și frumusețea unicității fiecărui om, faptul că orice ființă își are rolul și rostul în această lume și că fiecare dintre noi e valoros. Frederick ne vorbește și despre cât e de important să adunăm amintiri frumoase, care ne pot umple, la un moment dat în viață, golurile pe care le resimțim inevitabil odată cu trecerea anilor. Bogăția e în sufletul nostru, în mintea noastră, în cuvintele care pot schimba, încuraja, înălța. Munca lui Frederick, chiar dacă este altfel decât a celorlalți membri ai comunității, este valoroasă, ea întreține speranța, ridică moralul, împrășteie lumină, frumusețe și căldură.

O poveste minunată, pe care Mara Popovici o aduce în fața copiilor prin covorul povestitor. Frumusețea sufletească și talentul colegei noastre s-au revărsat din nou asupra materialelor textile, istorioara lui Frederick prinzând viață, ca printr-o vrajă, în mâinile ei. Iarna și vara, cerul luminos cu soare

vesel al anotimpului cald și cerul plumburiu și zăpada din sezonul rece le întâlnim pe același covoraș, culorile terne și cele luminoase introducându-ne în poveste... suscitându-ne imaginația... invitându-ne să ne îmbogățim viața, să adunăm amintiri frumoase.

Bunul dinozaur

O lecție despre curaj, despre depășirea temerilor în fața primelor încercări ale vieții, ne propune Mara Popovici, prin covorul povestitor „Bunul dinozaur”.

Povestea impresionantă a puiului de dinozaur i-a încântat inițial pe copii prin filmul creat de echipa de scenografi și tehnicieni de la Pixar și regizat de Peter Sohn, care a fost vizionat în cadrul Zilelor filmelor pentru copii în Sala de conferințe a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu”. Pentru cei care nu au reușit să vadă această ecranizare și nu au împrumutat până acum cartea cu același titlu, care stă la baza covorului povestitor – o adaptare de Suzanne Francis, având ilustrații Disney Storybook Art Team –, dar și pentru cei care au avut această experiență și așteptau, poate, o altă abordare a poveștii, atât de dragă copiilor, Mara Popovici a transpus-o pe covorul povestitor.

Povestea debutează într-un cadru istoric de mult apus, acum șaiszeci și cinci de milioane de ani, și le istorisește ascultătorilor despre încercările pline de peripeții prin care trece puiul de dinozaur Arlo. Acesta, fricos din fire, ezită să iasă din ou, nu are curaj suficient să se descurce cu treburile la ferma pe care o au părinții, așa cum fac frații săi, rămâne oarecum în urma lor deoarece ei, prin tot ceea ce fac, își câștigă dreptul de a-și imprima amprenta labelor pe porumbarul familiei, alături de cele ale părinților. Cu multă răbdare, tatăl își încurajează tenace micuțul: „Trebuie să-ți învingi teama, ca să poți vedea frumusețea de dincolo de ea”. Într-una dintre zile, tatăl îi dă puiului o sarcină: să prindă mica vietate care le fură proviziile din porumbar, însă Arlo, după ce o capturează, o eliberează. Aflând aceasta, tatăl, supărat nevoie mare, îl trimite în căutarea hoțului. Astfel că cei doi protagoniști ai poveștii – Arlo și Țâr – se rătăcesc și, uite-așa, începe o aventură care îi va lega printr-o prietenie de neuitat. Pe parcursul drumului inițiat, pe care Arlo îl face împreună cu prietenul său, Țâr, întâmpină multe obstacole pe care le depășesc cot la cot și umăr la umăr, ajutându-se reciproc: dinozaurul cade în apă, iar copilul Țâr îl învață să înoate; lui Arlo îi e foame, Țâr îi oferă fructe delicioase; apoi îl apără de un șarpe uriaș, sperându-l pe acesta din urmă, iar când apare păianjenul aruncă spre el cu un pietroi. Arlo, la rândul său, îl apără pe Țâr de stiracozaur și de pterozaur, devenind, în urma acestor experiențe, un luptător feroce. În cele din urmă, Arlo ajunge acasă, după atâtea peripeții, și își pune amprenta pe hambarul familiei, chiar lângă cea a tatălui său.

Minunata poveste, succesul pe care l-a avut în rândul micilor cinefili, dar și faptul că majoritatea copiilor sunt fascinați de dinozauri și de tot ce-i înconjoară pe aceștia, au inspirat-o și au determinat-o pe colega Mara să realizeze, prin tehnicile specifice, covorul povestitor „Bunul dinozaur”. Din nou, talentul și pricepera bibliotecarei și-au spus cuvântul, transpunând pe covor toată acea atmosferă de început de lume: vulcani, peșteri, bolovani, râul și vegetația de pe marginea sa, fauna (diverse tipuri de dinozauri, ouăle din care ies cei trei frați, șerpi, lilieci, păianjeni) și flora specifice, fructele cu care se hrăneau animalele timpului și oamenii preistorici. Alternanța zi-noapte este redată in-

genios prin materiale diverse și elemente proprii celor două momente ale zilei.

Povestea este și o lecție de viață, pe care orice copil o învață crescând: aceea a asumării faptelor sale, a depășirii fricii și a celui „eu nu pot, nu știu, nu sunt pregătit încă să fac asta, poate mai târziu... etc.”, a responsabilității deciziilor luate, a puterii de a hotărî așa cum intuiția îți spune că e bine să faci, a puterii de a face binele și nu răul.

Fiecare covor povestitor, cu fiecare poveste nouă, spusă altfel, aduce o bucurie copiilor.

Cărți despre... cărți la Secția pentru copii

Amalia TALPOȘ

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Copiii pot prinde drag de cărți dacă sunt obișnuiți de mici cu prezența lor și cresc cu ele, indiferent dacă le sunt citite sau le citesc singuri. La început vor vorbi despre ele, apoi acestea le vor stârni interesul și-i vor fascina. Odată intrați în aventura lecturii, aceasta îi va prinde într-un dans nesfârșit al cuvintelor și al gândurilor înțelepte. Oamenii de știință au stabilit faptul că până și recitirea unei povești are efecte pozitive asupra copilului. Copiii învață mai multe cuvinte la o a doua ascultare/lectură a unui text și își creează un vocabular mai bogat. Cărțile și poveștile le deschid copiilor o lume cu totul nouă. Adesea, poveștile folosesc elemente fantastice care îi ajută pe copii să gândească neconvențional. Copiii au o imaginație bogată, iar lectura le stimulează și mai mult creativitatea; apoi încep să facă conexiuni între idei și acest proces le întreține sănătatea emoțională. Mai târziu, cărțile citite le vor deschide drumuri în viață.

Dar haideți să descoperim comorile ascunse în cărțile despre... cărți. Ce poate fi mai frumos decât să pătrunzi în lumea unei cărți în care prinde viață povestea altei cărți? Dacă acest lucru te încântă și pe tine la fel de mult, te așteptăm la Secția pentru copii să descoperi câteva cărți despre... cărți pe care le deținem:

Biblioburro și cărțile călătore, de Monica Brown

Într-un sătuc izolat sosește un bărbat însoțit de doi măgăruși, Alfa și Beto, încărcati cu cărți pentru copii. Ana, o fetiță care locuiește în acest cătun, visează la lumea de afară și de dincolo de deal. Ana devine atât de entuziasmată când îl cunoaște pe bibliotecar și are ocazia să citească minunatele cărți aduse de acesta, încât decide să scrie singură o carte în timp ce așteaptă întoarcerea bibliotecii călătore – *Biblioburro*.

Această carte este un omagiu adus tuturor învățătorilor și bibliotecarilor care pun cărți în mâinile copiilor, chiar dacă pentru asta trebuie să treacă peste deșerturi, peste câmpii, peste munți și peste ape.

Biblioteca Ursului, de Poppy Bishop și Alison Edgson

Au fost odată patru prieteni care iubeau cărțile: Iepurele iubește poveștile cu aventuri, Ariciul iubește finalurile fericite, iar Șoarecele și Vulpoiul adoră cititul împreună. În fiecare seară, înainte de culcare, obișnuiau să citească aceeași carte ponosită. În ziua în care cei patru prieteni descoperă o casă misterioasă, casa Ursului plină de cărți, visul lor devine realitate. Problema este că aceste cărți îi aparțin unui urs tare morocănos și neprietenos! Dar toate se schimbă în cele din urmă, deoarece e minunat să citești de unul singur, însă e și mai bine și mai interesant să împarți această experiență cu alții. Astfel încât cei cinci prieteni devin nedespărțiți.

O poveste frumoasă și fascinantă despre prietenie, lectură și aventură – perfectă pentru copiii mici și mari, prieteni ai lecturii!

Maria și librăria, de Valentina Rizzi

Oare ce s-a întâmplat cu toate cărțile? Unde au dispărut ele? Dar ce s-a întâmplat cu Maria, librara? Ea părea desprinsă dintr-o poveste, iar copiii care ascultau poveștile citite de ea deveneau și ei parte din poveste. Maria nu prea pleca din librăria ei, dar acum era de negăsit. Copiilor le era atât de dor de ea, de cărțile și poveștile sale, precum și de acel loc magic, doar al lor, în care erau mereu bineveniți. Însă apariția mall-urilor a dus la dispariția magazinelor mici din zonă. În locul librăriei, de exemplu, a apărut o sală de jocuri. În cele din urmă copiii au regăsit-o pe Maria, care se instalase într-o camionetă pe stradă. Librăria Mariei devenise mobilă acum. Și uite așa începe o nouă poveste.

Copacii în care creșteau cărți, de Paul Czajak

Cartea ne prezintă un copil plin de imaginație care vrea să readucă poveștile în viața oamenilor, după ce primarul orașului a interzis și distrus toate cărțile. Văzând orașul schimbându-se în rău, personajul principal contribuie la refacerea lucrurilor prin împărtășirea poveștilor. Cartea vorbește despre pu-

Tudor Nedelcea – un cărturar cu vocația universalității

Dr. Gabriela NEDELCU-PĂSĂRIN

Craiova

Gabriela Nedelcu-Păsărin

Critic și istoric literar, cercetător al fenomenului cultural (a activat decenii în calitate de cercetător științific principal la Institutul de cercetări socio-umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” Craiova al Academiei Române), pasionat de lectura cărților care rezistă validării timpului, prieten al scriitorilor români de pretutindeni, Tudor Nedelcea este „vocea” incisivă a prezentului literar, care a reușit de-a lungul vremii să traseze direcții de cercetare în domeniu și să aducă în actualitate adevăruri ale istoriei culturale cu o forță extraordinară a verbului.

Privind retrospectiv activitatea sa literară, este dificil să alegi o temă predilectă, fiecare volum constituindu-se într-o bornă prin noutatea investigației științifice și prin relevanța documentului astfel constituit. La Editura Tipo Moldova au fost publicate șase volume din opera sa în colecția *Printre cărți și oameni*, reunind astfel o parte dintre studiile, comentariile

le, articolele de presă literară scrise din 1976 și până în prezent. Reținem prioritar din volumul VI articolul despre profesorul Dan Simonescu, nu întâmplător, ci pentru că acestei personalități universitare îi datorează Tudor Nedelcea începutul carierei de cercetător, profesorul fiindu-i conducător de doctorat. Teza de doctorat cu titlul *Geneza ideilor social-politice și filosofice în literatura română veche*, susținută în anul 1983, va reprezenta și începutul demersurilor sale de cercetare în domeniul istoriei literare, pasiunea pentru cartea veche rămânându-i ca o preocupare de suflet în întreaga activitate. Tudor Nedelcea concepe complex articolul despre Dan Simonescu și alături de comentariul său despre cariera profesorului un interviu inedit, acordat în exclusivitate în noiembrie 1978. Este importantă raportarea la acest context, pentru a aduce un prim argument în sensul înțelegerii manierei de a-și concepe și realiza cercetările: fiecărei cercetări îi aduce un element de inedit, pe care îl poziționează în context amplu cultural și face trimiteri directe sau prin asocieri la alte momente de cultură românească, îmbogățind astfel imaginea de ansamblu asupra spiritualității românești. În cazul articolului despre profesorul său, Tudor Nedelcea conduce dialogul astfel încât Dan Simonescu va formula decise definiții ale personalității enciclopedice a lui Dimitrie Cantemir, asupra operei acestuia, având publicate nenumărate studii fundamentale despre marele cărturar: Dimitrie Cantemir este „creatorul monografiei istorico-geografico-etnografice (*Descriptio Moldaviae*)”, „creator al biografiei literare (*Vita Constantini Cantemirii*)”, mai este nou și în receptarea unei filosofii, în parte raționalistă (*Divanul sau Gâlceava Înțeleptului cu lumea*, folosind traducerea lui Andreas Wissowatius, *Stimuli vintumtum*, transpunând latinescul *virtus* în înțelepciune). Este creatorul romanului românesc ” etc. Într-o condensare remarcabilă de idei, Tudor Nedelcea va scrie în continuare în această manieră, volumele sale mustind de conexiuni culturale lăsate spre reflecție cititorului.

Un alt argument al tehnicii sale de cercetare și de dezvăluire a unor fapte de cultură prea puțin sau deloc cunoscute poate fi articolul despre marele compozitor Eugen Doga (din vol. IV *Printre cărți și oameni*, Editura TipoMoldova, Iași, 2018). Sub genericul *Eugen Doga. Un muzician de talie europeană*, Tudor Nedelcea consemnează impresiile sale și ale publicului generate de spectacolul susținut la data de 12 septembrie 2017 pe scena Filarmonicii din Craiova. Invitația s-a datorat chiar lui Tudor Nedelcea, el fiind cel care a propus acest eveniment muzical excepțional, amânat din varii motive în anii precedenți, astfel încât spectacolul din 2017 a rămas în amintirea publicului drept „un regal simfonic”, iar Eugen Doga a fost ovaționat la scenă deschisă. Fragmente din opera sa *Dialogurile dragostei*, pe versuri de Eminescu și Veronica Micle, au reverberat profund în conștiința publicului, descoperind sincretismul muzică-versuri ce asigură perenitatea creației. Valsul *Dulcea și tandra mea fiară* din filmul *O dramă la vânătoare*, regizat de Emil Loteanu, a fost inclus în fondul UNESCO între capodoperele secolului XX. Membru al Academiei de Științe a Moldovei (1991), al Academiei Internaționale de Creație (Moscova, 1997), al Academiei de Științe și Arte „Petru cel Mare” (St. Petersburg, 2006), Eugen Doga „nu este membru al

Uniunii Compozitorilor din România”. Acest adevăr, pus de către Tudor Nedelcea în registrul interogației acuzatoare („Știați că...”) va conferi articolului nota specifică de problematizare, ceea ce îl diferențiază pe cercetător în peisajul istoriei și criticii literare actuale. Am ales doar două exemple din nenumăratele pe care volumele de istorie și critică literară le oferă, restabilind ierarhia valorică a numelor românești proiectate în universalitate.

Privind retrospectiv opera critică a lui Tudor Nedelcea, reperăm câteva teme predilecte de regăsit în volume cu generice explicite în definirea acestora: *Biserica și societatea* (Editura Sitech, Craiova, 2020), *Eminescu* (Editura Academiei Române, București, 2020, ediția a II-a revăzută și adăugită Editura Tractus Arte, 2020. Prefață de acad. Mihai Cimpoi. Cuvânt înainte de Theodor Codreanu. Postfață de prof. dr. Victor Crăciun), *Marin Sorescu sau despre vocația identității românești* (Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020). Volume de dimensiuni impresionante, acestea reunesc articole, studii și interviuri care susțin aceeași idee-cadru.

Cercetător al fenomenului religios în spațiile locuite de români, Tudor Nedelcea va urmări îndeaproape evenimentele din spațiul public și le va consemna cu acribia-i deja proverbială, adăugând la final sau având ca punct inițial al pledoariei sale un moment crucial din viața socială și culturală românească privită în diacronia ei. De la „Tipărituri rămnice pentru sârbii ortodocși” și „O posibilă canonicizare a lui Mihai Viteazul” la „Eminescu și cugetarea sacră”, „Eminescu despre necesitatea construirii Catedralei Neamului”, la „Malainița pentru Europa” și „Slujba de sfințire a troiței de la Sârmanovăț”, periplul cercetătorului trasează reperele istoriei bisericii românești, cu momentele de înălțătoare credință și fundamentale acte pentru unitatea lumii creștine. Această viziune este definitorie pentru Tudor Nedelcea, cel care a studiat și consemnat faptele de istorie a bisericii românești și a avut demnitate în conducerea bisericii la nivel național și regional (membru în Adunarea Națională și în Consiliul Național Bisericesc al Patriarhiei Române – 1990-2008, membru în Adunarea Eparhială a Episcopiei Severinului și Strehaiei din 2007 și în prezent). A analizat din interior această istorie, martor fiind la momente cruciale ale lumii creștine, precum a fost vizita Papei Ioan Paul al II-lea la București în perioada 7-9 mai 1999. „Atunci la București s-a lansat ideea și s-au pus bazele pentru unitatea lumii creștine, prin intermediul celor doi mari conducători ai celor două biserici și care exprimă voința tuturor creștinilor” – consemnează Tudor Nedelcea, la final făcând și o propunere: „crearea unui grup statuar alegoric, reprezentându-i pe cei doi corifei contemporani ai ortodoxiei și catolicismului. Sperăm că se vor găsi instituții publice, oameni de afaceri sau buni creștini care să sprijine financiar acest proiect european”. Și nu este de luat în seamă o dezvăluire făcută de Tudor Nedelcea într-un interviu acordat lui Constantin Preda în 2013: „Patriarhul Teoctist a scris despre cartea mea, *Eminescu și cugetarea sacră*, apoi mi-a făcut o deosebită bucurie când mi-a spus că Papa Ioan Paul al II-lea l-a inclus «și pe Eminescu al duminicilor» între gânditorii creștini europeni. Eu trimiseseam această carte la Roma, iar secretarul său mi-a răspuns că Papa este interesat de Eminescu, dar de aici până la oficializarea Poetului nostru național n-am crezut până n-am citit o cuvântare a Papei” (p. 394).

Volumul *Eminescu* apărut la Editura Academiei Române este prefăcut de academicianul Mihai Cimpoi, colaborarea dintre Tudor Nedelcea și autorul volumului *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic* (Chișinău, Editura Guvinaș, 2021) fiind de notorietate. „Tudor Nedelcea s-a angajat, după 1990, într-o acțiune reparatorie pe care o așteptam de mult: detabuizarea unor dimensiuni ale personalității lui Eminescu și valorificarea integrității acesteia. Dând dovadă de perseverență și acribie filologico-editorială, de o lucrare serioasă în spiritul dreptei cumpene eminesciene, a procedat la readucerea în actualitate a unor texte importante și la scrierea unor studii ample din perspectiva exegeticii de azi” (p. 5). Este esența demersurilor făcute de Tudor Nedelcea, exprimată sintetic de marele critic basarabean. Surprinzător este faptul că însuși academicianul Mihai Cimpoi îl va intervieva pe Tudor Nedelcea, de fapt o convorbire între doi oameni de cultură despre cultura română: „Vă aparține, dragă coleg Tudor Nedelcea, o serie de recuperări eminesciene, imposibile din considerente conjuncturale până în 1989: *Eminescu împotriva socialismului*, *Eminescu și cugetarea sacră*, *Eminescu apărător al românilor de pretutindeni*, *Eminescu istoricul*. Sunt patru ipostaze ale personalității și patru dimensiuni ale operei și gândirii care erau trecute sub tăcere sau denaturate și unilateralizate” (p. 499). Dialogul continuă în aceeași idee de a re poziționa în planul atenției istoricilor literari a contribuțiilor eminesciene în domenii mai puțin cunoscute publicului larg. A fost o necesară contribuție la abordarea universului eminescian, dincolo de detractările conjuncturale, pe care Tudor Nedelcea le dezvăluie și le acuză public. În fapt, este permanenta atitudine a criticului

literar Tudor Nedelcea de problematizare a faptelor culturale despre care se vorbește în spațiul public, dar fără asumarea identității vorbitorului, creându-se astfel o zonă „gri”, ceea ce a fost în deserviciul promovării imaginii culturii românești în lume. Tudor Nedelcea își asumă riscul și pune în discuție aceste imagini denigratoare (doar un exemplu: în interviul pe care Tudor Nedelcea i l-a luat lui Vasile Târâțeanu, acesta i-a spus: „În presa din Ucraina, Eminescu a fost numit ca ucrainean renegat, născut din părinți ucraineni care au fost românizați”) (p. 508).

Am rezervat pentru finalul acestei succinte prezentări a operei lui Tudor Nedelcea semnalarea apariției volumului *Marin Sorescu sau vocația identificării românești* (Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2020). Este un volum care se detașează net de celelalte cărți ale criticului și istoricului literar. Este „romanul” vieții lui Marin Sorescu, un volum complex care, urmărind firul diacronic al vieții celui ce s-a considerat *Singur printre poeți*, demonstrează o dublă documentare: prima este cea directă, rezultată din colaborarea timp de decenii cu Marin Sorescu la revista *Ramuri* și la Editura Scrisul Românesc și, mai apoi, prin colaborarea directă în timpul activității ministeriale a lui Marin Sorescu la Ministerul Culturii. A doua modalitate de documentare este cea a filologului și cercetătorului pasionat de arhive. A rezultat un volum scris cu un verb acid, cu un ritm al derulării narațiunilor care pare a se apropia de romanele de tip polițist, cititorul sperând la finalul lecturii să reconstituie pagini din istoria personală a scriitorului, cele cenzurate, sau cele lăsate „albe” intenționat, ca o recluziune din fața invidiei și urii celor din mediul scriitoricesc. La fel de interesante sunt paginile din dosarul de urmărire de către Securitate, sub pseudonimul Soare. Istoria moștenirii pe care a lăsat-o după moartea sa Marin Sorescu, prin documente rare, obiecte prețioase, manuscrise sau prin casele (proprietățile) din București și din Bulzești (o altă istorie tristă), generează un sentiment de regret, consfințind încă o dată ideea că a nu avea copii este o mare tristețe. Tudor Nedelcea a reușit să coaguleze informații obținute din documente de arhivă, s-a străduit să aducă în actualitate mărturii ale celor care au fost prietenii lui Marin Sorescu, să recupereze din presa literară a vremii acele informații care se pot constitui în documente scrise despre evenimente culturale cenzurate de către oficialitățile vremii. Cel mai tensionat subiect rămâne cel despre propunerea Academiei suedeze pentru acordarea Premiului Nobel lui Marin Sorescu. Tudor Nedelcea colaționează depozițiile celor care au știut despre evoluția acestui episod regretabil pentru cultura română, oferind cititorilor câteva dovezi cu trimitere la persoanele care au oprit acest demers onorant pentru România, singurul motiv fiind „invidia scriitoricească”. Lăsăm plăcerea cititorului să descopere adevărurile din subtextul volumului lui Tudor Nedelcea. „Marin Sorescu și Meditația transcendentă”, sau „Stenograma ședinței de demitere de la conducerea revistei *Ramuri*” sunt subiecte la fel de incitante precum cel despre Marin Sorescu și Premiul Nobel.

Volumul capătă valențe noi prin adăugarea la final a unor anexe, prin natura lor fiind documente care pot genera noi cercetări asupra destinului scriitorului Marin Sorescu. Autografele au nota de intimitate, dar și fiorul întâlnirii cu scrierea olografă a celui ce a trecut „Puntea” regretând că pleacă din această lume înainte de a mai fi dat literaturii române creații pentru eternitate, dar a dictat până în ajunul Plecării „păș, păș” „Ultimele”. Primul autograf datează din 1975 („Lui Tudor Nedelcea, cu prietenie – Marin Sorescu 1975”) și se regăsește pe pagina de titlu a volumului de poezii *Norii*, iar după trei decenii îi va scrie în același registru al prețuirii: „Lui Tudor Nedelcea, alături de care am tot traversat și de care mă leagă o statornică prietenie. Marin Sorescu, 1995” (autograf pe volumul *Traversarea – poezii*). În numele acestui sentiment atât de rar și greu de păstrat neîntinat, Tudor Nedelcea scrie „romanul” vieții lui Marin Sorescu, dând posibilitatea posterității să judece circumstanțele culturale care au generat fapte de cultură pe care istoria literară va trebui să le rețină pentru justa interpretare a valorilor culturale proiectate în universalitate.

Prin aceste succinte considerații asupra câtorva volume din opera lui Tudor Nedelcea, am dorit să configurăm profilul criticului și istoricului literar care, cu spiritul său incisiv și verbul acid, a contribuit la abordarea unor teme fundamentale pentru restituirea a noi valențe ale unor personalități marcante ale culturii românești. S-a dovedit cercetătorul asiduu al unor teme pe care, prin tratarea cu acribia-i filologică, le-a inclus în volume care au stat și vor rămâne în atenția istoriei culturii românești.

Viorel Dinescu în *O sută și una de poezii*

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

Editura Academiei Române, grație directorului său, acad. Dumitru Radu Popescu, a lansat o excelentă colecție „O sută și una de poezii”, o adevărată bibliotecă de poezie, ca să mă exprim în termenii lui Marin Sorescu (vezi Marin Sorescu, *Biblioteca de poezie românească*, comentarii și antologie, ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu și Virginia Sorescu, București, Editura Creuzet, 1997). Colecția și-a propus că reunească creația poezilor clasici și contemporani, de la Mihai Eminescu, George Bacovia și Tudor Arghezi la Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Grigore Vieru, Adrian Păunescu, Nicolae Dan Frunțelată, Vasile Tărășeanu, Nicolae Dragoș, ca să cităm doar câteva nume. O surpriză este prezența în această colecție, în calitate de autori de versuri, a lui Ion Creangă și Ion Luca Caragiale.

În această onorabilă colecție a apărut în 2020 și Viorel Dinescu, antologia, studiul introductiv, schița biobibliografică și selecția reperelor critice aparținând reputatului critic și istoric literar, eseistul Theodor Codreanu.

Viorel Dinescu a fost lansat de Eugen Barbu, care și-a dovedit și în acest caz competența profesională, spiritul critic și vizionar deopotrivă, observabile în tratatul său *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent. Poezia română contemporană* (București, Editura Eminescu, 1975), o carte, din păcate, prea iute uitată sau ocolită cu premeditare.

Despre Viorel Dinescu, autorul *Săptămânii nebunilor* se pronunță în termeni categorici, adeveriți de trecerea timpului și de evoluția poetului: „La «Luceafărul», de pildă, i-am lansat pe Adrian Păunescu, Ioan Alexandru, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, iar la «Săptămâna» – un foarte bun poet, care cred că-i depășește pe cei lansați la «Luceafărul»: Viorel Dinescu din Galați”.

Într-adevăr, Viorel Dinescu a publicat până în prezent 22 de volume de versuri, la care se adaugă patru volume de eseuri și două de proză.

Poet, prozator, eseist, critic și istoric literar, gazetar, Viorel Dinescu s-a născut la 2 aprilie 1951 în satul Zărnești, aparținător comunei gălățene Jorăști, unde a urmat școala primară (1958-1966). A continuat la Liceul „Mihai Eminescu” din Bârlad (1966-1970), ca să-și finalizeze studiile la Facultatea de Matematică a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (în 1975). După absolvire, timp de trei decenii a fost profesor de matematică la un liceu din Galați. Este membru al obștii scriitoricești și gazetărești din România, dar și din Basarabia și Bucovina, fiind prieten și colaborator cu marii scriitori de dincolo de Prut sau din Cernăuți (Gr. Vieru, M. Cimpoi, N. Dabija, V. Tărășeanu, Valeriu Matei etc.), pe care i-a cultivat.

Debutând editorial la Editura Cartea Românească, în 1983, cu volumul de versuri *Ora ideală*, Viorel Dinescu este autorul unei impresionante bibliografii spirituale: **poezii**: *O altă nuanță a revoluției* (1983), *Ecuatii albastre* (1984), *Etape* (1990), *Ontologia cristalului* (1994, reeditat în 2002), *Eros* (1996), *Grădini suspendate* (1998), *Călănțe arhaice* (1999), *Zei de Pământ* (2001), *Asimptota* (2004), *Arhipelag stelar* (2006), *Eros-Anteros* (2008), *Zidul cu privighetori* (2009), *101 poeme* (2010), *Izvoare din adâncuri* (2011), *Solie* (2013, 2014), *Clipa îndoielii* (2014), *Poeme alese* (2017), *Ecuatii albastre* (2018, bilingv, româno-german), *O sută și una de poezii* (2020); **proză**: *Fronde* (2000, ediția a II-a în 2012); **eseistică**: *Armistiții literare* (1992, reeditat în 2015), *Confluente* (2002).

O asemenea impresionantă creație literară a fost răsplătită cu importante premii și distincții: premiul revistei *Săptămâna* pentru *Ora ideală*, premiul „Mihai Eminescu” pentru poezie al Academiei Române pentru *Ecuatii albastre* (1984), premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova, al Societății Scriitorilor „Costache Negri”, al editurilor Porto-Franco și Edit. Press, premii la Festivalurile internaționale de literatură „Nichita Stănescu” (2008), „Grigore Vieru” (2014), „Toamna bacoviană” (2015), „Mihai Eminescu” (Dumbrăveni, 2017) etc. Cu toate acestea, Viorel Dinescu nu figurează în cele două ediții ale excelentului *Dicționar General al Literaturii Române* (inițiat și coordonat de acad. Eugen Simion), apărut sub egida Academiei Române; apare, însă, Gabriela Drăgoi (de la Iași), care se ocupa de coordonare și revizie (cum e menționat pe pagina de titlu), deși n-a publicat nicio carte (!?), fiind doar unul dintre autorii *Dicționarului literaturii române de la origini până în 1900*, încălcând grosolan principiile de redactare stabilite de coordonatorul general, Eugen Simion.

Viorel Dinescu face parte, cum remarcă și Theodor Codreanu în prefața „Transecuații lirice” la volumul *O sută și una de poezii* (Editura Academiei Române, 2020), din „frăția de matematicieni-poeti, o stirpe mai rară comparativ, să zicem, cu aceea a medicilor-poeti”, „în sânul căreia poți străluci sau lumina palid”. Comentariile lui Th. Codreanu pe marginea relației matematice (domeniu pragmatic) și creație literară sunt incontestabile și ele dau măsura acestui filosof al culturii, cum este prietenul nostru de la Huși. Profesorul de matematică și poetul se îmbină armonios, în cazul lui Viorel Dinescu, precum „ulmul și iedera”, cum zice maestrul metaforei, Fănuș Neagu, care continuă ideea: „Să scrii pentru a asculta tăcerea viind. Ce poveste de poveste”.

Dar chiar Viorel Dinescu abordează acest subiect în studiul *Grădinar de idei și cifre*, publicat în excelenta revistă a academicianului Gh. Păun (el însuși matematician și literat), *Curtea de la Argeș* (An XI, nr. 11 (120), nov. 2020, pp. 25-26).

El se referă la preocupările lui Eminescu pentru științele exacte, pentru matematică, în special, o preocupare obsedantă a lui Viorel Dinescu, expusă și la Congresul Mondial al Eminescologilor organizat la Chișinău, de un alt pisc al culturii române, acad. Mihai Cimpoi. Pentru Eminescu, afirmă Viorel Dinescu, matematica „nu era un obiect de studiu, ci, mai curând, un demers epistemologic destinat unei mai precise înțelegeri a tainelor Universului”. El nu-l consideră pe Eminescu matematician, cum se mai exagerează, ci un „Eminescu enciclopedist, un mare gânditor și mare creator care nu neglijează niciuna dintre căile de investigare a domeniului principal, dominant filosofic”, în care vocația de poet și cugetător îi era înăscută. Pentru științele exacte, Eminescu a apelat la sursele științifice cele mai autorizate ale vremii sale; de aici, unele afirmații șocante: „Raportul între finit și infinit e raportul dintre pătrat și cerc! Este nu o mărime concretă, ci proporțională între un maxim și un minim [...]. Originea tuturor mărimilor iraționale este cercul” (citât din M. Eminescu, *Fragmentarium*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981). Concluzia lui Viorel Dinescu privind relația dintre creația literară și științele exacte la Eminescu este tranșantă și este consecința unei studieri a manuscriselor eminesciene (cum făcuse anterior I.M. Ștefan): „Descoperim o uriașă muncă de cercetare în beneficiul filosofiei și creației artistice în care poetul, de fapt un geniu enciclopedist, nu omite niciun domeniu care să-i permită descoperirea adevărului”. Cu alte cuvinte, concluzionează Viorel Dinescu, „Eminescu și-a dat seama de tânăr că metodele gândirii matematice nu sunt un joc gratuit de cifre și raporturi cantitative, ci o veritabilă tehnică de analiză a tuturor principiilor care guvernează gândirea contemporană. Eminescu a fost, în egală măsură, un grădinar al ideilor și al cuvintelor, dar și al cifrelor care luminează drumul spre progres al societății”.

O cumpănă a vieții lui Viorel Dinescu s-a petrecut în octombrie 1984. Un fost „prieten” din armată l-a abordat pe teme politice (critica regimului ceaușist). Era un provocator. Mulți dintre aceștia își atrăgeau victimele în cursă și apoi îi turnau. I.D. Sîrbu, de pildă, a făcut pușcărie pentru „omisiune de denunț”, adică nu l-a turnat pe Ștefan Augustin Doinaș pentru bancurile politice din redacția revistei *Teatrul*. Viorel Dinescu a fost chemat la miliție pentru declarații. Speriat, a apelat la Eugen Barbu. „Dacă nu prinzi trenul, vii pe jos până la București”, i-a poruncit autorul *Princepelui*. Și s-a dus. Împreună, cei doi s-au dus la un meci Steaua-Dinamo, unde i-au întâlnit pe ministrul de interne și pe Nicu Ceaușescu. Eugen Barbu le-a relatat povestea („se arestează poezii”), îl anunțase anterior și pe D.R. Popescu, președintele Uniunii Scriitorilor. Prin Nicu Ceaușescu, E. Barbu și V. Dinescu ajung la Elena Ceaușescu și apoi chiar la Nicolae Ceaușescu, la care intervenise deja D.R. Popescu. „*Mergi acasă, ocupă-te de literatură și matematică*”, i-a zis Nicolae Ceaușescu. La întoarcerea în Galați, în gară, l-a așteptat chiar Moraru, șeful Miliției gălățene (ulterior s-a sinucis), care, de la tonul anchetei trecuse la blândețe făcând și serviciu de taxi. Dețin informații că D.R. Popescu a mai intervenit cu succes la șeful statului și pentru un poet debutant din Constanța și un scriitor editor craiovean. Unii tineri scriitori, din eșalonul doi, au făcut o „reclamație” la D.R. Popescu, dându-se dizidenți după '89, de unde reacția lui Fănuș Neagu: „Acești tineri au vrut să dea o palmă lui Ceaușescu pe obrazul lui D.R. Popescu”. Istoria literară trebuie să rețină și astfel de momente!

Din 1992, Viorel Dinescu intră în presă (fără să abandoneze profesoratul), ca redactor la revista

gălățeană *Porto-Franco* și la editura omonimă (1992-1996), apoi redactor-șef la Edit. Press și director al gazetei *Actualitatea Galațiului*.

În revista *Dunărea de Jos*, sub rubrica „Ancheta lui Dinescu”, a realizat o serie de interviuri cu mari personalități (Fănuș Neagu, M. Cimpoi, N. Dabija, D. Matcovschi, Valeriu Matei, V. Tărățeanu, Ilie Zegrea, Simion Gociu, M. Barbu, Th. Codreanu, Victor Crăciun, Em. Marcu, N. Paul Mihail, Tudor Nedelcea, Adrian Dinu Rachieru, Mircea Tomuș, Cassian Maria Spiridon, Doina Uricariu etc.), reunite în volumul *Dialoguri socratice* (Galați, Axis Libri, 2010). Cele șapte întrebări puse tuturor intervievaților vizează condiția literaturii și culturii, în general, în perioada postdecembristă, noile paradigme, sensibilități și mentalități din această perioadă, oferind „o literatură incitantă despre ceea ce e spinos în modul nostru de a înțelege literatura, lumea în dialog cu «sinea» ce ne reprezintă prin deschiderea spre celălalt” (Mihai Cimpoi).

Fănuș Neagu caracterizează epoca postdecembristă ca una deschisă, „fără enigme, lăcomă și fălcoasă; bani, manele, șnapani, tâlhari, învârtiți, dans din buric, palate imitând grosolan pagode sau temple zigate, prădăciuni, gunoaie, miliardari, cârduri de vile, orașe fantomă, sete de aur, petreceri nesfârșite, bani, bani, curve...”, dar rămâne un optimist incurabil: „Cred în bucuria cuvintelor, în roadele împerecherii lor neașteptate”.

În stilul său incitant, direct, Nicolae Dabija declară că limba română, sufletul românesc, cultura română nu se opresc la Prut, că literatura română n-are provincii: „Un spațiu în care scriu Grigore Vieru sau un Th. Codreanu sau un Viorel Dinescu nu pot fi provincii culturale. Aș mai afirma că Bucureștiul are pe alocuri multă provincie. Ca la Chișinău”.

Trăind „vremurile complicate”, Vasile Tărățeanu speră că acționând în comun, „în literatura română ne vor crește aripile. [...] Ele pot deveni mai largi și mai puternice numai în cazul când, fără să renunțăm la dreapta cinstire a valorilor noastre tradiționale, ne vom învăța să ne asumăm și curajul de a experimenta în limita bunului simț și al spiritului nostru național”.

„Nu poți trăi la nesfârșit din parodie și plagiat eufemizat în intertextualitate”, avertizează Th. Codreanu, „desincronizat cu Occidentul”, în care demitizările au ca scop deconstrucția educației național-europene, promovarea mediocrității și chiar a nonvalorii în numele unui așa-zis postmodernism.

Pentru Adrian Dinu Rachieru „nu întâmpinările, ci recuperările dau tonul literaturii ultimilor ani”, iar în epoca postdecembristă „gâlceava și confuzia axiologică s-au înstăpânit”.

Am reluat doar câteva idei din aceste *Dialoguri socratice* cu Viorel Dinescu, spre a demonstra că această carte de interviuri este o reflectare a unei epoci, așa cum făcuse altădată Ion Biberi (în *Lumea de mâine, Orizonturi spirituale, Lumea de azi*, subtile anchete psihologice) și a fost și este necesară pentru o istorie obiectivă a literaturii române postdecembriste.

Viorel Dinescu a fost denumit de confrăți în ale condeiului în diferite chipuri: *un arheolog al cuvintelor. Dacă un arheolog caută în pământ cioburi de vase, Viorel Dinescu caută în cuvinte sensuri* (N. Dabija); *un reprezentativ poet al prezentului, peste mode și timp* (Nicolae-Paul Mihail); *se cade a observa la poetul gălățean talentul, cultura, acuratețea lucrului său, iubirea de frumos. El este un pasionat encicloped* (Ion Rotaru); *este un stilist original* (Marian Barbu); *scrie versuri voit «prozaice», în formă de discursuri, de ajuns de clare stilistic spre a se vedea și talentul, și oarecare experiență* (Nicolae Manolescu); *este un Parmenide modernizat, căruia îi scapă însă mereu Unul și Unitatea. E mai degrabă poetul unui Unu fără unitate sau – dacă e să ne jucăm puțin cu vorbele – al unui Unu cu o unitate ce se risipește chiar în clipa relevării lui ca unitate* (M. Cimpoi).

În finalul prefeței la volumul *O sută și una de poezii*, Th. Codreanu îl norocoște pe Viorel Dinescu că „primul degustător” al poeziei sale a fost Eugen Barbu („chiar dacă mulți nu i-au iertat chiar această întâmplare”), adaugă Th. Codreanu. Și are mare dreptate autorul *Dublei sacrificări a lui Eminescu*. Căci, iată ce scria, în 1985, Eugen Barbu: „Mărturisesc că mi s-a întâmplat rar în ultima vreme să mă sărbătoresc cu astfel de versuri nobile și o fac cu mare bucurie, sperând că poezia lui Viorel Dinescu «se va lua»... Ne aflăm cu acest poet într-un rai cu porțile foarte strâmte”.[...] „Vă încredințez că de la delicatul Ioan Alexandru nu am mai găsit la niciun poet un cântec spus cu gura închisă atât de frumos. Nu fac niciun pronostic, dar V. Dinescu ne va oferi mari surprize pentru că își ia arta în serios, pentru că veghează la acuratețea poeziei sale, pentru că e încărcat de rigori, îndeplinind astfel condițiile unui individ liric rar”.

Previziunile autorului *Groapei* s-au adevărat cu asupra de măsură. Viorel Dinescu se prezintă la cele șapte decenii de viață ca un creator împlinit, recunoscut ca atare, înconjurat de prieteni, motiv pentru care, vorba lui Eugen Barbu, să ne sărbătorim cu opera sa.

Correspondența lui Marin Sorescu

Antoaneta TURDA
Baia Mare

Misterios încă de la nașterea sa, în 29 februarie 1936, cel care a pornit în lume de pe plaiuri oltenesti pare a ne cuceri și azi, după 25 de ani de la plecarea dincolo de Styx. Încântător prin ironia sa bonomă cu care a contemplat lumea în cei 60 de ani de viață, Marin Sorescu se vrea parcă redescoperit cu fiecare filă lăsată posterității, ceea ce îndeamnă la lecturi atente. Comemorarea din acest an (85 de la naștere și 25 de la moarte) m-a dus cu gândul spre eterogena sa corespondență, care mi-a relevat puterea observației și zelul cu care a activat pe tărâm literar, dar și căldura ce se degajă din relațiile cu familia și prietenii (mă gândesc, în special, la tandrul schimb epistolar cu familia și scrisoarea care i-a fost adresată de către Gheorghe Boris Lungu, fost coleg de liceu, datată 3 octombrie 1989).

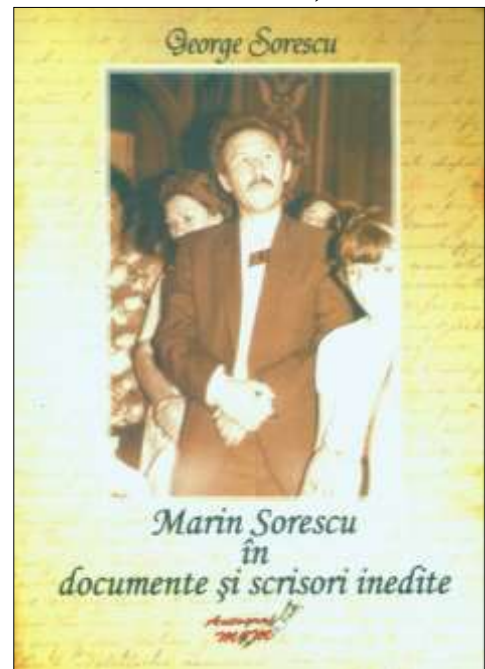
Lectura a două cărți: *Marin Sorescu în documente și scrisori inedite*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2011, și Maria Ionică, George Sorescu, *Marin Sorescu în documente inedite*, Editura Eikon, București, 2015, mi-a relevat multe taine ale scriitorului care a știut atât de bine să dezvăluie în creația sa OMUL, cu toate dilemele sale.

Cuprinzând o perioadă de câteva decenii, scrisorile „vorbesc” despre un schimb de idei obiectiv și tranșant, dovadă de ambele părți (destinatar și expeditor) interes pentru promovarea unei culturi de calitate, cheia lecturii constând în cele două perspective care se îmbină perfect.

Exuberant, fără a fi însă superficial, românul care a avut șansa să traseze puternice legături amicale și intelectuale lasă, în aceste pagini, mărturii ale periplului său lumesc care scot la lumină complexitatea idealurilor sale scriitoricești.

Găsim în aceste documente satisfacții precum aprecierea lui Valentin Silvestru, din 1963 (înainte de debutul editorial din 1964, cu volumul *Singur printre poeți*) asupra parodiilor și pe cea a lui Mircea Eliade referitoare la cronică la Marin Sorescu despre *Aspecte ale mitului*, o scrisoare de la Virgil Ierunca (Paris, 12 iunie 1973) din care redau un fragment care oglindește și atitudinea morală a destinatarului: „Domnule Sorescu, ne e dor de Dumneata. Te-am mai citit din când în când în *Argeș* și în alte reviste și am continuat să rămânem încântați nu doar de scrisul în sine, ci și de atitudinea Dumitale exemplară, într-un context atât de... cu conștiința”¹. O bogată corespondență a avut, de asemenea, cu editorul englez Neil Astley și scriitorul de limbă germană, originar din România și stabilit în fosta RFG, Oskar Pastior. Prin schimbul de scrisori cu acesta din urmă se poate lesne observa, pe lângă preocuparea culturală, preocuparea socială care surprinde evenimentele din 1989.

Împărtășite cu apropiații, sentimentele și senzațiile curg, nestăvilite, creionând portrete și relatând stări de fapt precum cele din scrisoarea trimisă acasă, soției sale, din Franța (19 martie 1967): „Voi face tot posibilul să vin cât mai curând, imediat ce voi revedea, împreună cu domnul Bănulescu, textele de la revistele *Esprit*, *La Quinzaine littéraire* dedicate literaturii române, după ce vom aranja cu editurile etc. Deși Parisul e, la urma urmei, tot Paris, stăm ca pe ace... Zilele trecute l-am văzut pe Eugen Ionescu, care ne-a primit extrem de amabil”². Inegalabilul Paris și misterioasa Franță pot avea, însă, și o altă față decât cea sclipitoare, așa cum reiese dintr-o scrisoare trimisă lui Sorescu de către Edgar Papu, în care există o remarcă dureroasă: „Lipsa de curiozitate a francezilor față de tot ceea ce este românesc

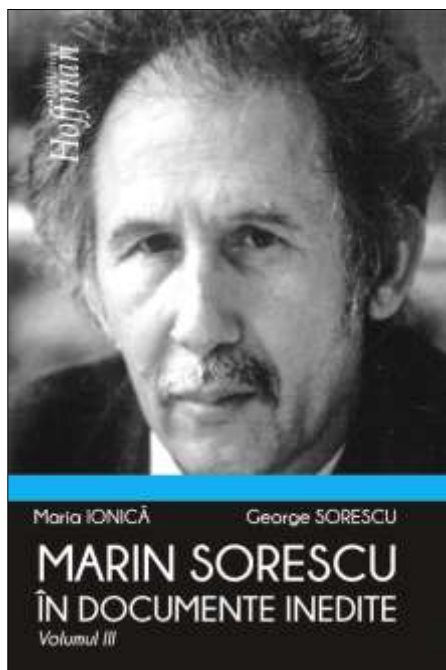
¹ *** *Marin Sorescu în documente și scrisori inedite*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2011, p. 26.

² *Ibidem*, p. 11.

este aproape totală”³. Privit din altă perspectivă, fenomenul românesc are, în ochii sociologului Cătălin Mamali, o altă conotație: aceea de recunoaștere a propriilor lipsuri naționale. Iată ce-i scrie acesta, din Iowa City, în 19 februarie 1991: „Aici, în Iowa City, se află mai multe biblioteci și mai toate sunt dotate cu calculatoare custode. Nu se supără când îl întrebi, nu-și bea cafeaua când vrei să știi unde este o carte de care ai mare nevoie, nu te lasă să aștepți ore întregi ca pe urmă să-ți spună arțăgos: Cartea nu este la raft”⁴. Dincolo de măhnire, scrisoarea are, totuși, un punct luminos: acela al descoperirii rapide, în baza de date, a 8 titluri din opera scriitorului român, în cadrul colecțiilor Bibliotecii Universitare din Iowa. Tot despre defecte, de data aceasta însă referitoare la atmosfera culturală românească, îi scrie, cu năduf, Eugen Simion, la Berlin, în 11 noiembrie 1973: „Generația noastră este în pom. Vreau să zic în cârciumă. Poate reușim să o scoatem de acolo. Agitate reuniuni la secțiile de poezie, proză, critică. Cerut capul lui Sântimbreanu, dar, până acum, capul este tot acolo”⁵.

Nu putem vorbi despre Marin Sorescu fără a ne referi la ipostaza sa de lider din perioada 1978-1990, când a fost redactor-șef la revista craioveană *Ramuri*, precum și cea în calitate de ministru al Culturii (25 noiembrie 1993-5 mai 1996). Găsim, în câteva scrisori primite, reproșuri datorate nepublicării unor materiale (vezi scrisoarea lui Alexandru Mitru din 21 august 1980) și diverse epistole cu caracter pur administrativ ce scot la iveală puțina aplecare spre latura practică a vieții a talentatului scriitor, care, la un moment dat, și-a dat demisia din conducerea Ministerului Culturii, mărturie fiind ciorna publicată în *Marin Sorescu în documente și scrisori inedite*.

Parcurs cu atenție, amalgamul ideatic cuprins în cele două volume scoate la iveală lumini și umbre existențiale, aspirații și frământări personale legate de soarta propriilor cărți, de participarea la diverse congrese și colocvii literare, precum și ale celor care au colaborat la revista *Ramuri*, condusă, o perioadă,

oadă, de efervescentul și creativul Marin Sorescu, calitate din care a promovat nu doar autori români, ci și câteva nume de prestigiu din literatura universală contemporană, cum ar fi scriitorul irlandez John F. Deane, căruia i se destăinuie în epistola din 3 februarie 1986: „Am citit și mi-a plăcut foarte mult cartea ta *Iarna la Meath* și plănuiesc să public într-o revistă niște traduceri din ea... P.S. Sunt interesat de poezia din Irlanda. Aș putea găsi o antologie bună din ea?”⁶ În scrisoarea din 22 martie 1992, cunoscutul poet suprarrealist Alain Bosquet îi mulțumește pentru traducerea și editarea în limba română a volumului *Sonete pentru un sfârșit de secol*.

Studiul corespondenței dezvăluie, dincolo de toate cele amintite, adrese importante ale personalităților și instituțiilor românești și internaționale, invitații la diverse evenimente, cartea de vizită a autorului (apare pe foaia de titlu a volumului semnat de Maria Ionică și George Sorescu – *Marin Sorescu în documente inedite*), precum și atmosfera anilor în care au fost redactate.

Mai obișnuiți fiind cu umorul specific acestui scriitor, scrisorile ne pot surprinde prin tonul extrem de grav așezat peste toate detaliile celor spuse. Găsim aici un Marin Sorescu dornic de a împărtăși, cu prietenii și publicul, marea sa pasiune pentru literatură, nedescurajat de nicio opreliște, precum cea a scriitorului, traducătorului și editorului american Stuart Friebert, care îi scrie, după 1990: „Am niște vești într-un tot trist: nu pot convinge pe nimeni să vină cu bani pentru un turneu de lecturi în primăvară. Se pare că, mai peste tot, oamenii într-adevăr duc lipsă de bani și se fereșc să sponsorizeze vizite costisitoare, indiferent cât ar fi scriitorul respectiv de valoros și interesant (tu chiar așa ești...)”⁷.

Tubit sau contestat acasă și de confrății săi din alte țări (cu care a corespondat și în limbile italiană, franceză, germană, spaniolă și portugheză), Marin Sorescu își are, iată, după un sfert de veac de la moarte, un loc binemeritat în colțul cu amintiri al inimilor noastre.

³ *Ibidem*, p. 63.

⁴ *Ibidem*, p. 217.

⁵ Maria Ionică, George Sorescu, *op. cit.*, p. 23.

⁶ *** *Marin Sorescu în documente și scrisori inedite*, p. 143.

⁷ *Ibidem*, p. 260.

Personalități feminine care au marcat istoria lumii: Florica Maria Sas și Regina Elisabeta a României

Paula ROMAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Multe românce s-au făcut remarcate, de-a lungul timpului, prin activitate, prin descoperiri, prin creații literare sau prin participarea la viața politică, socială sau culturală. Româncele au fost „primele” în foarte multe privințe. Este și cazul celor două personalități feminine prezentate în articolul de față, care merită a fi cunoscute datorită rolului major al fiecăreia în domeniul său de activitate: Florica Maria Sas, prima femeie explorator de la nașterea căreia se împlinesc 180 de ani, dar și 105 ani de la moarte, și Regina Elisabeta a României, o promotoare a artei și culturii românești, de la moartea căreia se împlinesc 105 ani.

Florica Maria Sas (1841-1916), o exploratoare de origine transilvăneană, cunoscută azi ca Lady Florence Baker, s-a născut la Aiud și a rămas orfană la doar șapte ani. La vârsta de 18 ani, l-a cunoscut

pe Samuel White Baker, un inginer de căi ferate și explorator renumit, care a luat-o de soție și a transformat-o într-o doamnă (aristocrată). Pasionată de aventură și de cunoaștere, în următorii ani Florence s-a avântat, alături de soțul ei, pe tărâmurile necunoscute. În ciuda copilăriei tragice, era o tânără instruită care vorbea, la 18 ani, patru limbi: româna, maghiara, germana și turca. Alături de Baker, a învățat încă trei limbi: engleza, araba și kiswahili (o limbă africană). I-a fost de mare ajutor soțului prin cele șapte limbi străine pe care le vorbea, dar și prin cunoștințele sale în domeniul medical.

În 1861 a participat la expediția făcută de Baker pentru descoperirea izvoarelor Nilului. Exploratorul britanic a descoperit lacul Albert și regiunea împrejmuitoare a Africii ecuatoriale. Rezultatul expediției i-a sporit lui Baker celebritatea și, alături de el, Florence a ajuns un nume cunoscut. În 1869, Sam Baker a plecat într-o nouă expediție în regiunea Nilului, iar Florence l-a însoțit. Lady Baker s-a ocupat de logistica expediției și l-a sprijinit pe explorator

cu toate cunoștințele sale despre tratarea bolilor tropicale, dar și cu înțelegerea ei asupra mentalităților din zona otomană. Expediția a durat până în 1874, când soții Baker au revenit în Anglia și s-au stabilit la un conac în Devon. Florence și-a făcut intrarea la brațul soțului său, renumitul explorator, în aristocrația britanică. Alături de Baker, a fost o prezență constantă în cercurile înalte britanice ale vremii. Singura care a refuzat să o primească oficial și să o recunoască drept membră a lumii bune din Anglia a fost Regina Victoria.

De-a lungul vieții, Florence a mai participat, alături de soțul ei, la expediții de renume în Africa, dar și în Cipru și Japonia. Lady Baker a murit în 1916, la 23 de ani după pierderea soțului, care fusese cu 20 de ani mai în vârstă.

Regina Elisabeta a României (1843-1916) a devenit prima regină a României, ca urmare a căsătoriei cu principele Carol I de Hohenzollern Sigmaringen (la 10 mai 1881, după proclamarea României ca regat, Carol și Elisabeta au fost încoronați ca regi ai României). A primit o educație aleasă: cunoștea engleza, franceza, italiana, germana, româna și suedeza; avea o solidă cultură muzicală (cânta la pian și orgă) și artistică (a copiat și a ilustrat o evanghelie, pe care a dăruit-o bisericii episcopale din Curtea de Argeș).

Sub pseudonimul Carmen Sylva (*cântecul pădurii*), regina a sprijinit artele, dar a fost și o scriitoare de talent. Opera sa cuprinde o mie de poezii, 90 de nuvele strânse în patru volume, 30 de lucrări drama-

tice și 4 romane. A fost tradusă în limba română de M. Eminescu, G. Coșbuc, Mite Kremnitz și Adrian Maniu.

Încă de la venirea în țară în 1869, regina Elisabeta s-a implicat activ în opere caritabile. Fiind fondatoarea a numeroase instituții de caritate, a fost supranumită de oamenii din popor „Mama răniților”. În timpul Războiului de Independență a înființat spitale, servicii de ambulanță și îngrijire și a procurat medicamente pentru răniți. A înființat numeroase societăți filantropice, devenind o deschizătoare de drumuri în acest domeniu, și a încurajat doamnele din înalta societate să-și urmeze exemplul. Societatea „Regina Elisabeta”, fondată de ea în 1893, a tratat benevol cca 17.000 de pacienți pe an, a distribuit medicamente gratuite și a monitorizat starea familiilor nevoiașе. S-a îndrăgostit de portul național și l-a purtat cu plăcere, îndemnând doamnele din suita sa să facă la fel. Mai mult decât atât, regina Elisabeta a sprijinit meșteșugurile românești și a încercat să le promoveze peste hotare. În 1912, regina a organizat la Berlin, în Germania, o expoziție intitulată *Femeia în artă și meșteșuguri*. A avut inspirația, bunul gust și inițiativa de a identifica uriașul potențial al meșteșugurilor românești. La castelul de la Sinaia a organizat un centru de meșteșuguri tradiționale. Regina Elisabeta fost activă și în promovarea turismului românesc, ea fiind cea care a promovat România ca destinație turistică în reviste de specialitate occidentale. Tot meritul ei este acela că faimosul tren Orient Express oprea și în gara din Sinaia.

A sprijinit și încurajat tinerii talentați să studieze prin intermediul unui program de burse. Și-a format un anturaj de artiști din care făceau parte George Enescu și Elena Văcărescu și i-a sprijinit financiar pe N. Grigorescu și pe V. Alecsandri, la îndemnul căruia a început să scrie versuri. După moartea lui Carol (1914), apropiatii Curții au remarcat tristețea accentuată a reginei și faptul că prefera singurătatea. A murit în urma unei duble pneumonii, fiind înmormântată la biserica Mănăstirii Curtea de Argeș. Membră de onoare a Academiei Române (4 aprilie 1881), Regina Elisabeta a rămas în istoria României mai mult decât o soție de monarh.

Mai multe date despre aceste personalități feminine puteți afla parcurgând următoarele surse bibliografice, pe care le puteți regăsi în colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” și prin care puteți face cunoștință și cu alte femei celebre din România sau din lume:

Avram, Arina, *Femei celebre: mică enciclopedie* : [O sută de femei pentru eternitate], prefată prof. dr. Neagu Djuvara, Editura Alfa, București, 2002.

Dicționar biografic de istorie a României, coord. Stan Stoica, cuvânt înainte acad. Dinu C. Giurescu, Editura Meronia, București, 2008.

Enciclopedia elevului : Cultură generală, coord. prof. Ion Constantin Tănase, Editura Oscar Print, București, 2002.

Marcu, George, *Femei de seamă din România: de ieri și de azi*, cuvânt înainte: Alex Ștefănescu, Editura Meronia, București, 2017.

Nesupusele: 100 de femei pentru 100 de ani de Românie modernă (vol. 1-2), Rosetti, Adina; Pătrașcu, Victoria; Iordan, Iulia; Grüberg, Laura; Andone, Cristina, Editura Univers, București, 2019.

Roșulescu, Vladimir, *Femei celebre în istorie*, Editura Scorilo, Craiova, 2000.

Pagini web utilizate:

https://ro.wikipedia.org/wiki/Regina_Elisabeta_a_Rom%C3%A2niei, link accesat la data de 5 aprilie 2021.

https://ro.wikipedia.org/wiki/Florence_Baker, link accesat la data de 29 martie 2021.

Miguel de Cervantes și minunatele sale născociri

Ofelia MARIAN

Baia Mare

Se împlinesc anul acesta 405 ani de la moartea scriitorului spaniol Miguel de Cervantes Saavedra, bun prilej de a ne reaminti rolul pe care l-a avut, nu doar în Spania natală, ci și în literatura universală. S-a scris mult despre autorul născut în 1547 în Alcalá de Henares și despre opera sa (probabil nu în totalitate cunoscută, căci critica s-a focusat în special asupra celui mai cunoscut roman), cerneala scursă pe multele pagini despre aceste cărți fiind o vie mărturie a înțelepciunii ascunse în fiecare dintre ele și a interesului stârnit de lectura lor. Ele sunt romanele *Galatea* (1585), *Iscusitul cavaler don Quijote de la Mancha* (prima parte apare în 1605, iar partea a doua în 1615), alături de *Nuvele exemplare* (1613) și romanul alegoric apărut postum *Muncile lui Persiles și Sigismundei* (1617).

Împătimit de poezie, așa cum o dovedește, de timpuriu, în poemul *Călătorie în Parnas* (1574), scrie, sub impuls liric, primul său roman *Galatea*, care se vrea a fi o idilă antipastorală. De asemenea scrie dramaturgie, în 1584 fiind deja cunoscut în teatrele madrilene.

Preluând tehnici din teatru, suprasaturat de poveștile picaresce și pastorale, autorul spaniol creează personaje de un profund realism, ironice, dar și vulnerabile în fața emoțiilor care iau naștere din incapacitatea lor de a se recunoaște cu adevărat, fiind învăluite în mister și simțire care se cer descoperite de cititor. Așa se explică de ce personajul Don Quijote (creat după tiparul bătrânului cavaler pe nume de Quijana, pe care îl cunoaște la o nuntă) este incapabil de a se dedubla, lăsând astfel ca noi să pătrundem dincolo de aparențe și să vedem toate neliștile și eșecurile, participând astfel, afectiv, la derularea acțiunii. Metoda este folosită și în *Nuvele exemplare*.

Odată cu apariția primei părți a romanului în care sunt narate isprăvile lui Don Quijote și ale servitorului său, Sancho Panza, asistăm, încă din iarna anului 1605 (când a început să fie citită public, în taverne), la o schimbare de optică a ceea ce înseamnă relația scriitor-cititor, căci, în plină efervescență a romanelor cavalești, este propusă o carte profund ancorată în realitate. Din acel moment asistăm, pe plan literar, la fenomenul Cervantes (romanul său fiind primul roman modern din lume și cel mai frecvent reeditat de-a lungul timpului), fiindcă, așa cum demonstrează criticul literar american William Egginton în cartea sa *Cervantes – omul care a inventat ficțiunea* (apărută prima dată în 2016, iar în traducere românească la Editura RAO, în 2019), abilitatea scriitorului spaniol de a aborda ficțiunea era necunoscută până în acel moment. Ideea este bine marcată de Egginton: „Ficțiunea lui Cervantes i-a ajutat pe cititori să formuleze ideea modernă a realității (fapte care au loc independent de ceea ce gândim), iar această idee a devenit chintesența întregii filosofii și ficțiuni moderne”¹. Trăind într-o epocă de declin a Imperiului Spaniol, Cervantes caută, așadar, să-și conștientizeze cititorii în ceea ce privește ipocrizia politică și alte lacune sociale și morale, învățându-i să gândească prin literatură.

Scrupulos, atent la detaliile vieții lui Cervantes și la oglindirea lor în operă (amintesc aici doar că pie-sele *Viața în Alger* și *Bravul spaniol* sunt bazate pe experiența din perioada petrecută în Alger, iar în nuvela satirică *Colocviul câinilor* ni se înfățișează absurditatea vieții, multe pasaje din ele fiind reluate sub altă formă în romanul *Iscusitul cavaler don Quijote de la Mancha*), Egginton aduce argumente solide în a demonstra modernitatea narațiunii, ieșită în lume de sub pana unui creator care a cunoscut o mulțime de frustrări personale, ele fiind, probabil, tocmai cele care i-au generat o anume percepție a vieții.

Cum a ajuns să fie folosită ficțiunea și cum o definește criticul american (cadru universitar la Hopkins University, specializat pe literatură spaniolă și sud-americană, precum și în teorie literară cu aplecare spre studiul relației dintre literatură și filosofie) aflăm chiar de la începutul cărții, cu exemplificare la Cervantes, a cărui

¹ William Egginton, *Cervantes – omul care a inventat ficțiunea*, Editura RAO, București, 2019, p. 263.

iscusintă „de a crea personaje ce par reale depindea în mare parte de descrierile lui ample și de atenția acordată glasurilor lor; dar în spatele tuturor personajelor sale sălășluiește fascinația față de trăirile diferite ale unor oameni aflați în aceeași situație și față de emoțiile reale, de la răs la disperare, stărnită de o anumită experiență. Pasiunea înfocată a lui Don Quijote pentru idealurile însușite din cărți îi întunecă abilitatea de a distinge fantezia de realitate; în mod similar, aspectele care diferențiază personajele lui Cervantes sunt idiosincraziile și perspectivele asupra lumii lor, pasiunile ce se împletesc cu percepția asupra acestor lumi și sentimentele stărnite de succesele sau eșecurile personajelor aflate la o cumpănă”².

Studiul minuțios realizat în acest volum vine să alunge toate criticile aduse cunoscutului roman, care vorbesc de un text dezlânat, cu povestiri risipite parcă fără noimă. Amintesc aici că unul dintre criticii vehemenți în acest sens a fost Vladimir Nabokov, care observă, totuși, că narațiunea „este salvată de la dezastru doar de intuiția artistică a creatorului său, datorită căreia Don Quijote intră în acțiune în momentele cheie ale povestirii”³.

Demonstrând, pas cu pas, legătura dintre cele relatate și viața autorului, compunând astfel o critică bine asamblată la mult-hulitul text dezlânat, Egginton pune în lumină elementele novatoare: neconcordanța dintre individ și societate, spiritul de libertate al gândirii și al exprimării, puterea ficțiunii, profunzimea cu care și-a construit personajele. Mergând, cu o anume logică, pe firul romanului (metodă folosită și în interpretarea celorlalte cărți), universitarul american deznoadă logic misterul scriiturii blândului și curajosului Cervantes, ajungând la următoarea observație (referitoare la *Iscusitul cavalier don Quijote de la Mancha*): „Chintesența frumuseții cărții constă în opacitatea personajelor privind perspectivele și motivațiile celorlalte personaje din jur și în empatia creată de opacitatea lor. Cu alte cuvinte, personajele ajung să semene cu noi, cititorii – oameni care se luptă să înțeleagă lumea înconjurătoare, limitați de orizonturi și cunoaștere, și reacționează în fața acestor limite prin propriile emoții”⁴.

Cunoscut mai ales prin celebrul său roman, cu fermecătoarele personaje alegorice și folosirea intertextualității, scriitorul spaniol este un deschizător de drumuri spre o nouă filosofie a vieții și a societății, căci opera sa delimitează foarte clar mentalitățile vechi și cele din perioada în care a trăit (a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea). Este epoca în care se produce o schimbare radicală de mentalitate, creație și percepție artistică: în planul mental, dacă până atunci voința divină era infailibilă, iar oamenii nu erau altceva decât expresia acesteia, sfârșitul Evului Mediu marchează subiectivismul și independența personală, iar arta menită a dezvălui adevărul nemascat. Descătușat de prejudecăți, ingeniosul roman a marcat nume celebre ale posterității. Este suficient să amintesc că în cazul lui Flaubert a fost primul roman preferat, Faulkner mărturisind că-l recitește anual, iar Borges a încercat să-l reinventarieze ca eseist.

Iubit sau contestat (nu pot să nu mă gândesc, în acest context, la toate polemicele avute cu Lope de Vega), suportând cu stoicism obstacolele existențiale, Cervantes nu urăște pe nimeni, căutând să meargă pe firul logic al lucrurilor cu dragoste și înțelepciune, fără resentimente. Aventurier, dar și soldat devotat al Spaniei, sensibil nu doar la propria soartă, ci și la destinele țării sale (să nu uităm că a trăit într-o perioadă caracterizată prin ură și violență, cu puternice discriminări rasiale), stă așezat mereu sub pecetea eșecului, spunând tot ce îl frământă prin vocea unui nebun care cutreieră o lume reală, spre deosebire de predecesorii săi Erasmus și Morus, care au creat lumi imaginare pentru a-și exprima dezaprobarea față de lumea în care au trăit. Concentrându-și atenția spre problemele sociale, a scris despre proscrisi, a denunțat ipocrizia politică, xenofobia și a ironizat crunt corupția și prostia, a făcut un elogiu neegalat al lecturii, chiar din primele pagini ale cărții, pendulând, cu măiestrie, între aspectele fictive și reale ale lumii, fixat mereu la granița dintre adevăr și ficțiune.

Bazându-se pe o vastă bibliografie, din care nu lipsesc Aristotel, Eric Auerbach, Harold Bloom, Jean Canavaggio (cel mai mare cercetător al dramaturgiei sale), Sigmund Freud, Erasmus, José Ortega Y Gasset, românul Victor Ieronim Stoichiță (amintesc, referitor la istoricul de artă român, că s-a folosit lucrarea sa *The Self-Aware Image: An Insight Into Early Modern Meta-Painting...* pentru a demonstra conexiunile dintre literatură și pictură în epoca respectivă), criticul american Egginton propune o relectură atentă a operelor lui Cervantes, convingându-ne că nu e nimic plicticos în cărțile apărute de peste patru secole, fiindcă ele „nu promovează nici roadele imaginației, nici portretul impasibil al realității, ci, cu ajutorul unor personaje tot mai viu colorate și corelate cu cititorii dincolo de barierele culturii și timpului, dezvăluie lupta, pe cât de tragică, pe atât de amuzantă dintre realitate și dorința noastră nemuritoare de a-i depăși granițele”⁵.

² *Ibidem*, p. 21.

³ *Ibidem*, p. 210 (text preluat din *Lectures on Don Quijote*, volum apărut la San Diego în 1983).

⁴ *Ibidem*, p. 135.

⁵ *Ibidem*, p. 280.

Ipostaze ale diarismului românesc

Dr. Monica D. CÂNDEA
Baia Mare

Literatura română, în calitatea ei de literatură tânără, a suferit, mai ales în ultimele două secole, de un complex al marginalității, compensat printr-o accentuată voință de sincronizare și modernizare. Această tendință nu este străină nici genului diaristic, care începe să se manifeste tot mai îndrăzneț începând cu secolul al XIX-lea. Jurnalele sunt scrise în mare parte de profesioniști ai scrisului, dar ele pot aparține și altor personalități preocupate de conservarea istoriei personale, fără a se îngriji neapărat de valențele estetice ale textelor. Într-o cultură a pudorii, jurnalul se va focaliza, mai ales la început, pe faptele exterioare, urmând ca mai apoi, sfios, să se deschidă spre zonele intimității. Pentru început, semnele scriiturii diaristice pot fi remarcate în proximitatea notației cronicărești, pe marginea cărților de cult, sau, mai evident, ca oglindire a unor călătorii, așa cum este cea a lui Nicolae Milescu Spătarul, în secolul al XVII-lea, sau cea a lui Dinicu Golescu, la începutul secolului al XIX-lea.

Pe parcursul secolului al XIX-lea, o dată cu consolidarea conștiinței individuale, alături de notațiile concretului se strecoară neliniștile și doleanțele eului. Notațiile de tip diaristic sunt de obicei concentrate în jurul unor evenimente majore din plan personal, adică a unor crize existențiale, care, o dată consumate, suspendă și însemnările. Romanticul Alecu Russo, exilat politic la Soveja, scrie, în limba franceză, primul jurnal de criză autentic de la noi, intitulat simplu, *Soveja*. Introvertit și melancolic, el descoperă farmecul lumii țărănești în primitivismul ei și plăcerea singurătății, care-i permite să se concentreze asupra lui însuși.

Un alt contemporan al lui Russo, C.A. Rosetti, a realizat, prin *Jurnalul meu*, opera vieții sale, un veritabil jurnal de criză: „Rosetti ia tocul în mână numai atunci când crede că are de comunicat ceva excepțional. Banalul diurn trebuie pus între paranteze. Gloria notației aparține evenimentului”¹. Chiar Vasile Alecsandri, spirit mai puțin înclinat spre confesiune, ține un scurt jurnal în care consemnează iubirea tragică pentru Elena Negri.

Petre Ispirescu, rămas în conștiința literară prin culegerea sa de basme, începe un jurnal intim la un an după dispariția mamei sale – aflat deci într-un moment de criză a identității –, pe care îl încheie cinci ani mai târziu. „Evenimentele relatate sunt o sumă de banalități, dar semnificația jurnalului se va revela abia la sfârșit. Sub pretextul însemnărilor zilnice, Ispirescu ținea neapărat să-și facă autobiografia”². Tot un jurnal al crizei va redacta și Iacob Negruzzi, de data aceasta în limba germană, pentru a consemna aventurile sale de student la Berlin, dar și pentru a-și promite și a încerca să se schimbe. Întors acasă, Negruzzi va abandona jurnalul, care consemnează astfel o paranteză existențială de maximă intensitate, consumată printre străini.

Cazul cel mai cunoscut al secolului al XIX-lea românesc este însă jurnalul lui Titu Maiorescu, *Însemnări zilnice*, în care criticul notează, începând cu vârsta de 15 ani, tot ceea ce este semnificativ pentru evoluția sa intelectuală. Jurnal de formare, sobru și olimpiar, *Însemnările* lasă uneori să se întrevadă și nefericirile, suferința de dincolo de efortul zilnic al autorului de a părea impecabil. „Maiorescu notează totul cu tristețe și cu infinită melancolie, descoperind Golul îndărătul fiecărei fericiri de moment, al fiecărui succes. [...] Dacă Maiorescu nu a trăit pentru a scrie un jurnal, el și-a ritmat totuși existența după jurnal, transpunând în paginile acestuia insesizabila mișcare a vieții”³.

Anii Primului Război Mondial favorizează proliferarea jurnalelor feminine, datorită condițiilor istorice de criză, care determină o reevaluare a sinelui și a raporturilor cu lumea. Multe dintre ele s-au pierdut fără a fi tipărite, altele au fost păstrate și redescoperite târziu, apoi au început să fie publicate –

¹ Mihai Zamfir, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988, p. 154.

² *Ibidem*, p. 157.

³ *Ibidem*, pp. 165-166.

Maria Cantacuzino-Enescu, Jeana Foforeanu, regina Maria, Martha Bibescu, Yvonne Blondel, Elisabeta Odobescu-Goga, Lucia Țenovici, Pia Alimăneșteanu, Arabella Yarka, Neli Cornea.

Autoarele de jurnal intim de la începutul secolului al XX-lea sunt femei din mediul intelectual și aristocratic, însemnările lor zilnice fiind scrise cu precădere în una dintre limbile de circulație de atunci: franceza, germana sau engleza. În limba română se scrie sporadic, două exemple în acest sens fiind Lucia Țenovici și Elena Margareta Ionescu, soția profesorului Nae Ionescu. De asemenea, există și jurnale nepublicate ale unor scriitoare din epocă, păstrate însă în manuscris „în arhivele personale din țară și din străinătate, precum și în fondurile arhivistice ale Bibliotecii Naționale sau ale Bibliotecii Academiei”⁴. Câteva exemple de astfel de jurnale „cu o deosebită valoare literară și artistică”⁵ sunt cele ale Marthei Bibescu, Simonei Lahovary, Zoei Bengescu sau Hortensiei Papadat-Bengescu, din care s-au publicat fragmente în 1962, în cartea lui Camil Baltazar, *Contemporan cu ei: amintiri și portrete*.

În anii '30, când jurnalul deja începuse să capete legitimitate în literatura europeană, la noi încep să-și redacteze jurnalele intime intelectuale precum Jeni Acterian, Alice Botez, Alice Voinescu, Mariana Șora, Ștefania Cristescu-Golopenția⁶, Smaranda Brăescu sau Cornelia Blaga-Brediceanu⁷, urmărind o serie de coordonate tematice precum războiul, corporalitatea, erosul, dialogul cu divinitatea, toposurile emblematice ale României interbelice. Epoca devine favorabilă jurnalului și datorită abordării în literatură a unei viziuni autenticiste, subiective, în paralel cu cea din filosofie sau din psihologie. Confesiunea devine forma cea mai adecvată de exprimare a acestei generații infuzate de existențialism, afirmând trăirismul și avându-l ca model pe profesorul Nae Ionescu.

În ciuda detractorilor de seama lui G. Călinescu, toți marii scriitori ai epocii țin jurnale, mai mult sau mai puțin interesante/valoroase din punct de vedere literar. Intelectualii reflexivi, nespecializați în arta scrisului, practică și ei acest tip de scriitură, bineînțeles, sub pecetea tainei. Treptat, începe să se nască la noi și o poetică a jurnalului intim. Printre autorii cei mai cunoscuți ai acestei perioade îi amintim pe Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Eugen Ionescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu, Octav Șuluțiu, E. Lovinescu, Gala Galaction, Octavian Goga, Geo Bogza, Jeni Acterian, Alice Voinescu sau Arșavir Acterian.

La fel ca Julien Green sau André Gide, Mircea Eliade își dublează opera științifică și literară cu însemnările de tip confesiv. Nu doar *Jurnalul*, cu cele două volume îngrijite de Mircea Handoca și publicate în 1993 la Editura Humanitas, completate apoi în 2006 de paginile inedite ale *Jurnalului portughez*, alcătuiesc opera memorialistică a acestui scriitor complex, ci și volumele de *Memorii*, *Romanul adolescentului miop* sau convorbirile cu Claude Henri-Rocquet, din volumul *Încercarea labirintului*. Jurnalul eliadesc nu este scris cu scopul de a exhiba secrete ale vieții intime, ci consemnează, ca un martor apropiat, probleme referitoare la creație, la parcursul intelectual al scriitorului, la timpul pe care l-a trăit. Așa cum semnală Eugen Simion, Eliade este un diarist preocupat de forma notațiilor sale, cărora le suprimă spontaneitatea prin rescriere și prin cizelarea însemnărilor inițiale, făcute la cald. Eliade este, de asemenea, preocupat de poetica jurnalului intim, de funcționalitatea și finalitățile acestuia, mărturisindu-și de multe ori concepțiile tocmai în cadrul paginilor de jurnal.

Mihail Sebastian este un alt reprezentant interbelic al scriiturii diaristice. *Jurnalul* său (1935-1944) este considerat de Gheorghe Glodeanu drept „documentul autentic al unui destin și al unei epoci de răscruce din istoria românească”⁸, având două componente majore, cea intimă (care atinge și o temă la modă: condiția evreului) și cea de laborator al creației. Prin cantitatea masivă de viață și experiență,

⁴ Elena-Claudia Anca, *Incursiuni în femininul interbelic*, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2013, p. 126.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ștefania Cristescu-Golopenția, *Sporul vieții: jurnal, studii și corespondență*, Editura Paideia, București, 2007.

⁷ Cornelia Blaga-Brediceanu, *Jurnale: 1919; 1936-1939; 1939-1940; 1959-1960*, ediție de Dorli Blaga, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008.

⁸ Gheorghe Glodeanu, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, Editura Libra, București, 1999, p. 218.

jurnalul lui Mihail Sebastian poate fi citit ca un roman indirect, ca un roman subiectiv, al autenticității: „Impunând un autentic pact autobiografic, *Jurnalul* lui Mihail Sebastian este un roman având drept personaje principale scriitorii români ai perioadei interbelice. Este vorba de un roman trăit, ce respectă în totalitate estetica autenticității, al cărui autor este personajul-martor implicat în mod dramatic în desfășurarea evenimentelor”⁹.

Deși după al Doilea Război Mondial s-a produs o ruptură gravă în evoluția literaturii noastre, jurnalul a rezistat onorabil. Un exemplu în acest sens este opera diaristică a lui Radu Petrescu (*Oceanul întors, Părul Berenicei, A treia dimensiune*), publicată în perioada comunistă, tocmai datorită faptului că nu consemnează evenimente, ci „microcosmosuri culturale variate, ce par a se constitui toate în jurul unei singure obsesii nemărturisite – aceea de a stabili cu orice preț continuitatea cu generația precedentă, de a construi universuri atemporale, soluții de traversare a deșertului”¹⁰. Alte jurnale postbelice, cu certă valoare de mărturie tragică a destinului intelectualilor vremii, aparțin lui N. Steinhardt, Ion D. Sîrbu, D. Țepeneag, Mircea Zăciu, Ion Ioanid, Petre Pandrea, Nicolae Balotă sau unor voci ale exilului precum Monica Lovinescu, Sanda Stolojan, Paul Goma și Dumitru Țepeneag.

Jurnalul fericirii, respectiv *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal* sunt două exemple atipice de scriitură diaristică, pentru că nu respectă convențiile de poeticitate ale acesteia. Punctul de întâlnire dintre cele două scrieri memorialistice este referința lor retrospectivă la experiența carcerală totalitară, precum și raportarea la aceeași soluție salvatoare: credința. N. Steinhardt își construiește confesiunea prin retrăirea faptelor semnificative într-o cronologie reconstituită, semnalată prin datarea evenimentelor cu destul de mare acuratețe. Fragmentarismul notațiilor este guvernat de memoria involuntară, de fluxul irațional al amintirilor și imaginilor care se oferă conștiinței. Scriitura memorialistică este punctată de pasaje de tip eseistic, punând în evidență erudiția scriitorului care îi răpește confesiunii caracterul prin excelență spontan. Mesajul central al cărții vizează asumarea suferinței ca mijloc de purificare și de apropiere de Hristos.

Conținând notații scrise între anii 1983 și 1988, *Jurnalul* lui Ion D. Sîrbu este alcătuit dintr-o suită de *glose, gnome* sau *microeseuri*, adevărate exerciții de luciditate și de libertate interioară. Reflecțiile sale, infuzate de o concepție morală asupra vieții, sunt o modalitate de a radiografia epoca comunistă, relațiile de putere care au constituit-o, acțiunea sa distructivă asupra intelectualilor. Jurnal al exilului interior, textul lui Ion D. Sîrbu este și „un jurnal de lectură, de experiențe intelectuale”¹¹, deci un spațiu simbolic al evaziunii și al revoltei. Surprinzând lumea în care trăiește, diaristul o redă prin forța limbajului, prin originalitatea asocierilor culturale, construindu-și în acest mod autoportretul spiritual. Viziunea sa este una dramatică, meditațiile lucide convertindu-se într-un mijloc de apărare împotriva barbariei amenințătoare a lumii comuniste.

Printre jurnalele care au fost publicate după 1990 și care denunță atrocitățile regimului comunist, merită să amintim și *Caietul albastru* al lui Nicolae Balotă, *Un român la Paris* al lui Dumitru Țepeneag, sau seria de jurnale ale lui Paul Goma – *Jurnal pe sărite*, *Jurnal de căldură mare* și *Jurnal de noapte lungă*, precum și numeroasele volume de *Jurnal* ale Monicăi Lovinescu. În ciuda circumstanțelor istorice, jurnalele continuă să fie scrise în clandestinitate, să se limiteze la statutul de *literatură de sertar*.

Aparițiile editoriale de după 1990 scot la iveală o întreagă istorie subterană, concentrată în paginile confesive. Publicul este avid de astfel de texte, de a cunoaște realitatea netrucată a ultimei jumătăți a secolului al XX-lea. Aprecierea lui Dan C. Mihăilescu rămâne emblematică: „Memorialistica a fost la noi suprema revelație culturală de după 1990. Mai întâi a fost recuperarea trecutului cenzurat: fie interzis de-a binelea, fie trunchiat, malformat. Apoi a fost foamea noastră teribilă de biografii mai mult sau mai puțin exemplare, foamea de destine – ratate sau împlinite – situate în centrul, la periferia sau printre pliurile tainice ale istoriei”¹².

Literatura își dovedește, prin această lungă serie de texte confesive, rădăcinile adânc înfipte în viață, în istorie. Jurnalele se transformă în niște cronici subiective și dobândesc valoare pilduitoare pentru succesori, la fel ca scrierile Vechiului Testament.

⁹ *Ibidem*, p. 231.

¹⁰ Mihai Zamfir, *op. cit.*, p. 182.

¹¹ Gheorghe Glodeanu, *op. cit.*, p. 239.

¹² Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postcomunism*. Vol. I *Memorialistica sau trecutul ca reumanizare*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 10.

Evocări

A Gina, con gratitudine

Dr. Izabella BEJAN-KRIZZANOSZKI

Baia Mare

La finele acestui an se va împlini un secol de la apariția scrierii *Închisorile mele. Scrisori adresate unui prieten din altă lume*, de Ioan Slavici (București, Editura Viața Românească, 1921, 363 p.). Volumul, de pionierat în literatura română, e scris în timpul detenției la Văcărești (19 ianuarie-18 decembrie 1919). Structura sa cronologică oglindește fidel traseul „întemnițatului” Slavici prin infernul universului concentraționar străin sau autohton (Vaș, Domnești, Văcărești). Preocuparea autorului de a înregistra mizeriile administrative, dar și „anatomia morală” a lumii din închisoare trădează vocația gazetărească și conferă scriiturii caracter documentar, în detrimentul valorii estetice. Paginile de certă valoare literară (galeria de portrete – Al. Bogdan-Pitești, T. Arghezi, I.C. Frimu) sunt eclipsate de retrospectivile cu iz politic și de amplele însemnări, îmbibate de intențiile justificativ-polemice ale luptătorului pentru idealurile naționale. De altminteri, recenziții vremii au surprins prompt notele dominante ale memoriilor. Cartea e considerată, pe rând, „operă de dreptate pentru omul politic Slavici” (***, *Un nou volum al dlui Slavici*, în *Adevărul literar și artistic*, anul II, nr. 55, 11 decembrie 1921), „cea mai bună fotografie a temnițelor noastre” (C. Mille, *Închisorile dlui Slavici*, în *Lupta*, nr. 79, 23 martie 1922), „lipsită de interes literar” (E. Lovinescu, *Însemnări literare*, în *Sburătorul literar*, 18 februarie 1922) sau, mai târziu, etichetată de-a dreptul „dezgustătoare” (N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane. II. În căutarea fondului*, București, 1934, p. 296). Lui E. Lovinescu i se datorează prima trimitere (apropiere evidentă încă din titlu și sesizată, ulterior, de N. Iorga și G. Călinescu), prea puțin laudativă însă, la o operă de notorietate din literatura universală. Potrivit criticului, volumul lui Slavici nu e decât „o falsă replică a celebrelor memorii ale patriotului italian antihabsburgic Silvio Pellico”. Dar cine este militantul la care se face referire și cum se explică celebritatea memorialisticii sale?

Piemontez de origine (n. 25 iunie 1789, la Saluzzo, în provincia Cuneo), Silvio Pellico studiază la Pinerolo și Torino, apoi petrece trei ani la Lyon. Stabilit la Milano, devine profesor de franceză la un colegiu militar; înlăturat de la catedră, dă lecții particulare, apoi se angajează ca preceptor al fiilor contelui Porro Lambertenghi. În acest context cunoaște personalități ale culturii europene precum Stendhal, Madame de Staël, Friedrich von Schlegel; de asemenea, își subordonează preocupările literare tendințelor revoluționare. Colaborarea sa la revista *Il Conciliatore* și afilierea la mișcarea carbonarilor îl aduc în vizorul autorităților austriece, care-l arestează, în 1820, la Milano. E întemnițat la închisoarea Santa Margherita (Milano), transferat la Piombi, apoi la San Michele (Veneția) și condamnat la moarte. Pedeapsa capitală e comutată în 15 ani de temniță grea, din care 8 îi execută în fortăreața de la Spielberg (Brünn/Brno). După grațiere se întoarce la Torino și se consacră operelor de asistență socială patronate de contesa Barolo, al cărei secretar și bibliotecar rămâne până la sfârșitul vieții (31 ianuarie 1854, Torino).

Format la școala poeziei neoclase, influențat de Vincenzo Monti și Ugo Foscolo (de care îl va lega, în timp, o frumoasă prietenie), Silvio Pellico își dezvăluie talentul literar scriind tragedii în versuri (*Laodamia* – 1813, *Turno* – 1814, *Francesca da Rimini* – 1815, *Eufemio di Messina* – 1816). Inspirată din capodopera lui Dante, *Francesca da Rimini* îi aduce aprecierile publicului, dar și stima lui Byron și Stendhal. Ca o curiozitate, datorită acestei opere numele său e inclus în proiectata „Bibliotecă Universală” a lui I.H. Rădulescu¹. Inspirația poetică nu-l părăsește nici la închisoare (*Ester d'Engaddi*, *Gismondo da Mendrisio*, *Cantiche*), nici după eliberare (*Iginia d'Asti*, *Tommaso Moro*, *Corradino*), însă întâmpină fie ostilitatea acelorși autorități austriece, fie dezinteresul publicului. Spirit lucid și modest, conștientizează declinul valoric al creațiilor; resemnat, își canalizează scriitura în direcția formării morale a tinerilor și concepe *De doveri degli uomini* (*Despre datoriile bărbaților*, 1834). Titluri care îl plasează pe autorul lor în galeria scriitorilor din perioada de eferescență revoluționară cunoscută sub denumirea de *Risorgimento*. Însă faima sa e tributară volumului *Le mie prigioni* (*Închisorile mele*, 1832), operă fondatoare, întrucât inaugurează genul literaturii concentraționale.

¹ Pellico, Silvio, *Închisorile mele*, studiu introductiv, traducere și note de Nina Façon, București, Editura pentru Literatură Universală, 1965, p. 7.

Scrise după eliberare, în 1831, și publicate, cu aprobarea cenzurii, în 1832, la Torino, cele 99 de capitole acoperă 10 ani din viața lui Silvio Pellico, cuprinși între data arestării (vineri, 13 octombrie 1820) și cea a grațierii (duminică, 1 august 1830), respectiv a sosirii acasă (17 septembrie 1830). Așa cum aflăm din cele 12 capitole concepute ulterior (în 1837 și publicate, în italiană, postum, în 1856), ideea așternerii pe hârtie a amintirilor i-a fost inoculată, inițial, de confesorul său, abatele Giordano, apoi de mama lui, a cărei judecată simplă, dar hotărâtă îl ajută să-și învingă temerile, nesiguranța, timiditatea și-l determină să publice manuscrisul: „În tot ceea ce facem – mi-a spus ea – să dăm ascultare conștiinței noastre; și niciodată să nu ținem seama numai de ceilalți”².

Emoțiile provocate de apariția cărții au fost multiple. Îndoieli autorului i-a luat locul satisfacția, dată atât de succesul editorial – (re)editări, traduceri –, cât și de scrisorile înflăcărâte ale compatrioților, care, văzând în operă o legitimare a idealurilor naționale, apreciau „evidentul caracter de adevăr care emana din orice pagină”³. Cum era de așteptat, regimul habsburgic s-a arătat cel puțin neliniștit de imediată și masiva popularitate a volumului. În ciuda absenței trimerilor politice, succesul opului a dăunat imaginii Austriei, conform unor surse apropiate de Metternich, mai mult decât pierderea unei bătălii. Reacțiile stăpânirii (încercarea de a dezminți faptele relatate, eșuată din cauza documentelor insuficiente; tentativele – susținute de presiuni asupra Vaticanului – de interzicere a cărții) au rămas însă fără efectul scontat. Mai sensibilă e acuzația pe care i-o aduc tovarășii de idei, care-i reproșează, indignați, atitudinea indulgentă față de „dușman”, dar și excesivul clericalism.

Revizitarea memoriilor, după aproape două secole de la apariția lor, ne dezvăluie drama tânărului intelectual care-și trăiește cei mai frumoși și promițători ani în tenebrele închisorilor habsburgice. Unica soluție de evadare din coșmarul cotidian este scrisul; ceasurile dedicate literaturii îi alină solitudinea și-i conservă sănătatea mentală. Explorarea lucidă a sinelui, redescoperirea umanității în cele mai mărunte manifestări ale sale, căutarea sensurilor existenței, acceptarea conștientă a prezentului trimit oarecum la principiile conceptului modern de *mindfulness*. Cartea este, în aceeași măsură, o cronică a unei experiențe traumatizante și a unei reconvertiri spirituale – a regăsirii sinelui și a lui Dumnezeu. Șocul odată depășit, alături de mizeriile fizice apar frustrarea, anxietatea, panica, depresia. Accentul se mută, lent și dureros, de la *a face* spre *a fi*, căci adăstarea, timp de 10 ani, într-un veritabil purgatoriu concentraționar permite accesul la un nivel spiritual superior, jalonat de recunoștință, încredere, iubire. În acest ton, de seninătate lăuntrică, se încheie memoriile: „Pentru nefericirile trecute și pentru mulțumirea prezentă, ca și pentru tot binele și tot răul care-mi va fi hărăzit, fie binecuvântată Providența căreia oamenii și lucrurile, cu voia sau fără voia lor, îi sunt unelte minunate și pe care ea știe să le folosească spre scopuri demne de ea”⁴.

Doi patrioți, născuți – ce curios! – în anii unor evenimente istorice cruciale (1789, 1848), animați de avânturi naționaliste, arătați cu degetul de câțiva contemporani pentru pactizare cu inamicul sau pacifism neîndreptățit, considerați desueți de unii, recuperați de alții. Două destine care, în ciuda numeroaselor diferențe, rămân două semne luminoase ale trecerii prin turbulențele istorice ale aceleiași, fascinante și policrome Europe.

Vremile vin; vremile se duc: lumea merge înainte, iară omul, când cu lumea, când împotriva ei. (Ioan Slavici)

Bibliografie

Façon, Nina, *Dicționar enciclopedic al literaturii italiene*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Le mie prigioni: memorie di Silvio Pellico da Saluzzo, a cura di Aldo A. Mola, introduzione di Giovanni Rabbia, manoscritto fotografato da Giancarlo Durante, Saluzzo, Fondazione Cassa di Risparmio di Saluzzo (stampa: Foggia, Bastogi), 2004.

Mola, Aldo A., *Silvio Pellico: carbonaro, cristiano e profeta della nuova Europa*, postfazione di Giovanni Rabbia, Milano, Tascabili Bompiani, 2005.

Pellico, Silvio, *Închisorile mele*, studiu introductiv, traducere și note de Nina Façon, București, Editura pentru Literatură Universală, 1965.

Slavici, Ioan, *Opere. IX Memorialistică. Variă*, text ales și stabilit C. Mohanu, note și indici D. Vatamaniuc, București, Editura Minerva, 1978.

Slavici, Ioan, *Opere. VI Memorialistică*, text ales și stabilit, note și comentarii, repere critice și indici de Constantin Mohanu, prefață de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

² *Ibidem*, p. 238.

³ *Ibidem*, p. 239.

⁴ *Ibidem*, p. 226.

Întoarcerea acasă a vrăjitorului de sunete Iosif Herțea

1936-2018

Daliana BONAT

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Gongul a bătut, cortina s-a ridicat și prima scenă a vieții „celui mai mare maramureșean specialist în etnologie, folclor și etnografie și românul cel mai important al promovării sunetului ca instrument de muzicalitate și muzicalizare”¹, după cum îl numea dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, s-a desfășurat la Ferneziu, suburbie a Băii Mari, în 22 martie 1936.

Conceptul scenografic îl transpune în diferite spații: la Târnăveni, unde își petrece copilăria, la Cluj, unde urmează atât cursurile Liceului Teoretic „George Barițiu”, pe cele ale Liceului de Muzică, clasa de violoncel (1950-1955), cât și pe ale Conservatorului (1955-1956), dar și la București, unde își continuă studiile muzicale la Secția de muzicologie-compoziție, pe care a absolvit-o în 1960.

Elementele dinamice ale piesei îl aduc mai aproape de „acasă”, fiind, în perioada 1960-1970, cercetător științific în cadrul Institutului de Etnografie și Folclor din Cluj, iar munca de teren, oamenii pe care i-a întâlnit (subiecții) și mentorii săi (Ovidiu Bârlea, Tiberiu Alexandru, Gottfried Habenicht, Constantin Mocanu și profesorul Mihai Pop din Glod (județul Maramureș) îi deschid calea spre pasiunea pentru instrumentele muzicale neconvenționale (dar cu posibilități de a atinge sonorități incredibile), pentru muzica de teatru și pentru compoziție.

În desfășurarea cronologică a evenimentelor, structurarea momentelor care îl aduc/atrag spre orașul natal continuă. În perioada 1970-1980, deși era cercetător științific principal, precum și lector la Facultatea de Muzică a Universității din Brașov, primește primele aplauze la Teatrul Dramatic din Baia Mare, stagiunea 1974-1975, cu două spectacole pentru care Iosif Herțea compune muzică originală. Astfel, în 21 noiembrie 1974, are loc premiera spectacolului *Nu sunt Turnul Eiffel*, de Ecaterina Oproiu, în regia lui Adrian Lupu și Magdalena Klein, scenografia fiind semnată de Radu Corciova. În distribuție: Ruxandra Petru, Ben Dumitrescu, Apriliana Nedeianu-Dimitriu, Jenny Jurcă, Dana Ilie, Cornel Mititelu, Dan Antoci, Adrian Rățoi, Antoniu Paul, nume sonore ale teatrului băimărean.

De asemenea, în 24 iunie 1975, realizează ambianța sonoră și cântecele pentru premiera spectacolului *Năpasta*, de I.L. Caragiale, în regia lui Adrian Lupu, scenografia Lucu Andreescu. Au interpretat actorii: Ion Săsăran, Ben Dumitrescu, Vasile Constantinescu și Olga Sârbu.

Din 1980 revine la Cluj-Napoca ca muzeograf principal la Muzeul Etnografic al Transilvaniei, dar și la Academia de Muzică din Cluj-Napoca, continuând totodată parcursul artistic, având colaborări cu teatrele din București, Galați, Timișoara, Constanța, Baia Mare. În stagiunea 1980-1981, pe scena Teatrului de Păpuși din Baia Mare este prezent cu spectacolul *Cinci frați minunați*, de George Mihail Zamfirescu, regia Kovács Ildikó, scenografia Ida Grumaz, pentru care a compus muzica originală, care s-a cântat live.

¹ Moment de reculegere în loc de aniversare pentru Iosif Herțea, <https://www.directmm.ro/comunitate/cultura/moment-de-reculegere-in-loc-de-aniversare-pentru-iosif-hertea/>, 04.05.2018.

Ineditul spectacolului vieții lui Iosif Herțea continuă. Se stabilește definitiv în Germania (în 1990), la Rastatt, dar revine constant în România, pentru colaborări cu cei mai prestigioși regizori, de la Andrei Belgrader, Silviu Purcărete, Cătălin Naum, Adrian Lupu, Alexandru Tocilescu, Andrei Șerban, Cătălina Buzoianu, Vlad Mugur, Mihai Mănuțiu, la Dan Micu sau Tompa Gábor, astfel regăsindu-și echilibrul și libertatea de creație.

În toamna anului 2016, ca un preambul către „Marea Trecere” din 21 martie 2018, Iosif Herțea a decis să se „întorcă acasă”, în spațiul care a vibrat mereu în sufletul său, printr-o donație oferită Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare. Într-o scrisoare trimisă directorului bibliotecii, dr. Teodor Ardelean, acesta mărturisea: „Doresc să donez Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” o seamă de valori culturale adunate de-a lungul a patru decenii (1960-2000), în semn de omagiu adus locului în care am văzut lumina zilei și locuitorilor lui”. Astfel, suntem beneficiarii unei averi culturale deosebite, constând în: 800 de cărți, 700 de CD-uri și DVD-uri, 100 de casete, 80 de discuri de vinil și 1.143 de instrumente – 90 de instrumente idiofone, 35 membrafone, 25 cordofone și circa 320 aerofone (150 fluiere din lemn, 130 fluiere ceramice etc.) și obiecte tradiționale, colecționate de pe toate continentele, o colecție unicat în România ce constituie excepționalul Cabinet Memorial „IOSIF HERȚEA”.

Organizarea acestui cabinet s-a făcut sub auspiciile și viziunea maestrului Iosif Herțea, care își dorea o valorificare aparte a donației, și nu doar o simplă așezare a acesteia într-un muzeu. Astfel, pentru a evidenția, valoriza și a pune în circulație tezaurul uriaș, cu totul aparte în România, ne-am implicat în organizarea mai multor manifestări culturale, în colaborare cu Colegiul de Arte din Baia Mare, obiectele sonore și instrumentele din Colecția „Iosif Herțea” fiind folosite cu măiestrie de către elevii din Corul „Madrigalletto” și Orchestra „Rivulus Dominarum”, coordonați de profesorii Călin Ionce, Darie Nemeș Bota și Dorin Florian Chereji, și cu Facultatea de Litere a Centrului Universitar Nord Baia Mare, specializarea Etnologie, beneficiind de consultanța de specialitate a dr. Liliana Voș și a conf. univ. dr. Delia Suiogan.

Despre Iosif Herțea s-au exprimat elogios numeroși contemporani, printre care Mihai Mănuțiu („Un artist autentic, cu o capacitate uriașă de a se topi într-o viziune”²), Cătălina Buzoianu („Un personaj parcă mitologic, un arhetip aproape cosmic”³) și Tompa Gábor („Un creator de muzică vie”).

Considerăm că este o datorie de onoare ca spectacolul să continue, cortina să nu cadă, iar activitatea științifică și creativă a artistului autentic, a personalității spectaculoase a etnomuzicologului și profesionistului în arta muzicală să fie cunoscute și recunoscute.

² Marinela Țepuș, Andreea Dumitru, *Iosif Herțea – vrăjitor de sunete ciudate*, Fundația Culturală „Camil Petrescu”, București, 2004, p. 103.

³ *Ibidem*, p. 109.

Gânduri la o aniversare

Acad. Emil BURZO

Președinte de onoare al Filialei Cluj a Academiei Române

Domnul dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii „Petre Dulfu” din Baia Mare, aniversează 70 de ani de viață. Ce repede se scurge timpul..., trecerea pe nesimțite a anilor fiind, însă, marcată de o suită de importante obiective puse în valoare de sărbătorit și care jalonează timpul trecut. Aniversarea se îngemănează totodată cu împlinirea a 20 de ani de când se află, fără întrerupere, la conducerea Bibliotecii. Rememorând cu ochii minții anii scurși de la prima întâlnire cu dr. Teodor Ardelean – și nu sunt puțini –, nu deslușesc schimbări în modul de acțiune și comportare. Același om activ, plin de vigoare, spiritul său păstrând prospețimea tinereții, puterea minții, precum și capacitatea de a se entuziasma la valorile culturale naționale, în special din acest colț de țară – Maramureșul. Cuvântul său este întotdeauna argumentat, consistent și trădează filosoful format la școala rigorii științifice. Stau mărturie pentru aceste afirmații creațiile sale în domeniul culturii, întregite prin intensa activitate desfășurată în diseminarea culturii și artei naționale, atât în țară, precum și în spațiul internațional. Creațiile sale, materializate în cărți sau articole publicate sau prezentate la conferințe naționale sau internaționale, sunt bine apreciate de cei care le citesc sau le ascultă. În acest context aducem în lumină decernarea Premiului „Ion Petrovici” al Academiei Române pentru lucrarea *Limba română și cultivarea ei în preocupările ASTREI*, de o deosebită valoare, sau Distincția culturală acordată tot de Academia Română, atât pentru realizările personale, precum și pentru efortul de a introduce elemente din cultura noastră națională în spațiul valoric internațional, de mare importanță în contextul globalizării.

Domnul dr. Teodor Ardelean s-a afirmat și se afirmă drept ctitor de biblioteci și donator de cărți, implicate fiind mai multe unități din țară sau străinătate, printre care bibliotecile de la Chișinău, Budapesta, Coslada, Alcalá de Henares, Salamanca și Alicante din Spania, Glasgow din Marea Britanie sau Montreal din Canada. Pe plan local, sub conducerea dânsului, Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” a devenit un important centru de cultură, rivalizând cu marile biblioteci naționale, atât ca fond de carte, cât și prin numerosul public cititor – elemente de mare importanță în diseminarea valorilor culturale românești, precum și în dezvoltarea pasiunii pentru citit și, implicit, în ridicarea nivelului cultural. S-a dedicat crezului ce pleacă de la necesitatea de a face cunoscută și, totodată, cinstită cultura națională, un îndemn pentru o mai bună cunoaștere a identității și demnității românești, a dezvoltării și dăruirii spirituale a poporului român.

Domnul dr. Teodor Ardelean a colaborat, pe parcursul anilor, cu Academia Română, în particular cu Filiala Cluj-Transilvania. Stau mărturie pentru aceasta constituirea în cadrul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” a Fondului Documentar al Academiei Române, având în jur de 3.000 de volume. A fost înființat în cadrul acestei instituții Centrul de Cercetare și Documentare al Academiei Române, cu caracter multi și pluridisciplinar, care, prin activitatea desfășurată, aduce importante contribuții la cunoașterea istoriei și spațiului cultural maramureșean. Pentru realizările sale pe parcursul colaborării cu Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, domnul dr. Teodor Ardelean a fost distins, cum am afirmat mai sus, cu Diploma Distincția Culturală.

Dr. Teodor Ardelean, cu o aleasă cultură intelectuală, energic, exigent, dar drept, se bucură de apreciere sinceră și stimă din partea celor cu care a interacționat. Reprezintă, de fapt, Omul firesc, care tace și face, care se bucură launtric de orice fapt merit să aducă noi contribuții la cultura națională, precum și la cunoașterea acesteia.

Calde și sincere felicitări, la ceas aniversar, urări de sănătate și putere de creație și pe mai departe, pentru binele celor din jur și, totodată, al Instituției la cârma căreia vă aflați!

LA MULȚI ANI!

Schiță de portret în acvaforte

Acad. Ioan-Aurel POP

Președintele Academiei Române

Imaginea pe care o am în minte despre profesorul doctor Teodor Ardelean este aceea de om-fluviu, întruchipat de un șuvoi benefic, capabil să purifice tot răul și să aducă mereu binele, adevărul și dreptatea. De-a lungul vieții, nu a stat o clipă locului, să-și vadă de lecturile și de scrierile sale, să-și îndeplinească datoria impusă de soartă și să aștepte liniștit trecerea anilor.

L-am surprins mereu în acțiune, pasionat de cărți și de bibliotecă, mai ales de biblioteca județeană pe care o conduce. Aici, a reușit să constituie o zestre de carte unică între bibliotecile de profil, să

face din așezământ un for cultural de prim-plan, să organizeze activități demne de centrele culturale și universitare de cel mai înalt rang. L-am remarcat ca filosof, ca istoric, ca filolog, ca om de cultură și ca intelectual, în general, iubind creația spirituală clasică, promovând și produsele minții și inimii tinerilor, publicând periodice, organizând sesiuni științifice, simpozioane, colocvii, colecte pentru Basarabia, nordul Maramureșului și nordul Bucovinei, pentru românii din diaspora. L-am văzut ca transilvănean cu obârșia sa în colțul nord-vestic al provinciei istorice intracarpatică, realizat din punct de vedere profesional și uman în Maramureș, în țara descălecătorilor, în țara unei nobilimi românești mândre și neplecate. L-am admirat ca român integru, preocupat de demnitatea poporului său, de soarta sa, de binele său și de valorile sale.

Cu firea sa vulcanică, Teodor Ardelean nu a fost și nu este un om comod pentru unii dintre cei din jurul său. Dar nici nu a urmărit să fie comod. A urmărit să fie activ, să fie constructiv, să adune, și nu să risipească, și a reușit. Nimic din ceea ce este omenesc nu îi e străin, nici binele și nici răul, nici dreptatea și nici nedreptatea, nici adevărul și nici minciuna. Le-a cunoscut în viață pe toate, dar nu ca să le cultive, ci ca să le aducă imnuri de glorie celor bune și să le vestejească pe cele rele. Îl văd descins din stirpea nobilă a luptătorilor ro-

mâni transilvăneni pentru dreptate, egalitate și frăție, din grupul petiționarilor de la 1791, din cel al memorandiștilor din 1894, din elita intelectuală a celor care au făcut Unirea de la Alba Iulia.

Cu o asemenea moștenire a pornit în viață Teodor Ardelean, din ea s-a înfruptat constant, mai ales când i-a fost greu, pe ea a sădit-o și răsadit-o mereu în jur, pregătindu-i pe tineri să înfrunte viitorul, ca să-l modeleze, ca să-l facă bun de a fi trăit de urmași cu demnitate.

La moment aniversar, îi urăm, după tradiția noastră latină, *Vivat, crescat, floreat!*

Teodor Ardelean și vocația de constructor

Dr. Catinca AGACHE

Iași

De la Iași la Baia Mare pare cale lungă, dar atunci când dorești să vezi cum a luat ființă un gând, cum s-a concretizat o idee în cea mai frumoasă bibliotecă publică nou înființată, zugrăvită cu patos molipsitor de ctitorul și managerul ei, atunci distanța este învinsă de curiozitate, de dorința de a vedea concret cum visul a fost transformat în realitate. Așa l-am cunoscut mai bine, noi, delegația ieșeană, pe Teodor Ardelean, acasă la Domnia Sa, în Maramureșul pe care îl iubește, cum numai maramureșenii pot iubi, adică total și definitiv. Și încântarea noastră la vizitarea acestei „catedrale”, cum fericit a intitulat-o cineva, a trecut de la uimire la admirație și la gratularea celui care, susținut de un colectiv foarte devotat și aplicat, a realizat această minune în nord de țară, demonstrând că se poate și dând un impuls celor ce i-au urmat exemplul construind și dăruind comunităților lor noi asemenea instituții ale cărții.

Teodor Ardelean este ceea ce se numește un ardelean get-beget, îndrăgostit de plaiurile natale, promotor al culturii, istoriei și tradițiilor autentice, al vieții spirituale românești, luptător pentru păstrarea acestora și pentru afirmarea ca neam. Un succint portret al său ne vorbește despre o personalitate în adevăratul sens al cuvântului, un om puternic, de neclintit, precum o stâncă de granit, spirit de dac liber, un luptător și nu un ins mioritic. Este un adevărat fenomen, un om cu o extraordinară forță de afirmare, a sa și a instituției pe care o reprezintă cu mândrie, un exemplu de dăruire și efort, de spirit vizionar, creativ și inovativ puse în slujba cărții și informației, a comunității. O personalitate plurivalentă cu o vocație culturală admirabilă, molipsitoare, un model pentru cei pe care îi păstorește, dar și pentru alți slujitori pasionați ai cărții din țară. A descins în mijlocul celor ce erau doar oameni ai cărții, asemeni unui nou voievod Dragoș, nu urmărind celebrul zimbru, ci drumuri ale performanței, ale noilor valențe ale bibliotecii, din dubla sa postură de om politic și om de cultură, reușind să câștige aprecierea unanimă. E dificil de găsit un exemplu de o asemenea anvergură, care a știut să folosească relațiile sale personale pentru a realiza un edificiu impresionant dedicat cărții, poartă mândră de intrare în Maramureș. Deși are deja o denumire – Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” –, instituția băimăreană ar fi meritat să fie botezată chiar cu numele ctitorului ei. Căci lui i se datorează aproape tot ce reprezintă ea acum, ieșirea din acel spațiu neadecvat de dinainte de 1999 și mutarea în noua construcție, modernă, funcțională, cu aer occidental, care își înalță capul cu mândrie și demnitate printre surate, așa cum sunt portul, graiul și firea maramureșenilor.

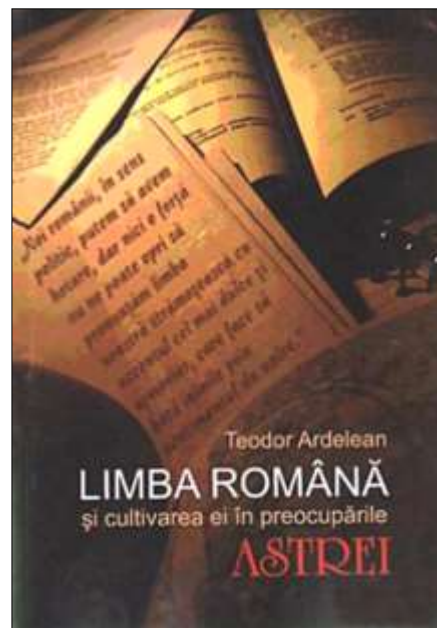
Au trecut de atunci, iată, două decenii, ani în care managerul și colectivul minunat al acestei instituții-model au perfecționat și mai mult serviciile de bibliotecă, au câștigat publicul cititor, chiar și pe cel sceptic, au transformat-o într-un adevărat centru de viață culturală intensă și de informare comunitară foarte necesar și solicitat, evident, atrăgător centru de lectură. Revista *Familia română*, înființată de regretatul Constantin Mălinaș în 1999 și preluată de Teodor Ardelean în 2008, înscrie în această a doua perioadă a sa, etapa băimăreană, un nou capitol, cel al cercetării acribioase și publicării, adresându-se unui public larg, reprezentând un alt exemplu al prestigiului atins de această instituție și al notorietății directorului executiv, redactorului-șef al acesteia, dr. Teodor Ardelean. Dar acest manager creativ, cu un neastâmpăr intelectual neosificat, cu simț patriotic autentic, nu s-a mulțumit cu spațiul interior și exterior limitat la zona nordică a țării, ci a scos biblioteca în afară, înființând filiale după filiale ale acesteia, mai întâi în Basarabia (Filiala „Maramureș” din cadrul Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din Chișinău, 2001), Maramureșul istoric (Filiala de carte românească din cadrul Centrului Multicultural Biserica Albă, Ucraina, 2002), comunitatea românilor din Ungaria (Biblioteca „Mihai Eminescu” în cadrul Institutului Cultural Român din Budapesta, 2003), apoi, în diaspora românească. Urmând exemplul Bisericii Ortodoxe Române, din aceeași dorință de a atenua sentimentul de înstrăinare al emigranților români și de a le oferi un sprijin moral și cultural, înființează primele biblioteci românești în Spania (2006, Coslada, Alcalá de Henares, Salamanca și Alicante), în Marea Britanie (2010, Biblioteca Românească „Ioan Alexandru” din Glasgow), în Polonia, Portugalia, Elveția, Norvegia, Canada; așadar, peste 10 bi-

blioteci realizate prin proiectul „Biblioteci în lume”, neegalat de nicio altă instituție similară din țară, nici măcar de Institutul Cultural Român, care ar fi îndrituit să o facă, mai ales că dispune și de finanțare de la statul român în acest sens. În plus, a înființat și o bibliotecă la Mănăstirea Scărișoara Nouă din județul Satu Mare (2011), pentru a sprijini comunitatea monahală de acolo și pe cei interesați de lectură și cercetare la fața locului. Aceste uriașe realizări presupun fonduri necesare pe care numai un om cu asemenea dorință, dârzenie, credință și dragoste de semeni a fost capabil să le obțină și să le aducă spre bucuria celor pentru care au fost create.

Dacă urmărești, fie și sumar, parcursul profesional, cultural, patriotic al acestui mare român din nordul țării, nu te mai miră realizările sale impresionante, nici acea prestanță de bărbat de stat atinsă și de distins om de cultură. Absolvent al Facultății de Istorie-Filosofie, Secția filosofie, din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca (1970-1976), urmând studii postuniversitare de masterat (2005-2006) și studii doctorale în filologie la Universitatea de Nord Baia Mare (2004-2008), încheiate cu susținerea tezei de doctorat *Limba română și cultivarea ei în preocupările ASTREI* (26 iunie 2008, conducător științific: prof. univ. dr. Gheorghe Pop), Teodor Ardelean a fost și este un ferment în trei mari direcții din zonă – politic, cultural, educativ – totdeauna susținându-se una pe alta și niciodată opozante.

Afirmat în varii domenii de activitate, el și-a pus amprenta puternic în toate acestea. De la debutul ca redactor (1972-1974, ziarul *Năzuința* Zalău), director la revista studențească *Nord* (1983), redactor-șef (*Familia română*), la cel de membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România (2008), a parcurs un drum care a lăsat urme în miile de articole și studii publicate în ziare locale și centrale, în reviste de prestigiu. De la bibliotecar, instructor cultural, la cercetător științific și manager a urmat un suș admirabil care a marcat pentru totdeauna destinul celei mai importante instituții a cărții și vieții culturale din nordul vestic al țării. De la profesor suplinitor la susținător al dezvoltării învățământului superior în județul Bihor (1993-1996, Universitatea din Oradea), inițiator al inaugurării Filialei Zalău a Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad și înființării Centrului Universitar Zalău, fondator al Filialei Baia Mare a Universității de Vest „Vasile Goldiș” Arad (1998), la cea de decan al nou înființatei filiale (1998-1999), Teodor Ardelean a lăsat urme adânci în istoria învățământului universitar în acest colț de rai al țării. De la calitatea de membru în Biroul Executiv al Consiliului Județean Provizoriu al Frontului Salvării Naționale (1989), la demnitățile de președinte al Comisiei pentru cultură (1990-1991), președinte al Consiliului Județean și vicepreședinte al Consiliului Național al Uniunii „Vatra Românească” Maramureș (1991), președinte al PUNR Maramureș (1992), consilier municipal PUNR, consilier județean (în câteva rânduri: 1998-1999; 2000-2004; 2008-2012; 2016-2020), vicepreședinte al Consiliului Județean Maramureș (1992), la cea de senator în Senatul României (1992-1996), Teodor Ardelean a demonstrat că un politician provenit din rândul intelectualilor patrioți poate construi și nu dărâma, poate veni în sprijinul celor care l-au votat, lucru rar în zilele noastre. Mai mult, pe linie obștească, civică, în calitate de membru al Asociațiunii ASTRA și vicepreședinte al Despărțământului Baia Mare, consilier științific al Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș-Vodă” Cluj-Napoca, cât și pe linie spirituală (membru în Adunarea eparhială a Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, 2006-2014), a dovedit aceeași seriozitate și dorință de a lăsa ceva durabil în urma sa, de a pune în valoare această zonă binecuvântată de Dumnezeu. De la redactor de carte (32 volume) la autor de cărți, a dovedit neodihnă, talent, pasiune în slujirea cuvântului scris încărcat de substanță.

Volumele publicate – *Fariseii lui Iehova* (1983), *Cântecel care ne-au însoțit istoria* (1990), *Din Hiperboarea... în Iberia. Primele biblioteci românești în Spania* (2007), *Problemele limbii române în revista «Transilvania»*. *Crestomație* (2008), *Limba română și cultivarea ei în preocupările ASTREI* (2008; carte distinsă cu Premiul „Ion Petrovici” al Academiei Române, 2009), *Blidaru: Un om, o viață, o legendă. Rezistența armată din munți... Din dosarele Securității...* (2014, împreună cu Marin Bancos), *Pietre unghiulare pentru o... bibliotecă de idei* (2015), *Rosturi și rostiri...* (2016), *Gânduri pentru o... bibliotecă de idei* (2017), *Biblioteca de idei. Semper fidelis* (2021) – pun în valoare nu numai calități scriitoricești veritabile, un discurs literar și publicistic concis și

convingător, ci și o înaltă conștiință, atitudine și simțire patriotică de mare profunzime. Despre tabletele sale (din volumul *Pietre unghiulare pentru o... bibliotecă de idei*), Constantin Cubleşan afirma că sunt „o formă vie de consemnare a istoriei actuale, în mers”. Ele vorbesc despre nevoia de modele, rolul bibliotecii și al lecturii în societatea de astăzi, despre așezăminte monahale, despre Maramureșul iubit ș.a. „Citești o știre într-un ziar, ascuți o dezbatere la televiziune și poți realiza ce și câte lecturi stau la baza unei culturi. Sau, poate, unei subculturi, unei stări departe de cultură...” – susține autorul.

Cu o minte sclipitoare, înzestrat cu darul oratoriei și cultul prieteniei, bun creștin și patriot ardent fierbând pentru binele țării și în special al zonei în care trăiește, hotărât și cu simț practic înfăptuitor, vizionar, umanist, inițiator a zeci de proiecte culturale de anvergură, Teodor Ardelean (n. 14 iunie 1951, Moigrad-Porolissum, județul Sălaj) a fost, pe merit, desemnat de *Gazeta de Maramureș* „Omul Anului 2020”. Ordinele (Ordinul „Meritul Cultural” în Rang de Cavaler, 2005, acordat de președintele României), diplomele și premiile obținute de-a lungul prodigioasei sale cariere sunt tot atâtea recunoașteri binemeritate ale celui care s-a dedicat total, cu pasiune și responsabilitate, promovării zonei de nord-vest a țării, culturii române, în general. La mulți ani la fel de fructuoși, stimate domnule Ardelean! Ați rămas un „ultim mohican” care poartă mai departe flacăra aprinsă/reapinsă de generația de aur, postrevoluționară, a lumii bibliotecare. Nu putem a ne îndoi că modelul Domniei Tale va fi preluat de urmași.

Teodor Ardelean – model de personalitate complexă

Dr. Ștefan VIȘOVAN

Baia Mare

Ajuns, iată, la vârsta mării înțelepciunii, Teodor Ardelean poate privi în urmă cu satisfacție, cu o superioară mulțumire, cu mulțumirea lucrului bine făcut, căci nu a trecut oricum prin anii aceștia, ci lăsând urme consistente instruind, educând și formând nenumărate caractere, dar mai ales creând – în virtutea admirabilei vocații de ctitor, de fondator cu care, deodată cu talanții – nu puțini – hărăziți, a fost învrednicit încă de la intrarea în lumea aceasta. Se pare că lui i s-a ursit, atunci, în fașă, să fie mereu primul, să domine, să conducă, să deschidă uși ferecate pentru alții, să se adapteze rapid la situații noi, adesea imprevizibile, să rămână calm când împrejurarea o cere, dar să se impună vijelios, tumultuos atunci când simte că alții au ezitări nejustificate în a face bine, în a rezolva problemele înspre binele comun, el fiind un adept lucid și intransigent al lucrului bine făcut. Spiritul de învingător și ideea de excelență sunt componente de bază ale personalității sale.

A fost un elev eminent, care și-a început școala primară având deja la activ o serie de lecturi, căci a învățat de timpuriu să citească. A terminat liceul ca șef de promoție, a fost olimpic la mai multe discipline, a reprezentat cu mare succes Sălajul – județul său natal – la concursurile de cultură generală ale timpului. Și-a uimit mai apoi profesorii de la Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca prin anvergura cunoștințelor sale, și-a luat examenul de definitivare în învățământ cu calificative maxime, iar seria superlativelor n-a conținut, atât în regimul trecut, cât și în cei peste treizeci de ani de așa-zisă democrație.

Are o experiență de viață complexă, densă și pilduitoare. A trecut prin medii diverse: muncitor, gazetar, profesor, instructor cultural, director de club studențesc, șef de partid, vicepreședinte de consiliu județean, senator, vicepreședinte al Senatului României și președinte al Comisiei de privatizare, consilier local și județean, cadru didactic universitar, prodecan, director de bibliotecă. A văzut lumea, a trecut prin zeci de țări ca reprezentant al statului român sau ca simplu cetățean dornic să cunoască pe viu ceea ce aflase din cărți sau din alte surse de informare.

Alături de vocația de ctitor, se impune să o subliniem pe cea de mentor, care poate fi remarcată în toate domeniile în care a activat – cultural, educativ, administrativ, politic – și în absolut toate activitățile întreprinse.

Manageriatul său la Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare este unul exemplar. Durează de peste două decenii, timp în care a urmărit cum se ridică edificiul, a stabilit formatul, structura, spațiile acesteia, a comandat mobilierul necesar, adecvat profilului instituției, a stabilit politicile de achiziții, a implementat programe și proiecte moderne, originale și inovative, a impus direcții, a diversificat serviciile, a stabilit sisteme de relații intra și extracomunitare, și-a constituit echipă, instalând repede Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare în fruntea instituțiilor de acest gen din țară și asigurându-i o deschidere utilă, lucrătoare și unică spre exterior. Din inițiativa sa au fost create nenumărate biblioteci pentru românii aflați în afara granițelor țării – gest cu profunde conotații patriotice și identitare, care a condus, totodată, la creșterea vizibilității Maramureșului în lume.

În cei douăzeci de ani de *directorat Ardelean*, Biblioteca a devenit o veritabilă cetate a culturii maramureșene, în care se adună pentru studii, informare, elaborări de lucrări etc. elevi, studenți, cercetători, intelectuali din întreg județul, unde cei mici au un generos spațiu de joacă, unde oricine își poate găsi cartea care-l interesează, poate verifica o informație etc.

Biblioteca emană cultură și concentrează lumea intelectuală la importante și diversificate evenimente: lansări de carte, conferințe, debateri, întâlniri cu personalități culturale, politice sau științifice; aici se organizează nenumărate cursuri pentru copii, tineri sau adulți și tot aici se întâlnesc scriitorii zonei. În toate aceste manifestări culturale de ținută se reflectă viziunea clară, activă a managerului, înțelegerea superioară a rolului bibliotecii în viața comunității, capacitatea sa de a comunica, de a impulsiona,

de a iniția și organiza diferite activități, imprimând, astfel, vieții culturale maramureșene o dinamică aparte, impresionantă, contribuind efectiv la înălțarea spirituală a zonei și impunând Biblioteca Județeană drept o exemplară instituție de cultură și ridicând prestigiul angajaților acesteia, iar pe sine drept model, reper în plan cultural, organizatoric și, nu în ultimul rând, managerial.

Extrem de bine informat, erudiția-i binecunoscută și apreciată îi permite nu doar să poarte discuții pertinente pe cele mai diferite teme, ci și să conferențeze consistent, uluindu-și auditoriul prin bogăția informațiilor, prin asocierile surprinzătoare la care apelează, prin naturalețea și lejeritatea discursului, generând prin toate acestea o atmosferă de profunde trăiri spirituale, dar impunând, în același timp, stimă și admirație.

Este un jurnalist, prolific și de talent, având mii de articole publicate în cotidiene sălăjene și maramureșene și deținând – în cadrul *Gazetei de Maramureș* – una dintre cele mai longevive rubrici de informare, atitudine și educație, tabletele găzduite de acest hebdomadard făcând deja obiectul a patru volume, primite deosebit de favorabil de lumea intelectuală românească. Despre ele au scris la superlativ academicieni și importanți oameni de cultură, apreciindu-le ca pe un adevărat izvor de idei, de gânduri pozitive, de îndemnuri și propuneri constructive și subliniind că autorul nu se sfiește să incrimineze neajunsuri, devieri, lipsuri etc., străduindu-se să canalizeze forțele și preocupările comunității înspre progres, înspre fapte perene și să genereze energii pozitive. Numele lui apare, de asemenea, în cotidiene maramureșene sau sălăjene, precum și în multe reviste și ziare cu circulație regională ori națională: *Pentru socialism*, *Graiul Maramureșului*, *Glasul Maramureșului*, *Năzuința*, *Tribuna*, *Vatra românească* (al cărei redactorșef a fost), *Bibliotheca septentrionalis*, *Astra maramureșeană*, *BiblioPolis* (Chișinău), *Orașul*, *Astra blăjeană* etc. Conduce de mai bine de zece ani revista *Familia română*, una dintre puținele publicații de la noi care se adresează românilor de pretutindeni, propunându-și să le întărească credința și conștiința de neam. A participat la peste șaptezeci de manifestări cu caracter politic, cultural sau științific, la conferințe naționale și internaționale, la forumuri și reuniuni de lucru, dintre care merită amintite cele de la Paris, Lyon, Region Drôme, Washington, Cleveland, Los Angeles, San Diego, Bruxelles, Seul, Frankfurt pe Main, Ujgorod, Madrid, Ivano-Frankivsk, Lvov etc.

Teodor Ardelean își iubește județul natal – Sălajul, iubește Maramureșul, iubește tot ceea ce ne identifică și ne înalță ca neam, admiră și cultivă cu devoțiune limba română – prin prestațiile oratorice, prin scrieri și prin întreg comportamentul său de intelectual rasat. De altfel, tema tezei sale doctorat se referă la preocupările Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român pe linia cultivării și dezvoltării limbii române. Abordează cu dezinvoltură subiecte de mare impact, este mereu preocupat să aducă în memoria contemporanilor personalități care au făcut istorie, are un adevărat cult pentru cinstirea eroilor neamului, pentru tradițiile și obiceiurile strămoșești pline de farmec și înțelesuri profunde, manifestă grijă și respect pentru valorile noastre identitare și pune mai presus de orice țara și limba ei, invitându-i și pe alții să se asocieze acestor gesturi de înaltă simțire. Prin toate acestea Teodor Ardelean este și va rămâne un model. Îi doresc ani mulți și sănătate!

Centenarul nașterii lui Bartolomeu Valeriu Anania

Dr. Tudor NEDELCEA
Craiova

Îndoiala e jumătatea drumului dintre credință și necredință și poate duce ori la una, ori la cealaltă. Împietritul refuză deopotrivă și adevărul și certitudinea. El nu solicită miracolul, iar când acesta se produce, totuși, și-i oferă evidența, el va exclama: cu domnul demonilor îi scoate pe demoni. Toma e un necredincios numai prin aceea că, bântuit de îndoială, are nesăbuirea de a solicita minunea sensibilă. El nu cunoaște credința pură și încă nu a învățat că minunea demonstrativă e argumentul vulgar al lui Dumnezeu pentru spiritele inferioare. Este el un spirit inferior? Până la acest prag, cel puțin, așa se arată. Dar Domnul îl cunoaște mai bine pe Toma și, înainte ca acesta să-și fi rostit cererea, întinde palmele spre el, îi oferă urmele cuielor și urma sulitei și...

Este cugetarea unui mare cărturar român, atins de aripile moralei și filosofiei (deși nu ar fi permis să i se spună filosof, cum fac alți „filosofi” fără cărți de filosofie), cu un destin aparte, pilduitor pentru vremurile pe care le trăim azi.

Teologul, dar și poetul, dramaturgul, prozatorul, memorialistul, traducătorul Valeriu Anania s-a născut la 18 martie 1921, în localitatea vâlceană Glăvile (unde un grup de intelectuali din Râmnicu-Vâlcea îi vor organiza o casă memorială). Mama sa, Ana (născută Mărgăritescu), este fiica preotului din comuna vâlceană Amărăști, iar tatăl, Vasile Anania, mic negustor de țară, apoi muncitor în București (după 1944), era născut în comuna Bosu, județul Alba. Între 1928 și 1933 urmează cursul primar de cinci clase în comuna natală, îl continuă la Seminarul Central din București (1933-1941), unde editează revista *Rediviva*; la liceul bucureștean „Mihai Viteazul” susține bacalaureatul. Are primul contact cu rigorile pușcăriilor, fiind arestat în 1941 și dus la Malmaison, fiind suspectat că a participat („din întâmplare”, zice el) la înmormântarea lui Corneliu Zelea Codreanu. Este arestat din nou în octombrie 1943 și condamnat pentru „posedare ilegală de armă”, închis la Jilava, apoi în lagărul politic de la Târgu-Jiu, eliberat în aprilie 1944. Dar Siguranța și Securitatea îl urmăresc permanent.

După revenirea de la Sibiu la Cluj a Universității „Regele Ferdinand”, studentul Anania se implică în lupta împotriva mișcării iredentiste maghiare din 10 mai 1946 de la Cluj, devenind o figură emblematică a mișcării antirevizioniste și anticomuniste a studenților români. Detaliile asupra acestei mișcări din primăvara clujeană a anului 1946 consemnează în broșura: Arh. Bartolomeu, *Clujul universitar al generației 1946, în memoriile lui Valeriu Anania*, supliment al revistei *Renașterea* (Cluj-Napoca, 1996), parte integrantă a volumului *Memorii* (redactat în Detroit, SUA, între august 1973 și mai 1974), volum apărut complet (696 p.) la Editura Polirom din Iași, în 2008. În urma acestei implicări proromânești, studentul Anania a fost exmatriculat de la Universitate, la 4 iunie 1948, și deferit justiției politice. A fost nevoit să peregrineze pe la mai multe mănăstiri sau în locuri din munte, până la mănăstirea Bistrița Olteană. Aici are marele noroc să-l descopere proaspătul patriarh, Justinian Marina (tot vâlcean), care-și asumă responsabilitatea să-l ia la Patriarhie, unde funcționează ca independent, apoi inspector pentru învățământul patriarhal și director al Bibliotecii Patriarhiei.

Cu prilejul Centenarului nașterii patriarhului de veșnică pomenire Justinian (în 2001), Î.P.S. Bartolomeu explică, emotiv, dar obiectiv, toate aceste hărțuiri ale securității bolșevice, fiind chiar „săltat” într-o noapte, dar eliberat la intervenția patriarhului. Se zice pe atunci, în favoarea condamnatului Anania, că Justinian patriarhul avea trecere la Gh. Gheorghiu-Dej, pentru că l-a ajutat când a evadat din lagărul de la Târgu-Jiu. În volumul *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist, 1945-1958*, vol. 1 (București, 2001), sunt publicate documente primare din arhiva Securității, în care apare figura de antibolșevic a patriarhilor Justinian și Teoctist și prigoana neîncetată împotriva tânărului Anania. În cele din urmă, este arestat în 1958 (după vizita la Moscova a patriarhului), judecat și condamnat la 20 de ani de muncă silnică pentru „uneltire contra ordinii sociale”. La Jilava concepe *Amintirile pelerinului apter*, la Aiud poemele dramatice *Steaua Zimbrului* și *Meșterul Manole*. În 1959 este obligat să devină martor în procesul lui

Radu Gyr, torturat pentru că n-a spus ce voiau judecătorii. Este eliberat în 1964, printr-un decret general de grațiere. „Pușcăriile m-au călit, moartea mă va elibera”, nota el, în 2005, cu amărăciune și înțelegere. În perioada 1941-1948, cu întreruperi, urmează cursurile Facultății de Teologie din București, Cluj și Sibiu, dar și cursuri de medicină și muzică instrumentală la Cluj (1945-1946).

Valeriu Anania este tuns în monahism la Mănăstirea Antim din București (2 febr. 1942), hirotonit și hirotesit ierodiacon la aceeași mănăstire, este diacon la mănăstirile Polovragi și Baia de Arieș, stareț la Mănăstirea Toplița (1942-1948), hirotonit preot și i se acordă rangul de arhimandrit (23 oct. 1967).

După eliberarea din închisoare, face parte din delegația B.O.R., condusă de patriarhul Justinian, care a vizitat bisericile orientale din Egipt, Etiopia și India, este numit preot al Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române din SUA, misiune consemnată în masivul volum de *Memorii*, pe care l-a dorit publicat după cinci ani de la moartea sa, scris atunci, în misiune, păstrat într-un seif de bancă cu cifru secret, manuscris recuperat de autor în 2001.

La întoarcerea din SUA este numit director al Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R. (1976-1982), aici inaugurând colecția „Părinți și scriitori bisericești” și a „Studiilor de Teologie Morală și Dogmatică” ale lui D. Stăniloae.

Între 1982 și 1993 se retrage la Mănăstirea Văratec, unde traduce, magistral, timp de 11 ani, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, apărută în 2001, doar ca ediție jubiliară a Sfântului Sinod, cu binecuvântarea și prefața P.F. Teoctist. Această versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, sprijinit pe numeroase alte osteneli, are o importanță deosebită, așa cum subliniază și P.F. Teoctist în „precuvântare”: „Această nouă ediție a *Sfintei Scripturi* în limba română, denumită prin hotărârea sinodală nr. 255/2001 «ediție jubiliară a Sfântului Sinod al B.O.R.», aduce înlesnirea oferită de introducerile în cărțile biblice, belșugul de note și comentarii clarificatoare ale textului sfânt, metoda atât de necesară în zilele noastre când prin tendințele prozelite se oferă credincioșilor, cu agresiune și tălmăciri eronate ale *Sfintei Scripturi*”. (Tocmai pentru aceste calități ale diortosirii *Bibliei* nu se mai găsește pe piață?!)

În 1990 a făcut parte din Grupul de Reflexie pentru Înnoirea Bisericii.

La 23 ianuarie 1993 este ales de Adunarea Națională Bisericească (transformată în Colegiul Electoral Bisericesc) ca arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului la 7 februarie 1993, înființând aici, la 1 mai 1991, Radio Renașterea. Din 2006 devine mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului.

La 15 aprilie 1993, Senatul Universității de Medicină din Cluj-Napoca anulează Ordinul nr. 2440/1946 privind exmatricularea studentului Valeriu Anania și îi conferă titlul de onoare al Universității de Medicină și Farmacie. La crunta închisoare din Aiud, Î.P.S. Bartolomeu a intrat ulterior nu ca deținut politic, ci ca mitropolit, oferindu-le deținuților lecții de viață și de credință.

Bartolomeu Valeriu Anania a fost și un reputat scriitor. A debutat la 13 octombrie 1935, cu poezia „Pământ și cer” în revista *Ortodoxia*. La Radio București și pe scena Operei Române din București se interpretează piesa sa *Jocul fulgilor* (la 26 noiembrie 1938, respectiv în februarie 1939). Cu ajutorul lui N. Iorga, pe scena Teatrului Ligii Culturale din București i se joacă piesa *La furcărie* și poemul *Dochia*, la Teatrul Național (martie 1940). După o absență în publicistica literară, din cauza încarcerărilor, Valeriu Anania revine, tot ca dramaturg, cu piesa *Miorița*, jucată la Teatrul „Barbu Delavrancea” din București, tipărită în 1966, cu o predoslovie de Tudor Arghezi (debut editorial). Este autorul unei impresionante bibliografii literare: *Meșterul Manole* (1968), *Du-te vreme, vino vreme!* (1969, 1972, 2001), *Păhărelul cu nectar* (1969), *Geneze* (1971), *Steaua Zimbrului* (1971), *Poeme cu măști* (1972), *File de acatist* (1976), *Istorii agrippine* (1976), *Străinii din Kipukua* (1979), *Greul pământului* (1982), *Rotonda plopilor aprinși* (1983), *Anamneze* (1992), *Hoțul de mărgăritare* (1993), *Din spumele mării* (1995), *Poeme alese* (1998), *Atitudini* (1999), *De dincolo de ape* (2000), *Opera literară* (vol. I-IX, 2003-2008), *Memorii* (2008) etc. Poeta Ioana Diaconescu, cercetător CNSAS, a publicat în serial în *România literară* dosarul său, în care a demonstrat că n-a fost colaborator al Securității (trimis în misiune în SUA, unii au încercat să-l denigreze insinuând această colaborare).

În 2010 a fost ales membru de onoare al Academiei Române. Dar, până atunci, a fost onorat cu importante premii, cum ar fi: Premiul Uniunii Scriitorilor (1982), Premiul „Opera Omnia” al filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România (2001), Premiul special al Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Memorii* etc.

Bartolomeu Valeriu Anania a trecut la Domnul, la 31 ianuarie 2011, lăsând urmașilor o viață demnă, exemplară și o operă remarcabilă.

Arhiepiscopul Justinian, Părintele spiritual și înnoitorul Rohiei

Arhim. dr. Macarie MOTOGNA
Starețul Mănăstirii Rohia

Date biografice

Anul acesta, în 28 mai, se împlinesc 100 de ani de când, în Duminica Mare a anului 1921, când preoții intrau la slujbă, în Plopișul Maramureșului, la întretăierea Țării Lăpușului cu Țara Chioarului, venea pe lumea aceasta Ioan Chira, cel care avea să devină monah, arhimandrit, stareț, episcop-vicar, episcop eparhiot, arhiepiscop *ad personam*, Justinian Arhiepiscopul, supranumit *voievodul spiritual al Maramureșului*.

După ce și-a petrecut copilăria în satul natal, unde a urmat și cursurile școlii primare în anii 1928-1934, când a sosit vremea alegerilor, la 19 ani, tânărul Ioan Chira, tot într-o zi de duminică, în 12 martie 1941, și-a lăsat mama – văduvă, singură – și, pe jos, a luat drumul mănăstirii până la Rohia, o vatră monahală pe care nu o văzuse niciodată, dar de care avea să se îndrăgostească pentru totdeauna. Așadar, anul acesta se împlinesc și 80 de ani de când vrednicul de pomenire, Părintele nostru Justinian, a intrat în viața monahală. La Rohia își doarme și somnul de veci, la poarta mănăstirii, așa cum i-a fost dorința, în mormântul care a fost pregătit încă din timpul vieții sale. La mănăstire a fost primit de către starețul Nifon Matei, iar în 2 martie 1942 a fost tuns în monahism, primind numele de Justinian. A frecventat cursurile Liceului Ortodox de băieți „Simion Ștefan” din Cluj-Napoca.

În 15 august 1942 a fost hirotonit ierodiacon, iar în 17 aprilie 1943 a fost hirotonit ieromonah de către Nicolae Colan, episcopul Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului. A fost licențiat al Institutului Teologic Ortodox de grad Universitar din Sibiu (1966), cu o teză despre Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia (monografie). În vremuri grele, în plin război, la doar 23 de ani, a preluat conducerea Mănăstirii Rohia, iar între anii 1944 și 1973, timp de 30 de ani, a fost starețul ei. În anul 1948 a fost hirotesit Protosinghel, iar în anul 1967, la propunerea episcopului Teofil Herineanu, al Vadului Feleacului și Clujului, a fost ridicat la rangul de arhimandrit. Tot la propunerea episcopului Teofil al Clujului, în 9 iunie 1973 a fost ales Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului, primind titlul de *Maramureșeanul*, iar hirotonia într-un arhieru a avut loc în 9 septembrie 1973 în Catedrala Arhiepiscopală din Cluj-Napoca. În septembrie 1990 a fost ales episcop al reînființatei Episcopii Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, iar instalarea a avut loc în 11 noiembrie 1990 în Catedrala istorică „Adormirea Maicii Domnului” din Baia Mare.

La 13 decembrie 2009 a fost ridicat la rangul de *Arhiepiscop onorific* de către Preafericitul Părinte Daniel, patriarhul României, în Catedrala Episcopală „Sfânta Treime” din Baia Mare. I-au fost conferite patru titluri de *Doctor Honoris Causa*, de către: Universitatea din Oradea (2001), Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (2009), Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad (2010) și Universitatea de Nord din Baia Mare (2010).

În anul 2011, Președinția României i-a conferit distincția *Steaua României*. A fost răsplătit cu titlul de Cetățean de Onoare al Județului Maramureș și peste 40 de primării din cuprinsul eparhiei l-au cinstit cu titlul de Cetățean de Onoare.

Duminică, 30 octombrie 2016, la ora 10.30, când toți preoții slujeau sfânta și dumnezeiasca liturghie, Părintele Arhiepiscop Justinian, sub ochii noștri înlăcrimați, a trecut la cele veșnice, pentru a liturghisi împreună cu îngerii în Împărăția lui Dumnezeu. S-a născut într-o zi de duminică, duminica a intrat în viața monahală și tot duminica, în timpul liturghiei, a intrat în veșnicie pentru că a iubit slujirea liturgică. O viață închinată slujirii lui Dumnezeu și oamenilor.

Starețul Justinian – înnoitorul Rohiei

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, Transilvania a rămas văduvită de mănăstiri. După Marea Unire din 1918, a luat ființă Mănăstirea Rohia, „prima de acest fel din Ardealul alipit”, și în această mică vatră monahală și-a început noviciatul în 12 martie 1941 tânărul Ioan Chira din Plopiș, care avea să devină Părinte al părinților și al slujitorilor din Maramureș și Sătmăr. Mănăstirea avea numai câțiva viețuitori, țara era în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, iar tânărul stareț Nifon Matei, la vârsta de numai 31 de ani, avea să treacă la Domnul și mănăstirea să rămână fără păstor.

Din anul 1944 până în septembrie 1973, mănăstirea a fost condusă cu multă destoinicie și har de către Arhimandritul Justinian Chira. Odată cu numirea părintelui Justinian la stăreția mănăstirii, începe o nouă

etapă în istoria Rohiei. Din punct de vedere administrativ, mănăstirea începe să se dezvolte foarte mult. Dintr-un mic schit avea să devină o lavră a monahismului ortodox românesc. În această perioadă se construiește „Casa de Stejar” (1965), apoi „Casa Stăreției” (1969-1972), iar în Vale se ridicaseră două case mari în perioada anilor 1955-1959, se adună material pentru Casa cu Paraclis și s-a gândit un plan de reconstrucție a mănăstirii pe care avea să îl pună în practică, sub directa sa supraveghere, succesorul în scaunul stărețesc, Arhimandritul Serafim Man și stareții care au urmat.

Starețul Justinian Chira a creat o nouă direcție pentru viața monahală de la Rohia, în plan duhovnicesc, administrativ, cultural și misionar-pastoral.

Iată cât de elocvent descria, în 5 iulie 1978, preotul prof. dr. Nicolae C. Buzescu relația pe care a continuat-o starețul Justinian după ce a urcat pe treptele arhieriei, cu succesorii săi și înflorirea acestei mănăstiri ca rod al ascultării și binecuvântării: „Am avut unicul și fericitul privilegiu să pot urmări evoluția mănăstirii Rohia, prin faptul că am fost prezent aici, în diferitele etape ale dezvoltării ei. Progresul este uluitor și este măsura efervescenței spirituale a viețuitorilor de aici. Etapa cea mai strălucită și care a impregnat și orientarea pentru viitor este cea cu care P.S. Justinian, actualul episcop vicar de Cluj, Vad și Feleac, a activat ca stareț. P.S. Sa a izbutit să creeze o comunitate duhovnicească monahală puternică, în nordul Transilvaniei, chintesență a ortodoxiei românești maramureșene...”

Ultima etapă, dintre 1975 și 1978, constituie pentru mine marea surpriză: Mănăstirea Rohia s-a împodobit și înfrumusețat cu noi clădiri, rodul fericit al avântului și al muncii părintelui stareț Serafim Man, al obștii monahale și al deplinei colaborări dintre mănăstire și P.S. episcop Justinian, care coordonează întreaga activitate...”¹.

În cele ce urmează, redăm câteva dintre impresiile lăsate în Cartea de Aur a mănăstirii, de unii dintre oamenii de cultură sau simplii pelerini pe care duhul lui Dumnezeu i-a purtat pe la Rohia. Istoricul și academicianul Mircea Păcurariu a vizitat în mai multe rânduri Mănăstirea Rohia și a făcut un număr de însemnări pentru istoria mănăstirii. În continuare iată două dintre ele, consemnate în Cartea de Aur a mănăstirii noastre, și anume: „După ani îndelungați am reușit să revăd, pentru câteva zile, sfântul așezământ ortodox și românesc de la Rohia. Am putut constata ușor că s-au ridicat atâtea construcții noi în incinta mănăstirii, dar «duhul» Rohiei a rămas același: al iubirii de neam și de țară, dar mai cu seamă al slujirii dreptcredincioșilor creștini din Țara Lăpușului și din întregul spațiu geografic și etnic românesc.

Dumnezeu să binecuvânteze strădaniile vrednicilor vlădici Justinian și Justin și ale tuturor slujitorilor mănăstirii. Rohia, 29 iulie 1999 – Sf. Calinic”².

Iar în 21 august 2013, vizitând din nou mănăstirea împreună cu distinsa sa soție, Mioara Păcurariu, scria: „Am cunoscut Mănăstirea Rohia în urmă cu 50 de ani, adică în anul 1963, când era condusă de tânărul protosinghel Justinian Chira, actualul arhiepiscop al Maramureșului și Sătmăruului. De atunci mănăstirea a prosperat mereu, atât sub aspect gospodăresc, cât mai ales spiritual, tot datorită fostului stareț, dar și succesorilor săi la conducerea mănăstirii. Dorim actualului stareț, părintelui Macarie Motogna, sănătate și noi realizări în munca sa de îndrumare duhovnicească și culturală a mănăstirii”³.

Arhimandritul dr. Casian Crăciun, actualul Arhiepiscop al Dunării de Jos, pe când era duhovnic la Institutul Teologic din Sibiu, în anul 1986, într-un pelerinaj pe care l-a făcut în Maramureș, și în special la Rohia, avea să zugrăvească frumos în cuvinte o imagine a Rohiei, ca rod al misiunii și muncii starețului Justinian Chira: „Pe coama stâncoasă a Rohiei, în Țara Lăpușului, marea ctitorie, Mănăstirea «Sfânta Ana», fortăreață a Ortodoxiei noastre în Transilvania de Nord, își trece, cu succes, examenul de maturitate, de consacrare și catalogare în concernul «vetrelor de sihăstrie românească» din «Salba de aur a Carpaților»...

Realizările de la Rohia sunt rodul rugăciunii continue și a muncii fără întrerupere a viețuitorilor monahi angajați total în slujirea lui Dumnezeu prin slujirea bunului suflet al maramureșenilor, care se identifică, aici, în acest «Sion românesc» la tot pasul. Aici am urcat «la loc înalt, cu gânduri înalte», spre înălțarea vieții în sfânta noastră Biserică Ortodoxă și-n Patria iubită...

Cu siguranță, realizările pe plan edilitar-gospodăresc n-ar fi fost posibile fără realizarea, mai întâi, a ctitoriei de oameni, capabili de jertfă și dăruire, prin iubirea aproapelui. Numai așa aproapele, orice om, s-a putut regăsi în aspirațiile spirituale ale obștii de la Rohia, care a transformat lacrima văduvei și bănuțul ei în altar al tămăduirilor și-n școală a bărbăției. De aceea se cuvine la un moment ca acesta, de bilanț provizoriu, al unui simplu închinător, să se evoce, cu cuviință, ctitoria umană monastică autentică ortodoxă și românească al cărui suflet a fost, este și va rămâne vlădica Justinian cu numele și faptele Maramureșului. Toți pă-

¹ Cartea de Aur a Mănăstirii „Sfânta Ana” din Rohia, vol. I, pp. 142-143.

² *Ibidem*, p. 288.

³ Cartea de Aur a Mănăstirii „Sfânta Ana” din Rohia, vol. II.

rinții de azi, fiecare la locul său, continuă la consolidarea edificiului, dificil, al formării de oameni în obște și în lumea credincioșilor și închinătorilor care se abat pe aici.

La numai 60 de ani de existență, contactul imediat al închinătorului, ori vizitatorului, cu Biserica întinerită, cu Paraclisul în aer liber, cu clădirea pe stâncă cu Paraclis, Bibliotecă, de toată lauda preocupărilor cărturărești și-a dragostei de carte, Casa Poeziei, într-un cuvânt totul, este moment de admirație și legitimă mândrie pentru geniul creator al transilvănenilor din Nord în pofida vitregiilor vremurilor, ce trebuie să rămână în trecut pentru totdeauna! Rohia demonstrează vivacitatea, acuratețea și puterea românului la el acasă mândru de a se simți aici ca și la Putna, Neamț, Cozia sau alte altare ale lui Dumnezeu pe tot întinsul Patriei⁴.

Cele afirmate de noi și relatate mai sus sunt întărite și confirmate de către ucenicul cel mai apropiat al arhiepiscopului Justinian, părintele Iustin Sigheteanul, fost stareț al mănăstirii, apoi arhieru-vicar și astăzi succesor în scaunul de Arhipăstor al Maramureșului și Sătmăruului. În 11 ianuarie 2000, când îl cinstim pe Sfântul Teodosie cel Mare, începătorul vieții de obște și făcând o retrospectivă a vieții monahale de la Rohia, avea să consemneze următoarele cuvinte: „Arhimandritul-stareț Justinian Chira (1944-1973) va regândi viața și activitatea mănăstirii în plan duhovnicesc, pastoral, cultural și administrativ, orientând-o foarte sănătos și aducând-o la statutul de mănăstire cu mare prestigiu cultural și pastoral misionar. Mai important a fost faptul că s-au adunat până în 1959 peste 20 de viețuitori și, dacă duhul pustiitor al Decretului nr. 410 din 1959 nu i-ar fi dat afară, astăzi monahismul transilvan ar dispune de mulți părinți cu experiență duhovnicească apți să îi povățuiască pe tinerii novici din noile noastre mănăstiri. Biblioteca mănăstirii care numără aproximativ 40.000 de volume este tot ctitoria dânsului. Am putea spune, fără teama de a greși, că aceasta a fost vremea cea mai binecuvântată din viața mănăstirii. Din 1973, când starețul Rohiei – Justinian – a fost chemat la treapta arhieriei, a urmat arhimandritul Serafim Man, care a continuat munca de consolidare a construcțiilor, adăugând trei clădiri noi la cele existente, sub atenta supraveghere și îndrumare a P.S. Justinian.

În tot acest timp, mulțimi mari de credincioși, cu miile și zecile de mii, cercetau din ce în ce mai mult mănăstirea, simțind folosul rugăciunilor părinților de aici. Așa încât Mănăstirea Rohia se bucură de un mare prestigiu misionar și cultural. Fără îndoială că rolul Mănăstirii Rohia a fost, este și va fi acela de mamă duhovnicească cu brațele și poarta mereu deschise către mulțimea fiilor ei⁵.

Arhimandritul Justinian Chira și vocația de-a forma oameni

Tânărul stareț s-a preocupat îndeaproape de formarea unor viețuitori statornici și cu dragoste de mănăstire, îngrijindu-se îndeaproape și de pregătirea lor intelectuală. A statornicit câteva reguli de viețuire monahală la Rohia, între care amintim principiile: statornicia, zdroaba călugărească, regula vocației, regula credinței, a caracterului și a testării sociale. De aceea, după 1944, s-a format la Rohia o obște nouă, cu tineri vrednici, statornici și legați de mănăstire⁶. Sub conducerea arhimandritului Justinian, în anul 1958, numărul obștii monahale cunoaște cel mai mare număr de până atunci: 23 de viețuitori⁷.

Din anul 1953, la mănăstirea Rohia a funcționat o școală monahală, unde a predat starețul mănăstirii, dar și câțiva profesori de la Institutul Teologic din Cluj au ținut prelegeri, printre care pr. prof. dr. Liviu Munteanu, pr. prof. dr. Nicolae Balca, pr. prof. dr. Petru Deheleanu și pr. Ioan Bunea⁸. Școala a funcționat până în 1959 și programa după care s-a predat a fost cea dată de Sfântul Sinod pentru funcționarea școlilor monahale în anul 1953⁹. În fiecare zi, după micul dejun, starețul mănăstirii Rohia, arhimandritul Justinian Chira, timp de o oră, vorbea obștii monahale din Sfânta Scriptură, Sfinții Părinți și chiar unele lucruri elementare și de conduită pentru a putea traversa perioada ateo-comunistă care se instalase la noi în țară și care era din ce în ce mai ostilă Bisericii, în general, și monahismului, în special, pentru că monahii sunt luptătorii din linia întâi.

Așa cum s-au derulat lucrurile în toată țara, nefastul Decret nr. 410/1959 s-a pus în aplicare și asupra obștii monahale de la Rohia. Scoaterea viețuitorilor din mănăstiri s-a făcut etapizat, primul val având loc la începutul anului 1958, când minorii au trebuit să părăsească mănăstirea. Acest lucru s-a petrecut și la mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia.

La 24 ianuarie 1958, starețul Mănăstirii Rohia, protosinghelul Justinian Chira, avea să-l informeze pe

⁴ Cartea de Aur a Mănăstirii „Sfânta Ana” din Rohia, vol. I, p. 204.

⁵ *Ibidem*, pp. 292-293.

⁶ Arhim. Serafim Man, *Mănăstirea Rohia, Maramureș*, Editura Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Ediția a II-a, 1989, pp. 26-28.

⁷ *Arhiva Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia*, nr. 111 din 1958.

⁸ Justinian Chira, *Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia – monografie*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, Baia Mare, 2009, pp. 151-152.

⁹ *Arhiva Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia*, nr. 116 din 1954.

episcopul Clujului, Teofil Herineanu, că la data de 21 ianuarie s-a prezentat la mănăstirea Rohia Talpoș Vasile, împuternicitul Departamentului Cultelor pentru Raioanele Șomcuta și Lăpuș, care i-a luat o declarație în care spunea: 1. „nu mi se dă voie să zidesc biserica ce am început în vale și 2. ca să trimit acasă pe frații mai tineri de 18 ani, lucru pentru care mi-a luat, sub semnătură, declarația pe contrapagina aceasta¹⁰”.

Monahii sau frații de mănăstire care urmau cursurile seminariilor teologice începând cu anul 1958 au fost excluși din școli sau trecuți la „fără frecvență”, pentru a putea fi dați afară din mănăstire mai ușor, motivând că nu au 25 de ani și nu frecventează nicio școală. Așa s-a întâmplat și cu doi viețuitori din obștea monahală de la Rohia.

A doua etapă a avut loc la mijlocul anului 1959, și iată ce consemna în acest sens, în Jurnalul personal, starețul mănăstirii, protosinghelul Justinian Chira:

„5 iunie 1959

Din ordinul autorităților astăzi a trebuit să meargă acasă din mănăstirea noastră părintele ierodiacon Teodor Bude și monahul Vasile Burzo, precum și fratele Ioan Florian. În săptămânile trecute a mai fost ordin să plece din mănăstire acasă fratele Vasile Florian, fratele Simion Poptelecan, fratele Ștefan Leș și fratele Petru Șanta. Precum și monahul Flavian Șanta, care însă, pe când a venit ordinul, a murit.

6 iunie 1959

Doamne, dă-ne răbdarea și tăria mucenicilor și dragostea și bunătatea sfinților față de Dumnezeu și față de oameni¹¹.

Cei care primeau ordin de plecare erau siliți de către autorități să părăsească mănăstirea, dar după un oarecare timp iarăși se întorceau, de aceea găsim numele unora trecut în mai multe ordine de evacuare.

Cea de-a treia etapă și ultima de aplicare a Decretului nr. 410 a avut loc în toamna anului 1959. Ordinul prin care Stăreția Mănăstirii „Sfânta Ana” Rohia era înștiințată că viețuitorii mănăstirii trebuie să părăsească acest sfânt locaș era din 27 octombrie 1959, cu nr. de înregistrare 7318/1959, prin care se spunea explicit: „Până la data de 1 noiembrie 1959 veți binevoi a lua măsuri ca să rămână ca viețuitori în mănăstire numai acei care la 1 ianuarie 1959 împliniseră 25 de ani de vârstă.

Toți acei care la această dată nu aveau împliniți 25 de ani vor merge acasă la părinți. Vă veți îngriji însă ca din bunurile mănăstirii să primească îmbrăcăminte civilă și eventual ceva alimente¹².

Izgonirea din mănăstiri a viețuitorilor s-a făcut în grabă, repede și la început de iarnă, la 1 noiembrie, nerespectându-se niciun principiu omenesc și nici libertatea omului.

După plecarea obștii monahale, autoritățile au făcut presiuni și asupra starețului să părăsească mănăstirea, în schimb asigurându-l cu tot felul de promisiuni, dar acesta n-a cedat, încrezându-se în ajutorul lui Dumnezeu și al Maicii Domnului care patronează mănăstirea¹³.

Redăm în continuare câteva dintre sfaturile pe care starețul mănăstirii Rohia le-a dat ucenicilor înainte de a părăsi lăcașul:

„Păstrați-vă credința și dragostea de Dumnezeu. Păstrați-vă sufletul, grija cea dintâi să ne fie mântuirea lui. Păstrați-vă darul preoției și legământul sfânt al călugăriei, întotdeauna.

Fiți ucenici și următori adevărați ai lui Hristos, ai sfinților apostoli și mucenici, ai cuvioșilor și ai tuturor celor ce bine și-au săvârșit viața păzind credința. Gândiți-vă mereu cât de scurtă și trecătoare este viața din lumea aceasta și răbdați cu tărie orice încercare, orice nevoie cu bucurie, cum au răbdat sfinții mucenici și toți câți au iubit pe Hristos.

Copiii mei buni, copiii mei dragi, nu uitați niciodată clipele frumoase și senine petrecute în curată jertfă și muncă încordată în acest sfânt locaș al bucuriei. Nu uitați tot ce v-am învățat frumos și bun și mă iertați de câte v-am greșit. Aș fi vrut să fac pentru voi mai mult, mai mult bine, dar nu am putut. Îmi pare rău de toate câte v-am greșit! Îmi pare rău că am fost prea aspru de multe ori cu voi. De aceea vă rog să iertați pe cel ce numai din grija și dorința ca să fiți buni și să nu vă pierdeți am făcut asta. Iar de acum, dacă în chip văzut nu vom mai putea sluji la altarul Stăpânului și Dumnezeului nostru, să facem din inima noastră altar preacurat Dumnezeului celui veșnic și, în chip tainic și nevăzut, să-I slujim prin fapte bune și gânduri curate.

Țineți rânduiala și legământul pus înaintea lui Dumnezeu cu tărie de mucenici până la moarte!

Fiți buni cu oamenii, luptați-vă să le dați cea mai sfântă pildă și mângâiere prin viața voastră senină, plină de bucurie, sfințenie și înțelepciune. Fiți în mijlocul oamenilor ca niște miei blânzi și buni ai lui Hristos.

¹⁰ Arhiva Mănăstirii Rohia, Dosarul nr. 50, vol. II/1958, fila 5. Această declarație există olograf și a fost scrisă sub presiunea și în fața împuternicitului.

¹¹ Justinian Chira, *Jurnalul personal*, vol. VII, 1959, pp. 7-8.

¹² Arhiva Mănăstirii Rohia, Dosarul nr. 53, vol. III/1959, fila 174.

¹³ Justinian Chira, *Mănăstirea „Sfânta Ana” Rohia – monografie*, pp. 200-201.

Nu vă lăsați niciodată atrași la rău, ci atrageți voi la bine pe oricine.

Găsiți-vă o ocupație bună din care să vă întrețineți, să vă nevoiți alungând urâtul și gândurile negre. Organizați-vă viața frumos și ordonat, citiți mereu, luminați-vă mintea neîncetat prin citirea cărților bune.

Nu uitați: acum este chemarea sfinților, acum se va vedea cine este ucenic al lui Hristos și fiu al lui Dumnezeu cu adevărat. Acum se va vedea câți sunt fiii veacului acestuia dintre cei ce s-au ospătat până acum la masa lui Hristos, spunând lumii că sunt ucenicii Lui.

Stâlpi de lumină să fim pe pământ! Plecați-vă acum fruntea lângă pieptul lui Hristos și ca o lumânare să ne sfârșim viața la picioarele Lui¹⁴.

Acestea sunt doar câteva dintre îndemnurile pe care starețul Justinian le dădea monahilor în vremuri de restriște. Dar, așa cum un Părinte știe să-și călăuzească copiii, așa păstorul cel duhovnicesc al Rohiei a știut în vremuri de pace și de război duhovnicesc să călătorească printre stânci și valuri învolburate.

Părintele Justinian Chira – iubitor și creator de cultură

Părintele Justinian a făcut ucenicia doar trei ani pe lângă starețul Nifon Matei, iar de aici încolo a rămas să învețe singur cititul Sfintei Scripturi și al cărților duhovnicești, cum să călătorească pe calea devenirii spre desăvârșire și să urce treaptă cu treaptă până la vârsta de 96 de ani, când a trecut la Domnul. De când a intrat în mănăstire a fost nedespărțit de cărți în general, dar mai ales de Sfânta Scriptură, de Patericul egiptean, de Ava Dorotei și de alte lecturi duhovnicești pe care le avea la căpătâiul patului și din care se alimenta mereu, până când a trecut la Domnul. Acestea, cărțile, îi erau „prieteni cei mai buni” și din care citea cu neșă, spre mereu aducere aminte, învățătura Sfinților Părinți.

A scris multe cărți, a publicat sute de studii, articole și prefețe care întregesc opera Înalț Preasfinției Sale.

A fost pătimăș pentru cultură, pentru citit. De cele mai multe ori, lumina din chilă de la Rohia se stinge dimineața pe la ora 3 sau 4, pentru că arhiepiscopul Justinian se ruga sau scria zeci de pagini în *Jurnalul* propriu ori nu se putea dezlipi de vreun autor anume pe care-l redescoperea în neprețuita bibliotecă personală. Apoi, dimineața, cu fața transfigurată și veselă, spunea: „Uite ce am citit, uite ce am descoperit astă noapte!” Acestea au fost patimile ierarhului nostru care l-au propulsat pe o scară a valorilor intelectuale și duhovnicești inegalabile și cine a interacționat și relaționat cu Înalț Preasfinția Sa s-a vindecat de multe patimi și a găsit răspunsuri la numeroase și neînțelese întrebări.

A citit și a scris, a adunat cărți, dar ce rămâne peste veacuri este inestimabila bibliotecă a mănăstirii de la Rohia, care numără acum aproximativ 45.000 de volume. Biblioteca Mănăstirii Rohia a fost fondată de starețul Justinian Chira, cumpărând cărți cu banii trimiși de acasă, de mama lui. În mare parte i se datorează biblioteca de la Rohia, iar după trecerea la Domnul a Înalț Preasfinției Sale, succesorul în scaunul eparhial, Preasfințitul Părinte Iustin i-a dat bibliotecii de la Rohia numele de Biblioteca „Justinian Arhiepiscopul”.

Ca om duhovnicesc și vizionar ce a fost, starețul Justinian a înțeles că o vatră monahală poate rezista doar prin credință și cultură. Cultura, o bibliotecă, un muzeu, un atelier pot să acopere în vremuri de restriște desfășurarea actului liturgic. Astfel, o vatră monahală poate să reziste și să dănuie prin artă și cultură. Acest lucru l-a făcut din plin starețul Justinian și a fost sesizat de cei care au trecut, de-a lungul timpului, pragul acestei vetre monahale.

Preotul G. Coman, la 31 august 1966, nota următoarele în Cartea de Aur a Mănăstirii Rohia: „S-a întemeiat acest așezământ de trăire creștinească și românească – «Mănăstirea Rohia», din îndemnul cuprins în zestrea bogatului suflet al poporului nostru.

P.C. părinte stareț Justinian Chira, pe lângă munca de-a îngriji și spori acest așezământ, a început încă o trudă: de a zidi aici o cetate a cărților. Să-i ajute Dumnezeu, că bine face. «Mănăstirea» își va găsi loc potrivit și se va simți bine în «cetatea» cărților, așa cum cartea și-a găsit locul și s-a simțit bine în trecut în mănăstire¹⁵.

¹⁴ Justinian Chira, *Jurnalul personal*, vol. VII, 1959, la data de 23 X 1959.

¹⁵ Cartea de Aur a Mănăstirii „Sfânta Ana” din Rohia, vol. I, p. 53.

Iar un alt iubitor de carte și pelerin al acestei mănăstiri avea să aprecieze la justa valoare nestematele din biblioteca mănăstirii și munca starețului Justinian. Astfel, în 18 august 1978, mărturisea următoarele: „Simt adesea datoria de-a trece pe acolo pe unde cu mii de ani în urmă strămoșii noștri au lăsat urmele ființei și statorniciei lor milenare. Anul acesta am străbătut vechea vatră românească a Maramureșului și pentru scurtă vreme am vizitat un locaș înzestrat cu o frumoasă bibliotecă de comori românești: Rohia. Cărțile devenite rare – datorită vitregiei vremurilor, însemnările sincere ale posesorilor lor de odinioară – printre primii iubitori de slovă de pe aceste meleaguri, legăturile lor fine în piele și metal – mărturie a unor meșteșugari pricepuți și înțelegători ai gustului vremii, toate m-au încredințat că oblăduitorul de totdeauna al acestui frumos și patriarhal locaș – P.S. Justinian Chira – a știut să găsească, datorită înțelepciunii fără de înconjur a fenomenului cultură, firul neîntrerupt care leagă spiritualitatea geto-dacă, peste care Roma și-a pus pecetea ei biruitoare, cu mărețele realizări ale României”¹⁶.

Cele 195 de Caiete în manuscris lăsate posterității de către Părintele nostru Justinian reliefează omul duhovnicesc ancorat puternic cu credința în Dumnezeu, având iubire nețărmurită față de Maica Domnului, consecvent cu viața și faptele care se derulează în viața sa. Consemnarea faptelor, ideilor, cuvintelor și evenimentelor derulate în cei peste șaptezeci de ani de viață monahală ai părintelui Justinian arată statornicia în faptă, cuvânt și acțiune – statornicia, virtute la care îndemna mereu Părintele nostru Justinian Arhiepiscopul. Cercetând aceste scrieri, descoperim cu ușurință sufletul atins de sfințenie al arhiepiscopului Justinian, care se bucura de răsăritul de soare, de ploaie, de zăpadă, care se bucura de întâlnirea cu fiecare om. Bucuros primea la orice oră, în orice zi, de la vladică până la opincă, spunând mereu: milă îmi este de popor!

A relaționat, a corespondat, a consiliat și a dialogat cu oameni de cultură ca: Ioan Alexandru, N. Steinhardt, Geo Bogza, Dumitru Stăniloae etc. Iată ce scria Geo Bogza în Cartea de Aur a Mănăstirii Rohia, în 22 octombrie 1978: „Am urcat până aici, la propriu și la figurat, într-o duminică de toamnă, dând peste minunate locuri și minunați oameni și peste neșterse amintiri ale Preasfințitului Justinian Maramureșeanul”¹⁷.

Iar cel mai mare teolog ortodox al secolului al XX-lea, părintele Dumitru Stăniloae, după ce a petrecut la Rohia timp de două săptămâni împreună cu soția, apoi, în 19 iulie 1957, a fost părtaș la slujba tunderii în monahism a câtorva viețuitori, a dat mărturie despre viața duhovnicească din timpul stăreției vrednicului păstor Justinian Chira: „Am fost, eu și soția mea, o vreme, oaspeții acestei sfinte mănăstiri. Am cunoscut bine duhul ei. Am fost învăluiți și pătrunși adânc de puterea cu adevărat dumnezeiască a acestui duh. Modul în care Părintele Protosinghel Justinian Chira conduce și formează sufletește pe părinții și frații acestei sfinte mănăstiri, spre tot mai multă asemănare cu Hristos Domnul, e un mod întrutotul ortodox și românesc, ținând seama de duhovnicia ortodoxă și de tradițiile străbune. Modul acesta înfrumusețează sufletul tinerilor adunați aici pe direcția posibilităților românești, asemenea smeritelor înflorituri de pe ușile sfintelor biserici, de pe ștergarele de la icoane, asemenea simțirilor exprimate curat și duios, contemplativ și îngeresc în izvoarele noastre. Niciodată n-am văzut suflete de tineri feciori ai satelor noastre atât de curate, de delicate, de distinse, de smerite, de o noblețe duhovnicească atât de cuceritoare ca aici. Sunt niște modele de ce poate face credința din sufletul omenesc și în speță de ce culmi de frumusețe poate urca sufletul românesc prin credință și prin Ortodoxie. Prin această mănăstire pătrunde ca o pecete lumina ortodoxă tot mai adânc în sufletul românesc și-l apără și-l scoate de sub influențele ce-l înstrăinează de el însuși.

Prin codrul mănăstirii se aud cântări de îngeri în cinstea Maicii Domnului, se simte suflarea din pacea Duhului Sfânt. Facă Dumnezeu ca acest Duh să se întindă departe în acest ținut”¹⁸.

Prin toată activitatea duhovnicească, administrativă, culturală și pastoral-misionară pe care a desfășurat-o starețul Justinian Chira, atât în timpul stăreției, cât și din demnitatea de arhieru, s-a impregnat asupra acestui loc și a viețuitorilor care au trăit și trăiesc aici, încât putem spune că arhiepiscopul Justinian a creat un duh al Rohiei, duhul lui Justinian. Acest duh se trăiește de către viețuitori și se simte de cei care cercetează această oază de isihie.

Vrednicul de pomenire Teoctist, patriarhul României, a cercetat Mănăstirea Rohia de cinci ori, iar în luna august a anului 1998, numea mănăstirea Rohia – cuib de vulturi duhovnicești: „Mulțumim cu smerenie Bunului Dumnezeu pentru a ne fi învrednicit să revedem acest «cuib de vulturi» ai Duhului Sfânt și să ne închinăm în Sfânta și noua biserică – așternutul picioarelor lui Dumnezeu.

Binecuvântăm strădania neobositului frate în Hristos, Părintele Episcop Justinian și a Vicarului său, iubitorul de Hristos, care înviorează cu spor misiunea Sfintei noastre Biserici și tot ceea ce am văzut și auzit

¹⁶ *Ibidem*, p. 148.

¹⁷ *Ibidem*, p. 150.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 73-74.

în aceste două zile, închinată Maramureșului”¹⁹.

Iar Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat mănăstirea ca student, iar apoi a binecuvântat-o ca Mitropolit al Moldovei și Bucovinei, în luna august 2002, mărturisind următoarele:

„Rohia – o Lumânare de înviere!

În drum de la Nicula la Bogdan-Vodă, am revăzut Rohia, ctitorie a marelui episcop iubitor de Înviere: Justinian Chira.

Două biserici noi se înalță în Rohia, fiecare zidită din credința în Înviere și în viața veșnică a poporului român unit, prin Botez, Cruce și Înviere cu Hristos-Domnul. Gură de Rai ca frumusețe naturală, Rohia este în același timp vatră de Paști ca frumusețe culturală creștină! Sfânta Ana și fiica ei, Maica Domnului, te ajută să înțelegi taina Bisericii, ca taină a mutării de la frumusețea pământească la frumusețea cerească, de la viața biologică la viața teologică, ca înălțare a omului smerit și rugător în iubirea și lumina lui Dumnezeu cea mai presus de lume! La Rohia, totul este rugă: și mintea și natura!

Biserica cea nouă din zid, aici, la Rohia, transfigurează stânca și colina în rugăciune statornică și înălțătoare. Biserica cea nouă din lemn, o nouă poartă a cerului, transfigurează pădurea în rugăciune mlădiată și odihnitoare!

Din toate părțile, Rohia te cheamă la urcuș interior spre înviere”²⁰!

Iar în luna decembrie a anului 2009, ca Patriarh al României, Daniel a invocat binecuvântarea lui Dumnezeu peste obștea și lucrarea misionară a acestei mănăstiri:

„Binecuvântează, Doamne, obștea acestei mănăstiri, ctitorie a Înaltpreasfinției Sale părintelui arhiepiscop Justinian Chira, pentru a fi sfințitoare și misionar-duhovnicească în poporul binecuvântat al Maramureșului și Sătmăruului, neam de voievozi și de creștini mărturisitori”²¹.

Starețul Mănăstirii Rohia, protosinghelul Iustin Hodea, în 12 martie 1991, gândindu-se la roadele muncii și binecuvântărilor, dar și ale dragostei ierarhului Justinian, față de Mănăstirea Rohia, nota următoarele: „Pentru mănăstirea noastră, ziua de 12 martie este ziua în care Păstorul nostru sufletesc de aproape 18 ani, Preasfințitul Justinian, prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu Cel care toate le rânduește potrivit «sfatului voii Sale», a intrat în Mănăstirea «Sfânta Ana» Rohia, legându-și cu legătură nedezlegată viața de viitorul și destinul acestui așezământ ortodox, unde, așa cum însuși Preasfinția Sa o mărturisește, a petrecut cei mai frumoși ani din viață. La început ca novice, dar acest noviciat n-a durat mult, deoarece la numai 3 ani de mănăstire a trebuit să-și asume, pe deplin, deloc ușoara misiune de părinte sufletesc și stareț al mănăstirii, stăreție care a durat aproape 30 de ani și pe parcursul căreia, cu toată tăria se poate spune, s-au pus bazele vieții monastice la Rohia. Roadele le culegem și noi astăzi și le vor culege viețuitorii și în viitor...”

Și pentru că suntem convinși că, deși ca ierarh a avut parte de multe și nenumărate ocazii de a vedea locuri frumoase, totuși nu ne considerăm egoiști când dorim a spune că primul, unicul în felul său și cel mai prețuit în sufletul Preasfinției Sale este Rohia – mama noastră, a celor de ieri, de azi și de mâine”²².

În 17 mai 1974, episcopul vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, Justinian Maramureșeanul, făcea o mărturisire-testament față de mănăstirea de suflet a Preasfinției Sale, Mănăstirea Rohia:

„Având o misiune de îndeplinit, azi am trecut pentru a șaptea oară pe la Mănăstirea «Sfânta Ana» Rohia, de când am fost chemat și am fost hirotonit episcop. Și acum, mai limpede decât oricând, am descoperit că, deși am plecat la Cluj, sufletul meu a rămas la Rohia. Aici mi-a rămas și chipul imprimat în atmosferă, în atmosfera pe care am creat-o și în regula de viață pe care am statornicit-o și în inima credincioșilor din aceste părți, pe care nespuse de mult i-am iubit și din partea cărora m-am învrednicit să fiu iubit.

Și acum până sunt în viață și mă aflu la Cluj, sufletul oamenilor chinuți de sete de liniște, bucurie și pace aici mă caută și nu vor înceta să mă caute mereu. În viață și în moarte, acum și în vecii vecilor – cu încredința lui Dumnezeu – aici voi veghea mereu, mă voi ruga mereu pentru poporul meu român, pentru oamenii din orice popor, pentru toți cei ce au frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste trăiesc și se apropie de acest loc binecuvântat de Dumnezeu, care este Casa Maicii Domnului și așezământ sfânt pentru toți sfinții și îngerii.

Aproape treizeci și trei de ani, 12 martie 1941-9 septembrie 1973, am trăit în această sfântă mănăstire neîntrerupt. Aici am căutat și am găsit calea spre cer. Aici am făcut școala aspră, dar Sfântă a pustniciei. Aici am învățat să cunosc și să iubesc adânc pe oameni. Aici am cunoscut ce este dorul cel prea sfânt al cre-

¹⁹ *Ibidem*, p. 282.

²⁰ *Ibidem*, p. 312.

²¹ *Ibidem*, p. 382.

²² *Ibidem*, pp. 216-217.

dinței în Dumnezeu. În singurătatea care m-a înconjurat, aici am auzit glasul ce nu se uită o eternitate. Aici am văzut lumina cea adevărată. Aici, în greutate și necazuri, în bucurii și în muncă, am văzut mâna lui Dumnezeu stând mereu deasupra mea.

De aceea, pentru vecii vecilor, aici mi-a rămas inima.

Aici mă voi întoarce iarăși când va hotărî Bunul Dumnezeu. Aici doresc să-mi odihnească trupul sub glie, până la a doua venire a Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Tot ce am doresc să rămână la această Sfântă Mănăstire și nimeni nu are binecuvântarea să-și însușească ceva din cele închinare Domnului.

Biblioteca cu acest gând am adunat-o: să rămână modest dar generațiilor viitoare, pe care nespuse de mult le cinstesc și mă rog fierbinte să aibă viață liniștită, fericită, împăcată cu Dumnezeu și plină de dragoste și înțelepciune.

Bucuria mea este Rohia, Mândria mea este Rohia, Mângâierea mea este Rohia, grija și dragostea mea sunt Rohia, Cinstea mea este Rohia, pentru tot ce are ea luminos și frumos. Pentru tot ce face ea pentru poporul nostru, pentru oameni, în general, pentru fericirea și mântuirea lor, pentru lumea aceasta zbuciumată, chinuită, neliniștită.

Bucuria mea sunt bunii și blânzii mei frați, pe care i-am crescut și au rămas aici, să ducă mai departe făclia Evangheliei lui Iisus Hristos. Să țină aici mereu candela aprinsă întru slava lui Dumnezeu, biserica deschisă pentru binele poporului, altarul împodobit cu Sfânta Liturghie așa cum am rânduit să se săvârșească în fiecare zi.

Cei douăzeci de monahi pe care i-am tuns în sfântul și îngerescul cin monahal sunt cel mai sfânt și mai scump câștig al meu. Poporul dreptcredincios care m-a ascultat și s-a trezit la o viață nouă în Hristos este neprețuita mea comoară.

Sufletele alese ale oamenilor de seamă cu care m-am cunoscut aici rămân pentru mine făclii prețioase – și le-am dat titlul de «Prietenii ai Rohiei».

Părintelui stareț Serafim Man, în mâna căruia am dat toiagul să ducă mai departe crucea conducerii acestei Sfinte Mănăstiri, îi doresc ca Dumnezeu să-l lumineze, să-l întărească, să-l apere și ocrotească de orice rău, să-i binecuvânteze viața cu cinste și osteneală, să i-o îmbrace în slavă.

Fraților acestui sfânt așezământ și tuturor celor care se vor osteni aici le doresc toate binecuvântările de care sunt învredniciți marii ctitori și binefăcători ai Bisericii lui Hristos.

Nevoitele viețuitorilor, munca, jertfa, toată ascultarea, dacă este făcută din suflet, fără murmur, cu dragoste, îi fac vrednici în fața lui Dumnezeu ca pe niște martiri care în fiecare zi își varsă sângele pentru Iisus Hristos.

Sângele alb, care sunt sudorile ce curg de pe fruntea nevoitorilor, a lucrătorilor și tuturor ascultătorilor, este tot atât de prețios în fața lui Dumnezeu ca și sângele roșu care curge din rănilor mucenicilor și ale eroilor.

Cu toată puterea și deplinătatea darului arhieriei ce mi s-a dat, binecuvântez pe toți iubitorii, ostenitorii, slujitorii și binefăcătorii acestei Sfinte Mănăstiri!

Rămân rugător neadormit în fața lui Dumnezeu pentru sfânta mănăstire aceasta, pentru satul acesta, pentru țara noastră și pentru toată lumea. Cer îndurarea lui Dumnezeu peste viața tuturor, iertarea păcatelor și înmulțirea păcii, bucuriei și dragostei pe pământ!”²³

Smerenia, bucuria, curajul, încrederea, rugăciunea, cultura și respectul față de oameni și instituții sunt virtuțile care l-au caracterizat pe arhiepiscopul Justinian și acestea sunt învățăturile pe care le-a dat tuturor și care se regăsesc în scrierile și învățăturile smeritului ierarh maramureșean.

Mănăstirea Rohia care în 1941, acum 80 de ani, i-a devenit nu a doua casă, ci prima și singura casă, așa cum mărturisirea adesea, este locul unde la poarta mănăstirii își doarme somnul de veci, așa cum și-a dorit și locul și l-a pregătit.

Justinian Maramureșeanul a fost ca o stâncă tare de credință, neclintit în fața vicisitudinilor, mărturisitor al dreptei credințe, iubitor și promotor de cultură, ocrotitor față de cei în nevoi, ospitalier și cu milă față de popor. Arhiepiscopul Justinian a devenit piatră de hotar prin tot ceea ce a făcut, a gândit și a zidit.

²³ *Ibidem*, pp. 101-102.

Petre Dulfu – 165 de ani de la naștere

Dr. Ștefan VIȘOVAN
Baia Mare

Născut la 10 martie 1856, deci acum 165 de ani, în Tohat – Maramureș, Petre Dulfu este o personalitate distinctă în peisajul culturii noastre. El se individualizează, nu doar prin caracterul enciclopedic al preocupărilor și prin erudiția-i recunoscută și unanim apreciată, ci și prin talentul neîntrecut de versificator, fiind posesor al unei dexterități lingvistice, al unei capacități de comunicare prin vers și al unei inventivități lexicale ieșite din comun. Urmează școala primară și primele șase clase ale ciclului secundar le urmează la Baia Mare (la actualul Colegiu Național „Gheorghe Șincai”), iar clasele a VII-a și a VIII-a la Cluj, după care se înscrie la Facultatea de Litere și Filosofie din același oraș, unde, în anul 1881, obține și diploma de doctor în filosofie cu o lucrare dedicată activității literare a lui Vasile Alecsandri, redactată în limba maghiară. E de menționat faptul că, atât studiile primare și secundare, cât și pe cele universitare le-a parcurs în limba maghiară – limba oficială, pe atunci, în Transilvania. În ciuda acestui fapt, Petre Dulfu și-a însușit, prin lecturi independente, o vastă cultură românească, excelând în domeniile literaturii, pedagogiei și filosofiei. De altfel, pe întreaga perioadă a școlarității, a fost un elev și un student eminent.

După terminarea studiilor, se stabilește în București, unde lucrează, pentru puțină vreme, ca profesor de pedagogie la Școala Normală de Învățători „Carol I”, apoi, la insistențele conducerii Ministerului Instrucțiunii Publice, preia, pentru un an, direcțiunea Școlii Normale din Turnu-Severin. Întors în București, este angajat ca profesor de filosofie la Școala Normală de Fete de pe lângă Azilul „Elena Doamna” și la Școala Normală a Societății pentru Învățătura Poporului Român, afirmându-se ca un ilustru pedagog, ca scriitor de mare talent și ca traducător. În București ia contact cu mari oameni de cultură ai vremii, printre care se numără pedagogul Barbu Constantinescu, savantul Bogdan Petriceicu Hasdeu, scriitorii Ioan Slavici, Mihai Eminescu, Alexandru Vlahuță, Ioan Alexandru Odobescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea etc.

A scris poezii încă de pe vremea când era elev la Baia Mare, iar debutul și-l face în revista *Familia* în anul 1873. A colaborat, mai târziu, și la o serie de reviste, dintre care amintim: *Amicul Familiei*, *Cărțile săteanului român*, *Șezătoarea*, *Vatra* etc., fiind, totodată, o prezență activă în paginile unor reviste cu caracter didactic: *Educatorul*, *Lumini pentru toți*, *Revista pedagogică* etc.

A elaborat lucrări importante, ca *Etica sau morală filosofică* și *Noțiuni de estetică*, precum și manuale de limba română, abecedare și aritmetici pentru ciclul primar, a scris cărți de geografie, a compus piese de teatru, a tradus în limba maghiară mai multe poezii de Vasile Alecsandri, a tradus în limba română *Ifigenia în Taurida* și *Ifigenia în Aulida* de Euripide etc. Cunoștea mai multe limbi străine: maghiara, franceza, germana, latina. N-a tradus oricum, ci cu o responsabilitate uimitoare față de cuvântul scris, de fidelitatea semantică a textului original față de cel rezultat prin traducere. În acest context se impune să precizăm că, pe lângă originalul grec al tragediilor lui Euripide, Petre Dulfu a consultat traduceri în limbile franceză, germană și maghiară. Traducerile sale sunt însoțite de note și explicații menite să-l familiarizeze pe cititorul român cu mitologia și mentalitatea vechilor greci. Aceste calități și multe altele au fost scoase în evidență de Nicolae Quintescu, critic literar, filolog și traducător, fost profesor la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași și la Universitatea din București, membru titular (1877) al Academiei Române, în raportul înaintat conducerii Academiei Române în anul 1903, pe baza căruia i s-a acordat maramureșeanului nostru cel de-al doilea premiu al acestei prestigioase instituții de știință, primul fiindu-i acordat în anul 1894 pentru *Isprăvile lui Păcală*. Rămânând puțin în zona acestei creații, vom sublinia doar că situațiile în care este plasat Păcală, departe de a fi unice, au un pronunțat caracter generalizator și moralizator totodată, iar acest personaj, ca și altele, de altfel, ies din perimetrul provincial, intrând cu autoritate în cel național și având corespondenți în literatura multor popoare. Din acest punct de vedere putem identifica similitudini între Petre Dulfu și Ion Creangă, Anton Pann sau Petre Ispirescu, dar Petre Dulfu le este superior prin cultură, formație intelectuală și prin capacitatea de a pătrunde ușor și rapid în esența oricărei întâmplări sau situații pe care, apoi, o transpune în versuri de o rară frumusețe, care, în ciuda

unei aparente simplități, sunt încărcate de sensuri profunde și ne oferă satisfacția unei lecturi relaxante, atrăgătoare și pline de învățăminte.

Versificând povestea, mitul, viața lui Iisus, Biblia etc., Petre Dulfu le apropie de cititor, înlesnindu-i nu doar o rapidă familiarizare cu textul primar, ci și o decriptare mai pertinentă și de efect a sensurilor, a mesajului acestora și a învățăturilor care se desprind din textele respective.

Multe dintre creațiile lui Petre Dulfu sunt adevărate epopei populare și au o legătură strânsă cu folclorul nostru, din care acesta reia teme, motive, subiecte etc., pe care le dezvoltă și le prelucrează artistic cu măiestria-i binecunoscută. Condițiile de detenție ale lui Gruia lui Novac sunt identice cu cele ale lui Corbea, și acesta urmând a fi căsătorit cu „Frumoasa Carpena”. Arambașa, aidoma lui Manea din Toma Alimoș, i se adresează arțăgos lui Gruia: *Ia să-mi dai degrabă seamă,/ Ia să-mi dai pe Murgul vamă*. De altfel, ciclul Novăceștilor a circulat multă vreme ca o adevărată carte populară, iar faptele lor de vitejie trebuie puse în legătură cu repetatele invazii tătare și turcești, cărora românii trebuiau să le facă față și reușeau acest lucru tocmai prin bărbați viteji cum erau cei din familia lui Novac, care puteau fi învinși doar prin șiretlicuri sau prin trădare și pe care poporul i-a glorificat, hiperbolizându-le trăsăturile de caracter, vitejia și faptele de arme, la moartea lui Novac adunându-se *De pe Mureș, Cerna, Jiu,/ De pe-al Argeșului râu,/ De pe râul Oltului/ Toți fruntașii neamului*.

Cât privește *Legenda Țiganilor*, aceasta reia un motiv care poate fi reperat și la alte popoare – cel al săracului (Țiganului) devenit bogat prin generozitatea divină sau prin intervenția unor viețuitoare miraculoase. Odată scos din mizerie, acesta, îmbuibându-se, nu este capabil să gestioneze noua sa situație, motiv pentru care pierde totul, revenind la starea inițială de calic, pe care nu și-o poate depăși.

Cele două prelucrări cu conținut religios – *Iisus Mântuitorul* și *Dumnezeu și oamenii sau Biblia prescurtată, Vechiul Testament pe înțelesul tuturor* – beneficiind de un număr însemnat de ilustrații și de o limpezime de cristal a versurilor, sunt adevărate manuale de religie, care, folosite în învățământul gimnazial, ar avea, fără îndoială, o eficiență mult sporită față de manualele controversate și criticate de acum.

Numele de persoane din creațiile lui Petre Dulfu, dincolo de calitatea lor de indicatori de individualizare și identificare, au un evident rol generalizator, căci personajele cărora le sunt atribuite reprezentă tipuri care se întâlnesc în orice parte a țării, iar numele de locuri, la rândul lor, sunt factori integratori, iar prin aceasta, atât *Gruia lui Novac*, cât și *Isprăvile lui Păcală* sau *Povestea lui Făt-Frumos, Snoavele, Odinioară, Ion Săracul, Zăna florilor, Cei doi feți-logofeți cu părul de aur* etc. își afirmă cu tărie caracterul profund național, fiind ferite de influențe provinciale. Astfel, în gura lui Gruia, care omoară șarpele ce prăpădise 99 de voinici dintr-o împărăție străină, Petre Dulfu pune înseși principiile românului de bună și înțeleaptă conviețuire cu alte neamuri și de iubire necondiționată față de țară: *Nu mi-e gândul la domnie/ Peste limbi străine mie./ Râvna mea-i să ocrotesc/ Neamul, cuibul strămoșesc*.

Alături de caracterul popular și național, creațiile lui Petre Dulfu poartă amprenta unei mentalități profund creștine, personajele sale apelând frecvent la ajutorul lui Dumnezeu, pe Care Îl evocă în cele mai interesante variante: *Dumnezeule Hristoase, Cel din Ceruri, Slăvitul, Slăvitul Tată, Cel din Slavă, Tatăl Înduratul, Domnul, Sfântul, Atoateurătorul, Tatăl Sfânt, Ziditorul Lumii, Domnul Sfânt, Cel Veșnic, Stăpânul, Cel Care le-a Zidit pe Toate, Ursitor al Lumii, Cel Ce la Toți ni-e Tată, Al de Sus, Cel Sfânt* etc.

Isprăvile lui Păcală este o lucrare care poate fi ușor dramatizată, lucru care s-a și petrecut, unul dintre cei mai importanți autori de astfel de scenarii fiind cunoscutul istoric și critic literar clujean Constantin Cubleşan, a cărui *Dramatizare liberă după Isprăvile lui Păcală* a intrat în repertoriul multor teatre din țară.

Puțină lume știe că Petre Dulfu este și autorul unei operete. Ea a purtat inițial titlul *Lupii-n vatră*, iar un fragment din aceasta a apărut în numărul 40 din 1904 al revistei *Familia*, cu precizarea autorului că este vorba despre o „operetă poporană în trei acte și două tablouri”. În anul 1916, Gheorghe A. Dinicu compune muzica pentru această lucrare, iar în 1924 Petre Dulfu o publică cu titlul *Păcală argat*, o dramatizare înglobând trei dintre „aventurile lui Păcală” (*Strechea, Prânzul și Otrava*), publicate în numerele 1, 2 și 3 ale revistei *Vatra* din anul 1894, numită, de data aceasta, „comedie poporană, cu cântece, în patru acte”.

Németh László – maestru și inovator al dramei istorice

- 120 de ani de la naștere -

Csilla TEMIAN

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Reprezentant de seamă al literaturii maghiare, Németh László s-a născut la 18 aprilie 1901 la Baia Mare, într-o familie de intelectuali, tatăl său fiind profesor la Liceul băimărean. Familia s-a mutat în Ungaria și, după o scurtă ședere la Szolnok, s-a stabilit la Budapesta, aici urmând clasele primare și liceale. S-a înscris inițial la Facultatea de Filosofie, a renunțat și s-a înscris la Facultatea de Medicină, devenind medic stomatolog.

Primul succes literar l-a obținut în anul 1925, când i s-a acordat premiul revistei *Nyugat* pentru nuvela *Doamna Horvath moare*, scriere care a atras atenția asupra talentului său, revista publicându-i de acum, cu regularitate, eseistica. În perioada 1932-1936 și-a publicat scrierile în revista *Tanu*, revistă pe care a fondat-o și în jurul căreia a reușit să atragă noua generație și să impună societății ungare ideile reformiste. Timp de aproape un an (1934-1935) a condus secția de literatură la Radio Budapesta, prin activitatea sa de aici deschizând o nouă eră în istoria radioului maghiar.

În perioada interbelică s-au manifestat anumite restricții privind repertoriul teatrelor, anumite tendințe progresiste nefiind în concordanță cu ideile autorităților. În aceste condiții, în jurul lui Móricz Zsigmond s-a format un curent poporanist, scriitorii impunându-și o mare responsabilitate față de poporul asuprit și scriind drame în care au prezentat în mod realist situația maselor, îndeosebi a celor țărănești. În cadrul grupării poporaniste Németh László s-a dovedit a fi cel mai marcant ideolog, cu mare influență asupra poporului¹. Acestei perioade îi sunt proprii încercările dramaturgilor de a analiza trecutul poporului ungar mult încercat, fiind puse în lumină aspecte exemplare pentru ceea ce a însemnat acest trecut: suferință, nedreptate, umilire. A fost cultivată îndeosebi piesa istorică.

Németh László a debutat în dramaturgie în 1936 cu piesa *La lumina fulgerului*, urmată de *Papuciada*, *Livada de cireși* ș.a., dramele sale punându-și puternic amprenta asupra dramaturgiei maghiare interbelice, scriitorul fiind considerat „părintele dramei intelectuale maghiare, un maestru al dramei istorice, un adevărat inovator al acesteia”². Dramele sale au, în general, o tratare retrospectivă. Autorul a pus în prim-plan trăirile intense, zbuciumul sufletesc al personajelor aflate într-un punct de cumpănă al

vieții, cum este cazul lui Galilei din drama cu același titlu; eroul, un mare savant, este pus în situația fie de a abandona adevărul științific, pe care-l susținuse de-a lungul întregii vieți, cu prețul înjosirii sale, fie de a apăra acest adevăr cu prețul vieții. Om simplu, ajuns la bătrânețe, a realizat că „e un caz fericit când legea și conștiința merg pe același drum”, virtutea fiind „o plantă gingașă care crește numai în condiții de climat temperat. În climatul excesiv nu poate crește decât mânia și perfidia”, iar atunci când vanitatea apare în ochii oamenilor, aceasta „este o sălbătăciune mai de temut decât fiorosul leu sau tigru din pustiu”³.

Idei asemănătoare regăsim și în alte drame istorice ale lui Németh László: *Jan Hus*, *George al VII-*

¹ *Magyar Irodalmi Lexicon*, L-R, Budapest, 1965, p. 346.

² Al. Pezderka și George Timcu, *Prefață la Dramaturgi contemporani din Ungaria*, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 11.

³ Németh László, *Galilei*, în *Dramaturgi contemporani din Ungaria*, pp. 33, 82, 29.

lea, *Cei doi Bolyai*, *Trădătorul* ș.a., în care atitudinea morală a personajului este una eroică, exemplară, autorul transmițând, de fapt, mesajul său către semenii, „scriitorul fiind preocupat să formeze un tip de om pe care nu l-a găsit printre contemporani”⁴. Multe dintre piesele lui au fost jucate și pe scenele din România: Cluj, Târgu-Mureș, Sfântu-Gheorghe, Timișoara, Satu Mare, la unele premiere ale acestora participând și autorul.

Un loc aparte în creația literară a lui Németh László îl ocupă romanele. Considerate „pietre de temelie ale noii literaturi ungare”⁵, romane ca: *Repulsie*, *Clemența*, *Égető Eszter*, *Păcat*, *Doliu* ș.a. ilustrează viața satului, frământările orașului, îndeosebi ale vieții tumultuoase din Budapesta, opere care au fost traduse în numeroase limbi.

Complexitatea operei lui Németh László este întregită cu studiile critice apărute în presa vremii, dar și în volume, studii care l-au făcut un „critic literar de temut”⁶: *Ungaria și Europa*, *Ritmul maghiar*, *Móricz Zsigmond*, studii dedicate lui Jókai Mór, Ady Endre, André Gide ș.a. Aceste scrieri dovedesc o vastă cultură, calități de maestru estetician și convingeri solide referitoare la actul literar.

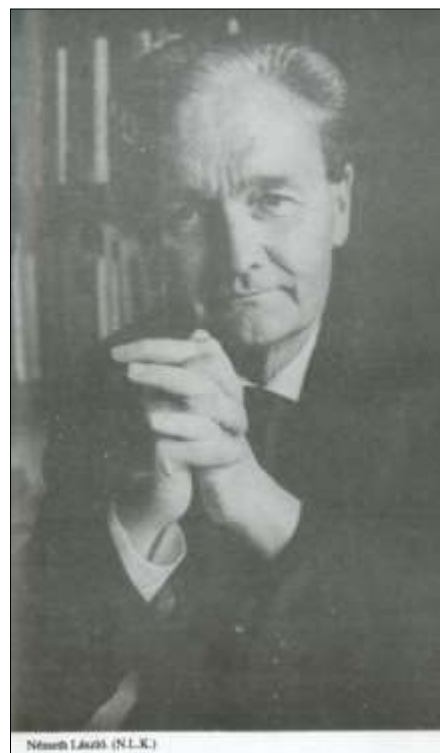
După al Doilea Război Mondial, odată cu noile schimbări politice, Németh László s-a retras din viața publică și, între anii 1949 și 1953, a desfășurat o bogată activitate de traducător, selectând opere din literatura universală pe care le-a tălmăcit în limba maghiară: Lev Tolstoi (*Anna Karenina*), Wilder Thornton (*Caesar*), Marlowe Christopher (*Tamerlan*), Ibsen, Gorki, Shakespeare, Lessing, Pușkin etc.

Experiența de profesor din anii 1945-1950 i-a fost valorificată într-un volum de *Scrieri pedagogice*, apărut postum.

S-a stins din viață la 3 martie 1975.

În 1991, la împlinirea a 90 de ani de la naștere, la Baia Mare s-a organizat o acțiune de rememorare a personalității lui Németh László, prilej cu care a fost dezvelită o placă comemorativă. La manifestare a participat și una dintre fiice, Ágnes, care a evocat amintirea tatălui și a bunicului (profesor la Baia Mare). Aceasta a subliniat sentimentele puternice care l-au legat pe scriitor de locul copilăriei, Baia Mare. În arhiva familiei se păstrează trei poezii și o dramă în versuri dedicate ținutului natal. Într-o scrisoare trimisă în 1918 prietenului său, Oszoly Kálmán, își amintește sora Ágnes, Németh László i se destăinuia acestuia: „Sunt aici în însoțitul meu oraș natal, afară într-o casă de vacanță, în aerul înmiresmat de meri și alți pomi fructiferi. Deasupra mea, în depărtare, liniile unduitoare ale munților, jos orașul scăldat în lumina soarelui... Adevărat rai este în preajmă. Am stat pe o buturugă și mă minunam privind Baia Mare. Înota în purpuriu... munții violeți, negri... A fost fantastic de frumos. Poate mireasma din jur era cauza și de atunci sunt îndrăgostit de locul natal”⁷.

În memoria scriitorului, Liceul maghiar din Baia Mare poartă numele lui Németh László.

Németh László (N.L.K.)

⁴ Iosif Anderco, *Comemorarea lui Németh László la Baia Mare*, în *Graiul Maramureșului*, 3, nr. 402, 17 aprilie 1991, pp. 1, 3.

⁵ Németh László, în *Dramaturgi contemporani din Ungaria*, p. 15.

⁶ Al. Pezderka și George Timcu, *op. cit.*, p. 10.

⁷ Németh Ágnes, *Nagybányai emlékek*, în *In memoriam Németh László 1901-1975*, Nagybánya, 1995, pp. 32-33.

Magni nominis umbra: Nicolae Iorga (1871-1940)

Ancuța GRIGORESCU

Masterand la Vrije Universiteit Brussels

La 27 noiembrie 1940, un grup de ticăloși provenind din Mișcarea Legionară, venită la putere în septembrie 1940, îl asasina lângă satul Strejnic din județul Prahova, după ce îl răpise de la vila sa din Sinaia, pe cel mai mare istoric al României și unul dintre cei mai mari ai lumii, pe cel supranumit „Apostolul neamului”, Nicolae Iorga. Știrea a fost trecută sub tăcere de presa vremii, de teama represaliilor legionarilor, iar autoritățile nu au permis funeralii ori comemorări pe măsura marelui dispărut, înmormântat la Cimitirul Bellu. Abia după rebeliunea legionară și scoaterea în afara legii a Mișcării Legionare, după ianuarie 1941, așadar, marele om de cultură a putut fi comemorat așa cum merita cea mai strălucită min-te a neamului românesc.

Omagiind personalitatea lui Nicolae Iorga, la împlinirea vârstei de 50 de ani, istoricul ardelean Ștefan Meteș, membru corespondent al Academiei Române, scria, în 1921, că „pentru a avea o icoană completă asupra activității uriașe a lui Nicolae Iorga (născut la 5 iunie st. v. 1871, în Botoșani), ar trebui să mai scriu cel puțin încă un volum, în care să înfățișez munca intelectuală așa de fecundă în mai multe domenii”, punând întrebarea retorică: „unde n-a fost și despre ce n-a scris acest om genial, sămănător de idei și lumină în toate părțile și pentru toți?”¹.

Autodidact, puțin influențat de școala primară și cursurile liceale, Nicolae Iorga a intrat la Școala Normală Superioară din Iași, după ce reușise primul la examenul de bacalaureat. A cerut, i s-a aprobat și a susținut toate examenele într-un singur an, reușind susținerea lucrării de licență de o manieră care i-a adus elogiile unor mari profesori universitari ai vremii. A început să publice devreme articole și studii de critică literară, apoi de istorie, filosofie ș.a. în *Convorbiri literare* și *Facla*, după care în numeroase publicații de cultură din țară și străinătate. După o bursă de călătorii în Italia, unde a strâns nenumărate materiale legate de istoria românilor, a absolvit Școala de Înalte Studii din Paris, unde s-a format ca istoric de nivel european. A obținut doctoratul în istorie la Leipzig, a călătorit în tot Occidentul, a scotocit în numeroase arhive și a adus în țară un volum imens de documente referitoare la istoria românilor, și nu numai. Din 1894, a devenit profesor la Universitatea din București, unde vreme de patru decenii a susținut numeroase cursuri, pe domenii felurite ale istoriei, dar și ale științelor auxiliare ale istoriei, filosofiei, literaturii etc. Articolele publicate în *L'Indépendance Roumaine* au atras atenția întregii opinii publice din România, dezvăluind un caracter imens ca erudiție, un adversar hotărât al instituțiilor și personalităților considerate depășite de cerințele secolului care stătea să se arate.

Nicolae Iorga s-a implicat activ în politică, jucând rol de întemeietor și desfăcător de partide, ajungând la un moment dat premier, poziție care nu i s-a potrivit, dar care i-a adus respectul fostului său elev, Regele Carol al II-lea. A luat partea țăranilor ca nimeni altul, căci „a-i ridica spre noi – scria dânsul – înseamnă a mântui patria și neamul”². A fost întotdeauna între primele voci care au susținut unitatea neamului românesc și a fost „pelerin neobosit, a pornit la drum în lungi călătorii care i-au scos dinainte realitățile neamului românesc”³. A fost creatorul și conducătorul Comisiunii Monumentelor Istorice, fiind sufletul salvării numeroaselor biserici, mănăstiri, cetăți etc. pe care prostia și nepăsarea oamenilor le-ar fi sortit, cum din păcate se întâmplă astăzi în multe cazuri, pieirii. A înființat publicații populare și științifice, asociații culturale, școli populare, orice putea contribui la luminarea poporului și la dezvoltarea spiritualității neamului. Academia Română, pe care a coordonat-o mulți ani, a avut în Nicolae Iorga pe „cel mai învățat și mai activ dintre membrii săi”⁴. A întemeiat Academia Română de la Roma și pe cea de la Fontenay-aux-Roses, lângă Paris. A scris imens despre toată istoria românilor și a lumii. A scris despre istoria Imperiului Otoman, a Angliei, Franței, Germaniei, Bulgariei, Greciei, a cruciadelor etc. A

¹ Ștefan Meteș, *Activitatea istorică a lui Nicolae Iorga*, București, Editura Pavel Suru, 1921, p. III.

² Nicolae Bănescu, *N. Iorga. Elogiu academic*, în *Revista istorică*, vol. XXVII, N-le 1-12, ianuar-decembrie 1941, p. 11.

³ *Ibidem*, p. 13.

⁴ *Ibidem*, pp. 20-21.

scris despre *Istoria românilor prin călători*, *Istoria comerțului românesc*, *Istoria militară a poporului român*, *Istoria românilor prin chipuri și icoane*; a publicat vasta sinteză de *Istoria românilor*, tradusă și în limbi de circulație europeană, zeci de volume de documente din seria *Acte și fragmente*, *Studii și documente*, *Colecția Hurmuzaki*. A scris *Istoria lui Mihai Viteazul* și *Istoria lui Ștefan cel Mare*. A scris despre *Neamul românesc în Basarabia*, *Neamul românesc în Bucovina*, *Neamul românesc din Ardeal și Ungaria*, *Istoria românilor din Peninsula Balcanică*, *Drepturile naționale și politice ale românilor din Dobrogea* ș.a.⁵ A scris despre orice perioadă, conducător, eveniment, proces istoric ș.a.m.d. din întreaga istorie a românilor. Un însemnat istoric clujean, Ioachim Crăciun, aprecia că în urma lui Nicolae Iorga au rămas 1.200 de opere și 23.000 de articole⁶.

Cel mai frumos elogiu i-a fost adus, atunci când i s-a permis, după ce regimul lui Ion Antonescu înlăturase legionarii de la putere și căuta să aducă în fața justiției pe asasinii de la Jilava, Strejnic și Snagov⁷, de către Academia Română, prin vocea marelui bizantinolog Nicolae Bănescu, vicepreședinte al Academiei și cel care i-a urmat lui Nicolae Iorga la conducerea principalei reviste de istorie din țară, *Revista istorică*, și la conducerea Institutului de Studii Sud-Est Europene și a Institutului de Studii Bizantine. Susținut în ședința publică din 15 mai 1941, *Elogiul academic* a constituit cea mai frumoasă comemorare făcută în epocă marelui dispărut și prima mare așezare a sa în Panteonul celor mai de seamă români din toate vremurile și din toate locurile. Prezentându-i viața și opera, academicianul Bănescu aprecia că „Nicolae Iorga a fost, ca nimeni altul, până în clipa morții sale tragice, un clocot de viață. Mai bine de o jumătate de secol ea s-a risipit darnic, torențial, asupra contemporanilor, a stăpânit mințile, a încălzit inimile, a îndemnat și a poruncit”⁸. Arătând, pe rând, marile contribuții ale celui recunoscut între marile personalități culturale ale lumii, pentru care multe universități i-au acordat titlul de doctor honoris causa și s-au bucurat să îl aibă între profesorii ori invitații lor, Nicolae Bănescu sintetiza în mod elocvent că „acesta a fost, pe cât se poate înfățișa într-o icoană atât de fugară, *magni nominis umbra*, omul care s-a dus, neștiut, dintre noi, după ce umpluse o întreagă epocă de sgomotul faptei lui”⁹.

Cuvintele lui Iorga sunt până astăzi încrustate pe sarcofagul care adăpostește sfântul cap al Unificatorului de neam care a fost Mihai Viteazul, despre care el a scris mult. Cuvintele lui erau – și nu mai sunt – pe monumentul lui Matei Corvin, în Cluj-Napoca, după cum erau, și iarăși au fost înlăturate, prin prostia ori răutatea unora de astăzi, pe cenotaful maicii lui Ștefan cel Mare, la Mănăstirea Probota. Memoria lui Nicolae Iorga ne este încă vie, unora, și la 150 de ani de la nașterea sa. Și ar trebui să ne întoarcem iarăși la cuvintele rostite de istoricul Nicolae Bănescu sub cupola Academiei, în acea zi de mai 1941: „Fapta lui Nicolae Iorga e atât de mare, încât el va rămâne pururea vie în cugetele celor ce vor veni după noi. Din pragul Eternității, pururea va răsări celor tineri chipul transfigurat de lumina idealului, poruncitoare pildă că, mai presus de noi și de toate, stă ființa nemuritoare a Patriei și a Neamului”¹⁰.

⁵ I. Crăciun, *Un génie créateur des roumains: Nicolas Iorga. 1871-1940*. În *Revue de Transylvanie*. Tomes VII-IX, Sibiu, Roumanie, 1941-1943, pp. 400-415.

⁶ *Ibidem*, p. 400.

⁷ Dar asasinii lui Nicolae Iorga, inclusiv cel cu rolul principal, Traian Boeru, refugiați în Germania, nu au fost aduși niciodată în fața justiției române. Surse scoase la iveală astăzi din arhivele Securității arată că autoritățile comuniste din România au cunoscut mișcările asasinului Boeru până la moartea acestuia și, așa cum procedaseră în alte cazuri, ar fi putut ușor să îl răpească din Occident și să îl aducă în țară.

⁸ Nicolae Bănescu, *N. Iorga. Elogiu academic*, în *op. cit.*, p. 3. Elogiul a fost publicat în numărul amintit din *Revista istorică*, pp. 1-22, precum și în *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice*. Seria III. Tomul XXIII, 1940-1941, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1941, pp. 477-498. *Analele* cuprind și ultimele comunicări făcute la Academia Română de către Nicolae Iorga, anume *O carte de gândire conservatoare românească* (7 iunie 1940), *Individualism și solidarism în desvoltarea istoriei* (5 iulie 1940) și *Problema basarabeană și problema Unirii Principatelor la 1855-1859* (4 octombrie 1940), precum și un memoriu asupra căruia nu apucase să facă ultima revizuire, *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a românilor*. I. Teleormanul.

⁹ *Ibidem*, p. 21.

¹⁰ *Ibidem*, p. 22.

La Rohia cu N. Steinhardt

Dr. Mircea POPA
Cluj-Napoca

Mircea Popa

În vara anului 1985, la sfârșitul lunii iulie sau, mai degrabă, în august, la dorința insistentă a fostei mele soții, am poposit pentru o săptămână spre odihnă la Mănăstirea Rohia. Eu veneam aici mânat de gândul de a regăsi un manuscris care-mi fusese împrumutat temporar de fostul bibliotecar al Universității de Medicină (IMF, cum i se spunea pe atunci), Onisim Filipoiu, care lucrase ani buni cu un alt năsăudean, Teodor Ghițan, în casa cu coloane din Piața Libertății. Manuscrisul fusese chiar copiat la mașina de scris de Onisim Filipoiu, care dorea de la mine o prefață-prezentare în vederea publicării. Era, fără îndoială, vorba de o culegere valoroasă de versuri grănicerești, datând din 1819, alcătuită de caporalul George Badiu din Tiha Bârgăului și scrise de Gabriel Lupușor, locotenent în Regimentul al II-lea Român din Năsăud. Începea cu *Versul Împăratului*, continua cu *Versul ieșirii sufletului*, cu *Versul judecății*, *Versul turturelei* și alte asemenea producții populare, unele circulând prin viu grai, iar altele fiind compuse de către caporalul amintit. Fără îndoială că manuscrisul

comporta interes, doar că voiam să verific transcrierea, mai ales că avea câteva lecțiuni de citire lipsă. Presat pentru moment de alte urgențe, am amânat să fac operațiunile propuse, iar când am reclamat o nouă vizualizare a manuscrisului original, deținătorul mi-a spus că l-a donat bibliotecii mănăstirii Rohia. Nu-mi rămânea, prin urmare, decât să încerc a-l consulta la noua locație. Cu acest gând și scop cărturăresc am pornit la drum spre Rohia, fără a omite împrejurarea unui concediu plăcut în liniștea și tihna unei mănăstiri, unde, aflasem între timp, se refugiase de o vreme și scriitorul N. Steinhardt, pe care doream, oarecum, să-l cunosc personal. Mă bătea chiar gândul să cercetez colecția de carte veche a mănăstirii, cu intenția de a o prezenta într-o revistă de specialitate, astfel de cataloage fiind extrem de importante pentru a urmări carte vechea achiziționată în Transilvania și circulația ei în timp.

Drumul până la Rohia l-am făcut cu mașina. Odată ajunși acolo, m-am adresat unuia dintre călugării care se ocupau cu aceste lucruri și care, în urma prezentării scopului vizitei mele, ne-a cazat repede și ne-a familiarizat cu ceea ce trebuia știut despre „obiceiurile casei”, respectiv cu programul religios și orele de masă etc. Urma să luăm masa la trapeza mănăstirii și, ca atare, seara ne-am și dus la cină, unde am fost invitați să luăm loc la masa lungă din cuină și unde ne-am bucurat de prima cină gustoasă de la mănăstire. Urma să participăm nu peste mult timp la slujba de seară obișnuită a călugărilor de aici. Cum mâncarea ni s-a părut deosebit de gustoasă, am întrebat pe călugărul care s-a ocupat de noi cum se descurcă cu alimentele. Mi s-a spus că în majoritatea cazurilor ele sunt primite din donații și numai în cazuri speciale se mai duc pentru cumpărături în sat sau la Târgu-Lăpuș. *Acum, vara, mi s-a precizat, nu mai e nevoie, deoarece grupurile de enoriași care vin aici duminică și în zilele de sărbători aduc o mulțime de alimente. Mai toți care vin să se închine, și nu sunt puțini, veți vedea asta dacă veți fi aici duminică, nu vin cu mâna goală și ne lasă fel de fel de alimente, la fel ca turiștii care ne cer cazare pentru o noapte sau două. Unii au portbagajul mașinii plin cu astfel de alimente, pe care ni le oferă, deodată cu listele de pomenire pe care urmează să le facem. Noi, a accentuat el, nu luăm nici bani pentru masă, ci fiecare ne donează după posibilități, adică după vrere și putere, și așa o să se întâmple și cu dumneavoastră. Puteți sta la noi oricât doriți, că știm de la fratele Ioan Alexandru, poetul, că unii scriitori și publiciști găsesc mai degrabă inspirație la mănăstiri, unde omul se simte mai aproape de cer și unde dangătul clopotelor le aduce aminte de responsabilitățile lor pentru țară. Apoi, nu uitați că acest tâpșan de deal, unde se află mănăstirea, are câteva împrejurimi frumoase, între care și Lighetul, grădina și păduricea noastră naturală.*

Am luat cunoștință cu Lighetul chiar de a doua zi, când ne-am dus să facem plajă în mijlocul unor tufișuri și arbuști înfloriți. Ne-am dus cât am putut de des și la slujbele făcute de călugări, iar eu m-am concentrat pe cercetarea bibliotecii mănăstirii, însoțit de părintele Nicolae, pe care l-am reperat

din prima seară la cina la care am participat. În timp ce noi, ceilalți, mâncam din bucatele comune, el era servit separat dintr-o cratiță anume, unde i se făcea mâncare de regim, pentru stomac sau colită, nu mai știu pentru ce anume, unde fierturile aduceau mai mult cu un fel de supe-creme sau cu un fel de terci. Peste zi purta și el anteriorul și comănacul și era prezent alături de ceilalți la slujbele de zi sau de noapte.

Când m-am prezentat, mi-a spus că mă cunoaște din scris și că mi-a întâlnit numele prin mai multe reviste literare. Chiar vrea să îmi mulțumească, acum, tardiv, pentru cronică la cartea sa *Între viață și cărți*, pe care i-am făcut-o la apariție, în 1976, în revista *Steaua* din Cluj-Napoca. I-am dezvăluit scopul sejurului meu de la Rohia. I-am vorbit de manuscrisul cu pricina și, apoi, am adăugat că, dacă tot sunt aici, aș dori să studiez mai temeinic fondul de carte veche și de manuscrise al mănăstirii, cu intenția de a le face cunoscute într-o revistă de specialitate. Nu excludeam nici posibilitatea unor surprize de ordin documentar, întrucât, cu ocazia unor asemenea sondaje, poți să ai bucuria să descoperi lucruri neștiute sau inedite, să aduci completări sau precizări de interes bibliografic, iar eu aveam în urma mea câteva astfel de completări la *Bibliografia Românească Veche* (BRV) și mai mizam și pe altele. Poate că o să găsesc și aci, spuneam eu, ceva interesant, exemplare unice, nesemnalate, sau poate dau peste manuscrisul clujeanului cu pricina. Părintele Nicolae s-a arătat foarte bucuros să mă aibă în tovărășie în diminețile pe care și le consacra inventarierii cărților și revistelor recent primite, fiind aici, deocamdată, singurul călugăr cu preocupări cărțurărești, majoritatea confrăților fiind direcționați spre alte sectoare. M-a primit cu multă bunăvoință și, pentru început, m-a invitat la o cafea în încăperea pe care o deținea la parterul Casei Poetului. O cameră în stil auster, cu o masă, un pat și un mic raft de cărți, aduse special de el de la București; asta era tot ce conținea spațiul respectiv. Mai adaug ustensilele de făcut cafea și câteva cești dintr-un fost serviciu de porțelan.

Chiar de a doua zi de dimineață, după micul dejun luat la trapeză, l-am însoțit în drumul spre bibliotecă, care se afla într-o clădire de peste drum. Sala în care am intrat era destul de arătoasă, prevăzută cu o mulțime de rafturi, iar aproape de intrare se afla măsuța bibliotecarului, acoperită cu o mulțime de volume. Erau cărțile și revistele nou sosite, pe care trebuia să le treacă în registrul catalog și să le dea un număr de inventar și o cotă. Arătându-mi mirarea pentru buna aprovizionare cu presa literară la zi, mi-a spus că a aranjat cum a putut pe la București, ca unele publicații să-i fie trimise aici, iar dacă nu o fac cei de la redacția revistelor, o fac prietenii și cunoscuții lui din capitală. În orice caz, am putut constata că biblioteca avea suficient de multe cărți ca să poată astâmpăra setea de lectură a oricărui pretentios, fiind alimentată cu cărți din toate domeniile. Nici de cartea veche nu ducea lipsă, fiind înregistrate cca o sută de titluri felurite, cele mai multe cu apariții după 1830. Vechiul schit ridicat aici pe la 1928 a fost îmbogățit încontinuu cu noi clădiri, iar în locul biseriței devenite neîncăpătoare a fost ridicată o biserică de zid frumoasă și spațioasă. Punându-mi la dispoziție catalogul inventar și arătându-mi unde pot găsi cărțile, părintele Nicolae m-a poftit să iau loc la masă și să mă apuc de lucru. A zis că poate, la sfârșit, îi semnalez și lui exemplarele care meritau atenție.

Cărțile vechi erau destul de numeroase, unele legate, altele având foaia de titlu lipsă, provenite fiind din oficine tipografice diferite: de la Sibiu și Blaj la Buda, Cernăuți, București sau Sankt Petersburg. În majoritate erau cărți de cult și mai puțin sau deloc cărți cu conținut literar. Însemnările mele de atunci (28 de pagini scrise de mână) le-am regăsit recent într-un fund de sertar, unde le pusese pentru vremuri de restriște, precum aceasta cu Coronavirus. Ele m-au ajutat să refac, mai în cunoștință de cauză, îndeletnicirile de atunci, dându-mi posibilitatea să reconstitui conținutul cărților consultate, lucrând oarecum „cu cărțile pe masă”, adică având sub ochi materialul extras atunci din cărți. Și, poate, mânat de promisiunea ce i-o făcusem atunci părintelui Nicolae, să mă achit de datoria față de memoria lui, de a-i furniza câteva date despre cărțile găsite atunci.

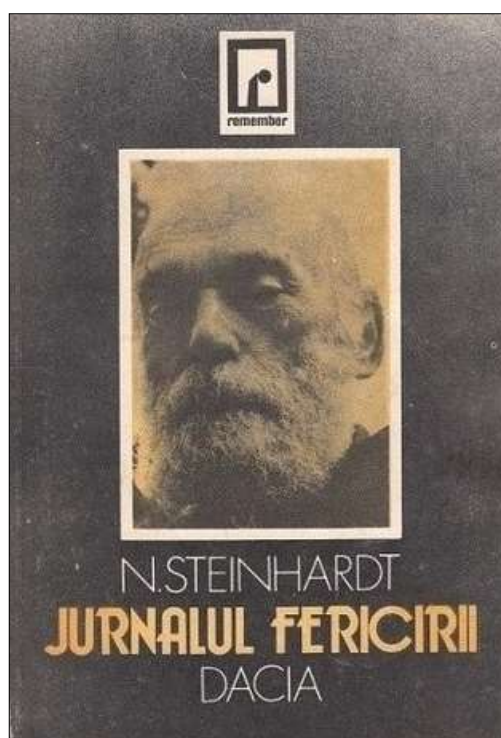
Dar înainte de a trece la descrierea cărților, mai trebuie să amintesc un episod legat de munca mea de atunci la bibliotecă, alături de el. Într-una dintre dimineți, părintele Nicolae, care își începea ziua făcând lectura revistelor literare primite, mi-a atras atenția asupra unor articole închinete filosofului de la Păltiniș, Constantin Noica, pentru care, la fel ca el, aveam un mare respect. Era vorba de împlinirea vârstei de 75 de ani, vârstă pe care presa noastră ținea s-o omagieze. I-am făcut mărturisirea că omul de la Păltiniș merita chiar mai mult, o atenție din partea oficialității, și că i-aș trimite și eu o urare de mulți ani, dacă n-aș fi blocat de o anume sfială, întrucât nu-l cunoșteam personal. M-a asigurat că tocmai acest lucru îi va face mai mare plăcere și m-a îndemnat să trec la fapte, asigurându-mă că gestul meu va fi primit cu mare bucurie de către destinatar. Primind acest imbold, am făcut repede rost de o vedere cu

imaginea mănăstirii de la colțul de suveniruri aflat în incintă și i-am expediat-o pe adresa Păltinișului, unde, desigur, oricine știa unde locuiește. Poate că și acest lucru pare amuzant, dar, la urma urmei, la câte cărți și reviste primea acolo „magul de la Păltiniș”, era imposibil să nu fi fost cunoscut de oamenii care-l înconjurau. Urmarea a fost că, nu peste mult timp, am primit de la el o cartolină cu imaginea Păltinișului și cu mulțumirile de rigoare. N-am avut timp s-o caut printre multele mele dosare, dar, oricum, datorez părintelui Steinhardt această neprețuită epistolă.

Mănăstirea Rohia își avea propria ei viață și istorie, la care am avut acces oarecum treptat. Am aflat, astfel, de la câțiva interlocutori cum au fost verile când venea acolo poetul Ioan Alexandru, cu Ulvine și cu cei patru fii ai săi. Viața mănăstirii se mai colora cu câte o întâmplare legată de aceste vacanțe, la care se adăugau înși sezonieri care veneau să lucreze și să ajute, sau mai degrabă să fie și ei adăpostiiți cu masă și casă o vreme. Între cei care s-au mai perindat pe acolo era și unul căruia îi spuneau Păunescu doi, întrucât era și el poet, dar scria versuri în care îl încondeia pe bard pentru slujul făcut de acesta perechii prezidențiale. Poate să fi fost închis sau bătut de către miliția din satul său pentru atitudinile sale anti-regim, dar, în orice caz, se pare că a mai găsit și alte dați adăpost în caz de primejdie. Se spunea că n-are pe nimeni și că e un fel de singuratic sadovenian, producător spontan de versuri în care persifla automatisme și racile ale regimului, într-un fel ca tizul său Adrian, dar la modul contrar. L-am întâlnit și eu într-o zi pe când tăia lemne de foc și, la rugămințile mele repetate, a acceptat să-mi redea câteva dintre versurile pe care le scria și în care poetul de curte era pus într-o lumină cât se poate de ridicolă, într-un limbaj coroziv și licențios, cu versuri greu de reprodus. Memoria mea mai păstrează doar începutul uneia dintre acestea, pe care o reproduc cu oarecare reținere: „N-are atâta păr pe c***e/ Ceaușescu Nicolae,/ ca să-l lingă într-un an/ Păunescu Adrian...” etc. Și poemul continua în această notă de desființare, la care rămâneai fără replică.

Episodul întâlnirii mele cu părintele Nicolae la Rohia are și un epilog. Când a venit la mănăstire, părintele era deja destul de betegos și la o vârstă înaintată, dar Rohia a fost pentru el un loc unde se simțea bine, putând să scrie în voie și să-și continue munca obișnuită de critic și istoric literar. Sunt ani în care a scris cartea de predici *Dăruind vei dobândi*, dar care a putut fi dată la lumina tiparului, ca și *Jurnalul fericirii*, abia după așa-zisa revoluție, el plecând dintre noi fără să mai apuce ziua dezrobirii (martie 1989). Cu un an-doi înainte, a mai fost pe la Cluj-Napoca, unde avea treburi la Editura Dacia. Într-unul dintre aceste scurte popasuri clujene aveam să ne mai întâlnim fugitiv, ca să-mi mărturisească marile probleme avute cu sănătatea. Destul de scund în felul lui, umbla acum și mai adus de spate față de când îl întâlnisem ultima oară. Apoi am aflat că s-a stins pe neașteptate, iar prietenii săi de la Cluj-Napoca au organizat un transport cu microbuz la slujba de înmormântare. Deși mă înscrisesem și eu să merg, n-am ajuns să îmi iau un ultim rămas bun, din cine știe ce motive. Mulți dintre prietenii și admiratorii săi clujeni au fost de față, între care Virgil Bulat și Virgil Ciomoș, care au ajuns în posesia manuscrisului *Jurnalului fericirii*, reușind să-l tipărească în 1991 – o ediție de mare succes, care s-a repetat în anii următori. Tot ei au pus bazele asociației „Prietenii lui N. Steinhardt”, care, în fiecare martie, organiza vizite la Rohia la mormântul celui dispărut. Păstrez undeva printre hârtiile mele o cuvântare de aducere-aminte consacrată acestor întâlniri rememorative. Grupul de scriitori clujeni i-a fost foarte devotat.

Întorcându-mă la scopul vizitei mele la mănăstirea Rohia, pot să vă mărturisesc că ea a fost, fără îndoială, în multe privințe o experiență de neuitat. Am avut noroc să pot vedea și fondul de carte veche, așa cum mi-am dorit. Notițele mele vorbesc chiar de un rezultat fructuos, așa cum l-am consemnat în însemnările făcute la fața locului. Le-am descoperit zilele acestea și am găsit de cuviință să le împărtășesc și altora, aducându-mi-l în memorie pe călugărul Nicolae, cu susținerea lui de atunci. Era chiar bucuros că am să scot ceva la iveală – anumite aspecte din trecutul mănăstirii, care ar fi meritat mai multă impor-

tanță, după opinia lui. Prin bunăvoința sa extraordinară și beneficiind de îndemnul său direct, în câteva zile am reușit performanța să-mi treacă prin mână toate cărțile bisericești care s-au adunat aici de-a lungul timpului. Voi enumera, pe scurt, câteva dintre aceste titluri, așa cum le-am găsit însemnate pe foile consacrate cercetării mele de atunci. Predominau cărțile din perioada tiparului modern, deci după 1830, între care se găseau multe *Mineie*, din seria anilor 1853-1856, tipărite la Sibiu (le avem pe cele ale lunilor Ianuarie 1853, Martie 1853, Iunie 1854, August 1854, Septembrie 1855, Octombrie 1855, Decembrie 1856), *Istoria bisericească* a lui Șaguna, din 1860, *Tâlcuirea cărților*, Cernăuți, 1856, *Dreptul canonic*, Cernăuți, 1896, *Cuvânt la apostolii duminicilor*, Buzău, 1853, *Foaia generală de legi și de actele guvernului*, apărută la Viena în 1850, ediție bilingvă, *Octoib*, tipărit la București în 1854, *Sfintele liturghii*, apărută la Sibiu în tipografia Gheorghe de Clozius în 1835, *Kiricodromion*, Buzău, 1839, *Acatistul cu multe rugăciuni pentru evlavia fieștecărnia*, apărut la Buda, Andrei Șaguna, *Compendiu de dreptul roman*, Sibiu, 1885, *Tipic bisericesc* apărut la București în 1851 în tipografia lui Anton Pann, *Rugăciunile dimineții*, format mic, cu chirilice, *Acatistul Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu*, Sibiu, 1870, *Cele opt glasuri sau Octoibul cel mic*, Sibiu, 1892, *Cărticica de rugăciuni pentru mireni*, Chișinău, 1909, Timotei Cipariu, *Principii de limbă și scriptură*, *Calendariu pentru poporul român*, întocmit de G. Bariț pe anul comun 1863, apărut la Brașov în tipografia Romer et Kremner, cu litere latine, *Ceaslovul*, Sibiu, 1870, *Obiceiurile israelitenilor și ale creștinilor*, traducere din grecește de Eufrosin Poteca, București, 1845, *Istoria sau introducere în cărțile Sfintei Scripturi* de Nifon Bălășescu, București, 1858, *Molitvelnic*, Sibiu, 1874, *A lui Fotie Patriarbul Constantinopolului... și a lui Palamas*, tălmăcit din elinească de cel de acum mitropolit al Ungrovalahiei, chir Grigore, Buzău, 1832, *Ceaslov*, Brașov, Ioan Gott, 1851, *Cartea Evangheliilor*, Sibiu, 1859, *Ceaslov*, Sibiu, G. Closiu, *Rânduiala sfântului botez*, *Viața și petrecerea lui Vasile cel Nou*, *Spirituala fugire de lume. Meditații*, 333 p., *Biblia sau Testamentul vechi*, Buzău, 1854, *Chiricodromion*, București, 1857, *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură*, Sibiu, 1856-1858. O carte care ar putea stârni interes este cea intitulată *Spirituala fugire de lume*, ale cărei „meditații” ne-ar putea să ofere material nou de meditație și nouă.

Desigur, de o mai mare valoare sunt cărțile care aparțin BRV-ului, respectiv cele care au apărut până la 1830. Aceste cărți sunt cele care au intrat în fel de fel de bibliografii, inclusiv într-o tipăritură recentă de mare interes, cum este *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016. Am putut confrunta lista notațiilor mele cu această bibliografie, astfel că am descoperit în biblioteca Mănăstirii Rohia un număr de 19 exemplare de carte veche editate sub auspiciile Imperului Habsburgic și încă 11 apărute în Țara Românească și la Sankt Petersburg. Cu o listă de 30 de cărți vechi (până în 1985), biblioteca se prezenta destul de bine și ar fi putut intra în bibliografia amintită mai sus, la fel cum a intrat patrimoniul de carte veche de la Mănăstirea Nicula.

Dau în continuare lista acestor cărți, cu specificația că în paranteză voi da lista numărului de ordine în care ele erau înscrise în inventarul bibliotecii mănăstirii. Lista tipăriturilor cu localități aparținând vechiului Imperiu Habsburgic este următoarea: *Liturghier*, Sibiu, 1798 (17), *Liturghier*, Blaj 1775 (14), *Acatist*, Blaj, 1816 (21), *Triod*, Blaj, 1808 (19), *Acatist*, Sibiu, 1870 (78), *Apostol*, Blaj, 1808 (20), *Psaltire*, Sibiu, 1811 (23), *Evangheliar*, Blaj, 1765 (10), *Teologhie dogmatică*, Blaj 1811 (24), *Psaltire*, Sibiu, 1825 (33), *Liturghier*, Sibiu, 1718 (16), *Evloghion*, Brașov, 1811 (25), *Ceaslov*, Blaj, 1778 (98), *Octoib*, Blaj, 1770 (13), *Catavasieriu grecesc și românesc*, Sibiu 1817 (30), *Ceaslov*, Blaj, 1766 (11), *Evloghion*, Blaj, 1815 (69), *Penticostar*, Blaj, 1768 (6), și Petru Maior, *Prediche*, Buda, 1814 (22). Cele apărute în alte tipografii sunt: *Letopiseșele Țării Românești*, sub redacția lui Enache Kogălniceanu (1), *Viața celui între sfinți Dimitrie*, /lipsă foaia de titlu/ (3), *Prolog la viețile sfinților*, Sanct Petersburg, 1814 (90), *Noul Testament*, Sant Petersburg, 1819 (31), *Evanghelie*, București (7), *Evloghion adecă Molitvelnic* (8), *Acatist* (40), *Grigorie Nașarineanul* (32), *Evanghelie*, București, 1697 (5). Ar mai trebui să adăugăm la această listă și un manuscris, și anume pe cel numit *Protocolul cununaților din parohia Boeriu*, datând din 1828.

Desigur, multe dintre aceste cărți au diferite însemnări, fie privind proveniența, fie în legătură cu donatorul lor. Astfel, o inscripționare care mi-a atras atenția se afla pe *Liturghierul* din 1798 și suna în felul următor: „Milostivitu-s-au Hr. de au îndemnat pe acest pravoslavnic creștin, anume Babuță Savu și muierea sa, Măria, de au cumpărat acest liturghier cu 8 zloți și s-au dat în mâna părintelui Atanasie din Dobricionești, ca să fie pomană la tot neamul până al 7-lea neam și cine s-ar afla să o înstrăineze, sau să o fure, să fie afurisit de 33 de sfinți sau de sfinții părinți (...) și cine să o rădice de la părinte de lângă acesta și de la hramu Sfintu, Îngerii Mihail și Gavril, din sat să n-o mute, anu 7800”. Pe *Mineiul* lunii Septembrie din 1855 stă scris: „Această carte o au cumpărat Damian diacul la anul 1856” și e confirma-

tă de „I. Papp Irimie din Rohia”. Pe *Liturghierul* din Blaj din 1775 se află mai multe însemnări, între care și următoarea: „Această carte o au dezbatutu eu, popa Ioan din Poiana Porcului, de la Cărată pentru 6 măriș și 2 pitaci de la Rona Ion din Rohia. Anno 1790, decembrie 21”. Și se adaugă: „Anno 1828: „Au vinit veste precum din frică mare c-au intrat ciuma în Ardeal. Și-au vinit porunci multe de la împărăție. Decembrie 28 zile, Popa Vasile, Aron Cosma, parohul Rohiei și adm. Poenii Porcului”. Pe *Triodul* din 1808 se oferă explicația: „*Triodion* adecă cu cântări care le cântă”. Și pe *Acatistul* din 1816 găsim această însemnare: „Dintre cărțile lui Vasiliu Ciceu. Această sfântă carte ie a lui George Hotea lui Dumitru lui Ștefan din Hoteni locuitoriu. Cine va ceti într-însa binecuvântat să fie de Dumnezeu și de toți sfinții lui! Și mi-au dat mie cartea ca să cetesc într-însa, pe câțva timp, în anu 1896, în luna lui august, în 1-lea, Vasile Ciceu, locuitoriu în Sârbi”. Pe *Prologul adecă adunare în scurt din viețile sfinților* se află următoarea însemnare: „Spre pomenire dăruiesc acest *Prolog Sfântului schit Ana*, comuna Rohia, județu Someș, Transilvania. Stareța Evghenia Filipescu, Sf. Mănăstire Cotești, jud. Rm. Sărat, 1828, februarie 9”.

Cea mai frumoasă însemnare se află, însă, pe *Mineiul lunii august*, apărut la Sibiu în 1854. Credem că, de fapt, e creația lui Irimie Pop, cel care a cumpărat mai apoi cartea cu pricina, pe care mai găsim următoarea însemnare: „A sf. biserici gr. răsăritene, din Rohia, prin de Sofronie Haragoș și soția sa Teodosia”. Iar dascălul Irimie Pop adaugă această *Cântare a sfântului Niculae*, aflată pe penultima pagină a cărții:

*Niculae prea sfințite,
În care am fost făcătoriu
Cu inime umilite,
De minuni îndreptătoriu
Te roagă spre noi și te-ndură,
A multor oameni căzuți,
C-am căzut preste măsură,
Te rugăm să ne ascuți
Făcând mai multe fapte răle,
Tinde-ne ajutoriul tău,
Și păcate foarte grele.
C-am ajuns cu toți la rău.
Roagă-te lui Dumnezeu,
Chiar și acei păcătoși
Să-ți asculte biau tău.
Care de la moarte fuseră scoși.*

*De cel rău să ne ferească,
Pre marea cea-nfuriată
Și să nu ne pedepsească,
Prin mâna ta fu îndreptată.
Că de-acum ne-om pocăi,
Și te rog neîncetat,
De păcate ne-om feri,
Ca toți fără de păcat,
Raiul ca să-l câștigăm,
Să fim până s-o sfârși viața
Și de iad să ne scăpăm,
Și vom muri ca s-ajungem ca și tine,
Sus în cer, c-acolo-i bine.
De acum până-n vecie,
Amin Domnului să fie.*

Popp Irimie, Rohia an 1892

De o importanță deosebită cred că este cartea de la nr. 24, intitulată *Teologhie dogmatică*, apărută la Blaj în 1811, ca aparținând lui Ioan Bob și care ar avea foaia de titlu, ceea ce ar putea asigura o mai bună descriere, de vreme ce *Bibliografia cărților din Imperiul Habsburgic* notează la p. 311, cu regret: „Nu se cunoaște decât exemplarul de referință, cu foaia de titlu pierdută. Cartea nu are un titlu în sensul propriu al cuvântului, ci enunțul-titlu este plasat la începutul primei pagini, ca secvență de intrare în materie”. Iată că noi semnalăm aici existența unui exemplar cu foaia de titlu intactă, astfel că titlul de *Teologhie dogmatică* se impune a lua locul celui presupus. Din păcate, manuscrisul căutat de mine n-a putut fi găsit, dar asta nu m-a împiedicat să mă bucur din plin de revelația acestor ediții de cărți rare și de plăcerea de a fi fost oaspetele părintelui Nicolae.

Am făcut consemnările de mai sus, într-o amintirea unui om cu suflet ales, părintele Nicolae Steinhardt, alături de care am petrecut ore bune în biblioteca mănăstirii de la Rohia, într-o vreme în care spiritul său literar se cucernicea într-o credință, alături de ceilalți călugări de acolo, cu care trăia într-o caldă și simțită frăție. Mi-a fost un fel de Cicerone inspirat, conducându-mă să fac turul miciei așezări, deoarece Serafim, starețul mănăstirii, se afla într-un fel de reclusiune după o boală grea. Am avut multe și îndelungate convorbiri, ale căror conținut și înțeles s-au pierdut în negura timpului. Nu de puține ori l-am evocat pe Ioan Alexandru și poezia sa cu substrat religios, iar îndemnul său că „numai dăruind vei dobândi” își păstrează și astăzi întreaga valabilitate.

A mai căzut o instituție: Nicolae Dabija

Dr. Tudor NEDELCEA

Craiova

A căzut încă o instituție, un stâlp al românismului din Basarabia. Nicolae Dabija ne-a părăsit spre a se alătura prietenilor săi, deveniți din muritori geniali – nemuritori: Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Fănuș Neagu, Grigore Vieru etc.

Îmi permit să relatez un caz cel puțin paranormal: în noaptea de ianuarie 2009 a fatidicului accident de mașină al lui Grigore Vieru, am avut un vis îngrozitor: eu eram pe un mal, Grigore pe celălalt al unui râu ciudat (amestec de apă involburată și sânge). Am sărit în râu spre a merge spre Grigore, a sărit și el spre a mă împinge înapoi. M-am trezit urlând. Am dat drumul la televizor, la Antena 1, întâmplător; am auzit vocea inconfundabilă a lui Adrian Păunescu (care deja regizase un duplex București-Chișinău) și pe cea a lui Nicolae Dabija, care cerea funeralii naționale. Visul s-a petrecut chiar în momentele în care Grigore Vieru intrase în coma care i-a adus sfârșitul. Trei nume inseparabile, Grigore Vieru și Nicolae Dabija reluându-și cetățenia română pe adresa lui Adrian Păunescu, de pe strada Dionisie Lupu, nr. 84.

Nicolae Dabija face parte din celebra generație similară a anilor '60 (Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Constanța Buzea, Ana Blandiana etc.) din Țară, și Grigore Vieru, M. Cimpoi, Anatol Codru, D. Matcovski, Leonida Lari etc. din Basarabia. Prin publicarea volumului său de versuri *Ochiul al treilea* (Chișinău, 1975), colegii săi au numit-o și generația „*Ochiul al treilea*”. Mihai Cimpoi îl consideră, cu argumente, „lider de generație, animator al Renașterii basarabene” (*O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*).

Fiul Cristinei (n. Dabija) și al lui Trofim Ciobanu, Nicolae Dabija s-a născut la 15 iulie 1948, în localitatea basarabeană Bișcolari (azi Codreni-Cimișlia), unde urmează școala primară (1954-1958), apoi

liceul la Săhăidac și Cimișlia (1958-1966). Studiile universitare le începe la Facultatea de Ziaristică a Universității de Stat din Moldova, dar este exmatriculat în 1969, pentru „activități naționaliste”. În 1970 se reînscrie la Facultatea de Filologie a aceleiași universități, pe care o absolvă în 1972, angajându-se la redacția tineret a Televiziunii din Chișinău, apoi devine redactor la revistele *Nistru* (1975-1984), *Orizontul* („Columna”, 1984-1986). În mai 1986, în plină perioadă gorbaciovistă, este ales de Congresul al VII-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova redactor-șef al săptămânalului de cultură *Literatura și arta*, pe care îl transformă într-o autentică tribună de luptă pentru mișcarea de eliberare națională, „publicația literară cu cel mai mare tiraj din Europa” (cum menționează *Le Figaro*, 30 martie 1990), adică 260.000 de exemplare. Revista și Nicolae Dabija sunt criticați de guvernul sovietic pentru „greșeli grave”.

În iunie 1988 face parte din grupul de inițiativă care creează Frontul Popular din Moldova; este ales deputat al poporului din URSS (1989-1991), apoi este deputat în Parlamentul Republicii Moldova, președinte al societății nonguvernamentale „Limba noastră cea română” (la 13 martie 1990), președinte al Asociației Oamenilor de Știință, Cultură și Artă din Republica Moldova (1991), corespondent al Congresului Intelectualității (1993), vicepreședinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni (1995), președinte al Forului Democrat al Românilor din Republica Moldova (2005), în conducerea Forumului european al revistelor literare (2008), fondator al Festivalului Internațional de Poezie „Grigore Vieru” (2010), președinte al Mișcării „Sfatul Țării-2” etc., etc.

Eseist, critic literar, poet, prozator, publicist, om politic, cu o activitate literară impresionantă, Nicolae Dabija este onorat cu distincții importante: membru de onoare din străinătate al Academiei

Române (21 iulie 2003), membru corespondent al Academiei de Științe a Republicii Moldova (12 decembrie 2012), Cavaler al Ordinului Republicii (1995), Ordinul „Steaua României” în grad de Comandor (1 decembrie 2001), Ordinul de onoare al Republicii Moldova (2009), membru al Academiei Internaționale „Mihai Eminescu” (Craiova, 2013), ordinul „Meritul cultural” (București, 2015), Medalia Libertății a Guvernului SUA etc. I se decernează numeroase premii: „Gib I. Mihăescu” (Craiova, 1997), „Nichita Stănescu” (1992), al Uniunii Scriitorilor din R. Moldova (2002), „Opera Omnia” (2008), al Academiei de Științe a R. Moldova (2010), Premiul național al R. Moldova (2011) etc. Este cetățean de onoare al localităților Craiova, Ipotești, Dumbrăveni, Botoșani.

Participă și este onorat cu premii, distincții și editarea de cărți la marile festivaluri din lume: Vatican, SUA, Canada, Italia, Bulgaria, Brazilia, Spania, Franța, Macedonia, Mongolia, Cuba, Germania, Muntenegru, Belgia, Ungaria, Austria, China (împreună cu Ion Deaconescu) etc.

Romanul său *Temă pentru acasă*, pe care l-am recomandat pentru Premiul Nobel pentru Literatură, a cunoscut o faimă mondială, fiind tradus în multe limbi, transpus în scenariu de film și intrat în propunerile pentru prestigiosul premiul mondial, ceea ce ar fi o onoare pentru literatura română. Scriam atunci, la apariția romanului în 2009: „Prin acest strălucit debut ca romancier, Nicolae Dabija dovedește a fi un scriitor total și un model uman. Traducerea acestei cărți în limbi de circulație internațională l-ar aduce, după opinia noastră, în apropierea unui binemeritat premiu Nobel, ceea ce ar fi o mândrie națională și o dovadă că literatura română nu vine cu firimituri la masa marilor literaturi ale lumii”. Replica nu a întârziat să apară. Pe 14 mai 2013 mi-a parvenit pe internet un text calomniator: „Adevăruri sau diversiune”, privind pe autorul romanului (nu cunoaște realitatea gulagului, că acolo cresc alți pomi decât cei menționați în roman, că Dabija ar deține un palat și ar fi fost un „adulator al lui Lenin” – deși fusese exmatriculat, că a avut colaborări tovărășești etc., etc.). Treburi românești!

Merită menționat un fapt aproape unic: premiile obținute, onorariile pentru aparițiile sale editoriale au fost donate pentru rezidirea Mănăstirii Zloți, ctitorită de rudele sale și al cărei stareț a fost chiar unchiul său, Serafim Dabija, mănăstire dăruită de bolșevici. Pe lângă acestea, Nicolae Dabija a donat sfintei mănăstiri, în 2008, colecția sa de icoane (18 piese din sec. XVII-XIX), donații ce-l așază pe scriitorul patriot între donatorii de seamă ai neamului românesc.

*

I-am văzut mai întâi chipul, într-un montaj fotografic (alături de Gr. Vieru, Leonida Lari, M. Cimpoi, D. Matcovski, I. Druță etc.) într-un birou al revistei *Luceafărul* din perioada ei de glorie cu Nicolae Dan Frunteală și Mihai Ungheanu. Apoi l-am citit în revista *Glasul*, prima publicație basarabeană postbelică cu grafie latină, grație Mariei Macovei, căsătorită Briedes în Letonia.

În persoană, l-am văzut la o aniversare „Eminescu” din Alea Clasicilor din Chișinău, organizată de M. Cimpoi. L-am vizitat și acasă, un apartament încărcat de cărți și icoane, dar străjuit de o ușă metalică (ca la toți uniștiții basarabeni). Ne-am întâlnit la toate Congresele Spiritualității românești (conduse de Adrian Păunescu), organizate de Liga Culturală (condusă strategic de Victor Crăciun), la Festivalul Internațional „M. Eminescu” de la Dumbrăveni (Suceava), organizat magistral de primarul Ioan Pavăl și de secretarul Mihai Chiriac, la simpozioanele științifice organizate de Academia Română sau la Congresul Mondial al Eminescologilor, organizat de M. Cimpoi și Centrul Academic Internațional „M. Eminescu” la Chișinău etc.

Nicolae Dabija și Tudor Nedelcea

La Craiova a fost oaspetele mitropolitului Nestor Vornicescu (1927-2000, trăind, ca și Nicolae Dabija, aceeași vârstă: 73 de ani), apoi al meu, ca redactor al Editurii Scrisul Românesc și al Fundației omonime. În colecția „Români uitați” a editurii și în subcolecția „Harta noastră care sângerează”, i-am publicat lui N. Dabija articolele de fond din *Literatura și arta*, care au aceeași forță mobilizatoare, precum

studiile și articolele lui Eminescu: *Libertatea are chipul lui Dumnezeu* (1997), *Icoană spartă, Basarabia* (1998), *Harta noastră care sângerează* (1999), *La este de vest* (2001), *Vai de capul nostru!* (2001), *Însemnări de pe front. Scriori din Basarabia* (2002), *Râul în căutarea mării* (2003), *Basarabia – țară de la răsărit* (2004), *Bezna vine de la răsărit* (2005), *Pașnic pe înălțimi* (2007), *Deșțărați* (2008), *Mesaje pentru supraviețuitori* (2009), volume scrise, cum menționa Eugen Simion, cu „onestitate și forță morală”, iar Nicolae Dabija „care pune talentul în slujba națiunii române are imaginație și, prin chiar propria lui existență, are credibilitate morală”. Seria a

fost întreruptă, nemaifiind subvenționată, pentru că le distribuiau... gratuit.

Nicolae Dabija a fost prezent la Craiova la sărbătorirea a 75 de ani de la înființarea Editurii Scrisul românesc (în acest timp, apartamentul său din Chișinău a fost vandalizat!), la toate edițiile festivalurilor Marin Sorescu, Adrian Păunescu, ale Festivalului Mondial de Poezie „M. Eminescu” (inițiat și condus de Ion Deaconescu), la Ziua Basarabiei și Bucovinei, a fost onorat și onorând Craiova ca cetățean de onoare, alături de Gr. Vieru, M. Cimpoi, Victor Crăciun, Vasile Tărățeanu (anterior fuseseră

onorați cu acest titlu grupul Ilașcu, aflat în pușcărie și condamnați la moarte și, ulterior, Eugen Doga).

*

Când și-a dat prea timpuriu obștescul sfârșit, la 18 ianuarie 2009, un alt stâlp al rezistenței românismului în Basarabia, Grigore Vieru (o dispariție nedreaptă și dureroasă, la care asasinii morali, calomniatorii de profesie au avut un rol esențial), Nicolae Dabija i-a denunțat pe „killerii de presă ai lui Vieru”, avertizându-i în stilul său caracteristic: „Adversarii l-au ucis de mai multe ori, dar el n-a murit niciodată. Pentru că a știut să învie de fiecare dată prin Cuvânt. Vieru a plecat ca să rămână. Cât Poezia lui ne însoțește, el va fi cu noi, pentru noi, în noi”. Cuvinte profunde încărcate de înțelepciune, de sinceritate pentru marele său prieten.

Cuvinte profetice care i se potrivesc din plin și lui Nicolae Dabija. De altfel, Nicolae Dabija a „beneficiat” el însuși de killerii politici prosovietici: în 1991, un comando armat a venit la Chișinău de la Moscova spre a-l lichida, împreună cu Gr. Vieru, Leonida Lari, M. Cimpoi; în Parlamentul Republicii Moldova i s-a pus pe scaunul de parlamentar o pastilă radioactivă spre a-l paraliza; de pe zidul unei mănăstiri din Basarabia a căzut, având totuși norocul de a-i amortiza căderea crengile unui copac (în acele clipe în cădere, i s-a fixat în subconștient întregul film al romanului *Temă pentru acasă*).

În fine, perfidul Covid-19 i-a adus... sfârșitul. El se alătură marilor basarabeni patrioți care au murit în condiții cel puțin ciudate: Ion Gheorghiuș, N. Costin, D. Matcovski, Gh. Ghimpu, Doina și Ion Aldea Teodorovici, Leonida Lari, Ion Ungureanu ș.a. Stâlpii românismului basarabean au rămas doar pe umerii lui Mihai Cimpoi, Eugen Doga, Valeriu Matei, Vasile Grozav, I. Hadârcă, Al. Burlacu, D. Apetri...

Dumnezeu să-l odihnească, să-l aibă în dreapta sa, iar pe noi să ne ocrotească și să ne „românizeze”, vorba Alexandrei Șerban Păunescu, nepoata strălucitului poet.

Gramatica retoricii clasice: concepte, categorii, canoane, relații

Dr. Aurel M. CAZACU
București

Contextul apariției retoricii

Pentru a veni în întâmpinarea publicului interesat, ne-am propus să prezentăm o sinteză despre gramatica retoricii clasice. Aici vom analiza o serie de concepte, categorii, canoane și relații specifice: situație retorică, audiență, strategii persuasive, genuri retorice, canoanele retoricii clasice, categorii ale schimbării, abilități retorice.

Situație retorică

Retorica clasică nu privește discursul oratorului ca pe o abstracțiune, ci se adaptează timpului, locului și circumstanțelor în care este rostit. Așadar, „situația retorică” s-ar defini ca un ansamblu de determinări care condiționează modul în care se organizează discursul. Inițial a funcționat termenul de *kairos* (ocazie) la greci sau *decorum* la romani, ambii termeni însemnând o situație conflictuală sau una ceremonială, în ultimă instanță o situație intențională. Cei doi termeni exprimau o situație de comunicare adecvată, atât cu subiectul dezbătut, cât și cu profilul audienței, în anumite circumstanțe. Este ceea ce numim astăzi „situație retorică” sau „moment oportun”, context istoric, social, cultural și temporal în care se organizează și se produce discursul.

Audiență

În mod asemănător, termenul de „audiență” nu are o conotație abstractă, nu se reduce sau nu se confundă cu cel de public sau de masă, ci se dezvăluie ca ansamblu de indivizi structurat în funcție de o serie de factori: de grup, mediul socio-cultural, variabile de personalitate ș.a. Pentru a-și dovedi competența și eficiența, oratorul clasic își adecvează discursul nu numai la subiectul dezbătut, ci, în același timp, la o audiență specifică, adecvată situațional, cognitiv și stilistic intenției oratorului.

Strategii persuasive

Strategiile persuasive aruncă o punte de legătură între *ethos*, *pathos* și *logos*. Primele două sunt subiective și morale (*ethos* și *pathos*), ultima este obiectivă, ține de argumentație.

Pentru Aristotel *ethos*-ul („caracter”, „mod obișnuit de viață”) este prin excelență de natură morală, iar tipurile de *ethos*, pe care le analizează în *Retorica*¹, sunt corespunzătoare diferitelor etape ale vieții omenești. Pentru Cicero, *ethos*-ul se produce în *encomium* (introducere), porțiunea inițială a unui discurs, locul în care se stabilește credibilitatea oratorului în raport cu audiența.

Pathos-ul desemnează apelul la sentimente. În retorica aristotelică (și pe linia trasată de Platon) găsim o amplă discuție asupra simulării emoțiilor. În schimb, Cicero recomandă folosirea *pathos*-ului în finalul unui discurs, iar pentru Quintilianus *pathos*-ul este legătura empatică dintre orator și audiență.

¹ Aristotel, *Retorica* (ediție bilingvă, traducere, studiu introductiv și index de Maria-Cristina Andrieș, note și comentarii de Ștefan-Sebastian Maței), Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2011, II, 12-14, 1388 b31-1390 b11.

Logos-ul desemnează recursul la rațiune. Forma obișnuită a argumentului retoric este de tip deductiv. Este vorba de „entimemă”, un silogism ale cărui premise sunt bazate pe verosimil. Se poate recurge și la „exemplu”, din istorie sau inventat (fabulă, parabolă), argument bazat pe inducție.

Mai târziu exemplul va fi considerat și un mijloc stilistic. La Aristotel, *logos*-ul joacă rol fundamental, deși face de nenumărate ori apel la *ethos* și *pathos*, datorită slăbiciunii omenești. Modelul ideal al strategiei persuasive ar trebui să fie echilibrul dintre *ethos*, *pathos* și *logos*. De multe ori acest echilibru nu este păstrat, se suprasolicită una sau alta dintre strategii, conducând astfel la o viziune fie rațională (prin accentul pe *logos*), fie la una moralizatoare (prin accentul pe *ethos*), fie la una manipulatoare și propagandistică (cu accentul pe *pathos*).

Genurile retorice

Sub aspectul genurilor retorice, oratoria clasică distinge trei tipuri de discursuri: judiciar, deliberativ (legislativ, public) și epideictic (demonstrativ, ceremonial). Fiecărui tip de oratorie i se asociază cel puțin patru parametri funcționali: timpul (trecut; prezent; viitor), specificul genului sau mijloacele de realizare (apărare și acuzare; susținere, persuasiune și combatere, disuasiune; laudă, elogiu și dojană, blam), locurile comune (*topoi*) de invenție argumentativă adecvate (posibil și imposibil; universal și individual; mare și mic) și scopurile discursului (drept, legal și nedrept, ilegal; util și dăunător; nobil și rușinos), care degajă și o dimensiune axiologică. La acești patru parametri se poate adăuga și tipul de auditoriu: judecător, adunare și spectator.

Genuri	Tip de auditoriu	Timp	Mijloace	Topica	Scopuri
judiciar	judecător	trecut	apărare/acuzare	posibil/imposibil	drept/nedrept
deliberativ	adunare	viitor	susținere/combateră	universal/individual	util/dăunător
epideictic	spectator	prezent	laudă/dojană	mare/mic	nobil/rușinos

Discursul judiciar se desfășoară de regulă într-un Tribunal în care auditoriul este reprezentat de acuzare (care produce rechizitoriul) și de apărare (care produce pledoaria). Discursul se referă la fapte din trecut, apărarea și acuzarea se bazează pe criteriul a ceea ce este drept, face apel la noțiuni de justiție și de injustiție pentru a judeca, stabili, califica, utilizează ca procedee raționamentul silogistic și entimema. Exordii din *Catilinare*² al lui Cicero și *Asupra ambasadei necredincioase*³, discursul lui Demostene îndreptat împotriva opozantului său politic Eskine, sunt cele mai edificatoare exemple pentru a ilustra genul judiciar.

Discursul deliberativ (legislativ, public), calificat adesea ca discurs politic, se adresează unei Adunări sau Senatului, care oferă sfaturi pentru susținerea sau respingerea problemelor care privesc (în viitor) viața cetății, a statului, diplomația, economia, bugetul, legislația, starea de război sau de pace etc. Scopul discursului deliberativ îl constituie luarea unor decizii și dezbateră conținutului lor în termeni de avantajos sau neavantajos. Utilizează timpul viitor, iar argumentarea îmbracă o puternică forță persuasivă dacă recurge la exemple. *Filipicele*⁴ lui Demostene și *Filipice*⁵ a lui Cicero sunt cele mai reprezentative discursuri deliberative.

Genul epideictic (demonstrativ, ceremonial) grupează toate discursurile oficiale (de ceremonial), panegiricele, orațiile funebre, cel pedagogic etc. Discursul se referă la fapte și evenimente recente, are drept obiectiv blamarea sau lauda unui individ sau grup social, punându-se în evidență virtutea sau viciul (în special la Platon și Aristotel), laturile frumoase sau urâte ale existenței sau acțiunii acestora, iar orația funebă face nu numai elogiul celui dispărut, ci și pe cel al cetății. Procedul folosit cu predilecție este amplificarea oratorică, *encomium*-ul și vituperăția. Genul epideictic are, deci, o funcție socială și civi-

² Cicero, *Catilinare*, în *Opere alese* (ed. îngrijită de G. Guțu), vol. I, Editura Univers, București, 1973, p. 277.

³ Demostene, *Asupra ambasadei necredincioase*, în *Pagini alese din oratorii greci* (antologie, note biografice și traducere de Andrei Marin, note explicative de Maria Marinescu-Himu), vol. II, Editura pentru Literatură, București, 1969, VII – Rezumatul acuzațiilor (177)-(180), pp. 190-191.

⁴ Demostene, *Filipica întâia*, *Filipica a doua*, *Filipica a treia*, în *PAOG II*, 1969, pp. 10-32, 78-91, 121-148.

⁵ Cicero, *Filipice. Discursuri împotriva lui Marcus Antonius* (traducere din latină de Dumitru Crăciun, studiu introductiv de G. Guțu), Editura pentru Literatură, București, 1968, *Filipica I-Filipica a XIV-a*, pp. 1-236.

că, având rolul de a întări normele moralității publice. În acest sens, *Panegiric*⁶ al lui Isocrate este o adevărată capodoperă a oratoriei antice grecești. În epoca elenistică și apoi în perioada Romei antice, genul demonstrativ se va dezvolta odată cu elocința oficială.

Canoanele retoricii clasice

Punerea la punct a unui plan al discursului îl întâlnim la Platon, în dialogul *Phaidros*: preambul, expunere, mărturie, indicații, probabilități, refutație, recapitulare. În mare, acest plan se va păstra și va fi ameliorat în tratatele ulterioare: *Retorica*⁷ lui Aristotel, trilogia retorică a lui Cicero (*Brutus*⁸, *De oratore*⁹ și *Orator*¹⁰) și *Institutio oratoria*¹¹ a lui Quintilianus.

Arta discursului a îmbrăcat, în varianta clasică, forma unui canon: *invenția*, *dispoziția*, *elocuția*, *memoria*, *acțiunea* (*pronunțarea*). Primele trei – invenția, dispoziția și elocuția – sunt canoane ale construcției discursului, iar ultimele două – memoria și acțiunea – privesc actul enunțării discursului. De-a lungul timpului ele au fost inegal tratate. De pildă, elocuția a fost de multe ori confundată cu retorica, invenția a reprezentat un domeniu de intersecție între retorică și dialectică, iar memoria și acțiunea au primit mai puțină atenție.

(1) *Invenția* (a afla, a găsi, a născoci, a descoperi, a inventa, a imagina) reprezintă cercetarea tuturor mijloacelor de persuasiune referitoare la tema discursului: *topoi* (locuri ale invenției, cum ar fi cauza, efectul, comparația ș.a.), subiectele, argumentele și probele (dovezile, informațiile care susțin punctul de vedere), tehnicile de persuasiune, tehnicile de amplificare, raționamentele logice etc. Aristotel definea în primul rând retorica drept invențiune, deoarece are drept scop descoperirea mijloacelor de persuasiune. În legătură cu locurile invenției (*topoi*) se distinge între locurile comune (gr. *topoi konoii* sau lat. *loci communi*), utile pentru orice subiect și locurile specifice (*idioti topoi*), proprii numai unor subiecte. În înțeleles retoric, *invenția* este prima etapă pe care trebuie s-o parcurgă oratorul: găsirea temei, a faptelor și ideilor aflate în legătură cu tema, materialul bibliografic și în special sursele personale.

(2) *Dispoziția* (plasare, dispunere, aranjament, orânduială) privește modul cum se organizează discursul oratorului. Părțile discursului sunt: *exordiul* (introducerea), *narațiunea* (stabilirea faptelor, expozeul), *partiția* (împărțirea), *confirmarea* (dovada), *respingerea* (refutația) și *perorația* (concluzia). La Cicero, de pildă, exordiul este important pentru orator în vederea impunerii autorității (*ethos*), următoarele patru componente ale discursului se folosesc în special de argumente logice (*logos*), iar în concluzie se recurge la apeluri emoționale (*pathos*). Dispunerea materiei în discurs este o adevărată artă a compunerii, întrucât asigură coerența, unitatea și logica argumentării discursului oratorului.

(2a) *Exordiul* (introducerea) trebuie să țină seama de tipul subiectului (prestigios, imperios, uimitor, umil, îndoielnic, obscur). El cuprinde un *inceput*, în care oratorul atrage atenția auditoriului, lămurindu-l asupra problemei în dezbatere, urmează câștigarea bunăvoinței auditoriului (*captatio benevolentiae*) și, eventual, *insinuarea* pentru a câștiga simpatia auditoriului. În ultimă instanță, enumerăm atributele unui exordiu de calitate pentru un discurs de succes: scurt, concis, la obiect, deslușit, precis, insinuant, cu impact psihologic, incitant (și nu iritant), subtil și tenace.

(2b) *Narațiunea*, expunerea faptelor sau expozeul trebuie să fie *scurtă*, *clară* și *verosimilă*. E scurtă când evită amănuntele de prisos, când lasă să se înțeleagă și ceea ce nu s-a spus, când nu se repetă; e clară când păstrează ordinea faptelor și nu face digresiuni inutile; e verosimilă când faptele expuse ar fi putut să se întâmple.

(2c) *Partiția* (împărțirea) se referă la diviziunea materiei unui discurs, asemănător „ordinii de zi”, în limbajul de azi.

(2d) *Confirmarea* (dovada) este partea discursului în care se aduc probele pe baza cărora să se poată convinge auditoriul de adevărul celor susținute. Dovezile se obțin de la persoanele implicate și bine identificate (nume, fire, sex, patria, rudele, vârsta, sănătatea, calități intelectuale, calități tempera-

⁶ Isocrate, *Panegiric*, în *PAOG*, vol. I, Editura pentru Literatură, 1969, pp. 127-149.

⁷ Aristotel, *Retorica* (ediție bilingvă), Editura Univers Enciclopedic Gold, 2011.

⁸ Cicero, *Brutus sau Despre oratorii renumiți*, în *Opere alese*, vol. II, Editura Univers, 1973, pp. 255-281.

⁹ Cicero, *Despre orator*, în *Opere alese*, vol. II, pp. 17-78.

¹⁰ Cicero, *Oratorul*, în *Opere alese*, vol. II, pp. 315-393.

¹¹ Quintilian, *Arta oratorică* (traducere din latină, studiu introductiv, tabel cronologic, note, indici de Maria Hetco), vol. I-II-III, Editura Minerva, București, 1974.

mentale, educația și profesia, condiția socială, comportarea, afectivitatea, ocupația, judecata, activitatea desfășurată, prin ce întâmplări a trecut, declarații făcute) și din împrejurările în care s-au găsit (cele legate de dispută, cele adevărate prin fapte, faptele în contingentă cu disputa, consecințele acestor fapte).

(2e) *Respingerea* (refutația) este partea discursului care contribuie la slăbirea, respingerea sau destrămarea argumentului adversarului.

(2f) *Perorația* (concluzia) constituie încheierea discursului și cuprinde trei părți: *rezumatul*, *indignarea* și *pateticul*. *Rezumatul* recapitulează ideile principale expuse în diferitele părți ale discursului; *indignarea* utilizează argumente defavorabile, incită la ură sau revoltă împotriva adversarului; *pateticul* încearcă să provoace compătimirea auditoriului (milă și simpatie).

(3) *Elocuția* reprezintă faza de redactare a unui discurs. Aici retorica se intersectează cu literatura, estetica și logica, se insistă asupra corectitudinii gramaticale, a stilului, a redactării și organizării în detaliu a discursului, face apel la figuri și tropi, la producerea efectelor de ritm și omofonie, la alegerea și dispunerea cuvintelor în frază. Stilul elocuției trebuie să fie clar, să fie în mod preponderent parte a logosului, să respecte corectitudinea (gr. *hellenismos* și lat. *latinitas*) și să concorde cu subiectul, *ethos*-ul și genul de discurs. Scopul ei este acela de a ști să genereze convingerea, Pentru a fi convingător, stilul elocuției în retorica clasică implică și domeniul ornamentației (lat. *ornare* = a potrivi, a asigura), inclusiv noțiunile de *decorum*, *audiență* și *pathos*.

(4) *Memoria* se referă la capacitatea de improvizație a oratorului și chiar la necesitatea de a memora discursul pentru a-l reproduce la momentul oportun. Prima dezvoltare pe această componentă apare în *Ad Herennium*, atribuită mult timp lui Cicero (*Pseudo Cicero*). În această lucrare memoria este definită ca „tezaurul lucrurilor inventate” și fixată în canonul retoricii. Bineînțeles că memoria este o problemă fundamentală nu numai pentru orator, ci și pentru auditoriu (cât va reține auditoriul din cele comunicate de către orator). În acest scop oratorul poate utiliza repetiția, descrierea, enumerarea.

(5) *Aciunea*, pronunțarea sau declamarea este discursul în act, punerea în valoare a strategiilor acționale: mimica, utilizarea vocii (care trebuie modulată în funcție de tipul de *pathos*), debitul verbal (volum, intonație, ritm), privirea, gesturile, atitudinea etc. O serie de observații rigurose codificate despre arta mișcării și a gesturilor le întâlnim la Quintilianus¹², în *Institutio oratoria*.

Adăugăm la cele de mai sus și alte repere retorice întâlnite în diverse lucrări de retorică clasică, precum *digresiunea* (o subdiviziune a narațiunii), care ocazionalizează o ieșire provizorie din argumentul principal (de pildă o anecdotă de bun gust plasată la momentul oportun) și *propoziția de deschidere* (anunțarea temei discursului). În sfârșit, retorica clasică a pus în valoare nu numai elementele lingvistice, gramaticale și oratorice ale discursului, ci și valențele nonverbale, cum ar fi mimica, gestică, tonul vocii, aspectul fizic, vestimentația, atitudinea oratorului ș.a.

Categorii ale schimbării

Unele strategii retorice urmăresc variația discursului la diferite niveluri, afectând forma cuvintelor, propoziții, paragrafe, text și chiar discursul în întregime. Aceste variații se pot realiza prin adăugare (*adiectio*), scădere (*detractio*), adăugare și scădere (*immutatio*) și inversiune (*transmutatio*).

Abilități retorice

Problematica abilităților retorice este pusă în evidență în special în *De oratore*¹³ de Cicero. În introducerea la *De oratore*, Cicero dezvăluie esența gândirii sale. El consideră elocința ca regină a științelor și artelor. Dar pentru aceasta rostul oratorului este să convingă, să placă și să miște sufletele auditoriului.

Oratorul deosebit de dotat trebuie să însumeze calități înăscute (*ingenium, natura*), o deosebită cultură (*doctrina, ars*), multă exersare (*exercitatio, usus, studium*) și totală pasiune (*ardor*). Prin îmbinarea acestor calități, oratorul ajunge la performanță. Această concepție a fost preluată și amplificată, sub aspect pedagogic, în *Institutio oratoria*¹⁴ de Quintilianus.

¹² Quintilian, *Arta oratorică*, vol. III, Editura Minerva, 1974, XI, III, 1-184.

¹³ Cicero, *Despre orator*, în *Opere alese*, vol. II, Editura Univers, 1973, VIII, p. 27.

¹⁴ Quintilian, *Arta oratorică*, vol. I, Editura Minerva, 1974, II, IX, 1-3.

Nevăzuți, necunoscuți

Dr. Mihai BOTEZ

Piatra-Neamț

...dar nu mai puțin *existenți*, cu condiția de a-i conștientiza ca atare. Mă refer la acele entități despre care se amintește în textele unor rugăciuni creștinești, dacă suntem cumva curioși sau suficient de atenți la ceea ce s-ar ascunde îndărătul sintagmei „vrăjmașii cei nevăzuți”. Nu o să plonjez direct *in medias res*, ci o s-o iau puțin pe ocolite, așa cum desprindem foile de pe bulbul de ceapă. Ceea ce se emana în aer ustură puțin ochii, dar limpezește privirea – încercarea merită prețul...

Într-una dintre fabulele sale, scrieri cu caracter gnostic cu virtuți paideice aproape neglijate astăzi, La Fontaine ne prezintă turbarea de cap pe care un afurisit de țăntar (*excrément de la terre*) o dă cu minuscula lui sculă exasperant de agasantă celui mai de temut dintre animale, leul. Fabula sa, una dintre

speciile cu cea mai clasică universalitate, după opinia lui H. Taine, are o dublă morală: *întâi că dintre dușmani, oricât ar fi de mulți, / Mai de temut sunt cei mărunți.*; apoi, după ce ne prezintă lăudăroșenia voinicosului de flecușteț (*își trâmbiță izbânda precum toți cei ce-nving*), vedem cum și acesta le dă toate pe una taman când se aștepta mai puțin, nimerind fără de veste *în plasa unui viclean paing*. E, acesta, nu doar un memento cum că „orice naș își are nașul”, ci mai cu seamă că niciun triumfător sau prezumat ca atare nu e scutit de primejdiile nebănuite ale existenței, ba chiar mortale: *...te poate paște moartea din vreascuri și surcele...* Cine va căuta textul în traducere, e posibil să nu dea tocmai peste termenii enunțați mai sus, întrucât mă folosesc de o tălmăcire proprie. Am recurs la acest *shift/embrayeur* introductiv pentru a pregăti printr-o punere în temă mijlocind un „argument de autoritate” ceea ce voi dezvolta în nu prea multe rânduri.

Despre *dușmani*, căci ei sunt cei tematizați analitic aici, percepția generală este că ei ni se dezvăluie ca atare – recrutându-se în principal dintre foștii prieteni și apropiați, provin cel mai adesea din opusul a ceea ce erau inițial – prin acțiunile răuvoitoare pe care le întreprind sau le concoctează latent, dar insidios împotriva noastră. Simpla lor prezență în atare postură canonic antiprietenoasă deranjează precum aceea a unui ghimpe în talpă, strică cheful de viață al celor pe care li se pune pata și alungă liniștea din suflet. O mulțime de texte de sorginte folclorică, iar mai nou acuzat manelistică, aduc în centrul atenției starea de disconfort, îngroșată până la anxietate și năduf de evidențele că „dușmanii nu-ți dă pace” (*harassment* în toată regula!), că invidia lor doar pentru că ești mai presus de dânsii, în primul rând în materie de bunăstare, e resimțită ca o amenințare, iar posibilitatea ca veninul învederat să devină faptă alungă tihna ospătării și dă coșmaruri prin somn. De aici lamentații dublate de rugăciuni de izbăvire de către Dumnezeu de această piață-reă tulburând serenitatea celui ce dorește a se bucura plener de viață și de darurile ei. *Doamne, la dușmanii mei/ Dă-le Tu tot ce vor ei...* spre a le abate cășunarea pe unii și pe alții, care se socotesc nevinovați și pe nedrept picați în plasa pizmei ori a dușmăniei declarate a unor semeni apropiați și răuvoitori identificabili.

Acesta este doar un aspect al problemei, unul macroscopic, să-l denumim așa. Însă chestiunea pe care țin să o aduc în discuție comportă un compartiment mult mai greu de învederat și, ca atare, s-ar

impune a fi luate măsuri contra nocivității nu doar potențiale, ci manifeste pe care o pot institui acei „nevăzuți, necunoscuți” demoni activi și operând nu din afară, ci din interiorul nostru. Mi-au inspirat această imagine pandemia în care ne aflăm și comparația care mi-a venit în minte raportând acești malefici spiriduși „de casă” la virușii producători de dezastre în organism. Nici pe aceștia nu-i putem vedea cu ochiul liber, de unde nu se poate însă trage cu naivitate filosofică berkeleyană concluzia că există doar ceea ce se vede. Evidențierea lor ființială e probată prin consecințe, reieșind din analize de laborator și atestată de lentila microscopelor. Dușmani redutabili se dovedesc și aceștia, cu specificația că *fără premeditare*, în consecință neincriminabili moral precum cei tradițional percepuți.

Să facem însă niște pași care să ne apropie de centrul obiectivului nostru, în preajma acelor dușmani care nici cu ochiul fizic, nici cu aparate performante în sprijin nu pot fi depistați. De aici și încredințarea multora că ei sunt doar ipotetici. Însă judecând tot după consecințe reale, nu s-ar putea statua că acestea provin *ex nihilo*. Se știe de multă vreme că pretutindeni în natură, ca și în societate, nu există efecte în afara cauzelor. Firește, atunci când respectivele efecte sunt de cuprins în categoria celor pozitive, benefice, nu ne mai preocupă să aflăm sursa lor primară (de ți se întâmplă să găsești pe stradă o bancnotă, n-are niciun rost să-ți bați capul cu identitatea păgubașului, deși legal și moral așa s-ar cuveni). Bine că e așa, iar nu altfel, adică invers; dar ce ne facem când serii întregi de efecte se subsumează la polul negativ! Atunci încercăm să deslușim cauza și să o eliminăm dacă ne stă în putință. Doar că identificarea respectivei cauze aducătoare de necazuri nu e deloc o operațiune simplă, și cu atât mai puțin certă. De cele mai multe ori, investigațiile nu duc nicăieri sigur, elementele căutate cu sârg se derobează aflării. Și astfel, obosind să tot patinăm pe pârtii glisante, renunțăm și ne mulțumim cu etichetări echi-voce, nu o dată de natură metafizică: *asa vrea Dumnezeu cu mine (sau cu oricare altul); astfel mi-i norocul; mi-a pus dracul gând pizmaș; ceasul rău* etc. Și, în fapt, ce mai poți face când nimic de ordin material nu vine să te sprijine în căutări, presupunând că te apuci a le da curs? Oftezi, ridici din umeri, duci palmele în lateral și te dai bătut. Unde sunt morile de vânt de altădată!...

Eu aș zice că nu trebuie oprit totul pe acest palier numit al neputinței sau, mai grav, al absurdității. Știința omenească a făcut pași și pe acest teren, chiar dacă se află nu prea departe de cei dintâi, iar băjbăielile în necunoscut se sprijină tot pe cărjele supozițiilor, precum în psihanaliză. Însă nădejdi de clarificare a nu puține probleme de acest fel vin, pentru spiritele pozitive, dinspre partea antropologiei. Pare a fi vorba de cercetări de ultimă oră, însă presupozelul fundamental vine din timpuri antice. Pe oracolul de la Delphi era inscripționat, pentru cei care știau

să citească: *Gnothi seautón*, „cunoaște-te pe tine însuși”, răspândit în lume prin formula latinească *nosce te ipsum*. Un gânditor de orientare sceptică caracteriza omul drept „singura specie cu statut neprecizat”, și pe care Blaise Pascal îl definea apofatic, deci *via negationis*: „ni ange, ni bête” (nici înger, nici animal – deci probabil o hibridare a

acestor două entități, ori ocupând o poziție *zwischen* față de ele).

Greșeala mare pe care o comite aproape totalitatea omenirii e că mai fiecare din membrii săi consideră că se cunoaște deja suficient de bine pe sine, oricum mai în măsură decât altcineva din exterior, ceea ce este în mare parte o eroare. În fapt, doar foarte puțini se apropie de atare performanță, și anume inșii care obișnuiesc a fi autoscopici consecvenți și capabili de a se obiectiva fără *parti-pris*. Majoritatea rămânem viața întreagă necunoscuți nouă înșine, murim fără a ști cine suntem de fapt. Ne flatează încredințarea că speța noastră e denumită cu îndreptățire *homo sapiens*, că avem din start un ascendent gnoseologic asupra tuturor celorlalte specii. Însă câți dintre noi, dacă nu citim cu atenție lucrări de antropologie, știm că împărțim, în proporții diverse, respectivul blazon cu un altul, nu mai puțin real, și care e cunoscut de specialiști sub denumirea tănuită de *homo demens*. Negreșit, se cunosc cazuri maladive la anumite specii, dar foarte rar, în care un anumit gen de îmbolnăviri induce așa-zisa nebunie: „oaia capie”, „vaca nebună”, „câinele turbat” etc. Însă specia umană pare a fi în totalitate marcată de acest sindrom al iraționalului, ca să nu-l numesc cu un termen mai dur. Toate abaterile de la ceea ce este socotit rațional se datorează creșterii, în proporții alarmante chiar, a efectelor induse de gena insanității. De fapt, mare parte din educație caută a inhiba în om pornirile dictate de acest, să-i zicem, instinct al irezonabilului. Sub imperiul unor acutizări de stare afectivă, precum mânia, gelozia, omul obișnuit poate trece la acte violente pe care nicio rațiune nu poate să le explice. Iar aceste manifestări, *nota bene*, nu sunt

dintre cele similare comise sub influența drogurilor: alcool, narcotice etc. Germenii așa-numitei nebunii pasagere, producând eclipse de luciditate, se află constant înăuntrul nostru. Adăpostim în noi dușmani de care ar fi bine să fim cât se poate de conștienți, să ne temem de noi înșine în primul rând.

De un real sprijin în lupta cu răul din noi ne sunt învățăturile creștinești, care ne pun în situația de a cere de la Dumnezeu sprijin și putere de a lupta împotriva a ceea ce este denumit cu termeni precum *ispite, păcate, demoni, dăburi necurate*. Oamenii credincioși, creștini practicantți îndeobște, reușesc a lupta cu mai mult folos contra părții de rău inerentă naturii noastre.

Iată cum începe o rugăciune des rostită în Postul cel mare, tâlcuită de sfântul Efrem Sirul: *Doamne și stăpânul vieții mele, dăbui trândăviei, al grijii de multe, al iubirii de stăpânire și al grăirii în deșert, nu mi-l da mie...* (adică îndepărtează-le de mine). Oare de ce s-a oprit sfântul la ceea ce nu pare a fi ceva producător de mari rele? Dacă stăm să reflectăm, vom ajunge la concluzia că acestea sunt păcate nu atât împotriva lui Dumnezeu, cât a

raționalității din noi. Cât de rațional o fi să trândăvești în loc să muncești pentru a-ți agonisi cu cinste cele necesare traiului?! Și tot așa și pentru celelalte dăburi care ne îndepărtează de statutul de om care gândește sănătos. Ce poate fi „grăirea în deșert” decât analogonul discursului delirant învederat la cei cu mintea clinic rătăcită?! Câte dintre cele șapte păcate capitale nu sunt, în ultimă analiză, decât niște atentate la raționalitatea primă? Pentru că dacă ne lăsăm copleșiți de astfel

Icoană a Sfântului Efrem Sirul

de ispite care asaltează doar sufletul omului (mândria, iubirea de argint, desfrânarea, lăcomia, invidia, mânia, lenea), nu avem cum să ajungem la altceva decât la stări nu doar nefolositoare sau înjositoare, ci la decăderi atât în ochii celorlalți, cât și în ai noștri proprii. Rugăciunea amintită ne învață să cerem de la cel Atotputernic „dăburi” benefice atât nouă, cât și semenilor: „curăție sufletească și trupească, smerenie, răbdare și dragoste”. Acestea nu au cum să inducă în om ceva rău, ci dimpotrivă, posedă virtutea de a ne lecui de simetricile lor mai înainte amintite. Și la fel și cu multe alte rugăciuni, care sunt ca niște mantre cu ajutorul cărora exorcizăm din noi, necontenit, răul originar. Dacă obișnuim a ne face zilnic, îndeobște înainte de a merge la culcare, un examen de conștiință sever al celor făptuite doar în cursul unei zile, vedem câte abateri am putut săvârși cu fapta, cu cuvântul sau numai cu gândul, și ne angajăm în fața divinității, cu toată determinarea, să nu le mai repetăm, ori măcar să le diminuăm. Cum anume? Controlându-ne sub imperiul așa-numitei „trezvirii”, a grijii permanente de a nu lăsa răul să ne copleșască sub niciuna dintre multiplele și falacioasele sale forme. Și, în acest fel – dacă nu ne manifestăm doar formal, din vârful buzelor –, ne îmbunătățim starea și ființa. Fiindcă lăsându-ne ușor antrenați pe panta cealaltă, vom constata că nu reușim mai mult decât a face rău nu doar semenilor, ci în primul rând nouă înșine.

De aceea, e bine să fim conștienți că adăpostim în noi dușmani care nu ne vor nicicum binele, ci ne amăgesc făcându-ne a crede că ne ajută să ne bucurăm de cadrele libertății dezgrădite, când practic deschid vâd torentelor de insanitate care tind să inunde plajele raționalității. Fiindcă, în fapt, nimeni din afară nu ne poate face mai mult rău decât îngăduim noi, tacit sau negândit, dușmanilor dinăuntru. Iar a decreta emfatic, cu suficiență sau aroganță, că „așa ceva nu există” ar fi o dovadă de *sancta simplicitas*.

Războiul rece româno-maghiar – relațiile din perioada comunistă

Doru SICOE
Oradea

În ciuda faptului că România și Ungaria au ajuns să facă parte din același bloc al statelor comuniste condus de URSS, fiind „țări surori“, ele au avut o relație tensionată, cauzată de neîncrederea reciprocă. „Tensiunile au fost atât de mari, încât, la un moment dat, în perioada anilor '80, se poate vorbi de un adevărat război rece între România și Ungaria, soldat în final cu expulzări de diplomați și cu închiderea de consulate. Nu de puține ori s-a vorbit chiar de un posibil conflict militar“¹. Rădăcinile acestui „război rece“ sunt mult mai vechi însă și au legătură cu situația Transilvaniei.

Alipită brutal Ungariei cu prilejul Revoluției din 1848-49, apoi oficial cu prilejul „compromisului“ din 1867, când apărea Austro-Ungaria, Transilvania intră în granițele României în 1919, după încheierea Marelui Război, declanșat tocmai de Austro-Ungaria. După 1918, Ungaria nu a putut accepta niciodată pierderea Transilvaniei și a depus tot efortul politico-diplomatic pentru a schimba situația. În 1940, cu sprijinul Germaniei și Italiei, Ungaria reușește să reia măcar jumătatea de nord-est a Transilvaniei, granița dintre România și Ungaria mutându-se la sud de Băile Felix și mergând până în nordul Brașovului. În 1944 însă, după alăturarea României Aliatilor, Transilvania este recuperată după lupte grele și, cu șantaj sovietic, va face parte din nou din teritoriul României. Ungaria nu a acceptat asta, încercând să obțină o cât de mică rectificare a granițelor în favoarea ei, chiar dacă ar fi fost vorba doar de o îngustă fâșie din partea de vest, de la Oradea la Satu Mare. Iată deci că semințele „războiului rece“ din interiorul lumii comuniste europene fuseseră plantate de al Doilea Război Mondial. La o adică, Războiul Rece dintre URSS și SUA, care ținea în suspans întreaga planetă, era un „bun“ și la îndemână model pentru oricare dintre liderii țărilor satelit.

Relațiile româno-ungare cunosc trei etape de dezvoltare în perioada comunistă. Prima aparține de *pax sovietică*, de pacificarea impusă de Stalin, care-și instaurase „cortina de fier“ la marginea de vest a Ungariei. „La început, din cauza autorității Moscovei și a lui Stalin, niciuna dintre părți nu mișca în front, deși tensiunile se făceau simțite în special pe veșnica problemă a Transilvaniei“². Cu această ocazie, Stalin obligă România să înființeze Regiunea Autonomă Maghiară în Transilvania, ceea ce era o concesie importantă făcută Ungariei.

A doua etapă ar fi cea a „dezghețului“ dintre Gheorghiu-Dej și Kádár, după Revoluția din 1956. „Din documentele sovietice publicate de cercetătoarea maghiară Magdolna Baráth, întocmite de către diplomați sovietici – unul din 1958, celălalt din 1961 –, se știe că URSS urmărea evoluția relațiilor româno-ungare, că era nemulțumită de tensiunile dintre cele două țări, considera că ar fi foarte important ca aceste tensiuni latente să nu mai mocnească, ci să fie cumva rezolvate și, la vremea respectivă, URSS considera că Budapesta era cea care este mai mult responsabilă pentru aceste tensiuni. Pentru URSS era foarte important ca în sânul partidului maghiar să nu existe naționalism sau să nu se tot vorbească despre Transilvania și dacă este just sau nu că s-a dat în întregime României după al Doilea Război Mondial“³. Clujeanul Wellmann László, care și-a făcut teza de doctorat pe tema relațiilor româno-ungare în perioada comunistă (1968-1989), afirmă: „A

Tanc sovietic pe străzile Budapestei – 1956

¹ Marius Avram, *Războiul rece dintre România și Ungaria*, în *Sinteza: revistă de cultură și gândire strategică*, Cluj-Napoca, 28 octombrie 2014.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

venit episodul '56. Între Kádár și Dej relațiile au fost bune. Ungaria, după '45, nu și-a manifestat interesul foarte mare, până prin '67-'68, față de minoritățile maghiare de peste hotare. Kádár i-a fost recunoscător lui Dej și pentru faptul că i-a oferit ajutor economic. Pe de altă parte, istoriografia maghiară consemnează că în timpul lui Kádár, la începutul perioadei sale, din România s-au dus foarte mulți specialiști, ori maghiari, ori vorbitori de limbă maghiară români, pentru a-l ajuta pe Kádár să refacă structurile de securitate din Ungaria, care au fost decimate, pentru că revoluționarii urau în mod special securitatea maghiară de atunci. Kádár a făcut gesturi semnificative pentru Dej. În 1958 a făcut o vizită în România, a fost la Târgu-Mureș și a provocat o consternare uriașă, spunând ceva de genul că, din câte a auzit, pe meleagurile astea trăiesc oameni care vorbesc limba maghiară. Asta era o ignoranță totală pentru cei de acolo. În 1959, când Universitatea «Bolyai» a fost unificată cu Universitatea «Babeș» și doi profesori s-au sinucis în semn de protest, conducerea maghiară nu a obiectat nimic⁴.

A treia etapă este cea a „răcelii” impuse de Ceaușescu, care avea o viziune complet diferită față de Kádár în ceea ce privește relațiile bilaterale. „A urmat apoi epoca Nicolae Ceaușescu, liderul comunist care a preluat puterea în 1965. Lucrurile au început să se înrăutățească tot mai mult între cele două țări. Acest aspect a ținut de felul diferit de a fi al celor doi, Ceaușescu și Kádár, de relațiile lor personale foarte reci, dar și de contextul politic diferit. Pe parcursul a 25 de ani, din 1964 până în 1989, relațiile româno-ungare s-au tot înrăutățit, chiar dacă într-o primă fază cele două părți încercaseră să-și ducă disputele ascunse de ochii lumii politice și ai opiniei publice. Relațiile dintre România și Ungaria au fost atât de proaste, încât în cei 25 de ani, fiecare dintre cei doi lideri comuniști au fost câte o singură dată în vizită oficială la celălalt, lucru de neconceput pentru două țări vecine și surori comuniste, membre în CAER și Tratatul de la Varșovia⁵.”

Toate cele trei perioade sunt caracterizate printr-o slabă colaborare economică, neînregistrându-se vreun proiect major dezvoltat între România și Ungaria. Trebuie precizat că România a avut proiecte majore economice cu toți ceilalți vecini: URSS (Barajul Stânca-Costești), Iugoslavia (Porțile de Fier 1 și 2) și Bulgaria (Podul Prieteniei).

Sub semnul Regiunii Autonome Maghiare

Revizionismul maghiar a rămas activ și după reluarea nord-estului Transilvaniei de trupele româno-ruse. Neînțelegerile româno-maghiare și acțiunile revanșarde au acrit și mai mult relațiile din teren, cu abuzuri și crime. Speranțele maghiare că teritoriul ocupat în 1940 le-ar putea fi redat cu ajutor sovietic l-au făcut pe Stalin să speculeze acest lucru. „Contrar aparențelor, România și Ungaria vor continua competiția pentru aceeași regiune a Transilvaniei. Chiar dacă ea a fost atribuită României, liderul sovietic, I.V. Stalin, își menține rolul de arbitru prin încurajarea Ungariei să solicite regim de autonomie pentru maghiarii în luna mai 1952, când conducerea transmis la Moscova, spre aviza-Constituție, acesta a fost reformat, impunând crearea *Regiunii* Astfel, în noua Constituție comenționează că RAM *compact de populația secuias-administrativă independentă*, giune autonomă a fost înfiin-Stalin de soluționare a pro-blemelor acute în relațiile interetnice din fosta URSS. Întrucât Moscova nu recunoștea România ca *stat unitar*, RAM constituia un precedent pentru eventuale alte blocuri etnice compacte, care ar fi dus la federalizarea țării. În condițiile în care Armata Roșie a URSS avea comandamente la Târgu-Mureș, Sfântul Gheorghe și Miercurea-Ciuc, autorităților locale românești li s-a cerut să părăsească posturile, iar locul funcționarilor români a fost luat de etnici maghiari, numiți de adjunctul ministrului de interne de la București, ungurul János Vincze (Ion Vințe). În fruntea *Micii Ungarii*, creată de Stalin, a fost numit Lajos

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

Csupor, care a menținut legături cu reprezentanții militari sovietici, cu diplomații ruși și unguri. Crearea RAM nu a mulțumit Budapesta, dar a stopat pentru o perioadă pretențiile teritoriale la adresa României, cel puțin până la moartea lui Stalin, survenită la 5 martie 1953⁶.

Bucureștiul a înghițit cu greu hapul cu RAM, lucrurile dezvoltându-se tot în direcția revizionistă. Paradoxal, dar „îngrijorările” conducerii Ungariei privind minoritatea maghiară din granițele vecinilor sunt susținute de Moscova, după moartea marelui dictator roșu. Astfel, în septembrie 1954, cuplul Mátyás Rákosi, conducător de partid sau „regele evreu” al Ungariei⁷ – Imre Nagy, premier al guvernului ungar, transmite conducerii de partid și de stat de la București o scrisoare în care califică relațiile bilaterale româno-ungare ca fiind reci și nesatisfăcătoare⁸.

După asta, oficialii români erau informați de „broșura semnată de Nemes Dezső, redactor-șef al cotidianului de partid *Népszabadság*, intitulată *Chestiunea patriotismului și fenomenele de dreapta*, publicată în 1955 și difuzată într-un tiraj de 15.000 de exemplare. Autorul, ziarist de partid, pune în discuție problema graniței între Ungaria și România, subliniază că Tratatul de la Trianon a fost nedrept și că acesta nu a fost recunoscut de Uniunea Sovietică”⁹.

Istoricul american Larry L. Watts relevă niște detalii interesante despre discuțiile dintre cele două conducere comuniste, nu cu mult timp înainte de izbucnirea Revoluției din 1956. Astfel, „în 6 aprilie 1955, o delegație a PCR, formată din Bodnăraș, ministrul de externe Simion Bughici (înlocuitorul lui Pauker) și János Fazekas, s-a întâlnit cu conducătorii Partidului Comunist Ungar, Rákosi, Gerő și András Hegedűs, la Budapesta. Delegația română i-a condamnat pe maghiari pentru că ridicaseră pretenții teritoriale, precum și refuzul insistent al Budapestei de a recunoaște fără echivoc frontierele stabilite prin tratatul de pace, cât și pedalarea insistentă a lui Rákosi pe «problema Transilvaniei» în conferințele și articolele sale, ca și cum problema posesiei ar fi fost nerezolvată. Cum era posibil, au întrebat românii, ca presa, industria filmului și teatrele, toate controlate de comuniști, să facă aserțiuni iredentiste de genul «Transilvania este inima Ungariei și, fără ea, Ungaria nu poate trăi», că «cel mai puternic scut al națiunii maghiare eterne este Transilvania», iar «Transilvania este fortăreața salvării Ungariei» și «fără Transilvania nu există Ungaria pentru că Transilvania a fost întotdeauna adevărata Ungarie?». Tipic pentru această problematică a fost solicitarea Ambasadei Ungariei din România ca o hartă a Regiunii Autonome Maghiare să fie inclusă ca anexă la harta Ungariei, într-un atlas geografic aflat în pregătire. Ministrul român de externe a întrebat dacă Ungaria considera că Regiunea Autonomă Maghiară era parte integrantă a României sau o anexă a Ungariei”¹⁰.

Era clar că lucrurile nu mergeau deloc în direcția internaționalismului proletar și, în urma informărilor făcute de Valter Roman asupra direcției revizioniste ungare, dezvăluită de colegul său de Comintern Mátyás Rákosi, Gheorghiu-Dej „optează pentru o linie națională de apărare a integrității teritoriale a României”¹¹. De asemenea, se emite directiva întocmirii unei istorii naționale care urma să o înlocuiască pe cea a lui Mihail Roller. Se înregistrează de acum o reconstruire a demnității elementului românesc la el în țară, însoțită de o lungă perioadă de demaghiarizare lină, care se pot observa pe tot parcursul perioadei comuniste, culminând cu românizarea masivă a orașelor, dusă de Nicolae Ceaușescu.

1956 – prilejul revanșei românești

Partea maghiară părea în veșnică ofensivă împotriva României. Momentul revanșei pentru conducerea comunistă de la București avea să fie Revoluția Maghiară din 1956, ocazie cu care Gheorghiu-Dej s-a plasat de partea învingătorului: URSS, condusă acum de Nikita Hrușciiov. De fapt nici nu exista altă soluție, iar revizionistii de la Budapesta nu meritau niciun gram de prietenie. Această poziție pro-

⁶ Alexandru Ghișa, *România și Ungaria – doi vecini apropiați geografic*, pe pagina *Pulsul geostrategic*, 15 martie 2020, online: <https://www.pulsulgeostrategic.ro/materiale/material/58>. Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Editura RAO, București, 2011, p. 180.

⁷ Alexandru Purcăruș, „În tandem cu Hrușciiov”: *Dej și revoluția maghiară din 1956*, în revista națională *Historia*, online: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/in-tandem-cu-hrusciiov-dej-si-revolutia-maghiara-din-1956>

⁸ Alexandru Ghișa, *op. cit.*

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Editura RAO, București, 2011, p. 187.

¹¹ Alexandru Ghișa, *op. cit.*

moscovită îi va aduce României o serie de beneficii, culminând cu o lovitură de imagine: retragerea trupelor Armatei Roșii de pe teritoriul RPR, în 1958. Ca bonus, universitatea maghiară de la Cluj, restabilită de Horthy în 1940, era desființată. Regiunea Autonomă Maghiară însă mai rămânea...

România fusese deci un actor serios în criza maghiară, Valter Roman fiind din nou trimis la Budapesta, pentru evaluarea la fața locului a evenimentelor revoluționare din Ungaria. Evreu din Oradea, vorbitor nativ de maghiară, ilegalist și membru de frunte al Partidului Muncitoresc Român, Roman se întoarce la București din nou cu vești neplăcute despre atitudinea revizionistă a revoluționarilor unguri privind Transilvania. Prin urmare, partea română nu mai are complexe în a se implica activ în evenimente. Cu masiva intervenție armată sovietică, „revoluția maghiară a fost strivită. Imre Nagy s-a refugiat la Ambasada Iugoslaviei, în condițiile în care dictatorul comunist iugoslav Iosip Broz Tito era considerat drept rebelul *lagărului socialist*. Imre Nagy a fost însă arestat de sovietici în 21 noiembrie. El a fost trimis în detenție la Snagov, unde a fost ținut sub arest într-una dintre vilele Partidului Muncitoresc Român. Nu a fost dispus să recunoască Guvernul condus de rivalul său din aripa dură, János Kádár. În aprilie 1957, Imre Nagy a fost trimis în Ungaria, unde a fost adus în fața unui *tribunal al poporului*. După un simulacru de proces, Imre Nagy a fost condamnat la moarte și executat, în 16 iunie 1958. Locul unde a fost înmormântat s-a ținut secret. Însă în anul 1989 el a fost reabilitat și declarat erou național, fiind reînsemnat solemn în 16 iunie al aceluiași an. În prezent, este considerat drept una dintre personalitățile de frunte ale Ungariei”¹². Ca urmare a acestui sprijin privitor la extragerea și anchetarea lui Nagy, în 1959, noul lider promoscovit Kádár va închide ochii la lichidarea universității maghiare „Bolyai” de la Cluj. Acolo fusese, de fapt, o inițiativă a lui Constantin Daicoviciu, care trăise traumatica mutare a universității clujene românești la Sibiu, în 1940, după cedarea Ardealului¹³. Foarte buna relație a istoricului cu Gheorghiu-Dej și contextul extern favorabil au făcut posibilă desființarea respectivei instituții, o moștenire deranjantă legată de Diktatul de la Viena.

Kádár avea nevoie de pacificarea societății ungare, de liniște și stabilitate, așa că, „până către sfârșitul anilor '60, Ungaria n-a prea dat semne că este foarte interesată de minoritatea maghiară din afara granițelor sale. Ea își ducea politica de asimilare a grupurilor etnice din interiorul granițelor sale, în număr destul de mic însă – germani, evrei, români – și, în același timp, evita să se amestece în politica țărilor vecine legate de minoritățile lor”¹⁴. Lucru care urma să se schimbe!

O contribuție la revizuirea atitudinii a avut-o și primul tratat de istorie din perioada comunistă, *Istoria României*, care era, de fapt, o reabilitare comunistă a istoriei naționale. Lucrarea a apărut la Editura Academiei RPR, între 1960-1964. Istoricul Lucian Nastasă-Kovács descrie contextul: „Nu întâmplător

în 1960, într-un moment când nu existau tensiuni de ordin ideologic între România și Ungaria, în România s-a luat decizia tipăririi tratatului de istoria României, în patru volume. Am făcut totuși un progres, că nu mai era *Istoria românilor*, ci a *României*. Adică, noi nu putem contesta următorul lucru: că Transilvania este

un teritoriu comun, în care au conviețuit mai multe tipuri de civilizații, maghiari, germani, români, de care s-au atașat grupuri nu fără importanță, cum sunt armenii, care au creat centre de civilizație deosebită. Acest tratat de istorie în patru volume, cu partea de Transilvania cu foarte mare accent pe istoria politică, este cu aparență de aparat științific impecabil, dar insidios manipulează informația. Asistăm la traduceri de nume proprii, Dózsa György devine Gheorghe Doja. Nu întâmplător, în paralel, tot la Cluj se plămădește, tot sub egida Academiei R.P.R., în paralel cu aceste 4 volume, o istorie a Transilvaniei în trei volume. Au fost antrenați mulți istorici maghiari”¹⁵.

Răcirea cea fierbinte...

După 1960, conducerea comunistă a Ungariei a hotărât să joace cartea minorităților, o temă care va ajunge celebră, cu ecouri până în SUA. „Budapesta a încercat să pună minoritățile – atât maghiare

¹² Claudiu Pădureanu, *Imre Nagy: Erou sau asasin?*, în cotidianul național *România liberă*, 28 martie 2011.

¹³ Doru Sicoe, *Constantin Daicoviciu – un istoric în timpuri istorice*, în *Familia română*, An 17, nr. 1-4/2016, Baia Mare, pp. 254-266.

¹⁴ Marius Avram, *op. cit.*

¹⁵ *Ibidem*.

din țările vecine, cât și române sau cehoslovace din Ungaria – ca un factor al relațiilor bilaterale. S-a lansat conceptul de punte de legătură, minoritățile naționale din cele două țări trebuiau să fie o punte de legătură în relația dintre cele două țări, între cele două capitale, între cele două popoare, între cele două partide. Problema era că România nu era prea receptivă. De ce?! România a rămas pe poziția pe care o avea de o anumită vreme, nu ne amestecăm în treburile celorlalți, asta implicând și faptul că doctrina românească privind minoritățile românești de peste hotare era una de aproape ignoranță; nu cunosc să se fi concentrat foarte mult atenția pe românii de peste hotare, deoarece nu se dorea reciprocitate. Adică PCR și guvernul român trebuiau lăsați în pace în ceea ce privește politica lor față de minorități – spune Wellmann László.

Odată cu moartea liderului Gheorghe Gheorghiu-Dej, în 19 martie 1965, nori negri se anunțau peste relațiile româno-ungare. „Din punctul de vedere al atitudinii față de maghiari, Ceaușescu a fost considerat, din start, un naționalist. Un raport elaborat imediat după moartea lui Gheorghiu-Dej l-a catalogat drept extremist și a menționat că, odată cu ascensiunea lui Ceaușescu, intelectuali maghiari și evrei din România se tem de întărirea naționalismului. Cel mai categoric și-a formulat opiniile atașatul militar Végh Lajos, care a consemnat în raportul său următoarele aprecieri legate de alegerea lui Ceaușescu ca președinte al Consiliului Naționalităților: *Trebuie să menționez că până în clipa de față Ceaușescu era considerat ca fiind portavoce pentru naționalismul extremist român, și alegerea sa în calitate de prim-secretar a fost privită cu îngrijorare de maghiari și evrei*¹⁶. Naționalismul lui Ceaușescu nu era însă dublat și de șovinism, cum se întâmpla adesea de partea maghiară. După 1989 avea să se afle că bona copiilor săi fusese Cserey Ilona (Ilus), din Covasna. Ea îi fusese recomandată Elenei Ceaușescu de bucătăreasa familiei, o vecină de-a lui Ilus, din satul Estelnic. Tânăra unguroaică din Secuime „a rămas impresionată pentru că, ori de câte ori cerea câte ceva, Ceaușescu îi spunea *te rog*”¹⁷...

Un plus de ranchiună avea să acumuleze Ceaușescu în vara anului 1968, după neparticiparea la invadarea Cehoslovaciei reformiste, pe care tocmai o vizitase. Kádár a fost un prosovietic toată viața, iar disidența lui Ceaușescu îi prindea bine pentru lansarea unei revanșe, după căderea din 1956. De acum Ungaria va deveni mult mai recalcitrantă față de România, fără frica de a mai fi urecheată de URSS. Nu de alta, dar, după 16 ani de existență, Ceaușescu reușise să desființeze Regiunea Autonomă Maghiară, în februarie 1968, odată cu reorganizarea administrativ-teritorială pe județe¹⁸. Istoricul britanic Dennis Deletant observa că crearea mai multor județe în secuime, în locul RAM, „lăsa vorbitorii de limbă maghiară să fie majoritari în mai multe județe decât înainte, pe vremea regiunilor, dar fără posibilitatea de a crea un singur bloc, monolit, clar delimitat de maghiari, care ar fi putut formula o pretenție mai convingătoare de autonomie”¹⁹.

Wellmann László descrie noul context politic și explică motivele care au dus la înrăutățirea relațiilor româno-ungare: „Ceaușescu a însemnat o nouă linie, o nouă abordare. Ungaria, față de minoritarii maghiari, a lansat acest nou concept, conceptul de punte, care a fost privit cu mari rezerve de către București. Trebuie precizat încă un lucru: Ungaria a ajuns să se certe realmente cu România pe tema minorităților, dar România a fost singura țară cu care a făcut acest lucru. Nici cu Cehoslovacia, nici cu Iugoslavia, nici cu URSS, Budapesta nu și-a deteriorat relațiile sub acest pretext. Se știe că urmăreau soarta minorităților maghiare de acolo, dar nu au ridicat această problemă de atâtea ori în discuțiile bilaterale cu celelalte țări. România a fost singura țară cu care s-au deteriorat relațiile foarte tare, parțial și din cauza minorității maghiare, dar această minoritate era doar una dintre probleme. A doua era abordarea diferită a multor probleme din viața internațională de către cele două părți. De exemplu, România nu a rupt relațiile diplomatice cu Israelul în 1967, Ungaria da, alături de celelalte țări din blocul sovietic. România nu a așteptat permisiunea URSS să stabilească relații diplomatice cu RFG, alții stăteau și așteptau. România, pe de altă parte, în '68, când au fost mai multe consfătuiri despre Cehoslovacia, nu a fost invitată. De prin anii '60 până în anii '80, de la destul de bine, relațiile au ajuns la foarte rău“.

Nu este însă un caz singular în lumea comunistă. La mii de kilometri în est apăruse deja un alt

¹⁶ Lavinia Betea, Artur Lakatos, *Frați vitregi în lagărul socialist. Percepțiile comuniștilor maghiari despre primii ani ai regimului Ceaușescu*, în revista *Transilvania*, nr. 7/2016, p. 60.

¹⁷ *Povestea bonei soților Ceaușescu, unguroaica Cserey Ilona: „Dictatorul îmi spunea TE ROG!”*, la televiziunea națională B1 TV, luni, 1 iulie 2019, online: <https://a1.ro/news/inedit/dezvaluiri-de-la-bona-sotilor-ceausescu-id879334.html>

¹⁸ Radu Săgeată, *Organizarea administrativ-teritorială a României. Evoluție. Propuneri de optimizare*, Academia Română, Institutul de Geografie, București, 2013, online: https://www.researchgate.net/publication/278024117_Organizarea_administrativ-teritoriala_a_Romaniei

¹⁹ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1997, p. 129.

„război rece“, care tocmai se „încălzise“ cu un conflict de graniță în 1969. Între URSS și China, cei doi giganți ai lumii comuniste, izbucnise un conflict militar la frontiera de est a Chinei, în Manciuria. Neînțelegerile dintre Hrușciov și Mao durau deja de mai mult timp, iar Gheorghiu-Dej îl preferase pe stalinistul Mao încă din 1964, când, între 3 și 11 martie, îl trimisese pe tânărul Ceaușescu în recunoaștere²⁰. Întâmplător sau nu, Ceaușescu va strânge relația cu China, pe care o va vizita din nou în 1971, spre marea nemulțumire a Budapestei prosovietice.

Dintr-un raport oficial al Biroului Politic al Partidului Muncitoresc Socialist Maghiar din 26 ianuarie 1971, referitor la România, reținem un sugestiv caz cultural: „Am întâmpinat însă și multe dificultăți. Astfel, la aniversarea a 25 de ani de la eliberarea noastră, am organizat o expoziție de cărți la București din inventarul căreia partea română a scos 30 de titluri, în majoritate opere literare, pretextând că acestea conțin fragmente sensibile. Fără să se consulte cu noi, au organizat serbări mari cu ocazia aniversării a 500 de ani de la nașterea lui Gheorghe Doja. În textul și spiritul filmului realizat în coproducție despre viața lui Gheorghe Doja au efectuat schimbări care au falsificat realitatea istorică”²¹. Ungaria va folosi din plin arma culturală, bombardând vestul României cu filme occidentale (dublate toate în maghiară) și divertisment, folosindu-se cele două televiziuni de stat în culori – *Magyar Televízió 1* (MTV1) și *Magyar Televízió 2* (MTV2) –, dar și de posturile de radio naționale *Kossuth*, *Petőfi* și *Bartók*. Aproape toate hiturile internaționale erau reinterpretate în limba maghiară, contribuind la promovarea intensă a acestei limbi. Pe măsură ce orele televiziunii de la București se reduceau la doar două pe zi – și în vestul țării se prindea doar TVR1, nu și TVR2 –, toți românii își făcuseră obiceiul de a se uita la televiziunile ungurești și a deprinde limba maghiară...

Kádár și Ceaușescu au avut amândoi domnii foarte lungi. Cu toate acestea, întâlnirile dintre cei doi pot fi catalogate ca foarte rare, așa cum am arătat mai sus. Desigur, cei doi se întâlneau și la diverse reuniuni internaționale, însă numărul vizitelor de stat dădea cu adevărat măsura răcelii dintre părți.

Vizita oficială de stat a avut loc în 1977 (deci când relațiile nu se stricaseră încă prea tare), impli-

Ceaușescu și Kádár la Debrețin în 1977

când zona frontierei dintre cele două țări: Ceaușescu a fost primit la Debrețin, în 15 iunie, iar Kádár la Oradea, în 16 iunie 1977. „Cotidianul *Crișana*, editat de Comitetul Județean al Partidului Comunist, relatează că principalele artere ale orașului au fost pavoazate cu drapelele naționale ale României și Ungariei, dar și cu steagurile roșii ce simbolizau ideologia comună a celor doi lideri. Pancartele cu mesaje de bun venit erau așezate la loc vizibil, în special la intrarea dinspre Borș. Evenimentul nu a fost o vizită de lucru propriu-zisă. De fapt, Ceaușescu se deplasase la cele mai importante întreprinderi cu două zile înainte, premergător primei runde a întâlnirii bilaterale, de la Debrețin. În ciuda tensionării relațiilor româno-ungare, pe de o parte din cauza intențiilor lui Ceaușescu de a sistematiza satele, iar pe de alta a intensificării revizionismului maghiar, propaganda vremii a avut grijă ca totul să fie așezat sub simbolistica cooperării socialiste, fără a face economie la omagiile destinate liderului

de la București. În această idee, *Crișana* publica lămuritoare versuri: «Români, maghiari, ne facem datoria/ Mai tari în brațe, mai frumoși în gând/ Partidul, Ceaușescu, România/ E tot ce-avem mai scump pe-acest pământ»²². De la Wellmann László aflăm și că „Nicolae Ceaușescu, în 1977, la discuțiile purtate cu János Kádár, în întâlnirea bilaterală, a menționat deschis: «Suntem nemulțumiți pentru faptul că acum 100 de ani noi ne-am declarat independența, nu este un episod controversat al trecutului nostru

²⁰ Florin Mihai, *Ceaușescu, tupeu în fața lui Mao Tze-dun*, în revista națională *Historia*, online: <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/ceausescu-tupeu-in-fata-lui-mao-tze-dun>

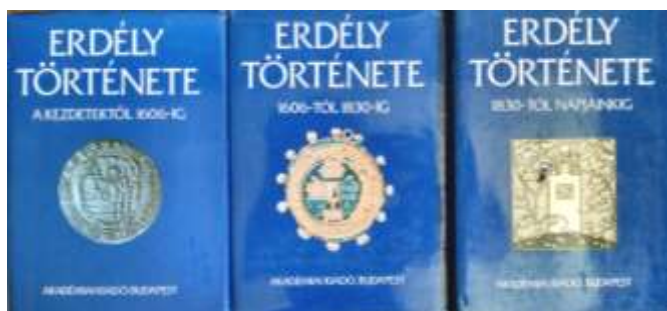
²¹ Lavinia Betea, Artur Lakatos, *op. cit.*, p. 65.

²² Cristian Culiciu, *Ceaușeștii la Oradea: Ce au lăsat în urmă cele opt vizite ale lui Ceaușescu făcute la Oradea*, în săptămânalul local *eBiboreanul*, 21 august 2016, Oradea.

comun, dar din partea Budapestei nu am primit nicio felicitare, nimic». Nu se dorea invitarea lui Ceaușescu la Budapesta. Acest lucru se știe din documente ale Comitetului Politic al PMSU și a fost menționat de Nicolae Ceaușescu în 1988, la Arad²³.

Un aspect foarte important, care-l va deranja mult pe Ceaușescu, avea să fie relativa libertate a presei din Ungaria, care se mula perfect pe liberalizarea ușoară, dar constantă, a regimului Kádár. În cele din urmă, în anii '80, chiar televiziunea națională a Ungariei ajunge să-l ironizeze pe Ceaușescu, ceea ce era de neacceptat. Bucureștiul va înăspri tot ce va putea, de la controlul vamal, la dreptul de a te caza dacă vii în România, de la supravegherea securistă a bănușilor patrioți maghiari, la închiderea peste noapte a consulatului maghiar de la Cluj-Napoca, în 1988. Chiar și denumirea acestui oraș transilvan, în care s-a născut regele Ungariei Matia Corvin, este modificată în direcția originii poporului român, devenind și „Napoca” din 1974, la dorința lui Ceaușescu. Afișarea în maghiară și germană – *Kolozsvár*, *Klausenburg* – este definitiv eliminată, toate denumirile de localități apărând exclusiv în română.

În afară de emisiunea *Panoráma*, realizată pentru Televiziunea Maghiară de către celebrul Chrudinák Alajos, unde Ceaușescu mai era criticat din când în când, anii '80 vor aduce și o adevărată bombă în ceea ce privește abordarea istorică. E vorba de apariția lucrării, în trei volume, intitulată *Erdély Története* (*Istoria Ardealului*). Simplul fapt că ungurii și-au permis să se ocupe de o parte a României, chiar

dacă fusese și parte a Ungariei, l-a enervat la culme pe Ceaușescu. Propaganda de la București s-a dezlănțuit furibundă, venind cu argumente ce țineau mai mult de emoțional decât de științific. Un element care demonetiza „Epoca de Aur” a lui Ceaușescu era și „micul trafic”, permis în zona frontierei dintre cele două țări. Cetățenii români din apropierea frontierei aveau voie să meargă lunar în Ungaria, aducând în

România aromele Occidentului, de la guma de mestecat la celebrul cub Rubik (invenție maghiară!), de la anticoncepționalele Postinor la cărți, reviste și filme video, de la margarina Rama la cărțile de joc ungurești, de la sucuri exotice carbogazoase la medicamente etc. Cei implicați observau contrastul tot mai mare dintre bunăstarea din Ungaria și sărăcia din România, aspect care contribuia în mod esențial la decidența multora de a se refugia în țara vecină.

Lucian Nastasă-Kovács, istoric și director al Muzeului de Artă din Cluj-Napoca, spune că lucrarea amintită a fost bine primită de către Occident, iar Budapesta a știut să o pună în valoare: „Această *Istorie a Transilvaniei* a fost bine primită. Ungurii au știut să-și vândă marfa, toți specialiștii occidentali subliniază caracterul științific al lucrării. Prima ediție a apărut în '86, apoi în '87, '88. În România s-a pus embargo pe carte, erai pasibil să fii arestat dacă ai fi deținut așa ceva. Românii au încercat să facă o replică, dar n-a mai apărut”²³.

Wellmann László spune că respectivele volume au stârnit foarte multe pasiuni și comentarii și că, de altfel, cele două istoriografii au fost tot timpul pe poziții diametral opuse în ceea ce privește unele teme: „Cele două istoriografii – și atunci, și acum – sunt, pe unele poziții, total diferite, total antagoniste, în special în ce privește istoria Transilvaniei, continuitatea poporului român, numărul populației române sau românești în perioada venirii ungurilor și în perioada în care Transilvania a fost treptat încorporată Regatului maghiar, numărul populației românești de atunci și până la primul recensământ, revoluția din 1848-1849, modul cum este privit Tratatul de la Trianon, arbitrajul de la Viena – care pentru istoriografia maghiară este arbitraj, pentru istoriografia românească este Diktat. Cărțile au condus la exacerbarăa unei polemici de presă”²⁴.

Trebuie precizat că Budapesta a făcut o tatonare a terenului cultural-istoric înainte de apariția acestei istorii. În 1982 apărea, tot la Editura Academiei din Budapesta, ca și cealaltă, o lucrare în două volume despre istoria Oradiei: *Varadinum/Várad vára*. Era scrisă de o cercetătoare originară din Ardeal, Balogh Jolán, și era concepută ca o culegere de documente istorice despre orașul Oradea. Această abordare pașnică nu putea fi sancționată de regimul de la București, îndrăzneala maghiară de a publica ceva despre un oraș din România rămânând un fapt împlinit.

²³ Marius Avram, *op. cit.*

²⁴ *Ibidem*.

„Cireșa de pe tort“ în ceea ce privește animozitățile româno-maghiare comuniste a fost însă deschiderea porților Ungariei pentru refugiații din România. Până atunci aceștia încercau să fugă din țară, cu mari riscuri, prin Serbia. Acum, ruta ungară era mult mai sigură și mai la-ndemână, chiar dacă periculoasă din cauza grănicerilor români.

„Relațiile proaste și foarte proaste dintre România și Ungaria au avut efecte negative și asupra populațiilor lor. În Ungaria, românii erau asimilați aproape în totalitate – cei mai mulți dintre ei cunoscând de exemplu mult mai bine maghiara decât limba maternă –, dar tensiunea dintre conducerile celor două țări s-a simțit mai mult în relațiile dintre români și minoritatea maghiară din România. Deși erau țări vecine și state frățești, trecerea populației dintr-o țară în alta era foarte dificilă. Cum au remarcat chiar înalți oficiali ai celor două țări, în anii '80 și anterior erau mult mai mari restricții de frontieră decât pe vremea lui Antonescu-Horthy, ceea ce era o rușine pentru grupul țărilor comuniste”²⁵.

Au ajuns să fugă zeci de mii de români, maghiari sau de alte naționalități. Inclusiv marea campioană Nadia Comăneci a făcut acest pas, preferând ruta ungară, nu pe cea sârbă. Ea a fugit cu un grup, în noaptea de 27 spre 28 noiembrie 1989, prin zona Cenad. Gestul acestui star mondial se potrivea numai bine cu zvonul, apărut mai demult pe filieră maghiară, cum că Nadia ar fi de fapt unguroaică²⁶, un intrigant caz al războiului psihologic purtat de partea maghiară contra „fratelui“ de la București. Zilele regimului Ceaușescu și cenușiei „Epoci de Aur“ erau însă numărate, dispărând în decembrie 1989, cu deplinul efort al poporului însângerat și o minimă implicare a părții ungare...

Concluzii

Indiferent de ideologie, politica Ungariei înregistrează o preocupare constantă privitoare la Transilvania între 1948 și 1989. Dacă ideologia care stătea la baza noii societăți cerea o atitudine „frățescă“, de „țări vecine și prietene“ care împărtășeau credința în același sistem social, realitatea din teren era cu totul alta, Ungaria neurmând deloc exemplul noncombat al României în ceea ce privește Basarabia. Implicarea activă a țării vecine în plan diplomatic înspre revendicarea teritorială privind Transilvania, transformată mai apoi într-un interes manifest în ceea ce privește minoritatea maghiară din această regiune a României, a dus la permanenta neîncredere și animozitate dintre cele două țări.

Nu s-a găsit nicicum o punte de bună comunicare și eficientă cooperare între cei doi vecini, totul degenerând într-un adevărat „război rece“ în cadrul Războiului Rece dintre lumea comunistă și cea capitalistă. Relațiile dintre Republica Populară Ungară și Republica Socialistă România au fost rezervate chiar de la început, cunoscând o fază de platou între 1956-1964, în perioada Gheorghiu-Dej – Kádár, evoluând spre o fază incandescentă în perioada lui Ceaușescu, etichetat ca „naționalist“ chiar de la început, din 1965, de către partea ungară. „Răcirea“ relațiilor bilaterale a înregistrat o creștere constantă până la finalul din 1989, nivelul acestora ajungând să fie apreciat ca fiind chiar mai scăzut decât cel din vremea lui Antonescu și Horthy! Cu alte cuvinte, relațiile din perioada comunistă de pace au ajuns chiar sub nivelul celor din al Doilea Război Mondial..

Atitudinea belicoasă a Ungariei a făcut să pară că are tot timpul inițiativa, în timp ce partea română apărea ca fiind tot timpul în defensivă. Din acest punct de vedere lucrurile nu s-au schimbat deloc nici după 1989.

János Kádár și Gheorghiu-Dej

²⁵ Ibidem.

²⁶ Octavian Pescaru, *Fuga Nadiei Comăneci în SUA și o teorie halucinantă care a apărut după, dezmințită vehement de fosta gimnastă și de familie: „Pe Nadia o chema Anna Kemenec și este unguroaică”*, în cotidianul național *Gazeta Sporturilor*, luni, 2 decembrie 2019, online: <https://www.gsp.ro/sporturi/gimnastica/fuga-nadiei-comaneci-in-sua-si-o-teorie-halucinant-a-care-a-aparut-dupa-dezmin-tita-vehement-de-fosta-gimnasta-si-de-familie-pe-nadia-o-chema-anna-kemenec-si-este-unguroaica-584432.html>

Tragedia națională de la Costești – Argeș (1930)

Dr. Ștefan GRIGORESCU
Urziceni

În ultimii ani, unele cotidiene naționale¹ ne aduc aminte de o tragedie națională de acum aproape o sută de ani, întâmplată în satul (astăzi, orașul) Costești din sudul județului Argeș, pe apa Teleormanului. Cunoscută ca „Drama din Vinerea Mare” sau „Tragedia de la Costești”, a lovit teribil sute de familii din satul argeșean și a înmărmurit o țară întreagă, știrile fiind preluate și în presa internațională a vremii.

Costeștii din județul Argeș erau atunci comună rurală, constituită din cinci sate, și anume: Costești (sat atestat în secolul al XVI-lea), Datcu, Târlești, Teleasca și Telești², toate localități vechi de sute de ani, cu oameni gospodari și cu biserițe mici de lemn. În Costești, preot era Dumitru Vișinescu, fiul preotului Ioan Vișinescu, cel care păstorise satul mai bine de o jumătate de secol, încă din anul 1879.³

Tragedia care a lovit teribil comunitatea locală și a fost considerată în epocă drept una națională a avut loc în Vinerea Mare, în seara zilei de 18 aprilie 1930, în anul acela Paștele fiind sărbătorit de ortodocși în 20 aprilie. Unul dintre localnici, supraviețuitor al dramei, avea să povestească pentru revista *Realitatea ilustrată* o istorioară despre un blestem, de la care ar fi plecat totul. Potrivit acestuia, cu ceva vreme înainte, de la o biserică învecinată au fost aduse la Costești moaștele Sfintei Cuvioase Parascheva, iar la înapoierea lor către satul de unde fuseseră aduse, s-a observat furtul salbei din galbeni, cu care erau împodobite moaștele, urmarea fiind blestemul aruncat de către preot asupra celui ce comisese furtul⁴. Povestea rămâne poveste, căci nu s-a consemnat furtul vreunei salbe din aur de la vestitele moaște, chiar dacă povestitorul amintea inclusiv numele unui hoț localnic, Ion Calpu, care avea să piară în incendiu, de unde și legătura. Pe de altă parte, potrivit tradițiilor seculare, blestemul aruncat asupra unui făcător de rele cădea și asupra restului comunității.

Adevărul este că la mijloc nu a fost niciun blestem, ci existența unor greșeli omenești și a unor factori care au făcut ca drama să se întâmple tocmai în preajma celei mai de seamă sărbători a creștinătății, într-o comunitate sătească profund tradiționalistă și credincioasă. Deși povestitorul amintit menționează că biserica era din zid, celelalte surse de epocă precizează că biserica din Costești era de lemn, mai precis din bârne, pe o temelie de piatră și cărămizi. Fotografiiile epocii arată biserica arsă complet, cu temelia de piatră și în picioare doar cu Sfânta masă. Imaginile de astăzi din două vechi sate, componente ale localității Costești, anume Telești și Zorile, arată acolo două biserici de felul celei existente până la 18 aprilie 1930 în Costești. Anume biserica de lemn în stil oltenesc, din bârne, cu acoperiș de șindrilă, fără clopotniță, clopotul fiind așezat în pod, unde se ajungea pe o scară din tindă. Presa vremii menționa că biserica din Costești era veche de 200 sau 300 de ani. Mai degrabă, prin analogie cu cele din vecinătate, trebuie să fi avut cam 150 de ani vechime⁵.

¹ Se observă, din păcate, o simplă reluare a articolului publicat în anul precedent, fără informații istorice complete.

² *Anuarul Socec al României Mari. Vol. II. 1924-1925*. Editura Socec, București, 1924, p. 13.

³ *Anuar 1909*. Administrațiunea Casei Bisericii. București, Tipografia Cărților Bisericești, 1909, p. 279.

⁴ Mai degrabă era vorba de particule de moaște aduse de la o bisericuță din vecinătatea Costeștilor, Băseni (astăzi Zorile) cu hramul *Cuvioasa Parascheva*, decât de aducerea moaștelor propriu-zise, aflate la Catedrala Mitropoliei din Iași.

⁵ Comparativ, biserica *Înălțarea Domnului* din Telești datează din 1773, iar biserica *Cuvioasa Parascheva* din Zorile datează din anul 1807. Pe de altă parte, *Anuarul Casei Bisericii 1909* menționează la începutul secolului XX două biserici de zid în Costești, una cu hramurile *Adormirea Maicii Domnului* și *Sfântul Gheorghe* (1879-1880) și alta cu hramul *Sfântul Nicolae* (1805). Vezi *Anuar 1909*, pp. 278-279.

În epocă, cotidienele *Universul*, *Adevărul*, *Dimineața* ș.a. au scris mai mult despre nenorocirea de la Costești, dar nu numai ele. *Neamul românesc pentru popor*, cunoscuta publicație coordonată de marele istoric Nicolae Iorga, la rubrica „Știri felurite” consemna pe scurt evenimentul, dar sugestiv, astfel: „În Târgușorul Costești, din județul Argeș, în seara zilei de Vinerea Mare s-a întâmplat una dintre acele nenorociri groaznice, pe care omenirea aproape nu-i cunoaște măsura. Unii spun că de la lumina, alții că de la căldura produsă de lumânări, în timpul sfinte slujbe, s-au aprins numeroasele coroane cu care era plin podul și biserica de la cimitirul satului, alcătuită din lemn de acum vreo 200 de ani, în care se slujea până la înălțarea falnicei biserici de piatră, la care se lucrează de vreo patru ani. Ca o fulgerare, într-o clipă – unii spun că în cinci minute – flăcările au cuprins întreaga bisericuță, iar învălmășeala și spaima îngrozind pe credincioși, n-au mai putut ieși pe îngusta ușă a bisericii, și 120 de creștini, între cari preotul satului, învățătorul cu un cor de 60 de copii, au fost prefăcuți în scrum și abia găsiți și recunoscuți sub mormanul de jăratec și cenușă. Nu-i inimă omenească, în lume, care să nu rămâie îndurerată în fața acestei grozăvii. Dumnezeu să-i ierte pe nevinovații istoviți în flăcări!”⁶.

Gazeta Transilvaniei, binecunoscuta publicație brașoveană, prezenta în articolul intitulat „Groaznica nenorocire din Costești” detalii despre dramă. Se consemna că sigur nu se știau cauzele izbucnirii focului, dar că acesta a cuprins repede bârnele uscate, care s-au prăbușit peste oameni, și mai ales co-

roanele atârinate de pereți și de catapeteasma bisericii. Se menționa că muriseră peste 100 de persoane, majoritatea copii, arși, asfixiați de fum sau călcați în picioare. Tragedia era cumplită: „Din 400 de familii, câte avea comuna Costești, una n-a rămas fără pierderi; au pierit și câte 3-4 într-o singură familie”⁷.

O prezentare detaliată a făcut revista săptămânală *Cultura poporului*, în articolul „Costeștii – Vale a plângerii”, semnat de către Diac. V. Fussu, după datele oferite de corespondentul Gheorghe Marinescu, localnic din Costești și frate a două adolescente moarte în incendiu, Lucreția și Ana, de 18 și respectiv 16 ani. Focul a izbucnit pe la orele

8:00 seara, inițial de la o coroană de pe catapeteasmă, aprinsă de o lumânare care ardea pe masa așezată cu Sf. Epitaf în fața ușilor împărătești ale altarului. Acest prim foc a fost stins însă repede, de către câțiva tineri care au sărit imediat. „De odată, când nimeni nu se aștepta, focul a izbucnit dinspre ușă, însoțit cu câteva minute mai înainte, de un fum gros înăbușitor”. A început învălmășeala, preotul a rămas cu mâinile încrucișate neștiind ce să facă, iar oamenii au dat instinctiv buluc către mica ușă, lată de 60 cm și înaltă de 180 cm, care despărțea tinda de corpul propriu-zis al bisericii. Se consemna că „mai curând credem că cineva, cu puțin înainte de izbucnirea focului, s-a suit în clopotnița care se afla în podul bisericii, plin cu lumânări, ceară, coroane, tămâie și alte lucruri, păstrate acolo de ani de zile. Prin urmare, dacă focul a izbucnit prima dată de la intrare, nu e de aprobat că focul s-a întins din pod, care a luat naștere de la vreo lumânare lăsată aprinsă de cei ce se suiseră mai înainte acolo?”⁸. Cei din biserică aveau toți lumânări în mână și unii și cărți de prohod, ceea ce a contribuit la extinderea focului. Mai mult și mai grav, coroanele atârinate peste tot de pereții interiorului s-au aprins și ele și au căzut peste bieții credincioși, ale căror haine au luat foc. În vreme ce dinăuntru oamenii, mai ales maturii, s-au năpustit să iasă, călcând în picioare copiii, din afară s-au îmbulzit femeile, ca să își salveze copiii, în fapt și cei dinăuntru și cei din afară blocând micuța ușă a bisericii. Mulți au murit înăbușiți de fum și au căzut primii, acoperiți apoi de către cei peste care s-a prăbușit acoperișul, primii având corpurile mai puțin carbonizate. „Bârnela trosneau sub flacăra focului; ceara, tămâia începuse să curgă din pod peste fețele nefericiților; din cauza aceasta aproape toți aveau capetele arse și mâinile deasupra, întinse spre apărare”⁹. Drama

⁶ *Neamul românesc pentru popor*, Anul XVIII, N-19, 1-iu Maiu 1930, p. 58.

⁷ *Gazeta Transilvaniei*, Anul XCIII, Nr. 44, Brașov, Duminecă 27 aprilie 1930, p. 2.

⁸ *Cultura poporului*, București, Anul X, Nr. 324, 11 mai 1930, p. 3.

⁹ *Ibidem*.

preotului era redată sfâșietor: „Preotul încercase să scape măcar copilul prin fereastră, dar era prea mică, chiar pentru trupul copilului de 10 ani. Și-a dat seama de tot până în ultimele clipe ale vieții, deoarece a înfășurat Sf. Evanghelie în epitrahii, pentru a nu arde și a luat lângă el, în sf. altar, pe copilaș și astfel a fost găsit mort, cu Sf. Evanghelie într-o mână și cu copilașul în alta”¹⁰. Învățătorul satului, în etate de numai 34 de ani, Ștefan C. Ilie, a murit și el alături de copiii care îi erau elevi.

Puțini au scăpat, ieșind pe brânci peste trupurile celor căzuți morți. La sosirea pompierilor, biserica era arsă complet, incendiul mistuind totul într-un sfert de oră. S-a zis și că șeful de depou refuzase să permită aducerea pompei de apă, chiar dacă aceasta s-ar fi dovedit inutilă în rapiditatea incendiului.

Jalea a fost totală în Costești. Toate familiile satului și-au căutat morții arși, unii mulțumindu-se cu câteva resturi din trup sau cu câteva obiecte personale: cercei, inel, gheată, resturi de îmbrăcăminte etc. Fotografiile vremii arată chipurile sfâșiate de durere ale mamelor, bărbații înmărmuriți și puținii copii scăpați, unii dintre ei numai pentru că nu avuseseră loc în biserică¹¹.

La fața locului au venit repede autoritățile locale, județene și naționale. Fotografiile vremii îl arată pe ministrul de interne (și viitor prim-ministru) Alexandru Vaida-Voevod, împreună cu generalul Mihail Todescu. Și Regina Maria a vizitat ceva mai târziu Costeștii și s-a rugat la mormintele celor dispăruți în dezastru.

Înmormântarea colectivă a avut loc duminică, slujbele fiind ținute de către arhiepiscopul locului, episcopul Nichita al Argeșului, împreună cu un sobor de 40 de preoți. Au participat peste 15.000 de oameni din sat, din împrejurimi și din restul țării¹². Morții au fost îngropați în 45 de gropi, cei din aceeași familie fiind înhumați laolaltă. Patriarhul Miron Cristea, care atunci avea și funcția de Regent al României, a adresat o *Pastorală* și a solicitat pomenirea celor pieriți în incendiu, la slujbele din țară, anunțând și constituirea unui fond de solidaritate cu familiile victimelor, primul donator fiind el însuși, cu suma de 10.000 de lei¹³.

Tragedia de la Costești a șocat întreaga țară și a fost considerată o adevărată dramă națională a României anului 1930. Dovezile de compasiune și de solidaritate au venit de pe întreg cuprinsul țării și din străinătate, unde presa a reluat știrile despre drama românească. Mai târziu, pe locul tragediei a fost ridicată o troiță. Mai apoi, s-a ridicat un monument de piatră, încununat de o inscripție comemorativă și de o cruce, sub care se află trei plăci de marmură albă, menționând numele celor 116 victime dispărute în incendiu¹⁴. În spatele acestuia se ridică biserica, cu rol de capelă a cimitirului.

Ancheta a evidențiat drept cauză a incendiului focul de la una sau mai multe lumânări, cel mai probabil uitată sau uitate în podul bisericii. Însă premisele incendiului de la Costeștii Argeșului erau create de mult, prin neglijența oamenilor, în primul rând a celor care aveau în grijă biserica. Întâi, era vorba de o bisericuță din bârne de lemn uscat, cu acoperișul din șindrilă, de asemenea veche și uscată. Apoi, întreg interiorul lăcașului era plin de multă vreme de materiale inflamabile, amintite mai sus. Podul era mai degrabă ca al unui hambar, gata să ardă la cea mai mică scânteie, fiind ticsit îndeosebi cu grămezile de coroane uscate. O singură ușă îngustă și scundă și nicio fereastră largă făceau ca bisericuța să devină o adevărată cușcă, în cazul unei îmbulzeli. În seara fatidică, grupul masiv de oameni îngrămădiți în bisericuță, având împreună poate sute de lumânări aprinse, fiecare potențială sursă de aprindere, a grăbit drama care se putea întâmpla demult. Iar inevitabilul s-a produs în Vinerea Mare a anului 1930...

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Realitatea ilustrată*, Anul IV, nr. 170, 1 mai 1930, pp. 5-8.

¹² *Cultura poporului*, nr. 324, p. 3.

¹³ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 44, p. 2.

¹⁴ Sursele vremii au dat cifre diferite, de la 112 la 116 morți. Realitatea este că inițial s-a menționat numărul de 114 victime, la care s-au adăugat cei încetați din viață ulterior, din cauza rănilor grave.

Responsabilitatea Bisericii față de noua generație. Educația religioasă – valoare și adevăr

Dr. Vlad I. BONDRE

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Introducere

Posibilitatea edificării spirituale și cognitive a tinerilor se realizează prin capacitatea responsabilă a Bisericii, fără a face referire la caracterul instituțional al acesteia, ci la ceea ce reprezintă ea în sensul comuniunii. Acest aspect poate fi sesizat prin contribuțiile membrilor Bisericii ca *vlăstare pline de rod* (Ioan 15, 5) în procesul zidirii nematerialului, imperios necesar parcursului vieții.

Responsabilitatea socială a Bisericii îndreptată spre educația religioasă merită văzută prin filtrul familiei creștine, care tratează prohorisirea prin tainele credinței. Relevanța este stabilită de faptul că, în cadrul familiei, educația dezvoltă un nou sens, bazat pe nevoile celui educat, raportat la ceea ce oferă societatea. În acest context, sarcina Bisericii se concretizează prin întâmpinarea nevoilor celorlalți, arătând încă o dată că ea oferă răspunsul pe care tinerii îl caută în împrejurările concrete ale vieții.

Model suprem al comuniunii Cerului cu pământul, Biserica reprezintă organismul viu al celor care trăiesc viața în conformitate cu poruncile lui Dumnezeu. Ea constituie, prin excelență, comuniunea celor care-L caută pe Iisus Hristos în inima lor, dar și continuarea a ceea ce El a început a învăța de peste două milenii creștine¹: iubirea față de aproapele. Pentru a împlini această poruncă, tânărul trebuie să-și facă un examen de conștiință și, mai mult decât atât, trebuie să se educe pe sine pentru a cuprinde în natura firii sale acel fior divin care poate să-i garanteze reușita scopului propus. Din acest considerent, capacitatea Bisericii de a se actualiza în funcție de nevoile membrilor ei devine răspunsul dat educației creștine, care caută noi formule de a integra în lucrarea ei esența adevărului. Adevăr care nu trebuie căutat doar în sfera cunoașterii materiei lumii acesteia, ci și în încercarea de a desluși tainele Bisericii. Drept pentru care educația creștină devine prima etapă în a realiza ceea ce tânărul își dorește – desăvârșirea.

Contribuția familiei și a Bisericii – premise ale responsabilității religioase

Dintotdeauna, Biserica s-a identificat cu Întemeietorul ei, raportat inclusiv la învățăturile propovăduite. Descoperirea adevărului în relație cu întrebările vieții a fost un aspect al educației care i-a motivat pe membrii comunităților creștine în sporirea tainelor cunoașterii². Tinerii sunt aceia care supun lumea cu întrebările filosofiilor și ale tainelor, deoarece lor nu le este suficientă auzirea. Ei doresc să trăiască în întreaga lor ființă ceea ce lumea le propune spre descoperire. Urmare a acestei experiențe, tinerii vor alege ceea ce li se va potrivi, dar ei trebuie să aibă mereu nădejdea că, în procesul lor de cunoaștere, Dumnezeu le va lumina calea pe care trebuie să o urmeze.

Pornind de la caracterul organic al Bisericii, care se referă îndeosebi la membrii ei, aceștia au datoria de a se implica în viața socială a comunității, propunând perspective de edificare și consolidare a educației creștine prin cele două cadre: Biserica și familia creștină sau *biserica de acasă*. Dialogul se deschide prin responsabilitatea fiecărui membru de a sluji unui ideal comun, în cazul de față plasarea cunoașterii adevărilor de credință ca scop al vieții³. Împreună slujirea celor două cadre este chintesența procesului de educare, motivul fiind dat de valoarea reprezentativă a Bisericii ca „trup al lui Hristos” (Coloseni 1, 24) și de familia creștină drept centru al dragostei jertfelnice (Efeseni 5, 25). Refuzul de a crede că educația creștină nu mai este o datorie a familiei, ci a sistemului educațional actual sau a Biseri-

¹ David Garrison, „Church Planting Movement”, în *Mission frontiers*, The U.S. Center for World Mission, 2/2011, p. 9.

² Lois E. LeBar, *Focus on People in Church Education*, New Jersey, Fleming H. Revell Company, 1968, pp. 48-51.

³ Wesner Fallaw, *The Modern Parent and The Teaching Church*, New York, The Macmillan Company, 1948, p. 110.

cii, poate fi înțeles ca refuzul de a insufla, încă din frăgezimea vârstei, principiile și reperele pentru o viață duhovnicească aleasă.

Exercitarea credinței autentice în cadrul familiei reprezintă probabil cea mai importantă formă a educației și poate dirija în cel mai simplu mod dezvoltarea personalității tânărului de azi. Acest concept poate fi înțeles printr-o paralelă între ceea ce se definește a fi caracterul organic al Bisericii și datoria la care sunt chemați a răspunde cei ce îl alcătuiesc. Dacă Biserica are în componența ei „mădularele vii” (Corinteni 12, 27), este lesne înțeles motivul pentru care responsabilitatea ei ține de structura de la care pornește orice dezvoltare, adică sânul familiei. Așadar, se poate contura ideea conform căreia Biserica în calitate de organism este reprezentată și de *biserica de acasă*, care prin statutul ei învățătoresc are datoria de a transmite toate aspectele care țin de identificarea tinerilor cu veșnicia.

Sarcina majoră a *bisericii de acasă* se dorește a fi un model pentru ceea ce educația reprezintă la nivel metacognitiv, în așa măsură încât cea din urmă să se poată identifica cu adevărul revelat ce trebuie împropiat de către tineri. Acest adevăr, al cunoașterii mai presus de cunoaștere, depinde de logică, iar realitatea trăirilor îi implică pe toți membrii. Afirmatia lui Randolph Crump Miller întregeste tabloul respectivei cunoașteri prin atribuțiile familiei: „comunicarea unor astfel de înțelesuri este cea mai la îndemână metodă, deoarece prin aceasta membrii organismului social determinat de familie devin Biserica”⁴.

Față de noua generație de tineri, responsabilitatea *bisericii de acasă* poate fi reprezentată de exemplul practic, motiv pentru care Preafericitul Daniel, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, afirmă că „legătura armonioasă cu părinții, intensă la vârsta copilăriei, este componenta principală a formării lor”⁵. Afirmatie care poate sta în strânsă legătură cu principiul enunțat de Diana Garland: „Cea mai mare responsabilitate a Bisericii trebuie să înceapă cu lucrarea din sânul familiei”⁶. *Non dubitum* în acest sens este faptul că fundamentul educației în familie este reprezentat de principiile biblice ale Vechiului și Noului Testament, fapt care demonstrează că dorința celor două Testamente a fost de a pune în calitate de centru existențial învățătura despre Sfânta Treime, structură a supremei iubiri.

Așadar, sub forma ei organică, Biserica învață că fiecare persoană care posedă intelect, rațiune, voință, sentiment poate vorbi și altora despre Dumnezeu, cu atât mai mult cu cât această misiune este o datorie a fiecărui om. În studiul colectiv *The Church's Educational Ministry*, autorii consideră că reușita Bisericii se bazează și pe misiunea familiei ca pilon al educației și pe metodele folosite de ea precum: instruire, credință, evanghelizare⁷.

Conform propriei teologisirii, corelația dintre *biserica de acasă*, ca formă principală a educației, și învățământul primar creștin, ca metodă de dezvoltare, trebuie înțeleasă ca o formă de prețuire a demnității învățătorescilor a Mântuitorului Iisus Hristos. Educația din sânul familiei împreună cu educația creștină au avut același start, pricinuit de timpurile în care creștinismul a început să devină o religie oficială. Ideea de educație creștină apare în primele veacuri, odată cu primele mulțimi de oameni care au luat parte la întemeierea Bisericii văzute (Faptele Apostolilor 2, 41), dar și cu mesajul Mântuitorului Iisus Hristos de a „merge și învăța toate neamurile” (Matei 28, 19).

Potrivit părintelui profesor Teofan Mada, „prima lucrare educativă a fost cunoașterea legilor Domnului. De aici rezultă că toți câți și-au asumat lucrarea pedagogiei omului în curs de formare aveau

⁴ Randolph Crump Miller, *Christian Nurture and the Church*, New York, Charles Scribner's Sons, 1961, pp. 184-187.

⁵ Preafericitul Daniel, „Familia creștină – binecuvântare a iubirii lui Dumnezeu pentru umanitate”, în *Ziarul Lumina*, nr. 7/2009, p. 2.

⁶ Diana Garland, „Church Agencies – Caring for Children and Families”, în *Social Work & Christianity*, nr. 23/1996, p. 146.

⁷ Doris A. Freese/Omar J. Brubaker, „The Church's Educational Ministry”, în *Christian Education – Foundations for the future*, Chicago, The Moody Bible Institute of Chicago, 1991, pp. 397-399.

datoria să fie mai întâi de toate personalități morale”⁸. Fără puterea exemplului nu se pot obține rezultate viabile. Tinerii au nevoie să fie conduși, călăuziți, iar la momentul convenit să li se acorde încredere vizavi de cunoștințele pe care le-au asimilat de la învățătorii lor, și pe care le pot pune în practică. Pe seama unor astfel de ideologii s-au format centre de educație creștină, iar rezultatul obținut a determinat ca toată filosofia lumii asupra educației, exprimată prin modelul grecesc care îl avea ca susținător fidel pe Origen, să nu facă altceva decât să creeze un spațiu al adevărului între *paideia* și *didaskalos*. Tocmai de aceea, unii Sfinți Părinți au văzut în actul credinței darul lui Dumnezeu care se oferă spre inteligență⁹.

Derivată din întreg aparatul învățătoresc al Vechiului Testament, educația primară pornește din familie, având disponibilitatea de a fi transmisă din generație în generație, fără ca mesajul să fie alterat¹⁰: „și poruncile acestea, pe care ți le dau astăzi, să le ai în inima ta, să le îtipărești în mintea copiilor tăi...” (Deuteronom 6, 6-7). *Shema*, sau prima formă a educației tinerilor prin cuvânt, arată că educația începe din sânul familiei, ea fiind totodată o formă de slăvire a lui Dumnezeu¹¹, marcând astfel intensitatea importanței educației ca mod de comuniune cu divinul.

Educația de acasă oferă merindea necesară pentru tot restul vieții, motiv pentru care ea trebuie să dobândească un caracter potrivit. Orice atitudine eronată în acest proces îl poate înfricoșa pe învățăcel. Din acest considerent, Biserica propune ca educația să aibă loc în spiritul lui Dumnezeu și în sfintele Lui porunci¹². Chipul emblematic al Bisericii, ca și comuniune, trebuie înțeles în acest caz ca fiind năzuința membrilor de a transmite mesajul ca formă rezonatoare în mintea celui învățat. De vreme ce expunerea se face după modelul Învățătorului, „învățați de la Mine că sunt blând” (Matei 11, 29), paradigma succesului în procesul educației prin exigență poate fi trecută cu vederea.

Dacă comunitatea Bisericii, sau familia, are nevoie de activitate educațională pentru a dezvolta societatea, tot așa și educația creștină are nevoie de credință pentru a implementa un fundament de năclintit în sufletul tinerilor dornici de a trăi viața în permanentă legătură cu Sfânta Treime. Thomas Groome spune că „educația înobilează caracterele pentru a accepta realitatea ca metodă de transformare”¹³, ceea ce arată că misiunea Bisericii, în sensul său dual, cheamă noua generație la adevăr prin credință, manifestând un puternic impact în educarea celor care sunt membri după har.

În spațiul societății contemporane secularizate și desacralizate se simte un regres în ceea ce privește apartenența tinerilor în cadrul comunităților religioase. Potrivit opiniei autoarei Elisabeth Ann Pratt, sintagma *let them come*, prin care se asigura participarea credincioșilor la serviciile liturgice, s-a transformat într-un soi de încercare disperată a Bisericii de a-i atrage pe membrii ei la comuniune în rugăciune și credință¹⁴. Dacă oarecând Biserica era considerată ca fiind centrul dezvoltării spirituale și cognitive a tinerilor, azi se poate observa că în spațiul de cult își fac simțită prezența numai adulții. Gravitatea acestui fapt cuprinde și latura învățătorescă a Bisericii, deoarece slujitorii altarelor nu mai pot expune dogmele de credință într-o notă a teologiei, ci într-una a catehismului, ca urmare a lipsei de interes a adulților și a tinerilor față de formarea lor religioasă.

În studiul *The Mission Effectiveness of Program Driven and Purpose Driven Church Models*, se prezintă o etapizare a pașilor pe care Biserica trebuie să-i facă prin misiunea ei, ca prin aceasta să se maximizeze dialogul ei cu tinerii. Teza pe care o propune autorul studiului, Malcolm Todd Cathey, se încadrează în spațiul ideilor paralele ale lumii desacralizate și a Bisericii drept măritoare. Cathey consideră că în misiunea de propovăduire a cuvântului lui Dumnezeu și de chemare a tinerilor spre Adevăr, Biserica trebuie să își pună întrebarea: *Eu pentru ce exist?*¹⁵. Această teză nu trebuie să fie înțeleasă într-o notă a efectelor minime pe care Biserica le-a produs pentru comunitățile creștine, ci are în vedere grupul țință căruia i se

⁸ Teofan Mada, „Factorii educației ortodoxe în pedagogia patristică”, în *Altarul Banatului*, nr. 1-2/2016, p. 66.

⁹ John Courtney Murray, „The Christian Idea of Education”, în *A Seminar at Kent School*, Binghamton, Vail-Ballou Press, 1957, pp. 152-157.

¹⁰ Doris A. Freese, „The Church’s Educational Ministry”, în *Introduction to Biblical Christian Education*, Chicago, Edit. Moody Press, 1981, p. 217-218.

¹¹ Harold W. Burgess, *Models of Religious Education – Theory and Practice in Historical and Contemporary Perspective*, Illinois, Edit. A BridgePoint Book, 1996, p. 26-27.

¹² Roger L. Shinn, *The Educational Mission of Our Church*, Philadelphia, Edit. United Church Press, 1962, p. 51.

¹³ Thomas H. Groome, *Christian religious education*, New York, Edit. Harper & Row Publishers, 1980, p. 126-127.

¹⁴ Elisabeth Ann Pratt, *A Study of Adult Religious Education Programs Needs and Resources in American Baptist Churches*, Manhattan, Edit. Kansas State University, 1983, p. 14.

¹⁵ Malcolm Todd Cathey, *The Mission Effectiveness of Program – Driven and Purpose - Driven Church Models in Selected Southern Baptist Church*, Ann Arbor, Edit. ProQuest, 2008, p. 80.

adrează. Tinerii societății contemporane au nevoie mai mult decât oricând de o resuscitare a interesului lor față de religios. Din acest considerent, Biserica trebuie să confirme încă o dată, că responsabilitatea pe care o are față de membrii ei nu este doar un principiu catehetic, ci o practică reală și uzuală prin care revitalizează societatea.

Strategii misionare privind educația religioasă

Se afirmă cu tărie că multe comunități religioase necreștine au strategii bazate pe programe menite să se concentreze în mod real pe problemele cu care se confruntă membrii societății, să transforme diferite concepții de viață, să imprime credințe la nivel macro, dar ceea ce le lipsește cu adevărat acestora este experiența personală. Spre deosebire de acestea, Biserica drept măritoare a Fiului lui Dumnezeu cel înviat posedă toate elementele necesare pentru a îndruma și responsabiliza noua generație de tineri. Garanția unității de credință a tinerilor prin misiunea Bisericii vine pe fondul maturității depline a acesteia, pe temeiul celor șapte Sfinte Taine, a ierurgiilor și a Mântuitorului Iisus Hristos, care afirmă că „nici porțile iadului nu o vor birui” (Matei 16, 18).

Cunoscând vicisitudinile și provocările lumii contemporane, Biserica și-a dezvoltat un program de angrenare a membrilor ei la viața cea întru Hristos Domnul, care nu se bazează doar pe obiective și sarcini, ci pe structurile clasice: filantropie, cateheză sau socializare, precum și pe cunoașterea deplină a Cuvântului lui Dumnezeu. Cu privire la noile generații de tineri, Biserica și-a propus să le descopere frumusețea credinței, dreptății și adevărului, „cel care ne va face liberi” (Ioan 8, 36), dar pentru aceasta trebuia să găsească modalitatea de a estompa efectele negative pe care idolii contemporani le produc în sfera de progres a tinerilor. În consecință, Biserica s-a deschis spre lume, a luat pulsul structurilor care o alcătuiesc și s-a folosit de metodele după care aceasta se guvernează. Pornind de aici, prin împreună lucrare cu slujitorii altarelor, Biserica a dezvoltat programe bazate pe conținuturi catehetice, îmbrăcate într-o formă modernă, prin care să-i atragă pe tineri.

Cele mai noi cercetări din domeniul misiologiei¹⁶ au arătat că există în cadrul Bisericii platforme *online* care conțin jocuri cu conținut religios. Mai mult decât atât, în zona de vest a Europei, unele comunități religioase au dezvoltat aplicații care au drept scop studierea Sfintei Scripturi. Ele se folosesc de *itemi* obiectivi, semiobiectivi, cu alegere multiplă, deschiși, subiectivi, de tip pereche sau cu răspuns de completare, după ce, în prealabil, utilizatorul, în speță tânărul, a trecut printr-un proces de asimilare a informațiilor afișate pe ecranul *device*-ului.

Incomensurabilitatea spațiului virtual a permis ca astfel de programe, dezvoltate cu binecuvântarea Bisericii, să fie accesibile tuturor utilizatorilor, motiv pentru care unele sisteme de operare le oferă în mod gratuit și într-un număr cât se poate de mare. Aplicațiile precum: *Joc Biblic 3D – Joc cu întrebări; Religii ale lumii; Religie – Quiz; Întrebări și Răspunsuri; Religie – Cultură generală; Creștin – Joc de Puzle; Biblia – Quiz; Jocuri, Povești Biblice, Citate din Biblie sau Religious Studies* au devenit pionierii unui nou sistem catehetic, menit să ofere, într-un spațiu virtual, datele necesare cunoașterii lui Dumnezeu.

Pentru că firul roșu al graniței dintre tehnologie și realitate este foarte subțire, Biserica atrage atenția tinerilor, îndemnându-i la discernământ. Nota pozitivă a noilor metode de catehizare poate fi recunoscută în mod direct, atât de Biserica, cât și de tineri, dar utilizarea unui joc catehetic nu poate garanta progresul duhovnicesc necesar izbăvirii de păcate. Tinerii au nevoie de mai mult decât de o bază de date virtuală, ei trebuie să fie integrați fizic în activitățile pe care Biserica le desfășoară, fiind necesar să participe în mod efectiv la Taina Euharistiei, să fie exemplu prin faptele lor bune.

Utilizarea de către tineri a aplicațiilor religioase ca metodă de catehizare are un sens dual. În prima fază se atestă dorința lor de a cunoaște cât mai multe despre Dumnezeu, de a trăi sentimentul religios și de a-l dezvolta într-o măsură cât se poate de mare. Cel de-al doilea motiv pentru care tinerii utilizează platformele *online* ține de frica și timiditatea multora de a intra în dialog direct cu slujitorii altarelor sau cu profesorii de religie. Acest ultim aspect a determinat Biserica să dezvolte o serie de progra-

¹⁶ În perioada 23-27.04.2017, am efectuat cercetări minuțioase, identificând un număr de peste 100 aplicații cu conținut religios disponibile pe platformele *online*. Numărul utilizatorilor pentru topul primelor trei aplicații este de peste 10.000, iar rata recenziilor pozitive pentru fiecare dintre ele este de peste 2.000. Aceste cifre subliniază beneficiul noilor metode de catehizare, arătând că, uneori, mediul *online* este propice dezvoltării spirituale a tinerilor. Pentru o viață duhovnicească aleasă, nu este suficient ca aplicațiile religioase să fie utilizate în mod intens, ci se cere (și) o participare efectivă la viața Bisericii.

me și activități care să solicite prezența în chip real a tinerilor. Acțiunile desfășurate de Asociația Studenților Creștini Ortodocși Români, Asociația Tineretului Ortodox Român, Ecclesia, Tineri pentru misiune etc. au menirea de a-i integra pe toți tinerii dornici de a-și exercita calitatea de apostoli și propovăduitori ai Evangheliei lui Hristos. Serile de cateheză și film, pelerinajele făcute la mănăstiri și biserici, *workshop*-urile, conferințele și simpozioanele naționale, iar din anul 2013 și Întâlnirea Tinerilor Ortodocși sunt o parte dintre activitățile programelor desfășurate de Biserică și au ca scop pregătirea tinerilor pentru formarea lor duhovnicească, împărtășindu-le în mod real valori morale imperios necesare zidirii sufletești. Toate aceste programe desfășurate de Biserică reprezintă, de fapt, un laborator în care tinerii pot experimenta schimbarea sinelui prin raportare la Evanghelia Mântuitorului Iisus Hristos.

Credința tinerilor este determinată de glasul conștiinței lor, dar și de efortul pe care îl depun în vederea mântuirii sufletului. În această complexitate de trăiri religioase, marcată de misiunea Bisericii, tinerii sunt chemați la unitate, la procesul de asimilare a adevărilor de credință imperios necesare unei vieți duhovnicești alese. Darurile primite de către aceștia o dată cu Taina Sfântului Botez trebuie maximizate până la măsura deplinătății și desăvârșirii (Efeseni 4, 13), asigurându-se astfel baza unei Biserici vii, plină de vârstare gata să rodească faptele credinței.

Prin definiție, Biserica își vădește responsabilitatea de a fi o școală a vieții, deoarece găsește resursele necesare pentru a răspunde tuturor întrebărilor. Acest lucru se exprimă în relația cu noua generație, care nu mai are nevoie de un crez aparte, ci de o cauză care să îi suscite întreg efortul. Robert Crandall folosește expresia *Use me or lose me*, arătând astfel că educația creștină cere un dialog deschis¹⁷, care se poate realiza prin identificarea elementelor comune celor două structuri cărora să li se adăuneze necesitățile și năzuințele.

Educația creștină a fost văzută mereu sub diverse aspecte, fundamentate pe spațiile cadru în care își desfășura activitatea, acesta fiind motivul pentru care ea a fost prezentă mereu în școală, acasă, ca o agenție de misiune bazată pe credință în Dumnezeu cel Unul în Treime¹⁸. Implicată mereu în spațiul colectiv, Biserica a arătat că ea are datoria de a transmite în mod gratuit și nealterat teologia sau cuvântul despre Dumnezeu, ca o moștenire incomensurabilă pentru toate generațiile care vor avea să vină.

Tot ceea ce ea a transmis din clipa Jertfei până în ziua Cincizecimii atestă faptul că responsabilitatea ei este o activitate educațională prin cuvânt. Începutura cea nouă, prin limbile de foc, arată că educarea se face prin participarea la viața în Duhul, fapt ce vădește că adevăratul profesor este chiar Duhul Sfânt. Prin acesta, educația asigură cunoașterea prin credință, o conformație mai decizională decât înformația¹⁹.

Îmbrăcată în haina credinței, educația primește valențe noi, menite să ofere echilibru și curaj în atingerea idealurilor supreme. În conformitate cu învățătura Bisericii, manifestarea educației prin credință îmbină două criterii atunci când vine vorba despre o evaluare proformă: calitate și durabilitate. Deși poate avea un profil virtuos, credința ca formă a educației este statornică în dreapta învățătură a Bisericii și a poruncilor lui Iisus Hristos. Ea nu poate suferi niciun fel de mutație, deoarece în momentul formării cognitive harul Duhului Sfânt lucrează, „iar dreptul din credință va fi viu” (Romani 1, 17).

Ceea ce devine Biserica prin activitatea ei educațională nu posedă alt sens decât cel al teologiei practice, manifestată prin credință; de aceea, Les Steele afirmă că ea este un program de schimbare a modului în care viața poate fi percepută, cu precădere de noile generații de creștini²⁰. Prin aceasta se poate înțelege că Biserica posedă caracteristica unei bune organizări sau a unui program de integrare a noilor generații în sfera credinței.

Sfântul Apostol Pavel, în capitolul doisprezece al epistolei către Corinteni, compară Biserica, în calitate de trup spiritual sau duhovnicesc, cu trupul fizic al omului, arătând astfel că cele două pot funcționa prin corelația slujirii fiecăreia dintre ele, în sensul educației. Accentul pus pe educație poate fuziona în acest sens cu cele două extreme despre care vorbește Sfântul Apostol Pavel: sistemul tradițional, bazat pe aplicare sau credință, și sistemul pragmatic, bazat pe experiență. Sistemul tradițional, definit ca

¹⁷ Robert A. Crandall, „Youth Serving the Church”, în *Youth Education in the Church*, Chicago, Moody Press, 1978, pp. 334-335.

¹⁸ Donald E. Miller/Jack L. Seymour, „The Future of Christian Education”, în *Contemporary Approaches – Christian Education*, Nashville, Abingdon Press, 1992, p. 145.

¹⁹ Nels F.S. Ferre, *A Theology for Christian Education*, Philadelphia, The Westminster Press, 1967, pp. 170-171.

²⁰ Les L. Steele, „On the Way – A Practical Theology of Christian Formation”, analiză de Rhonda Hustedt Jacobsen, în *Christian Scholar's Review*, 4/1993, pp. 438-439.

formă de responsabilitate, caută să răspundă problemelor existențiale prin cunoașterea învățăturilor de credință, pe când pragmatismul se concentrează pe problemă²¹.

Activitatea educațională a Bisericii, ca misiune de responsabilitate, arată ceea ce noile generații de creștini iau acasă din experiența comuniunii²². Acesta poate fi pretextul pentru care Biserica își conturează un principiu în redefinirea educației, care într-o societate desacralizată a devenit atacată de dușmanii adevărului. În acest caz, prin misiunea ei față de noua generație, Biserica vrea să devină un partener al schimbării sinelui, mai ales al celor care sunt încercați de provocările vieții, căutând să ofere noilor generații de tineri un ghid practic, definit de puterea credinței²³. Sănătatea fiilor duhovnicești ai Bisericii a fost văzută în cadrul teologiei ca o normă care vrea să arate că principiile și practicile creștine sunt medicamentele imperios necesare tămăduirii spirituale a celor care fac parte din noua generație de creștini. Rețeta Bisericii s-a bazat dintotdeauna pe învățătura Sfinților Părinți, care au arătat că, prin împărtășirea cu Sfintele Taine, omul devine partaș cunoașterii depline a lui Dumnezeu și a sinelui.

Asemenea celor patru puncte cardinale, Biserica îndeplinește patru mari sarcini manifestate cu predilecție către noua generație de tineri creștini: *koinoia* (comunitatea), *kerygma* (crezul), *profeteia* (susținerea), *diakonia* (serviciul liturgic), arătând totodată că educația religioasă este o pre-paradigmă disciplinară sau un loc al credinței adevărate²⁴. Însemnătatea acestor caracteristici demonstrează cât se poate de clar faptul că misiunea Bisericii este să intervină în toate ungherele vieții membrilor ei, fiind de ajutor potrivit atunci când situația o cere, dar, mai mult decât atât, cele patru sarcini produc un echilibru educațional, în conformitate cu dezvoltarea duhovnicească a noii generații.

Potrivit lui Kenneth Gangel, se cere o evaluare critică asupra conceptului responsabilității, motivul fiind că ea ar trebui redirecționată spre efort. În această privință se întrevăd două puncte: unul pozitiv și altul negativ. Latura pozitivă a educației din perspectiva misiunii Bisericii arată faptul că accentul este pus pe învățătura Sfintei Scripturi, astfel încât formele păgânismului întâlnit în mediul în care noua generație de tineri își desfășoară activitatea să nu producă dezastre. Latura negativă oferă exemplul generațiilor tinere din America, care schimbă, în medie, locul de muncă de cel puțin șapte ori, fără să fie integrați într-un program sau într-o comunitate care să le poarte de grijă²⁵, mai ales din punct de vedere spiritual. În aceeași direcție, părintele profesor Mihai Himcinschi afirmă că „valorile religioase și morale sunt amenințate constant de neopăgânism, care invadează oriunde viața societății (...), iar pentru a lucra la restaurarea firii umane și a dobândi libertatea și dreptatea, toate religiile ar trebui să-și unească eforturile”²⁶.

Linia aceasta a orizontului educației este înțeleasă de Wanda Lott Collins ca o „formă de spiritualitate, putând trece dincolo de afilierea religioasă, posedând un caracter inspirat”²⁷; de aceea, în contextul dat, ea caută să devină subiectul unui nou tip de program educațional, prin care să se înțeleagă real-

²¹ Kenneth O. Gangel, *Building Leaders for Church Education*, Chicago, Moody Press, 1981, pp. 178-180.

²² Susanne Johnson, *Christian Spiritual Formation – in the Church and Classroom*, Nashville, Abingdon Press, 1989, p. 124.

²³ Kevin Daniels/Paul Archibald, „The Levitical Cycle of Health – The Church as a Public Health Social Work Conduit for Health Promotion”, în *Social Work & Christianity*, 1/2011, p. 89.

²⁴ Robert W. Pazmino, „Principles and Practices of Christian Education – An Evangelical Perspective”, analiză de Darwin K. Glassford, în *Christian Scholar's Review*, 3/1995, p. 336.

²⁵ Kenneth O. Gangel, *The Church Education Handbook – Help for Church Leaders in Organizing and Administering a Total Church Program and Strengthening Church-Home Ties*, Illinois, Victor Books, 1985, pp. 81-87.

²⁶ Mihai Himcinschi, *Biserica în societate. Aspecte misionare ale Bisericii în societatea actuală*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2006, p. 109.

²⁷ Wanda Lott Collins, „Embracing spirituality as an Element of Professional Self-Care”, în *Social Work & Christianity*, 3/2005, p. 265.

mente că experiența trăită în Biserică este întâlnirea cu „Viața” (Ioan 14, 6). Noul program nu poate să minimalizeze rolul *bisericii de acasă*, ci poate să-i ofere suflul de a progresa înspre valorile absolutului.

Educația creștină dorește să susțină procesul de maturizare cognitivă și spirituală, în măsura deplinătății lui Iisus Hristos. Ea poate fi o alegorie a modului în care Iisus Hristos a relaționat cu ucenicii Lui, deoarece viețuirea în preajma Adevărului cheamă la adevăr pe toți cei care cred cu toată inima lor. Bucuria și dorința Mântuitorului de a fi mereu în preajma ucenicilor Lui reliefează dorința de a constata măsura în care învățăturile Lui au fost însușite de către ucenici²⁸, aspect evidențiat și de Evanghelistul Luca: „Nu este ucenic mai presus decât învățătorul său; dar orice ucenic desăvârșit va fi ca învățătorul său” (Luca 6, 40), care dorește să sublinieze ideea că educația creștină este mai mult decât un proces cognitiv.

Potrivit unor modele de gândire științifică contemporană, procesul cognitiv sau capacitatea intelectuală reprezintă o formă a credinței, deoarece practicile ei, ca lecturarea cărților duhovnicești de către noile generații de tineri, sunt forme clare ale credinței²⁹. Credința își atribuie în cazul dat responsabilitatea noii generații de tineri, marcând astfel spații de profund sens spiritual și rațional.

Concluzii

Proporțiile infinite ale Bisericii prin activitățile sale educative rodesc în conștiința membrilor ei un echilibru vrednic de păstrat, deoarece dialogul cu deplinătatea formelor de cunoaștere, adică Sfânta Treime, conduce la ideea primordială a omului de a fi stăpân peste toate. Aceste nuanțe stringente scot în evidență rolul Bisericii de extensiune a lui Iisus Hristos, rol prin care se cuprind în mod tainic și văzut toate învățăturile lumii. Față de noile generații de tineri, Biserica își deschide larg brațele iubitoare, primind în sânul ei pe toți cei care se vor a fi plini de înțelepciune: „Dacă vreunui dintre voi îi lipsește înțelepciunea, s-o ceară de la Dumnezeu, care dă tuturor cu mână largă și fără mustrare” (Iacov 1, 5). Caracterul învățătoresc al Bisericii vrea să formeze modele vii de tineri gata să reînvie prin exemplu conștiința celor care au uitat de Creator. Dacă scopul vieții este folosirea cu înțelepciune a darurilor lui Dumnezeu, țelul Bisericii, cu referire la educația creștină a membrilor ei, este acela de a avea ogorul plin de rod bun la vremea secerișului sau de a arăta că adevărata cunoaștere a lumii stă în strânsă legătură cu învățătura ei.

temeiilor al ei. Frumusețea educației pe care Biserica o dezvoltă prin programele ei poate deveni o scară a urcușului duhovnicesc și cognitiv al noii generații de tineri.

Cadrul social ține de toți cei care sunt implicați în viața comunității, motiv pentru care ei pot să facă diferența între ceea ce oferă societatea și schimbările pe care le pot aduce în viața lor³⁰. Educația creștină, văzută ca responsabilitate a Bisericii față de noua generație, arată că niciun eveniment petrecut în cursul istoriei sale nu i-a periclitat capacitatea de edificare a sufletului și a minții. Reușita constă tocmai în atributul unicității, deoarece Unul este Iisus Hristos ca În-

²⁸ Lawrence O. Richards, *Christian Education – Seeking to Become Like Jesus Christ*, Michigan, Zondervan Publishing House, 1975, pp. 30-34.

²⁹ Beryl Hugen/Terry Wolfer/Diana Garland/Dennis Myers/David A. Sherwood/Paula Sheridan, „Reconceptualizing Faith and Its Relation to Community Ministry – A Model of Christian Faith Practices”, în *Social Work & Christianity*, 3/2003, pp. 234-255.

³⁰ Lindley Sharp Curtis, „Empowering Educating and Advocating - How Social Workers Can Help Churches Integrate End of Life Care Into Congregational Life”, în *Social Work & Christianity*, 2/2010, p. 128.

Dimensiunea religioasă a creației lui Ion Agârbiceanu

Dr. Vasile V. FILIP
Feldru (Bistrița-Năsăud)

Scriitor de o copleșitoare, stihinică forță de creație, Ion Agârbiceanu – autor, de-a lungul a mai bine de șase decenii, a peste 30.000 de pagini – nu a putut fi receptat de cititorul român contemporan, din cauze evidente, decât pe dimensiunea sa exclusiv literară. Nici aceasta din urmă tocmai integrală și deplin accesibilă, până la apariția, în anii din urmă, a unei serii de nouă volume care aproape că rotunjesc deja o monumentală ediție Ilie Rad, ediție ce tinde spre integralitate cu recentul volum (al zecelea): Ion Agârbiceanu, *Scrieri inedite cu profil religios* (Ediție îngrijită, notă asupra ediției, note și comentarii de Ilie Rad, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2021).

Cartea este, fie și în sine luată (ignorând, adică, seria celor nouă volume anterioare de același autor, îngrijite de același editor) o bijuterie editorială, iar – prin cele 846 de pagini ale sale – un monument (și sfiala noastră în fața „cuvintelor mari” nu se mai justifică) al gândirii religioase românești din prima jumătate a secolului al XX-lea, care vede lumina tiparului abia acum, după aproape 80 de ani, prin strădania unui entuziast al recuperărilor, Ilie Rad.

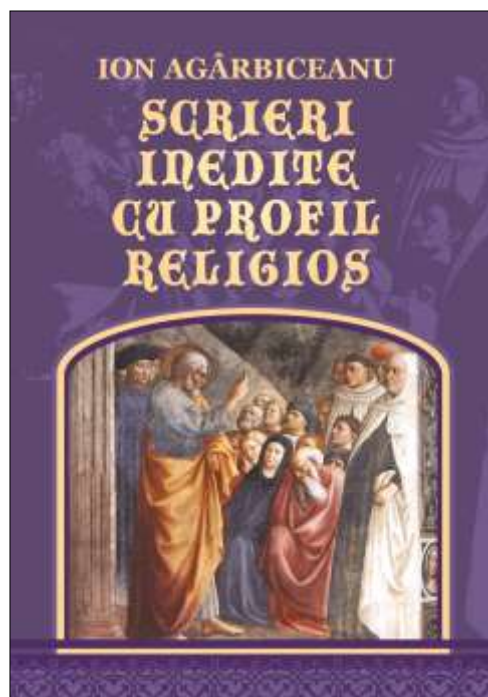
După cum comentatorii (Cristian Bădiliță, Antonio Patraș, dar și editorul prezentului volum) au observat deja, întreaga operă a lui Agârbiceanu (dar acest volum, cu deosebire) pare a fi scrisă sub directă asistență (și influență) a... Duhului Sfânt: editorul sugerează un fel de suflu cu alte rădăcini decât cele naturale, care umple (și completează) paginile, „aproape fără ștersături” și fără reveniri ulterioare asupra formei și stilului. E ceea ce l-a uimit și pe Gabriel Liiceanu la manuscrisele (sau dactilogramele) lui Mircea Cărtărescu, pe care le edita, așa că nu vom apela (decât metaforic) la explicații supranaturale, limitându-ne (cu toată senzația de frustrare și insuficiență) la mijloacele rațiunii pedestre în raport cu un fenomen de creație de natură aproape stihială.

Cartea comasează două lucrări inedite, dintre cele cinci de natură filosofico-religioasă, ample (a câte cca 500 de pagini fiecare), ale autorului (una – negăsită); anume: A. *Pe urmele Domnului (material pentru predici în duminicile de peste an – 1943)*, respectiv B. *Epistolele Apostolilor. Scurte comentarii (1944)*.

Prima secțiune a cărții se vrea constituită, în intenția autorului, din „puncte de mâncare” (plecare, pornire, n.n.) pentru predicile de peste an, nu în predici redactate de-a gata, pentru ca oratorul – oricine va fi acela – să trudească la rândul-i în a le da forma finală, pentru că numai trudind el însuși se va lăsa „încălzit” de cele spuse, participând astfel nu doar cu rațiunea seacă, ci cu toate facultățile spiritului la cele ce spune; doar astfel va putea „vărsa viață” în ascultător, înviind „litera moartă” a textului scris.

Cea de-a doua secțiune constă în comentarii la 19 dintre cele 21 de epistole cuprinse în *Noul Testament*.

Dar întreaga carte, tot stilul și toată forma textului se resimt de imperativul paulician de a face din autor „slujitorul unui nou așezământ” de suflet și credință, nu atât al literei, cât al spiritului textelor sacre, pentru că „litera ucide, iară Spiritul face viu” (p. 589). Așa cum, pentru Sfântul Apostol Pavel, Legea cea veche era doar „umbra” Legii celei noi, „era mai mult literă, canon de purtare, dar nu dădea viață” (*ibidem*), tot așa, în comentariul părintelui Ion Agârbiceanu se simte clocotul unui prea-plin sufleteț, care nu se varsă – însă – dincolo de marginile canonice, pe care preotul le amintește mereu și le

respectă; dar nu le lasă literă moartă, ci le „învie” cu patima sufletului său ardent. (Vom vedea curând cum arată *Cutezări(le) cu gândul ale ieromonahului Visarion*, ale aceluiași autor, a căror apariție într-un viitor volum Ilie Rad tocmai o pregătește, „cutezări” auto-cenzurate, se pare, în bună măsură, în prezentul volum). Dar un suflu „umanist” proaspăt trezește totul, învie totul, salvează totul.

Astfel, deși autorul – ca preot – stipulează adevărul evanghelic ca „adevăr absolut” (asociindu-l „apei vii” pe care Isus i-o oferă samaritenei), așadar ca un capăt al căutării și chiar al gândirii, cu consecința descurajării căutării înseși (ca „zadarnică alergare după adevăr într-altă parte” – p. 83), sufletul său atins de vânt dialectic simte că, redus la litera lui, acest lucru ar putea funcționa precum înghețarea mișcării în aporia lui Zenon din Alexandria (mișcarea devenind iluzorie și Ahile nemaiajungând niciodată broasca țestoasă). El simte că „de la a cunoaște un adevăr și până la a-l trăi e o distanță enormă” (p. 84), ceea ce face ca accentele să cadă uneori altfel. De exemplu, el subliniază, prin chiar cuvintele lui Isus, ideea absolvirii de păcat a celor care n-au văzut și n-au cunoscut niciodată minunile și semnele Domnului: „Dacă nu aș fi făcut înaintea lor semnele pe care nimeni altul nu le-a făcut, păcat nu ar avea”. Acest citat (reprodus la pagina 32 și reluat la pagina 86) este o zicere mult mai puțin cunoscută și citată a lui Isus, comparativ cu arhicunoscutul reproș adresat lui Toma (reprodus și el la pagina 35): „Feriți cari nu au văzut și au crezut!” Desigur că cele două citate nu se exclud, ci se completează, dar miza aproape exclusivă pe cel din urmă înseamnă amenințare implicită, închidere, exclusivism, pe când reamintirea primului înseamnă milă, umanism, dragoste. (Dragoste care, cum bine știm de la același Apostol al „neamurilor”, „toate le suferă, toate le crede, toate le nădăduiește, toate le rabdă” – pasaj care, împreună cu acele cunoscute considerații despre supremația dragostei, care îl îmbracă – în I Corinteni, 13, 1-13 – este considerat de Agârbiceanu „una dintre cele mai avântate și mai monumentale pagini din toată Scriptura” – p. 571). Da, „feriți cei care nu au văzut și au crezut”, dar omul cel fericit este aproape un înger (perfect, nonproblematic, „sănătos” spiritual), care n-are nevoie de iubire; or, știm bine că Isus i-a preferat pe oameni (vulnerabili, nesiguri, răătăciți) îngerilor, pe „bolnavi” celor sănătoși, pe „rătăcitori” celor cuminți etc. Pentru că a pus iubirea mai presus chiar de credință, cum va face în mod explicit Pavel, ceva mai târziu. Cum pare a fi făcut părintele Ion Agârbiceanu în predicile sale din prima jumătate a secolului XX, despre care aflăm abia azi prin strădania (de aceeași natură) a lui Ilie Rad.

În același spirit e nuanțată dogma veterotestamentară a morții ca o consecință a păcatului, care ne mai izbește în față precum grindina, mai ales pe la înmormântarea câte unui prieten drag, în abordarea vreunui preot lipsit de har (altul decât cel primit pe cale ierarhic-formalizată). Da, spune preotul-umanist, scriitorul Ion Agârbiceanu, răul și moartea sunt consecințe ale păcatului original, conform dogmei; dar aceasta nu se aplică individual. Adică, cineva ar putea să sufere și să moară chiar fără a fi păcătuț, în măsura în care intră sub incidența legilor firii, a vieții materiale, a „ordinii naturale” (p. 73).

Pentru orice gânditor onest, autentic, cum se vrea – și cum este – părintele Ion Agârbiceanu, omilia, predica („cuvântarea bisericească”, cum l-a corijat cenzura) se poate dovedi plasarea într-un încălcit nod de contradicții. Ca, de pildă, contradicția între infailibilitatea – acceptată – a Bisericii (care nu poate greși, „stând sub scutul Spiritului Sfânt” – p. 99) și greșelile (inerente oricărei comunități umane) acceptate ulterior (pentru care unul dintre ultimii papi și-a cerut scuze public); între dorita și prorocita de Isus unitate a Bisericii (după modelul unității sale cu Tatăl) și schismele ulterioare, începând cu cea de la 1054 și continuând cu sutele de biserici neoprotestante actuale; între nevoia imperioasă a Adevărului unic, absolut și multiplele adevăruri, parțiale, individuale, relative, despre care vorbește tot mai insistent gândirea filosofică modernă; între modelul (ideal și tradițional) unui conducător unic al Bisericii și autocefalia atâtor biserici naționale etc.

Autorul propune omului o atitudine încrezătoare în sine, activă față de viață, nesfiindu-se să nu anteze apăsate anume pasaje evanghelice, în spiritul catolic-occidental, aproape explicit polemic în raport cu viziunea pasiv-contemplativă ortodoxă și răsăriteană. Despre pasajul în care Isus îndeamnă să luăm pildă de la păsările cerului și de la crinii câmpului, care pot trăi și fără lucru (Matei, 6, 26-29), predicatorul comentează: „Ciudat ideal de viață neactivă și de lenevie se predică aici! Adică să gândești, să fantazezi, să stai cu brațele încrucișate și să aștepti să-ți cadă porumbul fript!” (p. 116). Înțelesul ar viza doar primatul celor spirituale: „Evanghelia [...] ne poruncește ca mai întâi să ne îngrijim de suflet, și în al doilea rând de trup” (p. 117).

Nu înseamnă că Ion Agârbiceanu rezolvă totdeauna convingător toate aceste mai mult sau mai puțin aparente contradicții. (Mai ales că de unele dintre ele nici nu putea fi pe deplin conștient, la data

elaborării respectivelor predici și comentarii). Ba chiar mai plătește, pe alocuri, tributul obligatoriu, de ierarh al Bisericii, abordării unor atari contradicții, iscate de imobilitatea Bisericii (ancorată, firește, în Ideea eternă și imuabilă) în raport cu devenirea lumii (implicit a ideilor despre ea). Dar atunci este mai puțin convingător, mai didactic, mai „teolog”. Am în vedere pagini precum cele dedicate argumentării așa-zisei superiorități a Bisericii occidentale, catolice, asupra celei răsăritene (pp. 101-106, *Despre semnele Bisericii adevărate*); cele care fac apologia femeii în istoria creștinismului, dar cu limitarea la modelul primelor femei creștine, adică la domeniile familie, caritate, dar nu și politică, administrație (p. 71) și nici biserică (pp. 573-575), acceptând așadar (chiar în plan „absolut”) o inferioritate de gen ce nu-i decât reflexul îndelungii inferiorități sociale (deci relative și conjuncturale) a femeii; am în vedere incriminarea categorică (în plan religios) a evreilor – adevărată sămânță de antisemitism („provocat de ei înșiși”, crede teologul Ion Agârbiceanu – p. 128) –, acuzați de un „feroce egoism de rasă [...], de o rătăcire fatală care persistă și azi” (p. 79).

Teologală și teleologică este și ideea că întreagă istoria culturii omenirii (cu deosebire cea a ideilor și credințelor religioase) ar fi o lungă rătăcire: „Nenumărate sunt rătăcirile intelectuale și morale în care a căzut omenirea după păcatul strămoșesc” (p. 136). Din care rătăcire s-ar fi salvat doar evreii monoteiști, duși de mână („cu puterea”) de însuși Dumnezeu. Dar între această din urmă idee și cea precedentă, referitoare la „rătăcirea fatală” în care evreii persistă și azi, teologul Ion Agârbiceanu nu pare a sesiza vreo contradicție.

Comentând textele sacre, Ion Agârbiceanu pare a rezuma istorica strădanie a omului de a pune de acord nevoia sa de puritate și absolut, platoniciană Idee, cu imperfecțiunea cōpiilor sale terestre. De nenumărate ori fraza sa se structurează după tiparul sintactic: Cutare lucru *nu poate fi* decât așa, adică perfect, rotund, unitar (Adevărul – unic, etern, imuabil; Biserica – infailibilă, unicefală etc.). Ca și cum predicatorul ar vrea să-și înăbușe propria-i șoaptă de umanist avizat asupra istoriei ideilor, șoaptă timidă care încearcă să-i spună că ar putea fi și altfel, că acest „altfel” chiar a fost deseori dovedit: Pământul părea că *nu poate* să stea decât în centrul unui univers, creat anume pentru om, or Copernic a dovedit contrariul; atomul a fost numit așa pentru că *trebuia* să existe o entitate minimală și indivizibilă a materiei, or azi vorbim nu doar de particule subatomice, ci chiar de infinitul mic; orbitele astrilor erau *de neconceput* altfel decât rotunde, or Johannes Kepler a „turtit” cercurile orbitale perfecte, dublându-le centrele, în elipse ș.a.m.d.

Omul, scriitorul Ion Agârbiceanu pare a ilustra această tragică luptă a omului pentru perfecțiune, pentru puritate, pentru adevărul din el însuși născut și spre el însuși îndreptat; tragică luptă pe care teologul nu o conde și evreilor sau altor confesionali, mila pentru Celălalt având, și în cazul său, ome-neștile sale limite. Deși știe că Adevărul, Revelația s-a vărsat în „vasele de lut” care au fost apostolii, care sunt oamenii, în general.

Dar să nu uităm, totuși, că vorbim despre autorul *Fefelegăii*. Că Celălalt e absolvit de orice vină atunci când suferă. (Dar, de data asta, de către scriitorul Ion Agârbiceanu).

Nevoia imperioasă de autentic își pune pecetea și asupra stilului, cu deosebire asupra spectrului lexical și fonetic cu care operează autorul. Surprinde amestecul de cuvinte și forme arhaice cu relativ recente împrumuturi din latină, uzitate în mediul teologic blăjean și uniat, în general, pe care evoluția limbii nu le-a reținut totdeauna: „multe inimi sunt *aplicate* (predispuse) să se revolte” (verb doar recent absorbit de stilul juridico-administrativ, pe o cu totul altă filieră și cu sens diferit); cineva e „un om *piu* (pios) și credincios”, iar din nicio parohie nu ar trebui să lipsească acele „reuniuni *pii* (pioase) de femei”; „oricare creștin ar putea *esperia* (experimenta) procesul căderii în păcat” etc. Aceste *esperiate* abandonate de evoluția limbii intră în stranie alăturare, ziceam, cu arhaice, neaoșe lexeme sau construcții populare și ardelenesti, nici ele reținute de evoluția limbii literare, dar care pot aduce folos oricărui scriitor (dar și cititor) interesat de „culoarea” lingvistică populară și regională. Așa sunt deja pomenitul *mănecare*, sau uitatul verb *a aleșui* (șarpele va *aleșui* călcâiul femeii, iar Satana devine *aleșuitorul* prin excelență), probabil din lat. *haesito*, „a șovăi”, dar și „a încurca”; glorificarea purității se face și prin *vergurie* (virginitate), ce se cere păstrată spre a se putea intra în *tovărășia Mielului*, spre *a fi făcut moștean* al împărăției cerurilor; Sf. Pavel *nu va avea încătrân*, și-i va înfrunta pe clevețitori; Paștile cad în *gură de primăvară*, precedate fiind de *Păresimi*; a nu-l mărturisi pe Hristos este *ai mai grav* etc.

Unele forme populare par azi chiar greșite (*iasă*, pentru „iese”, *beai* pentru „bei”, *a însătoșa* pentru „a înseta”, *să* pentru „se”, *prooroci* pentru „proroci”, *zăci* și *zăi* pentru „zeci” și „zei” (ultima formă – păs-

trată doar de interjecția *zău!*), *vrăstă* pentru „vârstă”, pluralul *slugi* înțeles ca formă masculină (*slugi ai farișeilor*). Izbește oarecum neplăcut și frecvența etnonimului (tot de extracție populară) *jidanii*, care a acumulat multă încărcătură peiorativă. În schimb, pare surprinzătoare în acest context, cu conotații destul de apăsate regionale, concesiile autorului făcute unor muntenisme, precum *grije* (pentru „grijă”), *urește* (pentru „urăște”), „mașinărie *uriasă*” etc. (Concesii pe care le găsim și la alți scriitori ardeleni din aceeași epocă, explicabile printr-un complex de inferioritate, pe linie lingvistică, al Ardealului recent alipit vechiului Regat).

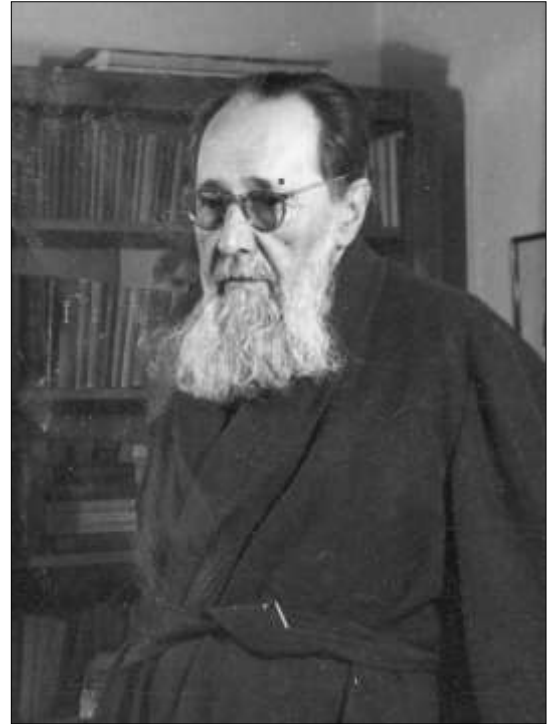
De remarcat însă că formele lingvistice greșite sunt mult mai frecvente în primele texte, din prima secțiune a cărții, foarte probabil mai timpuriu redactate, în condițiile așezării încă precare a ortografiei inclusiv peste munți.

Toate acestea (dar și altele, precum dublarea pleonastică a prepoziției *între*, precum evitarea forțată a cacofoniei prin *și* – cvasi-generalizată azi, mai ales în vorbire – etc.) ar fi putut fi corectate în timp, ceea ce – constată editorul – autorul a refuzat să facă. De unde păstrarea lor de către editor, din respect pentru opțiunea autorului, inclusiv în ediția de față.

De altfel, „spontaneitatea” în scris a lui Agârbiceanu e cunoscută și recunoscută, luată în calcul de editor, care îl citează în *Nota asupra ediției*: „Nu-mi pot da seama nici acum pentru ce nu reciteam ce am scris decât în tipar, deși îmi dădeam seama că nu fac bine”. Ea ar putea fi reflexul în plan scriptural-lingvistic al mai-sus-discutatei, imperioasei sale nevoi de autenticitate, în sensul păstrării căldurii ce trebuie să străbată cuvintele rostite (frecvent, ca predică).

Astfel încât, Ion Agârbiceanu a putut părea unora „bolovănos” sub aspect stilistico-lexical, mai greu digerabil. Dar Șerban Cioculescu (unul dintre cei mai exigenți critici români în materie de „stil”) apreciază la superlativ tocmai această componentă a operei lui Agârbiceanu, scriind: „Limba deosebit de bogată este un alt monument de filologie, cu un puternic strat provincialist, cu unele arhaisme, cu puține germanisme, cu mult mai multe latinisme și cu numeroase creații metaforice personale, în tipar popular” (*Marginalii la opera lui Ion Agârbiceanu*, în volumul *Varietăți critice*, Editura pentru Literatură, București, 1966, *apud* Ilie Rad, *Notă asupra ediției*, p. 24).

Apărută după aproape 80 de ani de la redactare, cartea lui Ion Agârbiceanu *Scrieri inedite cu profil religios* recompune, inclusiv prin aspectele lingvistice tocmai discutate (dar mai ales prin restituirea formației profesional-teologice a autorului), profilul unei personalități emblematice pentru literatura română, tocmai datorită aportului masiv și de apăsată specificitate pe care această personalitate îl aduce la tabloul general al literaturii și al gândirii religioase românești.

O epistolă paulină și semnificațiile ei

Ioan Daniel TOADER
Sibiu

După *Epistola I către Corinteni* (2016) și *Prologul Evangheliei de la Ioan* (2019) pr. dr. Mihai Petian vine în întâmpinarea iubitorilor de Scriptură cu tâlcuirea *Epistolei către Tit a Sfântului Apostol Pavel*.

O primă întrebare care îl preocupă pe autor este legată de necesitatea unei astfel de cărți. Întrebarea este cât se poate de legitimă în contextul actual, context în care sunt evidente frământările omului contemporan: necredința, disoluția familiei, încercarea în forme grosolane și/sau perfide de a îndepărta din societate valorile creștine, punerea în discuție a legitimității autorităților laice și chiar bisericești etc.

La toate acestea se adaugă prezența presantă a bolii care pune în pericol existența omului obișnuit cu belșugul, cu traiul comod și cu „micile plăceri ale vieții”. Aflat în situația de a pierde toate aceste beneficii, omul secolului XXI trăiește sub imperiul fricii, angoasei, panicii, disperării, singurătății, egoismului, izolării, indiferenței și a lipsei de sens. O astfel de viață face ca omul să devină „ființă pentru moarte” (Heidegger).

Copleșit de vinovăție, individul caută o scăpare, încât nu este de mirare că, așa cum afirmă scriitorul: „Omul contemporan se predă uneori oricui, celui ce îl poate scăpa de sentimentele sale neplăcute, care să-l împodobească, cu unele plăcute și accesibile”. De aici derivă necesitatea apariției cărții de față. Ea vine în sprijinul omului debusolat, al omului împovărat de dezamăgirea produsă de „micile plăceri păcătoase ale vieții” și nemulțumirea față de pseudo experiențele religioase care i se oferă ca fiind căi salvatoare, deoarece „toate duc la același Dumnezeu”. Sarcina asumată de autor devine extrem de dificilă dacă luăm în calcul faptul că omul contemporan, moale și cocoloșit, are „urechile închise” în fața tăriei adevărului, preferând orice învățătură care îi permite să rămână în mrejele plăcerii, împlinind astfel cuvântul paulin: „Căci va veni o vreme când nu vor mai suferi învățătura sănătoasă, ci – dornici să-și desfășoare auzul – își vor grămădi învățători după poftele lor. Și își vor întoarce auzul de la adevăr și se vor abate către basme” (2 Tim. 4, 3-4).

Înțelegem acum de ce este nevoie, așa cum afirmă autorul cărții, „să armonizăm explicarea Sfinței Scripturi, în contemporaneitate, cu starea reală, la cerințele actuale”. Numai printr-o astfel de armonizare omul nu mai este o „ființă pentru moarte”, așa cum îl definea Heidegger, ci ființă pentru Dumnezeu – ființă pentru viața veșnică în împărăția lui Dumnezeu, viață pe care o proclamă încă de la începutul propovăduirii Hristos Însuși (Mc. 1, 15). Cartea, după cum mărturisește pr. dr. Mihai Petian, „reprezintă o chemare în a cunoaște și în a trăi adevărul evanghelic”, unica modalitate de a ajunge ființă într-o împărăție.

Pentru a ajunge să trăiască în împărăția cerurilor, omul trebuie să o guste încă din viața pământească. Drept urmare, Mântuitorul întemeiază biserica și trimite pe cei doisprezece în lume, iar aceștia, la rândul lor, așază în cetăți episcopi, preoți și diaconi, oameni responsabili cu organizarea comunităților de creștini, adică a Bisericii.

Importanța acestei epistole pauline este excepțională, nu doar din pricina faptului că prezintă prototipul Bisericii locale, ci și pentru că înfățișează „aspectele fundamentale și condițiile istorice în care s-a produs transferul misiunii de propovăduire de la apostoli la episcopi, ca urmași ai acestora, în Biserica locală”. După cum remarcă autorul, „se poate observa o caracteristică dominantă, aceea de a transmite harul lui Dumnezeu (Fapte 14, 23) și puterea administrativă la ucenicii lui, la cei dintâi episcopi, preoți sau diaconi ai Bisericii, cu tot complexul de măsuri administrativ-bisericești”.

Controversa preoți sau bătrâni reprezintă o mare provocare, dacă ținem cont de consecințele uriașe pe care le are această dispută. Cultele neoprotestante tâlcuiesc termenul grecesc *πρεσβυτέρους* întotdeauna cu bătrâni, pentru a putea justifica astfel respingerea preoției sacramentale. Înțelegerea corectă a termenului lămurește odată pentru totdeauna această problemă: bătrâni sau preoți?

Autorul cărții arată că, „deși cuvântul *presbiteros* se poate întâlni în *Noul Testament* cu sensul de înaintat în vârstă (Lc. 15, 25; Fapte 2, 17), în scrierile în care este relatată viața bisericească a primelor

comunități creștine termenul indică uneori un termen general: pe toți cei hirotoniți (Fapte 15, 2 ș.u.), altele specifică treapta preoției (Fapte 11, 30; Iacob 5, 14; 1 Petru 5, 1)”. Sf. Ioan Hrisostom, Fericitul Ieronim și Teodoret de Cyr, interpretând acest verset (Tit 1,5), arată într-un glas că în timpul apostolic uneori episcopii se numeau și preoți și invers.

Fără o preoție sacramentală existentă în epoca apostolică, preoție răspunzătoare de organizarea vieții bisericești, Biserica nu își putea desfășura activitatea. Această misiune nu este încredințată oricui, ci lui Tit, cel dintâi ucenic, în propovăduirea Evangheliei, botezat, luminat de apostol după mărturia Sfântului Ioan Gură de Aur. Tit este primul episcop al cetății Creta, fiind hirotonit de apostolul Pavel. Fiind singurul episcop al Cretei, el nu poate hirotoni decât preoți: „Pentru aceasta te-am lăsat în Creta... ca în fiecare cetate să așezi preoți așa cum ți-am poruncit eu (Tit 1, 5)”. Potrivit rânduielii apostolice, un episcop este hirotonit de mai mulți episcopi: „Nu fi nepăsător față de harul care este întru tine, care ți s-a dat prin proorocie, cu punerea mâinilor mai-marilor preoților” (1 Tim. 4, 14).

Sfântul Pavel îl lasă pe Tit în Creta, dându-i imperativ misiunea de a așeza în calitate de episcop preoți în fiecare cetate, Creta având pe atunci în jur de 100 de cetăți. Este evident că episcopul Tit devine de acum mijlocitorul către Dumnezeu al comunității din Creta, comunitate care se dovedește a fi a lui Hristos numai în măsura în care viețuiește moral.

Conduita moral-spirituală are ca reper de întemeiere divino-umanitatea lui Hristos (Tit 2, 13), fapt evidențiat de pr. dr. Mihai Petian și, în această calitate, numai El o poate făgădui (Tit 1, 2). Moralitatea pretinsă clerului și comunității creștine din Creta și de pretutindeni, indiferent de timp și spațiu, are sens numai dacă sufletul este nemuritor. Dacă sufletul omului este nemuritor există Dumnezeu și, dacă sufletul omului nu este nemuritor, nici Dumnezeu nu există. Dacă există nemurirea sufletului, aceasta există numai din pricina iubirii: „Nemurirea mea este necesară fie chiar și prin aceea că Dumnezeu nu va voi să săvârșească o nedreptate și să stingă de tot flacăra dragostei față de El, odată aprinse în inima mea. Și ce poate fi mai scump decât dragostea? Dragostea este mai presus de existență, dragostea este încununarea existenței, și cum s-ar putea ca existența să nu-i fie subordonată? Dacă m-am pătruns de dragoste față de El și m-am bucurat de această dragoste a mea, este posibil oare ca El să stingă în mine și prin mine această dragoste și să ne transforme pe amândoi în zero? Dacă există Dumnezeu, eu sunt nemuritor”!

Scopul misiunii apostolice este de a-i face pe oameni părtași „vieții veșnice” (Tit 1, 2) sau „moștenitorii vieții celei veșnice” (Tit 3, 7), viață „pe care a făgăduit-o mai înainte de anii veacurilor Dumnezeu, Care nu minte” (Tit 1, 2). Viața la care este chemat omul în veșnicie, după cum subliniază pr. dr. Mihai Petian, nu este orice fel de viață, ci însăși viața lui Dumnezeu: „Viața veșnică nu este doar o expresie, ci viața pe care o trăiește Dumnezeu, care este și scopul creștinului”. Pentru a fi părtaș acestei vieți este nevoie de împlinirea unor exigențe (Mt. 22, 12) și, prin urmare, imediat după prolog, adresă și salutare apostolul neamurilor prezintă lui Tit virtuțile necesare celor care vor să slujească în biserica din Corint sau vor să alcătuiască comunitatea creștinilor din Corint.

Ca purtător al harului, Tit este chemat să așeze preoți și episcopi în cetăți (Tit 1, 5-7), luând aminte ca aceștia să întrupeze în viața lor o seamă de virtuți (Tit 1, 6-9), virtuți care trebuie să se regăsească și în viața credincioșilor, fie ei bătrâni (Tit 2, 2), bătrâne (Tit 2, 3), tinere (Tit 2, 4-5), tineri (Tit 2, 6) sau slugi (Tit 2, 9-10). Toate virtuțile care trebuie să împodobească clerul și credincioșii „își găsesc rațiunea în apoftegma «Toate sunt curate pentru cei curați»” (Tit 1, 15).

Dar, din pricina celor „întinați și necredincioși nimeni nu este curat, ci li s-au întinat lor și mintea și cugetul” (Tit 1, 15), Sfântul Pavel îl avertizează pe Tit, „adevăratul fiu după credința cea de obște” (Tit 1, 4), că în lucrarea încredințată lui va avea de confruntat mulți „răzvrățiți, grăitori în deșert și înșelători” (Tit 1, 10), „căroră trebuie să li se închidă gura ca unora care răzvrătesc case întregi, învățând, pentru câștig urât, cele ce nu se cuvin” (Tit 1, 11). Apostolul neamurilor îndeamnă pentru mărturia cea adevărată: „Mustră-i cu asprime, ca să fie sănătoși” (Tit 1, 13).

Am insistat asupra acestui text întrucât ni se transmite atitudinea apostolică față de eretici, atitudine care trebuie să marcheze și astăzi relațiile ortodocșilor față de ereticii contemporani. Față de cel care se abate de la „învățătura cea sănătoasă” (Tit 1, 9), mustrarea, afirmă autorul exegezei, „trebuie să fie continuă, până la rezolvarea temei”. Fermitatea poziției are la bază un scop nobil: „Ca să fie sănătoși în credință” (Tit 1, 13). Delicatețea autorului cărții reiese din apelul făcut la cuvântul Sfântului Ioan Hrisostom, care cere prezența discernământului în dialogul cu cei rătăciți de la Adevăr.

Discernământul autorului se remarcă pe parcursul întregii tâlcuirii a Epistolei către Tit. Părintele dr. Mihai Petian folosește un aparat critic impresionant. Ca și în celelalte lucrări ale sfinției sale, regăsim o vastă bibliografie, atât din limbi de circulație universală, cât și din limbile clasice greacă și latină. Se găsesc citați o serie de interpreți ai Sfintei Scripturi, atât din spațiul ortodox, cât și din cel catolic sau protestant, accentul punându-se pe înțelegerea textului paulin în lumina duhului părinților răsăriteni.

Abordarea morfologiei și sintaxei textului, de o manieră foarte amănunțită și exactă, are în chip fericit și pedagogic intercalări cu pasaje de teologie dogmatică, pastorală și morală de cea mai înaltă ținută, contribuind astfel la păstrarea interesului viu al cititorului pentru lectură și meditație de la prima și până la ultima pagină a cărții. Autorul evită în acest fel pericolul transformării adevărului teologic în formule abstracte, reușind să ofere Revelației scrise o interpretare capabilă să treacă de convenționalul inteligibilului, să depășească ermetismul conceptual și să îl pună pe cititor în legătură cu Revelația întrupată, „Domnul Iisus Hristos, Mântuitorul nostru” (Tit 1, 4).

Un alt motiv care a contribuit la reușită stă în regula de aur folosită de Prea Cucernicia Sa în exegeza biblică: „Interpretează-i pe alții așa cum vrei să te interpreteze și ei pe tine”. Nu în ultimul rând, comentariul oferit asupra Epistolei către Tit îl socotim valoros pentru că autorul are în vedere nu doar lumea textului și lumea din spatele textului, ci și lumea din fața textului, izbutind să-i ofere cititorului contemporan, atât emoția necesară parcurgerii unui text sacru, cât și răspunsuri la întrebări actuale.

Extrem de atent, autorul acestei tâlcuii remarcă specificul unor elemente care țin de epistolele pastorale, dar și de terminologia paulină – astfel că identifică *hapax legomena* (cuvinte folosite o singură dată), atât în textul Epistolei către Tit, cât și în teologia paulină.

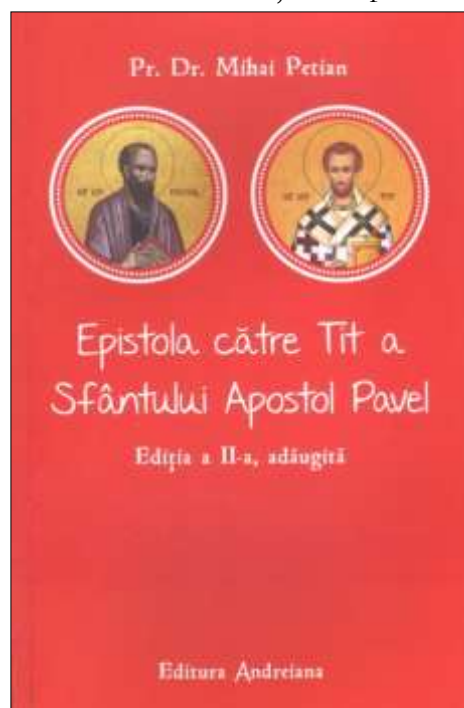
O idee teologică extrem de valoroasă adusă în lumină de pr. dr. Mihai Petian este legată de accentul specific pus de apostolul Pavel „pe modelul de ascultare al Fiului lui Dumnezeu făcut om, ascultarea de Tatăl, precum și împlinirea voii Lui, reînnoirea în numele omului (Rom. 8, 3)”. Fiul lui Dumnezeu este Ebed Yahve și, în această numire, „Părintele Stăniloae vede actul Fiului de a birui moartea, precum și calitatea de Arhiereu”. Precum Hristos devine mare Arhiereu prin slujirea Tatălui, tot așa sfântul Pavel își descoperă calitatea de „apostol al lui Iisus Hristos” (Tit 1, 1) pe măsură ce este „rob al lui Dumnezeu” (Tit 1, 1). Cuvântul rob înseamnă sclav, adică să aparții cu totul stăpânului, să fii rob al lui Dumnezeu. Numai așa poți deveni apostol, așa ai credibilitatea cuvântului.

Un alt aspect interesant reliefat de pr. dr. Mihai Petian este legat de concepția paulină în ceea ce privește atitudinea față de autoritatea laică. După cum remarcă autorul, concepția paulină cu privire la acest aspect are la bază învățătura că „nu este stăpânire decât de la Dumnezeu” (Rom. 13, 1). De reținut este faptul că la această viziune se ajunge doar în urma rugăciunii. Creștinul autentic este chemat să se roage pentru autoritățile laice, să fie gata oricând să facă fapte bune față de ceilalți, în general, sau față de stat, în particular.

Deși „Epistola către Tit poate fi apreciată ca o carte de Teologie practică”, autorul cărții observă că din ea nu lipsesc idei teologice care trimit la marile teme teologice: păcatul strămoșesc, soteriologie, harul dumnezeiesc, Sfintele Taine, eshatologie, Sfânta Treime etc.

Autorul nu se sfiește să atace teme doctrinare delicate, controversate, pe care le abordează cu maximă seriozitate și profunzime, reușind să arunce asupra lor lumini fascinante pentru cititorul contemporan.

Asemenea Epistolei către Tit, cartea este oferită cititorilor „spre înmulțirea credinței și cunoașterea adevărului” (Tit 1, 1). Lucrarea pr. dr. Mihai Petian poate fi privită ca o mică arvună dăruită cititorului în vederea pregustării vieții veșnice în împărăția luminii neînserate.

Teodor Ardelean și elogiul cărții

Dr. Florian ROATIȘ
Baia Mare

Un răsfățat al presei județene, reținând mereu atenția prin prestația sa ca om politic¹, dar mai ales ca manager al Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” – numită de către unii dintre concitadinii noștri „Catedrala Cărții” –, probând o multilateralitate mai rar întâlnită într-o epocă a specializării, precum cea în care trăim, Teodor Ardelean (Tedy, pentru apropiați, dar și pentru alții, apelativul desemnând renumele său) ne oferă în paginile unor gazete, de mai bine de un deceniu, o suită de microeseuri sub formă de tablete.

Cu o invidiabilă cadență de metronom, într-o rubrică având un titlu pe măsura celui care o semnează – „Biblioteca de idei” –, alternează reflecții diverse, comentarii, prefete, note de lectură, amintiri și confidențe despre oamenii pe care i-a cunoscut sau portrete ale unor personalități de factură istorică și culturală. Și cu acestea n-am spus totul, căci Teodor Ardelean rezzonează ca un seismograf – cultural, desigur –, la orice se petrece semnificativ în arealul său de viață, dar și în țară sau în lume.

Postura de jurnalist, care i se potrivește ca o mânășă și pentru care a optat cândva în defavoarea filosofiei specializate², a adoptat-o încă din facultate, cu competență și pasiune. Paradoxal, însă, în cea mai mare parte a vieții, ca un *violon d'Ingres*.

Referințele sale filosofice – rod al unor lecturi statornice și temeinice – sunt presărate cu dezin-voltură, atât în scrisul său, cât și în nenumăratele discursuri, receptate întotdeauna cu o indeniabilă satisfacție. Ca filosof, s-a realizat mai mult în oralitate³, amintind prin vocația sa de orator și propensiunea pentru paradox de imbatabilul Petre Țuțea!

Cum se observă și din scris, se desfată și își desfată cititorii cu adevărate orgii de analogii, trimiteri la surse și maxime etc., gândul său alert nefiind deloc inhibat de patul procustian al rubricii de gazetă. Datorită acestor calități evidente, ar fi fost păcat ca sutele de scăpărări de gând să rămână doar în paginile de ziar, îngălbenite cu timpul și greu truvabile. Așa s-au născut cele trei volume anterioare⁴, cuprinzând tabletele publicate în *Actual Maramureș*, *eMaramures* și, mai ales, în *Gazeta de Maramureș*, între 15 ianuarie 2011 și 23 decembrie 2017.

Volumul de față exprimă, o dată în plus, statornicia autorului întru cultură și fidelitatea sa față de rubrica susținută infatigabil, cu vigoare și aplomb, dându-ne mereu câte ceva din acumulările minții sale. Căci Teodor Ardelean nu se mulțumește să-și cultive propria grădină, cum ne îndemna, în urmă cu trei secole, autorul lui *Candide*. El știe că înțelepciunea nu este a ta decât atunci când o dai altora, altfel ea rămâne doar în tine. Fervent cititor al reprezentanților de frunte ai culturii greco-latine, el știe, de asemenea, că înțelepciunea agonisită rămâne ca și moartă, dacă nu este împărtășită semenilor⁵.

¹ În sensul dat în Antichitate acestui cuvânt care derivă din grecescul *polys*: preocupat și implicat în treburile cetății. În cazul lui Teodor Ardelean, „cetatea” este nu numai Baia Mare, ci întregul ținut Maramureș, ba, mai mult, implicarea sa se extinde în țară, dar și în zonele din afară locuite de români, fapt care exprimă anvergura activității pe care a desfășurat-o în ultimele trei decenii.

² În facultate a fost pus în situația de a opta între filosofie și filologie, adică între a fi prieten al înțelepciunii sau prieten al cuvântului, al vorbirii. A decis pentru a doua variantă, devenind un jurnalist, un profesor și un orator de prestigiu, fără a renunța la prima sa iubire, cea de înțelepciune, îmbinându-le fericit în opera scrisă sau vorbită. Însuși debutul său editorial din anul 1983 s-a produs cu o carte de sociologia religiei, intitulată *Fariseii lui Iehova*, prohibită imediat după publicare și scoasă de pe piață de cenzura comunistă.

³ S-a specializat în filologie, cu un doctorat din care a rezultat o carte scrisă cu dragoste pentru limba română, urmărită în preocupările ASTREI, carte premiată de Academia Română în anul 2011.

⁴ Este vorba de *Pietre unghilare pentru o... bibliotecă de idei* (2015, 189 p.), *Rosturi și rostiri...* (2016, 353 p.) și *Gânduri pentru o... bibliotecă de idei* (2017, 278 p.), apărute la Editura Școala Ardeleană din Cluj-Napoca.

⁵ Iată una dintre mărturisirile filosofului stoic Seneca: „Oricât de folositor și de valoros ar fi un lucru pe care ar trebui să-l știu numai eu, el nu mi-ar face nicio plăcere. De mi s-ar da înțelepciunea cu condiția s-o țin ascunsă și să n-o vestesc altora, aş respinge-o. Nu poți fi mulțumit că ai un lucru decât dacă ai cui să-l împărtășești”. Vezi Seneca, *Scrisori către Luciliu*. Traducere de Gheorghe Guțu, Editura Științifică, București, 1967, p. 11.

Cuprinsul cărții învederează o diversitate derutantă, mai rar întâlnită, tabletele putând fi subsuimate unor varii domenii, precum istorie, lingvistică, etnografie, toponimie, arhitectură, tapiserie, religie, filosofie etc. Aceasta reprezintă o dovadă elocventă că Teodor Ardelean este un intelectual rasat, cu înserții consistente în enciclopedism. La finalul cărții, cititorul va observa că autorul ocolește programatic senzaționalul facil, atât de căutat de presa postdecembristă, reținând și comentând ceea ce are relevanță, de regulă evenimente și acțiuni stenice, dar și contribuții semnificative, locale sau naționale. S-a aflat mereu în preajma unor „personalități accentuate”, ca să folosim sintagma lui Karl Leonhard, precum Constantin și Hadrian Daicoviciu, Ștefan Pascu și Camil Mureșanu – care i-au amendat interesul și dragostea pentru istorie, Nicolae Mărgineanu – care i-a întărit pasiunea pentru psihologie prin inegalabila sa carte *Condiția umană* și, nu în ultimul rând, Bartolomeu Anania, diortositorul *Bibliei*, contactul cu acesta lărgindu-i perspectiva teologică⁶. Dând Cezarului ce i se cuvine, Teodor Ardelean lărgeste noțiunea de mentor, afirmând că aceasta „nu obligă la o contingentă directă”⁷, întrucât „emergența culturală lucrează și prin simpla lectură, prin evocare curată, prin filmografie adevărată, prin internet favorabil”. Deocamdată, scriind despre Cluj-Napoca, văzut ca o „citadelă a meritocrației”, „orașul-amiral al spiritualității transilvănene”, autorul privilegiază acest colț de țară, ocazie de a-și evoca, într-un mod extrem de călduros, nu numai profesorii, care i-au făcut fericită studenția (Călina Mare, Ion Aluaș, Dumitru Isac, Achim Mihu, Vasile Muscă ș.a.), ci și alte nume ale universității clujene (Lucian Blaga, D.D. Roșca, Tiberiu Popovici ș.a.).

Abordând, chiar dacă numai tangențial, problema mentoratului, în tableta semnificativ intitulată „Mentorii nu mor niciodată”, Teodor Ardelean face elogiul profesorului de filosofie, religie și română de la Gimnaziul Grăniceresc din Năsăud, Grigore Pletosu (1848-1934), fost și protopop al Bistriței. Acesta i-a avut ca elevi, printre alții, pe George Coșbuc, Miron Cristea și Nicolae Bălan. Este cel care a descoperit talentul poetic al copilului din Hordou și l-a îndrumat spre literatură pe Elie Cristea (1868-1939), care își va lua doctoratul în filologie la Universitatea din Budapesta în anul 1895, cu o teză intitulată *Viața și opera lui Eminescu*. Tuns în monahism în anul 1902, va primi numele Miron și va deveni arhiepiscop în 1909, membru de onoare al Academiei Române în 1919 și primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1925-1939). În finalul tabletei, autorul consemnează și participarea lui Grigore Pletosu la

Marea Unire din 1918, dar accentul rămâne pe rolul acestuia de mentor, căci „mentorii nu mor niciodată”, ci rămân în istorie prin faptele lor și ale apostolilor.

Departe de stilul encomiastic, elogiile autorului sunt întotdeauna pertinente, vizând calități și realizări incontestabile. Astfel, el apreciază maximal dăruirea unor conaționali pentru propășirea culturii (Pamfil Albu din Lupșa, Mihai Dăncuș, Vlad Pohilă, Constantin Mălinaș ș.a.), a științei (Ionel-Valentin Vlad, Ionel Vitoc ș.a.), în artă (Dan Aurel, Zoe Vida Porumb, Mircea Cantor ș.a.), în plan literar (Ioan Bătea, Ioan-Nicolae Popa, Ioan Es. Pop ș.a.) sau pe altarul credinței (mitropolitul Andrei Andreicuț, pr. Origen Sabău, arhimandritul Ioachim Pârvulescu, N. Steinhart etc.). Pentru toți are cuvinte nu numai adecvate, ci și expresive. Astfel, protopopul de Dobrița, pr. Origen Sabău, consilierul cultural al Episcopiei Ortodoxe a Românilor din Ungaria, cunoscut de autor la Gyula în anul 2008, la dublul centenar al nașterii lui Andrei Șaguna, este considerat „un străjer al credinței strămoșești într-o veche vatră românească din străinătatea cea mai apropiată de țară”. În douăzeci de ani de păstorire a românilor din Apateul unguresc, acesta a fost „slujitorul model”, dăruit deopotrivă credinței și neamului său.

Pasionat și cunoscător de istorie, Teodor Ardelean scoate din uitare personalități cândva de mare însemnătate, astăzi cultivate mai mult în plan local. Așa este Constantin Romanu-Vivu, unul dintre

⁶ Cel care scrie aceste rânduri, coleg din facultate cu Teodor Ardelean, a fost mereu impresionat de lipsa oricăror inhibiții de natură intelectuală ale acestuia în raporturile cu personalitățile amintite, și nu numai.

⁷ Îl confirmă și exemplul dat de George Steiner în cartea sa, *Maestri și discipoli*, cu Paul din Tars, viitorul apostol Pavel, cel care „n-a dat niciodată ochii cu Iisus”, dar, ca discipol, după convertirea pe drumul Damascului, l-a asigurat o excepțională postumitate, „transformându-L pe Iisus din Nazareth în Hristos”.

prefecții lui Avram Iancu la 1848, martir al revoluției, numit „o figură istorică luminoasă”, dar și Petrarhe Poenaru, pedagog, inventator, inginer și matematician, primit ca membru actual (titular) al Academiei Române la 10/22 septembrie 1870, autor al celui de-al treilea discurs de recepție ținut sub cupola acesteia (după Alexandru Papiu Ilarian și George Sion), la 8/20 septembrie 1871, despre „Georgiu Lazăr și școala română”. Aproape uitat astăzi, deși a fost un savant care a pus temelie științifică, la noi, unor domenii precum agricultura și construcțiile, fiind și cofondator al Societății Filarmonice și al Școlii de Drumuri și Șosele, Petrarhe Poenaru este cel care a inventat stiloul, adică *condeiul portăreț fără sfârșit*. A rămas un nedreptățit, ca și alți cercetători români – cel mai cunoscut fiind Nicolae Paulescu – pe care destinul nostru de țară mică i-a privat de recunoaștere universală.

Apariția unor cărți despre destinul unor familii renumite – cea în frunte cu Ioan Ardeleanu Senior, din Sălaj, ca și uriașa spiță de neam Năsui din Maramureșul istoric – îi oferă autorului prilejul de a ne prezenta informații și portrete ale unor reprezentanți ai acestor familii pe care i-a cunoscut în timp.

În marea și ardenta sa curiozitate intelectuală, nu omite să se refere la poetul nostru tutelar, Eminescu, la Vasile Lucaciu și celebrul său discurs în Parlamentul de la Budapesta din 1908, care „a zăcut în arhive ținute strategic” 110 ani, de unde a fost recuperat – nu ușor – și pus apoi în circulație de însuși Teodor Ardelean, la Alexandru Surdu, mare prieten al Maramureșului, discipolul noician care trudea la edificarea unui sistem filosofic pentadic, la lingviștii Sextil Pușcariu și Vasile Frățilă etc.

Ne-am oprit doar la câteva subiecte asupra cărora poposește autorul acestei incitante cărți. Aria sa de cuprindere este însă mult mai largă, abordând și teme precum autograful, istoria contrafactuală, accentul, umorul, colonizarea germană în Comitatul Satu Mare, istroromânii, dar și românii din Basarabia noastră etc. Iar ca un „latinofil” – cum se declară – și cititor pasionat de literatură sapiențială, ne devoalează, cu vizibilă savoare, semnificația unor expresii celebre, provenite din antichitatea clasică greco-latină. Nu rămâne la trecut, oricât de drag i-ar fi, ci ne prezintă și clasamentele din ultimii ani cu expresiile cele mai uzitate: *post-truth*, *fake news*, *brexit* etc., la noi, românii, tronând semeț cuvântul *corupție*!

Cum era și de așteptat, Teodor Ardelean a rămas filosof și în jurnalism. Și aceasta nu numai pentru că prima dragoste nu se uită niciodată, ci și pentru că a „navigat” toată viața prin cultură, deci nu putea ocoli „floarea cea mai aleasă a unei culturi”, cum a definit Hegel filosofia. Ca atare, dorul de filosofie, cultivat copios în oralitate, răzbate și în câteva dintre tabletele cărții. Astfel, fascinat de noțiunea de *kairos*, va filosofa – limpede, fără a se lăsa atras în desigurul abstracțiilor – asupra conceptului de timp. Este bine plasat în gnoseologie, încât își permite să corecteze un loc comun al acesteia, arătând că expresia prin care John Locke își exprima preferința pentru empirism – *Nil est in intellectu...* – a fost rostită cu patru secole mai devreme de către Toma de Aquino, dar își are rădăcinile în filosofia antică greacă!

Doctor în „iubirea de cuvânt”, autorul dovedește și aici, ca și în volumele anterioare, o rară îndrăzneală lingvistică, fiind convins de capacitatea de asimilare și de îmbogățire a limbii române. Deși apelează, adesea, la neologisme, unele de negăsit în dicționare, altele creație proprie (vezi *anamnet*), stilul rămâne fluent, bogăția ideatică fiind însoțită de o incontestabilă frumusețe literară.

Nu poți să nu remarci, în același timp, sinceritatea discursului confesiv al autorului. Expresia *Et in Arcadia ego*, atât de dragă lui, își află o consistentă acoperire în realitate, căci Teodor Ardelean a fost toată viața sub semnul cărții, creator de instituții și evenimente culturale⁸.

Ca și celelalte volume din „Biblioteca de idei” a distinsului om de cultură Teodor Ardelean, nici acesta nu este o simplă sumă de articole. Multe tablete vor trece proba timpului – cum e și firesc –, căci descriu oameni și fapte cu valențe de perenitate și vor continua să incite la lectură, deci la cunoaștere.

Om al cărții, Teodor Ardelean face parte dintre cei puțini – cum ar fi Jorge Luis Borges și Alberto Manguel, evocați cu căldură în carte – pentru care se potrivește afirmația-mărturisire a lui Jean-Paul Sartre: „Mi-am început viața așa cum, fără îndoială, mi-o voi sfârși: în mijlocul cărților”!

⁸ În finalul *Faust*-ului său, Goethe afirmă că numai umilul (săracul) este modest. Or, fără falsă modestie, Teodor Ardelean are ce oferi și a oferit mereu din preaplînul personalității sale. Însăși această carte este o piatră de hotar, marcând simbolic cele două decenii de continuă și fructuoasă activitate a sa în fruntea Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare.

Radu Voinescu, *Libertatea criticii*

Editura Junimea, Iași, 2020, 426 p.

Titu DAMIAN

Urziceni

În condițiile de azi, când tirajul celor mai multe dintre cărți nu depășește decât în cazuri excepționale 300 de exemplare, trebuie să te consideri norocos dacă se întâmplă să intri în posesia vreunui volum pe care dorești neapărat să-l consulți. Acum câțiva ani am avut această șansă. Întâmplarea își are și ea rostul ei, dar nu intru în detalii. Era vorba despre o carte semnată de teoreticianul și criticul literar Radu Voinescu, *Printre primejdiile criticii* (2004), o „critică a criticii”, în care realiza o panoramă a criticii literare românești la confluența dintre milenii, adică anul 2000, considerând eu, ca prozator și cronicar de întâmpinare, că este necesar să am o viziune de ansamblu asupra mersului literaturii române și a ideilor critice care o însoțesc.

De data aceasta, Radu Voinescu „recidivează” cu o altă „critică a criticii”, mult mai voluminoasă, *Libertatea criticii*, subintitulată *Printre primejdiile criticii II*. Cartea are o prefață consistentă, intitulată „Libertate și metodă”, care se constituie, după cum vom argumenta, într-un adevărat curs universitar de critică și teorie literară, necesar celui care urmează să studieze cele 25 de capitole ale cărții, dar mai ales scriitorilor și celorlalți critici literari – dacă nu și studenților – care vor să se pună la curent cu cele mai moderne noutăți în mersul criticii și teoriei literare. Multe dintre ideile din prefață își găsesc numeroase prelungiri de-a lungul capitolelor cărții, care vizează operele unor critici, teoreticieni și istorici literari, având un conținut extrem de vast, pe teme dintre cele mai diverse. Prefața se constituie într-un studiu riguros, bine articulat, acoperind absolut toată problematica ce impune o astfel de abordare, într-un stil limpede, concis, cu formulări categorice, mereu argumentate, multe dintre ele având conciziunea unor maxime, apoftegme sau aforisme, chiar sentințe.

Semnificațiilor celor două titluri – al cărții, „Libertatea criticii”, și al introducerii, „Libertate și metodă” –, în definitiv două metafore care se conjugă discret, deloc folosite la întâmplare, autorul le rezervă un spațiu însemnat, pentru a le nuanța sensurile, explicând: „Criticul nu poate fi prizonierul literaturii. În această libertate stă secretul celei mai strânse apropiieri de natură, construcția și funcția textului literar. Aici se află paradoxul criticii literare”. Ceva mai încolo, nuanțează: „Dar libertatea criticului nu este totuna cu libertatea criticii. Nu este niciun nonsens aici. Critica, determinată fiind de natura specifică și de caracterul teleologic al discursului literar, nu este un spațiu al libertăților necontrolate, al hazardului, capriciului, al subiectivităților extreme”. Ajungem și la celălalt titlu: „Nu se poate impune o metodă critică. Obligația de a practica o anumită metodă e «apanajul» literaturilor aflate sub regim ideologic. Esteticul nu poate fi socotit o ideologie, el este de la sine înțeles în analiza operei literare”. Concluzia este exprimată în stilul-i deja impus, adică aforistic: „Opera singură impune metoda”. Iar mai jos clarifică: „Libertatea criticii, așa specială cum se prezintă, se manifestă numai în dependență față de legile și regulile care guvernează creația literară, față de convențiile artistice”. În continuare, are în vedere și celălalt aspect, cel de libertate a creației, la fel de important: „Libertatea criticului este cea îngăduită de text, de cadrul operei pe care el trebuie să-l aibă în vedere atunci când urmărește semnificațiile, sensurile adiacente contextului acesteia”. Și mai departe nuanțează: „O critică

plauzibilă este una ce se menține în raport cu opera la distanța potrivită, dar are, totuși, și capacitatea de a pătrunde în articulațiile și interstițiile ei”.

Primul aspect pe care-l semnalăm este faptul că autorul, pe parcursul celor 426 de pagini ale volumului, aduce completări, detalii, mult necesare demersului care pare a epuiza toate aspectele teoretice puse în discuție. Astfel, la pagina 392 cititorul descoperă un documentat istoric al evoluției noțiunii. Reproducem fragmentul pentru a se observa acuratețea argumentației, trăsătură specifică întregului volum: „Cuvântul «critică» apare în cultura europeană din Antichitate, originat fiind într-un derivat al verbului grecesc «kritein» («a judeca»), «kritikos» («în stare de a judeca»), «kritike» având înțelesul de «artă de a judeca», latinii consacrand «criticus» («critic») și ca substantiv, și ca adjectiv. Noi l-am preluat, se zice, de la francezi, «critique», dar se putea la fel de bine să ne fi parvenit pe filiere multiple, fie din greacă, ceea ce mi se pare mai plauzibil (să nu uităm că Ion Budai-Deleanu, care nu era vorbitor de limbă greacă, dar putea să ia cuvântul pe cale cultă, filolog fiind, îl folosește ca atare, transformându-l în nume propriu, Criticos, în *Țiganiada*!), dată fiind școala grecească pe care o făceau fiii de boieri sau clericii înainte de ceea ce am numi «descoperirea Franței», fie germană, «Kritik», având în vedere faptul că un număr însemnat dintre primii noștri cărturari moderni (între ei același Budai-Deleanu) s-au format la școala germană. E de avut în vedere, de asemenea, importanța masivă a studiilor clasice, de elină și de latină, în cadrul învățământului de până pe la finele secolului al XIX-lea în țările amintite, ca și altele, așa încât probabil că trebuie să admitem că tot limbile vechi vor fi determinat asimilarea termenului”.

Următorul aspect pe care dorim să-l punem în evidență este minuțiozitatea demersului, bogăția informației și logica impecabilă a textului în definirea disciplinei: „Critica este disciplina care se ocupă de studiul, descifrarea, analiza, interpretarea, evaluarea operelor literare, utilizând, după caz, și după capacitatea și orientarea criticului, fie o singură perspectivă, fie perspective multiple – estetice, istorice, sociologice, psihologice, psihanalitice, antropologice, filosofice etc. –, în conformitate cu o serie de metode: filologică, lingvistică, stilistică, hermeneutică, structurală, semiotică, mitografică și așa mai departe”. Riguros fiind, autorul prezintă în continuare scopul demersului actului critic, și anume „de a elucida esența unei opere, ca exemplar individual ori ca totalitate a creației unui autor, ori numai ca segment semnificativ din aceasta, de a-i descoperi structura de adâncime, intenționalitățile, sensul sau sensurile, de a-i releva relațiile cu alte opere, considerate individual sau în cadrul unor curente ori epoci, cu publicul la un anumit moment, ori în ordine diacronică, în final stabilind, drept consecință a acestor demersuri complexe, într-un efort îndreptat spre atingerea obiectivității, valoarea operei respective”. Ajunge la concluzia că „stabilirea valorilor, clasificarea operelor, ierarhizarea lor nu este un scop, ci un efect, ținta de căpătâi fiind înțelegerea operei, translarea universului acesteia – cu simboluri, intuiții, materie literară determinată estetic într-o formulă discursivă comprehensibilă” (p. 393). La pagina 102 a cărții, formulează două idei de reținut, referitoare la importanța criticii de specialitate și la profesionalismul criticului: „Cărțile de critică sunt, prin definiție, inteligente”. („Se mai întâmplă să nu fie așa, mai apar și cărți de critică mediocre sau de-a dreptul slabe”). „Cel mai adesea stofa de critic se vedește după verdict. Verdictul este ceva ce așteaptă oricine de la un critic literar de profesie”. Pledează pentru un anume echilibru în emiterea judecăților literare, lăsând loc unui dialog, deopotrivă cu autorul și cu cititorul: „În asemenea cazuri, un critic bun tratează lucrurile în așa fel încât să lase și cititorului posibilitatea să hotărască”. În această privință, conchide fără echivoc: „Actul critic este un act de inteligență; anul viitor un critic nu va avea un IQ mai bun decât anul acesta”. În ceea ce privește valoarea cărților, pentru exprimarea fenomenului literaturii în ansamblul ei, pentru conexiunile lui, consideră că se poate folosi termenul de critică de opinie: „A face critică de opinie este ca și cum ai scrie editoriale ample, exhaustive pe diferite teme, în timp ce editorialele obișnuite doar creionează o problematică”. Și o observație de bun simț, izvorâtă dintr-o îndelungată experiență: „Nu există critic inocent! Un critic literar vine către texte cu talentul său empatic, cu o cantitate enormă de lecturi bine asimilate și cu un set de concepte, de definiții și cu o sumă de alte cunoștințe teoretice și de istorie literară clare în minte”. Așadar, criticul abordează textul din perspectiva propriilor idei, ceea ce nu se confundă cu prejudecățile.

Referitor la limbajul pe care-l poate folosi critica literară, desigur este unul specific. La pagina 393 explică: „(Limbajul critic) are unele caracteristici ale limbajului tehnic, și uneori ale limbajului filosofic, o terminologie rezultată din asimilarea și conceptualizarea unei tradiții a reflecției și analizei critice, ca și una originală, propusă de un critic sau de un grup de critici, nu de puține ori prezentând trăsături experimentale sau frizând jargonul”. Autorului nu-i scapă o altă nuanță importantă, și anume faptul că,

în anumite contexte, critica poate desemna și teoria literaturii (știința literaturii, *Literaturwissenschaft*, după terminologia germană), dezambiguizarea presupunând faptul că, atunci când vorbim de critică literară în sensul strict, ne referim la critica de întâmpinare, foiletonul critic, la comentariul critic, recenzii, glose critice și uneori monografiile. Mai face precizarea că atât teoria literară, cât și critica literară „s-au dezvoltat în proporții considerabile”, dispunând de instrumente, metode și limbaj propriu; în acest caz s-ar putea vorbi de un accentuat grad de autonomie.

În finalul „Introducerii” descoperim strecurată discret și motivația demersului: „Dincolo de faptul că personal i-aș imputa o insuficiență înzestrare pentru teorie, critica noastră merită mai multă atenție decât se consideră îndeobște, chiar între criticii înșiși”. Tot aici răzbat și intențiile Domniei Sale pentru viitor: „Cineva se va întreba pentru ce nu m-am angajat în elaborarea unei istorii a ideilor critice în România? Din motive independente de voința mea. Dar ideea rămâne”. Undeva face o precizare importantă asupra intenționalității respectivului demers: „Cartea de față a fost gândită de la început în această concepție a revalorificării unor volume de critică literară aparținând autorilor români. S-a întâmplat că nu am învățat metodele criticii literare de la niciun critic român, dar aceasta nu a fost un obstacol în a aprecia valoarea criticii noastre”. Cu alte cuvinte, oferă o perspectivă modernă, originală criticii literare românești actuale.

Dar demersul acesta este o lecție și din punctul de vedere al stilului, aș adăuga eu. Specificul studiului introductiv, ca și al întregii cărți, după cum se va observa, este faptul că scriitorul adoptă un stil aforistic, cu formulări clare, limpezi, precise, dar mai ales categorice, care nu lasă loc interpretărilor, urmând ca în continuare să vină cu nuanțările de rigoare, și ele exprimate tot sintetic, realizând un impact deosebit asupra lectorului, propunându-i, indirect, un adevărat brainstorming pe maxima formulată, stimulându-i totodată și curiozitatea.

Spre argument, iată cât de incitant debutează introducerea: „Cărțile de critică sau de teorie literară pot fi la fel de pasionante ca un roman bine construit”. Argumentul: „Dozele lor de imprevizibil asigură o lectură cu atenția mărită, însoțită de satisfacții intelectuale asemănătoare aceloră cu care se urmărește rezolvarea unei enigme dintr-un roman de senzație”. Odată captată atenția cititorului, ajunge la elementul esențial al demersului, și anume felul în care criticul literar abordează o carte: „Un critic literar abordează o carte ca pe o problemă pentru care va căuta soluția de rezolvare”. Desigur, urmează argumentul: „Interpretarea unui roman, a unei poezii urmează traseul similar celui ce conduce de la ipoteză la verificarea ei”. Este necesară o nuanță: „Criticul literar își conduce argumentația printre datele realității, cele ale specificului ficțiunii și cele ale operei”. Cele mai multe dintre maximele de început au în vedere tocmai menirea, dar mai ales responsabilitatea criticului. Simpla enumerare a acestor aforisme conduce la maxima concentrare de idei pe care autorul și le asumă, iar cititorul le asimilează: „Criticul are nevoie să se explice pe sine explicând opera”; „Criticul literar, mai ales cel de întâmpinare, este cel dintâi care rezolvă ecuația complexă a unei cărți. De aici și prestigiul descoperitorilor de autori”; „Criticul are o dublă perspectivă asupra operei, care îmbină obiectivitatea cu subiectivitatea”; „Critica lucrează cu concretul operei”; „Un critic bun este acela care se ține de text. Textul are întotdeauna logica lui, chiar dacă ascunsă, adâncă, greu de penetrat”. Subtil, autorul pătrunde și în mecanismul interior al criticii: „Criticul gândește și se comportă asemenea unui om de știință”; „A scrie bine critică nu înseamnă numai a scrie frumos și nici numai a exalta virtuțile textului, ci și fidelitate față de operă”; „I se poate accepta criticii statutul de literatură de gradul al doilea, cu condiția ca ea să nu abandoneze perspectiva științifică”.

Un aspect important asupra căruia criticul zăbovește îl reprezintă metoda de abordare a unui text, idee exprimată tranșant, apoi dezvoltată: „Cheia de aur a criticii o constituie metoda multidisciplinară”. Critica are posibilitatea să îmbrățișeze o multitudine de metode. Unele sunt centrate pe o anumită arie, de pildă psihocritică, psihanaliză ori structuralism, teoria versului, teoriile simbolului, semiotică, lingvistică, istorie, economie politică, antropologie, teologie, istoria religiilor, fizică și matematică, chiar și științe esoterice. Pe de altă parte, un critic care se respectă nu-și poate permite să ignore efectele pe care le are tehnologia informației, modalitățile de a concepe și de a realiza texte utilizând posibilitățile și specificul programelor și aplicațiilor de computer. Din aceste plurivalențe, se ajunge la ideea că, privită în sens foarte larg, critica devine asimilată științelor. Urmează concluzia firească: „Opera singură impune metoda”.

O altă chestiune pe care Radu Voinescu o clarifică este cea referitoare la valoarea operei. Aici intervine și talentul criticului, care este creativ în măsura în care recrează opera prin demersul său și

reuşeşte să structureze un discurs critic original, dar în niciun caz nu concurează scriitorul. Primii care stabilesc valoarea unei opere sunt criticii de întâmpinare. Următorul pas îl reprezintă consensul celorlalţi critici, la un anumit nivel. Pentru literatura de consum intervine consensul publicului. În această privinţă, autorul conchide: „O carte îşi confirmă valoarea atunci când trece în materia predată la universitate şi, încă mai mult decât atât, când intră în canonul învăţământului preuniversitar”. „Un critic nu-şi poate îngădui să se îndepărteze de realitate – a textului şi a lumii – şi de un anumit spirit ştiinţific”, mai insistă autorul, venind în finalul argumentării cu o metaforă cu valoare de avertisment şi apel la responsabilitate: „Critica nu e un joc cu mărgelile de sticlă”. Tot aici, autorul pune şi problema gustului, al cărui suport este de natură neurofiziologică. El se reflectă într-un set de aptitudini ce reprezintă capacitatea de a detecta structuri, de a codifica, la nivelul scoarţei cerebrale, lungimi de undă etc. Vine şi cu detalii, pătrunzând în mecanismul interior: „Pe parcursul lecturii, mintea unui critic literar compară în permanenţă structurile – narrative, psihologice, lexicale şi sintactice pe care le recunoaşte în opera literară cu cele pe care le are deja înmagazinate. Cântăreşte între ceea ce găseşte în operă şi tezaurul acumulat în urma experienţei de a înţelege lumea”. Din nou o maximă care deja nu mai trebuie comentată: „Gustul, alături de o memorie foarte bună a structurilor, formează baza talentului critic”. Acesta trebuie înţeles ca fiind o rezultantă a combinării unor factori psihici complecşi (procese senzoriale, percepţii, emoţie, memorie, gândire, desigur şi motivaţie şi satisfacţie). Pe de altă parte, explică în continuare autorul, gustul se şi învaţă printr-un îndelungat proces de memorare şi asimilare. Gustul, având o importantă dimensiune neurofiziologică, duce la ideea unui spirit critic înnăscut, ca orice alt talent. Există şi un risc major la care se supune criticul de gust, şi anume acela de a neglija aspecte importante ale literaturii, cum ar fi genurile populare sau minore. Pe de altă parte, talentul criticului înglobează şi o latură creativă şi se manifestă în felul în care-şi construieşte un discurs coerent, adecvat obiectului. În demersul său elaborat, criticul reconstituie structura ideală a operei, pentru a obţine o reprezentare a acesteia neparazitată de imperfecţiuni. Astfel, comentariul criticului devine o conexiune inversă pentru scriitor, o parte din cronică fiind îndreptată spre scriitor, iar cealaltă spre public. O ultimă precizare care relevă onestitatea autorului cărţii de faţă: „Am comentat cărţi şi nu m-a preocupat persoana autorului”.

Capitolul cu care se deschide sinteza de faţă se intitulează „Despre «humor» sau superlativul comparatismului (Val. Panaitescu)” şi este structurat pe următoarele subcapitole: „O sinteză monumentală”, „Humor contra umor”, „În căutarea unei definiţii a umorului”, „Umorul şi opera artistică” „De la principii la construcţie”. Această vastă sinteză are ca punct de plecare lucrarea scrisă de Val. Panaitescu, *Humorul (sinteză istorico-teoretică)*, apărută în 2003 la Editura Polirom, pe care, dintru început, o consideră „de o anvergură fără echivalent în complexitatea ei în teoria literară universală în privinţa studiului umorului şi a modalităţilor sale de exprimare literară de-a lungul timpului, din Antichitate şi până în timpurile de azi”(p. 23), cu atât mai consistentă, cu cât pune în discuţie nu numai literatura, ci şi celelalte arte.

În privinţa termenului utilizat pentru această noţiune, Panaitescu îl preferă pe cel de „humor”, pe când Radu Voinescu îl impune pe cel de „umor”, argumentându-şi opţiunea: „În româneşte este mai uşor de pronunţat «umor» decât «humor»”, „este mai aproape de rostirea reală şi nici nu trădează sensurile cuvântului”. Sinteza lui Val. Panaitescu are legătură cu umorul unor mari scriitori şi defel cu cel din publicaţiile umoristice, cu umorul de almanah, cu glume, bancuri, cântece goliardice sau caricaturi. Preocuparea sa este îndreptată spre marea literatură, către arta înaltă, nu către zonele triviale, populare ale esteticului.

Radu Voinescu observă că Val Panaitescu a întreprins această vastă şi cuprinzătoare cercetare legată de umor fără a avea o definiţie mulţumitoare a fenomenului, iar definiţia adoptată de cel din urmă „nu se acordă cu realitatea estetică”. Din care pricină consideră că este dator să pună lucrurile la punct: „Din perspectivă estetică, nu există umor, ci umoristic. Umorele este o trăsătură a unui autor, a unui artist, a unui temperament, în vreme ce umoristicul este o noţiune estetică, subsumată categoriei determinative, eidacologice, de comic”(p. 29). În sprijinul afirmaţiei sale aduce drept argument opiniile unor autori străini: Patricia Keith-Spiegel, Susan Carter Wogel, J.B. Milner, Evariste Galois, până ajunge la definiţia cea mai exactă, concisă şi mai cuprinzătoare dată de *Gale Encyclopedia of Psychology*: „Facultatea mentală de a descoperi, exprima sau aprecia ridicolul ori incongruenţele absurde” (p. 30). Pe câteva pagini bune, Radu Voinescu detaliază şi îşi dezvoltă definiţia umorului: „Umoristicul este subordonat categoriei de comic, dar umorul nu. Umorele este capacitatea de a crea ceva sau de a gusta comicul. [...] Umorele, calitate psihică, este acela care generează umoristicul, categorie estetică. Umoristicul este o

formă de comic” (p. 32). Umorul este o chestiune de psihologie, devenită numai prin reflexie și una istorico-literară: „Este o trăsătură a personalității umane, având răsfrângeri în atitudinea față de viață, față de sine, față de semenii, de societate, de creativitate, de comunicarea verbală sau gestuală ori în artă” (p. 34). Concluzia: „Umorele este capacitatea de a produce comicul. Comicul este o categorie estetică, umorul nu” (p. 35).

În final, Radu Voinescu mai observă că „deși, pe alocuri, neclaritatea terminologică provoacă mici sincope de lectură, această carte încununează splendid o viață de cărturar, situându-se alături de studiile lui Romul Munteanu, ale lui Marian Popa, urmărind umorul la marii scriitori ai lumii (Geoffrey Chaucer, Rabelais, Jarry, Bernard Shaw, Ionesco, Hasek), dar și contribuțiile teoreticienilor umorului (Jean Paul, Harald Hoffding, Theodor Lipps, Louis Cazamian, Robert Escarpit, Max Eastman, D.H. Monroe, Northrop Frye, Mihail Bahtin); mi se pare că încheie o epocă. Aceea a marilor studii de comparatism”.

După ce în capitolul anterior Radu Voinescu și-a adus o contribuție esențială la clarificarea noțiunilor de „umor”, „umoristic” și „comic”, evidențiind contribuția majoră a lui Val. Panaitescu în domeniu, în următorul eseu, intitulat „Iluzia iluziilor literaturii române (Eugen Negrici)”, vom descoperi o altă latură de teoretician a lui Radu Voinescu, și anume pe cea de subtil polemist, vizibilă chiar din titlurile subcapitolelor: „Nu suntem vechi, dar suntem unici!”, „Sărăcia și lustrul. Împotriva lui G. Călinescu”, „Merită literatura respect”, „Când publicistica ia locul criticii”, „Reforma manualelor sau cum să facem din Rocambole un model”, „A iubi. A demitiza. Rămâne sau nu canon? Cum ar arăta unul nou?”.

În debutul demersului eseistic, Radu Voinescu evidențiază echilibrul cu care Eugen Negrici judecă faptele, cărțile și autorii literaturii noastre când se exprimă prin viu grai, dar afirmă mai departe că acele bune intenții și judecăți nu se văd la fel și în cartea *Iluziile literaturii române* (2008), în care „susține cu înflăcărare dinamitară cum că nu avem o literatură așa de mare cum a făcui-o G. Călinescu”, apoi afirmând că nu se pune problema să ne comparăm cu literatura occidentală, cu câteva sute de ani mai veche decât a noastră. Explicația ar veni, potrivit opiniilor lui Eugen Negrici, din „capacitatea mitogenetică unică a poporului român”. Aceasta pentru că tot ce s-a creat a avut în spate un fundal mitic și un complex mitogenetic pe care autorul îl identifică, considerând-o ca pe o maladie care ne individualizează între națiunile lumii. Este vorba de „mituri în adormire”, „mituri activate”, „cicluri de efervescență”, „cicluri de latență”, „mitul cetății asediate”, „mitul conspirației malefice”, „mitul eroului salvator”, apoi „obsesia dăinuirii”, „cultul capodoperelor și al clasicilor”. În ultimul capitol al cărții, Eugen Negrici își îndreaptă săgețile către o altă țintă: G. Călinescu, în sensul că „este vina lui de a fi tratat mult prea inteligent, genial de-a dreptul, o literatură săracă” (p. 42). Replica lui Radu Voinescu este acum mai acidă: „Autorii ca Eugen Negrici refuză să vadă că G. Călinescu a spus totul de la înălțimea unei minți uriașe, a unei creativități cu adevărat unice în materie de istoriografie literară”. De fapt, indirect, Eugen Negrici combate viziunea călinesciană asupra literaturii române. Opinia lui Radu Voinescu este că literatura română nu are nicio iluzie. Ea își vede, cum poate, de drumul ei: iluziile sunt, de fapt, ale criticilor marcați de ideologii, cum este și cazul lui Eugen Negrici, care a vrut să aibă succes cu idei nonconformiste, chiar și titlul cărții sale având un aspect comercial.

Opiniile lui Eugen Negrici sunt discutabile și în ceea ce privește publicistica, iar Radu Voinescu îi amendează serios contrazicerile. Pe de o parte, Negrici afirmă că „avem un surplus de cunoștințe teoretice, am învățat să privim literatura din unghiuri noi”, dar face elogiul frenetic al virtuților stilistice ale textului politic, cu artisticitatea lui „implicită”, în timp ce artisticitatea „explicită” a textului literar i se pare o eroare. Și în privința lui Eminescu, Eugen Negrici este de altă părere, în sensul că „o viitoare carte despre Eminescu va trebui să explice puterea misterioasă de reverberare în timp a poeziei, cauzele efectului ei persistent”, lăsând să se înțeleagă că valoarea artistică a cam pălit. Îl combate cu argumente și în privința influenței total nefaste a realismului socialist, dar și în privința reformării manualelor școlare.

Concluzia lui Radu Voinescu este exprimată tranșant: „Cartea *Iluziile literaturii române* este inflaționată de formulări bombastice, de publicistica de cotidian, care frizează militantismul de inspirație populistă” (p. 52). Din acest punct de vedere, cartea suferă de un deficit de metodă. A vrut să ia taurul de coarne – atât că taurul era supus deja îngenunchet de mult în arenă, din moment ce dezbaterile s-au pornit de prin anii '90. Cartea este binevenită în intenție, dar în realizare este defectuoasă, „un text numai bun pentru fanii lui H.-R. Patapievici sau Gabriel Liiceanu, provocând o lectură uneori superficială”.

(p. 54). Modelul i-a fost Lucian Boia, cel din *Istorie și mit în cultura românească*. Îi mai reproșează și asumarea stilului publicistic, cu formulări care să ia ochii, dar de multe ori fără acoperire științifică necesară. Pentru a fi cât mai convingător, Radu Voinescu îi contrapune, ca model de analiză, monumentală opera a lui Marian Popa. În încheierea eseului, criticul îndulcește polemica, observând că „deși concepută într-o retorică abundând în artificii desuete și pe gustul îndoielnic al unui public sensibil la militantismul sfărășitor, șarjând adesea, cartea aceasta lasă, totuși, în multe locuri să se vadă criticul care este Eugen Negrici” (p. 58).

Spațiul nu ne permite prezentarea exhaustivă și a celorlalte 23 de capitole ale cărții, fiecare aducând un plus de informație și de scânteiere stilistică, ele fiind dovada cea mai sigură că Radu Voinescu este consecvent cu opiniile critice susținute în introducere, potrivit cărora „criticului nu trebuie să-i fie străin nimic din ceea ce înseamnă literatură, căci critica criticii constituie un domeniu mai apropiat științei decât critica literară curentă, având aplicații sistemice și axiologice mai riguroase”. De asemenea, este consecvent și cu un alt principiu expus, și anume „opera impune metoda”, așa că își adaptează și limbajul discursului problematice abordate, extrem de diverse, precum: literatura de anticipație, utopia, scriitorii controversați, literatura pentru copii, folclorul, creația feminină, literatura și matematica, cultura de consum, sociologia și literatura, științifico-fantasticul, etica și matematica.

Pentru ca eventualul cititor al acestor considerații să fie în deplină cunoștință de cauză, transcriem aici toate numele autorilor antologați, în ordinea capitolelor respective, iar în paranteză problematica abordată, pentru a sublinia și enorma disponibilitate a autorului spre teme și analize dintre cele mai complexe și variate: Val. Panaitescu („Despre umor sau superlativul comparatismului”), Eugen Negrici („Iluzia iluziilor literaturii române”), Vasile Spiridon („Criticul, actualitatea și perspectiva istorică”), Mircea Opriță („Anticipația românească sau legitimarea unui gen literar”), Oana Soare („Viața versus opera. Și reciprocă”), Felix Nicolau („Aducerea la zi”), Ion Simuș („Criticul și opiniile sale”), Angelo Mitchievici și Ion Stanomir („Ionel Teodoreanu sau Actualitatea unui autor inactual”), Alex Goldiș („Umbre, dar mai ales lumini. Critica literară în România între 1945 și 1989”), Bogdan Crețu („De la Utopie la *Scara tâlcuitoare*”), Iuliu Rațiu („Literatura pentru copii, între statutul de vedetă și cel al marginalității”), Gherasim Rusu-Togan („O evaluare fenomenologică a folclorului”), Andrei Terian („Când extremele nu se ating”), Bianca Burța-Cernat („Feminitate, literatură, ideologie. Scriitoare regăsite”), Mihai Dinu („Literatură și matematică”), Monica Spiridon („Despre aparența și realitatea culturii de consum”), Laura Albușescu („Sociologie și literatură”), Ana Maria Tupan („Istoria intelectuală a secolului al XX-lea și literatură”), Cornel Robu („*Science fiction* pe înțelesul teoreticienilor literari”). Capitolul ultim, „Critica și metacritica (Florin Mihăilescu)”, în opinia mea se constituie într-un corolar al întregului studiu, având subcapitole ale căror titluri vorbesc de la sine: „Un lukacsian român”, „Critica, domeniu al multilateralității”, „Marxismul luminat și problemele criticii”, „O angajare și limitele ei”, „Subiectivitatea teoriei”, „De la marxismul deschis la cel dogmatic”, „Decalaje și derapaje”, „Revenirea la unelte”, „Critica criticii și recursul la metodă”, „E. Lovinescu – între critică și metacritică”, „«Obiectualismul critic» al începuturilor”.

Cele douăzeci și cinci de eseuri ale volumului nu fac decât să argumenteze și să dezvolte ideile critice expuse, exprimate cu eleganță, cu precizie, dar categorice în „Libertate și metodă”, justificând exemplar demersul critic propus, devenind astfel un manual modern despre ceea ce înseamnă critica literară azi, un model de echilibru și de analiză pertinentă a ideilor literare avute în vedere, fără a exagera în elogii, dar nici de a desființa de dragul negării cu orice preț, în așa fel încât să aibă de câștigat atât autorul respectiv, cât mai ales cei care promovează critica literară de întâmpinare, de doctorat ori de opinie, până la urmă și scriitorii care așteaptă un verdict onest, realizat după toate regulile acestei științe. În final, cititorul descoperă că are în față un adevărat curs universitar de teorie și critică literară, care în introducere esențializează problematica pe care o dezvoltă și o aplică în evaluarea studiilor respective.

Pe de altă parte, lucrarea de față justifică pe deplin constatarea lui Buffon: „Le style c'est l'homme meme”. Autorul dovedește prin acest demers că este deopotrivă un critic literar de profunzime, dublat de un teoretician onest, percutant, echilibrat, informat, muncitor, inteligent, perseverent. Literatura română merită cu prisosință o asemenea lucrare de referință, de anvergură, întrucât, în opinia autorului, „în ciuda unei existențe puțin întinse în istorie comparativ cu alte literaturi, este o literatură valoroasă” (p. 219). După cum este, în opinia mea, la fel de valoroasă și această carte, care poate fi pusă alături de multe alte lucrări ale genului din literatura europeană. Numai să avem onestitatea necesară să-i recunoaștem noi înșine valoarea...

Un împătimit polihistor, poligraf, eminescolog: Tudor Nedelcea, *Printre cărți și oameni*

Editura Sitech, Craiova, 2021, 328 p.

Dr. Zenovie CÂRLUGEA
Târgu-Jiu

Zenovie Cârlușea

Cine nu știe sau n-a auzit de omul de cultură craiovean, cetățean de onoare al urbei, Tudor Nedelcea (n. 23 martie 1945, Valea Ursului, Mehediniți), un polihistor și eminescolog de renume, răsplătit cu distincții și premii pentru activitatea de peste o jumătate de secol de Academia Română, de Academia de Științe a Republicii Moldova, de Centrul Internațional „Mihai Eminescu” de la Chișinău, de Uniunea Scriitorilor din România, de Patriarhia Română și Mitropolia Olteniei, de Muzeul Național al Literaturii Române, de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România și de atâtea entități culturale-științifice și administrative de pe întreg cuprinsul țării, și nu numai, dacă avem în vedere prestația sa literară în publicații de limbă română peste hotare (Novi Sad, New York, Toronto, Cernăuți, Chișinău etc.)?

Autor a peste 50 de lucrări, unele dintre ele cunoscând ediții successive, revăzute și augmentate, dar și editor al altor zeci și zeci de lucrări ale unor scriitori români, prezent în dicționare, culegeri, crestomații etc., bucurându-se de numeroase și importante referințe critice, Tudor Nedelcea este, după cum îl caracteriza într-un articol omagial recent Lascu Stoica, „un cărturar atins de nimbul «eminescianitei», om al Credinței și al Cetății, poligraf oltean «ziditor» de cărți...” (*Portal Măiaștra*, 16, nr. 3-4/2020, pp. 53-55).

Pe coperta recentului volum, al VII-lea din seria *Printre cărți și oameni* (Editura Sitech, Craiova, 2021, 328 p.), istoricul și criticul literar Mircea Popa îl consideră drept unul dintre „oltenii cei mai de vază ai spațiului cultural și științific actual”, „un împătimit al cuvântului scris, un culturolog care trăiește fenomenul Gutenberg ca un dat al propriei existențe, așa cum au făcut-o și dascălii săi întru carte, Al. Piru sau Dan Simonescu”. Referentul constată că „el a avut șansa de a se forma temeinic într-un domeniu sau altul și nu pe apucate, cu scris foiletonistic și comentariu tras de ureche”, făcându-și ucenicia literară „la marile izvoare ale culturii, precum biblioteca și arhivele, editura și cercetarea de tip academic”.

Cine urmărește scrierile lui Tudor Nedelcea va constata acea așezată rigoare și limpiditate academică izvorâte dintr-o privire îndelungată și cumpănită a fenomenelor literar-istorice abordate, deopotrivă cu o atitudine empatică participativă, o cursivitate emergentă a ideilor, un stil sobru, precis, fără subterfugii eufemistice, având acea calitate a urgenței de a comunica lucruri esențiale, temeinice, alegând grâul de neghină și dovedindu-se de atâtea ori un condeier de atitudine, justițiar chiar față de unele aspecte mistificant-răstălmăcitoare ori de „incorect politic” față de mai noile și fantasmaticile idei neo-marxiste venite de aiurea cu pretenții de restaurări cultural-sociale, o ideologie care deja s-a dovedit profund greșită, venind în urma nivelărilor produse de fenomenul globalizării, cu care ne-am cam obișnuit, cu atât mai mult cu cât nu are caracterul insidios-politic și imperativ-opresiv la nivel macrosocial, ștam-pilând cu operaționalul concept „reformativ” de „*politically incorrect*” acțiuni în fond discriminatoare, care contravin ordinii sociale mondiale, mentalităților și culturilor naționale, moralei creștine și educaționale, bunelor moravuri îndătinat etc.

Atins de „boala frumoasă” pe care Noica o numea *eminescianită*, criticul și istoricul literar Tudor Nedelcea, socotind că „salvarea noastră” ar putea veni din Eminescu, a dedicat poetului național, în ultimele trei decenii, o seamă de lucrări importante, relevând ideile sociale și politice, istorice, literare și estetice, recitind mereu cele 15.000 de pagini din *Integrala Eminescu*, și de fiecare dată „redescoperindu-l”

tot mai viu, incitant, actual, găsim absurdă – din punct de vedere intelectual, omenesc și românesc – atitudinea unor „elitiști” crescuți cu ifose și nutrimente de „*politically incorrect*”, dar în fond incapabili de a rezona cu ființialitatea profundă și definitorie a ceea ce înseamnă eminescianism/eminescianitate...

Printre cărți și oameni este o culegere serială, în format academic, de studii și articole publicate prin reviste literare din țară și de peste hotare, începută în 2014 și continuând până azi, 2021, cu tomul de față, având structura sumarelor astfel: I/440 p., II/610 p., III/336 p., IV/358 p., V/492 p., VI/328 p.

Tematic, conținutul este foarte bogat, variat, plin de interes nu numai pentru cititorul specializat, ci și pentru un public mai larg, bunăoară tineretul studios care poate găsi aici multe informații și lămuriri într-un domeniu atât de dinamic cum este literatura, în special cercetarea literară. Criticul și istoricul literar are o ținută universitară, vocea lui se distinge ușor în peisajul revuistic de azi, nu numai prin marea cuprindere a subiectelor așa-zis mari și de actualitate, ci mai ales prin judiciosul comentariu în care pune mult suflet, departajând ce este improbabil de ceea ce aparține evidenței și perenității, cu un simț estetic și etic de veritabil profesionist al condeiului.

Cum Eminescu este marea temă îndrăgită dintotdeauna, criticul își începe cartea cu o amplă cronică la recent apărutul Dicționar monografic *Mihai Eminescu. Oameni din viața lui* (TîpoMoldova, 2019) semnat de Zenovie Cârlușea, amintind de *Dicționarul enciclopedic Mihai Eminescu* elaborat de savantul basarabean Mihai Cimpoi, care merge pe alte coordonate literar-estetice și care însuși prezenta dicționarul în discuție la Centrul Internațional „Mihai Eminescu” de la Chișinău, cu prilejul sărbătoririi Zilei Limbii Române din 30 august 2020, drept „o lucrare de referință în eminescologie” (a se vedea și cronică de întâmpinare din săptămânalul scriitorilor moldoveni de la Chișinău, din 6 iunie 2020). Trecând în revistă doar câteva zeci de nume dintre cele 180 de articole-eseu cu 217 nume („oameni din viața poetului” de prim-plan și de plan secund) orânduite alfabetic, criticul remarcă „acribia și documentarea profundă” de care dă dovadă autorul, un foarte bun cunoscător al epocii, vieții și operei eminesciene (să precizăm că materialul respectiv, publicat inițial în revista *Portal-Măiastra* de la Târgu-Jiu, a fost preluat de revistele *Lumina* din Novi Sad și *Destine literare* din Montreal, autorului decernându-i-se Premiul Eminescu, diplomă și trofeu, în cadrul Festivalului Internațional „Mihai Eminescu”, Drobeta Turnu-Severin – Orșova – Băile Herculane, 14-15 ianuarie 2021).

Următorul articol, „Eminescu și manuscrisele sale”, reia problematica manuscriselor eminesciene, cu toată istoria lor, odiseea aceasta fiind încununată, grație academicianului Eugen Simion, cu facsimilarea celor 44 de caiete/peste 15.000 de pagini, în 38 de volume, apărute sub egida Academiei Române și a Fundației Naționale pentru Știință și Artă, în doar cinci ani (2004-2009). Nefiind un nume nou în eminescologie, Tudor Nedelcea a început, de fapt, cu lucrarea din 1991 *Eminescu împotriva socialismului*, urmată de alte și alte cărți privind-l pe poet în relație cu „realsematismul”, cu doctrina/ideea națională în contextul geopolitic de atunci, cu „cugetarea sacră”, ca „apărător al românilor de pretutindeni” într-o vreme când imperiile vecine râvneau la asimilarea acestora sau iubitor al unor valori universale (Shakespeare), până la lucrarea de sinteză din 2013 de la Fundația Națională pentru Știință și Artă, în care găsim nu numai aspecte mai puțin cunoscute sau chiar ignorate de eminescologi, ci și revelații de cercetare punctuală, pe deplin lămuritoare. Considerându-l pe autorul „Luceafărului” drept coloană vertebrală a „românismului”, ca expresie a unei specificități naționale cu străveche tradiție într-o continuă stare de luptă și afirmare a spiritului daco-latin, volumul *Eminescu* al lui Tudor Nedelcea constituie „unul din cele mai documentate și mai comprehensive scrieri exegetice dintre cele care au apărut în ultimul timp despre opera poetului, ceea ce-l plasează pe autorul său în galeria de frunte a eminescologilor contemporani” (Mircea Popa: Tudor Nedelcea, *Eminescu*, în revista *Acasă*, 10, nr. 2/2017, pp. 133-134).

„În opinia unor străini, Eminescu este incorect politic”, declara Tudor Nedelcea în interviul acordat lui Mihai Sultana Vicol, continuând astfel: „*Canonul eminescian* înseamnă un îndreptar moral, ști-

ințific, cultural, Eminescu fiind un exeget al românismului care, prin ideile sale, este și acum deosebit de periculos [v. ideea „Daciei Mari”, considerată „iredentistă”, stârnind idiosincrazii politico-diplomatice europene, n.n.]. Acesta este și motivul pentru care falșii intelectuali încearcă să-l denigreze, dar Eminescu este stâncă culturii românești și, oricâte valuri zbuciumate sau sparte se abat asupra ei, stâncă rămâne în picioare cu demnitate”. „Stringent” și mereu „actual”, de „mare impact” la vremea lui, Eminescu – spune interviuevatul – „a ridicat publicistica la cele mai înalte standarde științifice”.

În acest sens al prețurii necondiționate a lui Mihai Eminescu, Tudor Nedelcea scrie pagini vibrante despre un alt împătimit eminescolog, Theodor Codreanu („Un cărturar de ținută academică”), exprimându-și pe deplin ideile în interviurile acordate Simonei Cîrlugea-Pîrvu (două ample convorbiri atingând problemele majore ale creației), lui Mihai Sultana Vicol, Daniela Șontică ș.a.

Cărturarul Tudor Nedelcea se mișcă foarte ușor pe teren istoric (și ca specializare), scriind despre Mihai Viteazul și Tudor Vladimirescu (a avut ideea, împărtășită de episcopul Nicodim, de a se realiza câte un cenotaf acestor martiri ai neamului, la Strehaia și Cerneți), dar și pe alte paliere ale vieții socio-culturale, restituind personalitatea unor vrednici de amintire olteni, precum secretarul și biograful lui Iorga, profesorul său Barbu Theodorescu, arhitectul Iancu Athanasescu, colaborator al ilustrului istoric în cadrul Comisiei Monumentelor Istorice, părintele scriitor Mihalache Tudorică, dar și Emanoil Gojdu, Alexandru Macedonski, Constantin Lecca, I. G. Bibicescu, Adrian Păunescu, acad. Gh. Păun ș.a. Nu sunt de uitat articolele în care evocă tradiții culturale („Parcul Filaret sau Parcul Carol I?”, „Craiova de altădată”) ori prieteni mai apropiați, literați sau artiști: de la Marin Sorescu, căruia i-a dedicat în 2020 o carte justițiară, *Marin Sorescu sau vocația identității românești*, la Dumitru Velea, Nicolae A. Andrei, Tudor Gheorghe ș.a.

Cu prilejul jubileului de 75 de ani (2020), au apărut în presa culturală omagii care au subliniat profunda legătură a cercetătorului Tudor Nedelcea cu Biserica Neamului, prin articolele în care evocă aspecte bisericești istorice, dar și personalități ecleziastice, fiind răsplătit de patriarhul Teoctist cu „Crucea Patriarhală”, inclus ca membru în Adunarea Națională Bisericească și în Consiliul Național Bisericesc al Patriarhiei Române (1990-2008) de actualul patriarh, bucurându-se de prietenia mitropoliților olteni Bartolomeu Anania, Nestor Vornicescu și Teofan, dar și de prețuirea episcopului Nicodim al Eparhiei Severinului și Strehaiei, ca membru în Adunarea eparhială.

În recenzia noastră la lucrarea semnată de Tudor Nedelcea, *Biserica și societatea* (2020), subliniam interesul constant al autorului față de viața noastră bisericească și, în general, ecumenică: „consemnate într-un stil clar, precis, bine documentat, de o evidentă cursivitate logică, evidențindu-se peste tot că legătura dintre Biserică și Societate a fost și rămâne una inseparabilă, în ciuda unor tendințe secularizante, de pozitivism ateu și rătăcire sectară a unora”.

Scrieri care, adăugate la cele așa-zis profesionale, îi aureolează condeierului Tudor Nedelcea fațeta enciclopedistă, spiritul umanist de largă cuprindere ecumenică, profilul de polihistor a tot ce se leagă de cultura și spiritualitatea Olteniei natale, provincie-fanion a României moderne, propunând panteonului nostru cultural un profil inconfundabil de cărturar și literat.

Jurnalul unui intelectual

Icu CRĂCIUN

Bistrița

Motto: „Un jurnal intim sporește atenția. Scriind vezi mai clar lumea din jurul tău și îi uiți mai anevoie culorile. Și apoi, câtă bucurie să poți izola acele *experiențe indistincte*, din care e alcătuită viața oricărui om, să le poți istovi toate înțelesurile, stăpânindu-le, memorizându-le”.

Mircea Eliade – *Jurnal*

Profesorul dr. Vasile V. Filip de la Colegiul Național „Liviu Rebreanu” din Bistrița a publicat anul acesta (2021), la Editura Charmides, un jurnal intitulat *Însemnări de-a lungul vremii* (*Ale unui dascăl greu de mulțumit*) (volumul I, 1998-1999), cu o prefață semnată de profesorul universitar Ilie Rad de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, urmând ca 4.700 de pagini, pe o perioadă de 23 de ani, să fie făcute publice de către urmași, după trecerea sa în lumea de dincolo.

Așa cum arată și prefațatorul, acest jurnal cu intermitențe se poate citi pe trei paliere: cel cotidian, cu viața sa de profesor secundar (aidoma lui E. Lovinescu, păstrând, totuși, proporțiile), cu ore la clasă și meditații particulare, cu tezele și examenele elevilor, cu problemele familiale, plimbările cu bicicleta, vizionarea meciurilor de fotbal, nu pierde Teleenciclopedia de sâmbătă seara etc. Nu trec neobservate: prăbușirea economiei naționale (șomaj, salariile mici, grevele), distrugerea sistemului tradițional de valori morale, a respectului pentru școală etc. Este convins de importanța surprinderii stărilor, întrucât acestea sunt trecătoare: „Le prinzi în momentul respectiv sau nu le prinzi deloc”. Însemnările sale doresc să oprească timpul: „Mai precis de a-l păstra fie și-n precipitate dezhidratante, păstrate în beciul amintirii pentru iarna bătrâneții”; de aceea, pentru el, jurnalul nu e „faptă, ci contempla-re, *quietism*”. El nu a scris pentru a-și justifica cum „și-a întrebuințat timpul”, ci pentru „a trăi clipele aflate pe drumul trecerii im-

placabile, de a-l opri oarecum, prin Cuvântul scris” (Ilie Rad). Nu se putea să nu consemneze toate sărbătorile de peste an, mai cu seamă că teza lui de doctorat se intitulează *Universul colindelor românești – în perspectiva unor structuri de mentalitate arhaică*, publicată în 1999. Un al doilea palier este cel care se referă la propria-i personalitate: relația cu părinții, pe care, de la un timp, nu i-a mai putut ajuta la muncile câmpului, lucru pe care îl regretă enorm. Fire introvertită, irascibilă și complicată, profesorul este un veșnic nemulțumit, născut pentru solitudine, dar când vine vorba de familie este dispus să se jertfească pentru ea; nu l-au tentat funcțiile politice (e drept, are vocația anonimatului, cum însuși recunoaște, dar se simte bine când este apreciat sau solicitat), ba a refuzat și alte oferte cum ar fi cele de inspector școlar de specialitate, director la Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca, lector titular la Universitatea de Nord din Baia Mare, director de liceu, șef de catedră etc., retrăgându-se din orice formă de viață obștească, filosofia sa fiind cea învățată de la părinți și pe care dorește s-o transmită și urmașilor săi: „Să se bucure de ceea ce au, în loc să-și dorească ceea ce nu au”, propunându-și să fie cinstit cu el însuși și cu copiii săi, dar mai ales absorbit de importanța cardinală a vieții: munca perseverentă, nespectaculoasă și, culmea!, nerecunoscută în această lume haotică, unde „proliferează doar spinii oportunismului” și subiectivitatea. Cel de-al treilea palier este legat de impresiile „despre natură și metamorfozele ei” (Ilie Rad), dar și visele și peisajele, unde se simte calitatea de prozator a diaristului, ceea ce le conferă un statut literar, o aură artistică/estetică distinctă. Notele sale intime stârnesc interesul, chiar dacă nu sunt continue. Fiecare anotimp este pentru el un adevărat miracol. „Nu văd pe cine și de ce l-ar interesa clipa doar de

mine trăită”, scrie diaristul cu modestie, care, nu o dată, trăiește sentimentul inutilității ca un mizantrop claustrat în marasmul cotidian, contemplând la fragilitatea vieții. În esență, cele trei paliere se pot reduce la: familie, școală și cultură, cu specificarea că singurul mediu sufocant, ostil, este corpul profesoral, unde se simte marginalizat, dar este încăpățânat când are dreptate; în plus, este scrupulos și își face cu plăcere și pasiune orele, elevii fiindu-i suportul moral permanent. Are dificultăți de adaptare la lumea exterioară, este timid, reflexiv, cu porniri retractile și nu întotdeauna are „poftă de viață”. Salvarea este scrisul și cititul cu care se hrănește în fiecare zi.

„Cestiunea” care se pune este dacă jurnalul – acest frate-confesor – îl plasează pe Vasile V. Filip într-o lumină favorabilă, convenabilă. Răspunsul este și Da, și Nu. Da, fiindcă este mai indulgent cu alții decât cu el însuși și Nu, ar zice un eventual cârcotaș, deoarece este autentic, sincer și nu o dată dă note slabe amicilor, rudelor, dușmanilor mai mult sau mai puțin limitați, ființe orgolioase, subiective, dar extrem de precare, și direct sau indirect sieși. Tot timpul trăiește cu teama de a nu rugini, de a nu se provincializa, se informează despre cele mai noi apariții editoriale, încearcă să și le procure sau să le împrumute. La urma urmei, este și el un intelectual cu virtuți și vicii, un unicat care își găsește refugiul scriindu-l, autoanalizându-se ca să se bucure de plăcerea intimității, trăgând cu ochiul la un posibil cititor, dovadă că a avut curajul să-l publice în timpul vieții, eludând prin omisiune evenimente sau stări care l-ar dezavantaja, încercând, probabil, să îmblânzească cumva posteritatea. Prin el, exigentul profesor își recuperează tonusul moral, își exorcizează eventuale traume, sâstisit de obtuzitatea oportuniștilor, înzestrați cu orgolii nemăsurate și nejustificate, se eliberează de cotidianul zgrunțuros, îmbină extrovertitul cu introvertitul, factualul cu psihologicul. Adevărul este că acest jurnal, chiar dacă este „pe sărite” – ca să folosesc o sintagmă a Magdei Cârneci cu „jurnalul său spiritual” din *Convorbiri literare* –, este și un exercițiu de introspecție, dar și o spovedanie în care merită să ai încredere, indiferent dacă adevărurile sale sunt subiective ori parțial-subiective. În același timp, poate fi socotit și o oglindă necesară cunoașterii de sine (în spatele ei „stau întâmplări mărunte, stări de spirit, sentimente, prin definiție labile, evanescente”), o autopsihoterapie, formându-i o disciplină periodică necesară celui care și-l scrie. În fața foii albe își regăsește ritmul interior, își permite să apeleze la memoria afectivă, la copilărie – madlena sa spirituală –, scoțând la iveală un Vasile V. Filip ultrasensibil, aplecat uneori la reverie, „visare și armonie” (refuză să accepte lumea urâtă), care simte nevoia să fie menajat, lucru ce nu se prea întâmplă; mai mereu este presat de timp, absorbit de treburile casnice, este grijuliu față de copiii săi și simte că ritmul diurn îl înghite, trăind cu mare febrilitate evenimentele imediate, tânjind după tihnă și liniște, în căutarea autenticului, a sincerității până și în relațiile cu semenii.

Sunt convins că profesorul Filip le-a recomandat elevilor săi să aibă un jurnal intim, explicându-le că prin el se cultivă responsabilitatea, se ajunge la o conștiință de sine mai rapidă, că pot cerceta lumea din jur cu totul alți ochi, că îi ajută să-și limpezească gândurile și să-și cristalizeze ideile, că vor evolua lăuntric cu o profunzime a gândirii suplinite de o cultură mai bogată, că fireshul poate deveni eveniment ce angrenează atât spiritul, cât și sufletul; pe scurt, că îi formează ca viitoare ființe umane rafinate, învingătoare.

Țin să menționez că imaginile fotografice din perioada aferentă *Însemnărilor...*, așezate la finalul acestora, vor impresiona cititorul dornic de aduceri-aminte din viața cărturarului Vasile V. Filip.

Grigore Spermezan: *Introducere în gândirea unor mari filosofi*

Raul CZOMPA

Baia Mare

Raul Czompa

În fluxul permanent de substanțe chimice și impulsuri electrice cu conținut informațional care ne creează conștiința – încă o nebuloasă, în pofida evoluției neuroștiințelor – există o varietate de dorințe și aspirații, însă una stă la originea tuturor celorlalte, ce distinge omul de restul speciilor și îl împinge spre o evoluție aparent contrară naturii, generic vorbind, inclusiv naturii sale primare¹: cel mai înalt nivel de curiozitate – dorința de a ne ilumina, manifestată prin setea de (auto)cunoaștere.

Acea lumină care a călăuzit oamenii timp de peste două milenii, astăzi mai prezentă ca oricând, având în vedere actualul context socioeconomic dezvoltat – în premieră trăim într-o eră a informației, unde răspândirea cunoașterii e mai mult mai rapidă și accesibilă pe scară largă (astfel ignoranța crasă nemaiputând fi justificată, cel puțin în ceea ce privește clasa de mijloc) în comparație cu precedentele perioade istorice – este dorința de a (ne) investiga și de a (ne) înțelege propria natură și originile întregii existențe prin intermediul rațiunii, și nu numai. Paradoxal, cel mai înalt nivel de rațiune este acela care ajunge să își recunoască propriile limitări. Aceasta este filosofia, adică dragostea de înțelepciune.

Cel mai mare inamic al omului este el însuși. Iată concluzia amară, am putea spune, a marilor gânditori și înțelepți din toate colțurile lumii, chiar dacă modalitățile prin care este expus acest adevăr diferă de la un filosof la altul, unii alegând un stil direct, în timp ce alții lasă concluzia suspendată printre rânduri. Este un adevăr sublim, dificil de înțeles și, de aceea, foarte greu de digerat de către cei mai mulți dintre noi. Și, ca atare, un motiv întemeiat pentru a (ne) crea povești (credințe), inclusiv despre noi înșine, cu scopul de a (ne) face mai suportabilă realitatea. Capacitatea de a raționa a omului este direct proporțională cu cantitatea de adevăr pe care o poate suporta la un moment dat. Nu în puține cazuri, dușmanii de temut ai adevărului nu sunt minciunile, ci chiar propriile convingeri. Cunoaștem realmente ceea ce cunoaștem? Îndoielile deschid calea filosofiei.

Rudimentele filosofiei își au rădăcinile, probabil, în jurul focului, încă din cele mai vechi timpuri, în momentele de calm de după satisfacerea necesităților de bază, atunci când oamenii, scrutând întrebător cerul înstelat, orizontul și fenomenele naturale, au început a-și pune întrebări despre existență. Asta probabil înainte de începutul, mai mult sau mai puțin „oficial”, istoric, al filosofiei ca atare – aproximativ în secolul VI î.Hr., când ea a căpătat contur, evidențiindu-se ca o potențială sursă de sine stătătoare a cunoașterii, ca mod prin care oamenii ar putea accede la o cunoaștere mai înaltă, alta decât religia, aflându-se chiar la antipodi în ceea ce privește modul de dobândire al cunoașterii, în ceea ce privește metodele uzitate în acest scop.

Întrebările întotdeauna vor deschide mintea, pe când soluțiile/afirmațiile categorice tind să limiteze drastic câmpul de percepție al minții. Excluzând științele exacte, unde avem, de regulă, soluții obiective fără echivoc, în rest, cu atât mai mult în științele socio-umane, relativitatea și subiectivismul sunt

¹ Prin permanenta contradicție inerentă triadei spirit-intelect-instinct, viața omului poate fi asemuită, metaforic, cu lupta alegorică dintre Dumnezeu și Diavol, câmpul lor de bătălie fiind omul însuși, unde granița dintre rai și iad este o linie extrem de subțire în inima sa.

imanente. Acest aspect dovedește că primele semne ale unei inteligențe cuprinzătoare se întrevăd atunci când omul începe să își pună întrebări, îndoindu-se de tot ceea ce se poate pune la îndoială la un moment dat. Totodată, pentru asemenea spirite complexe, și nu de puține ori profetice, întrebările nu sunt de ajuns. Printr-un efort intelectual dârz, susținut de propria structură a personalității, au investigat necunoscute probleme și fenomene ale existenței, oferind soluții prin intermediul rațiunii și al intuiției, aceasta din urmă fiind exclusiv atributul unei minți pregătite.

Dacă ne uităm în istoria omenirii și o scrutăm până în ziua de azi, toate realizările omenești concrete (lumea sensibilă a lui Platon/realitatea tangibilă) au existat mai întâi ca niște virtualități sub forma unor idei abstracte, care au luat naștere în imaginația omului prin procesul gândirii. Logosul este rațiunea cosmică sau Cuvântul lui Dumnezeu, iar cuvântul este o formă de exprimare a unui gând, a unei idei abstracte, din care va rezulta potențialitatea de a se materializa sau nu.

Prin urmare, nicio realizare umană nu e posibilă în lipsa gândirii (având în vedere toate formele și operațiile acesteia), iar fără acești mari gânditori pe care i-a avut omenirea, incluzând toate domeniile de cunoaștere, realitatea, așa cum o vedem astăzi, nu ar fi fost posibilă. Așa cum cea mai lungă și mai anevoioasă călătorie începe cu un prim pas, tot așa, cele mai mari realizări omenești concrete au început cu un gând/cu o idee în plan abstract. Gândirea este o condiție *sine qua non* a devenirii omului ca om și un pas necesar rasei umane de a evolua și, mai ales, de a-și (re)dobândi umanitatea.

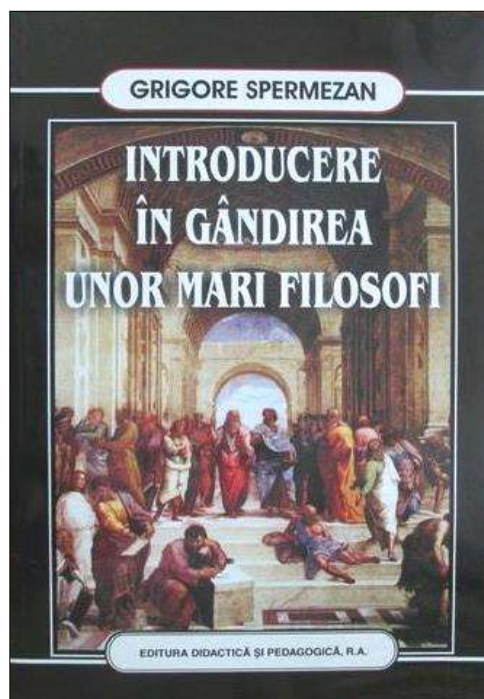
Aceste reflecții s-au născut la contactul cu cartea profesorului Grigore Spermezan, intitulată *Introducere în gândirea unor mari filosofi* (Editura Didactică și Pedagogică, București, ediția a II-a, 2006).

În această carte, profesorul Grigore Spermezan ne introduce în gândirea și conceptele unor mari filosofi care au influențat definitiv cursul filosofiei și al istoriei, în general, oferindu-le noi perspective și orientări de-a lungul timpului. Operele marilor filosofi reprezintă un punct de reper, uneori chiar de cotitură, în istoria culturii universale. S-a spus despre filosofie că este „regina științelor”. Și se cunoaște faptul că anumite științe s-au dezvoltat, ulterior, din aceasta.

În *Introducere în gândirea unor mari filosofi*, autorul ne prezintă, sintetic, ideile și conceptele unora dintre cei mai mari filosofi pe care i-a avut omenirea (Platon, Aristotel, Hegel, Kant, Nietzsche sau Heidegger), într-un limbaj cât mai accesibil, oferind o lectură plăcută chiar și nespecialiștilor. Se respectă caracterul de „introducere” într-un domeniu, făcând-o cât mai comprehensibilă publicului larg, cu toate că filosofia este un domeniu cu un limbaj adesea pretențios și deosebit de alambicat pentru un novice. Motiv pentru care a căpătat niște conotații nu tocmai fericite, la nivelul vulgului fiind redusă doar la o teoretizare, la o activitate bizară și, ca atare, futilă. De altfel, s-a împământenit în popor expresia – mai curând cu valențe peiorative – „a filozofa”, cu sensul de a vorbi mult și fără rost. Astfel că cei mai mulți, fiind pentru ei prea complexă și, implicit, incomprehensibilă, din neputință, au redus filosofia la niște „vorbe-n vânt”, considerând-o, din păcate, lipsită de orice relevanță practică.

Cartea este împărțită pe câteva mari perioade semnificative, care indică curentul de gândire dominant în epoca respectivă. Fiecare orientare filosofică reprezintă o „cărămidă” pe care se vor construi și dezvolta – ori vor deriva ulterior – alte curente filosofice. Chiar dacă unele concepte par mai degrabă de sine stătătoare, în cazul altora putem observa destul de lesne că sunt derivate din cele anterioare, fiind chiar variațiuni nuanțate pe aceeași temă (diferențele fiind vizibile pentru un ochi avizat), toate curentele de gândire contribuind, mai mult sau mai puțin, la creșterea și dezvoltarea acestei nobile discipline.

Începând cu perioada filosofilor presocratici (Pitagora, Heraclit, Parmenide) – adică pionierii filosofiei anteriori lui Socrate, celebrul filosof și deschizător de drum al perioadei clasice (Platon, Aristotel, Epicur sau Seneca), este interesant să observăm evoluția gândirii filosofice pe parcursul istoriei, care devine tot mai complexă, mai organizată, trecând de la o abordare globală simplistă (la prima vedere), la o analiză tot mai specializată.

Pentru a înțelege mai bine fiecare curent filosofic, nu putem să nu ținem cont de contextul social-istoric în care a luat naștere. Perioada clasică – greco-romană – a grecilor Socrate, Platon, Aristotel sau, mai târziu, a romanilor Seneca, Cicero, Marc Aureliu, a marcat perioada de vârf a Greciei Antice și, apoi, a Imperiului Roman. Filosofia medievală a gravitat în jurul religiei, ea fiind subordonată teologiei iudeo-creștine (ca reprezentanți îi avem pe Sfântul Augustin și Toma D'Aquino), această subjugare a gândirii viețuind până la apariția curentului renașcentist, unde asistăm la apariția raționalismului, avându-i ca reprezentanți de seamă pe Descartes, Spinoza sau Leibniz. Urmează empirismul și iluminismul, deschizându-se tot mai mult porțile cunoașterii în fața omului, prin apariția unor curente și analize din ce în ce mai specializate și mai complexe, precum filosofia analitică (Wittgenstein și Russel) sau raționalismul critic (Popper).

În final, iată câteva citate interesante din cartea profesorului Grigore Spermezan, care să vă stimuleze reflecția și curiozitatea spre a o parcurge, în orice moment fiind un binevenit exercițiu intelectual:

„Nu conștiința oamenilor le determină existența, ci invers, existența lor socială le determină conștiința. Gândim după cum trăim, nu trăim după cum gândim” (Karl Marx).

„Ca individ uman, nu mai sunt ceea ce am fost și nu sunt ceea ce voi fi”.

„Perioadele de fericire sunt pagini goale ale istoriei. (...) Istoria este mai degrabă un abator în care se sacrifică fericirea popoarelor în numele libertății” (G.F.W. Hegel).

Ar trebui să fim onorați și recunoscători că suntem singurele ființe din universul cunoscut (până în acest moment) capabile să se gândească la propriile origini și la originea/esența tuturor lucrurilor. Suntem singura realitate conștientă de ea însăși (din nou, cunoscută până în acest moment), fiind capabili să

producem o asemenea valoare universală pentru eternitate – filosofia, ajutând astfel generațiile viitoare în a-și înțelege mai bine rădăcinile.

Lansare de carte, „adăstare sufletească” și întoarcere în timp printre ruinele Castelului lui Árkád Pásztory din Boinești

Liana POP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

La evenimentul care a avut loc pe data de 28 februarie 2021, pe Toagul lui Pásztory din Boinești, autorul a dorit să aducă mulțumiri tuturor celor care au facilitat accesul la informații (Accademiei di Romania di Roma, Muzeului Județean Satu Mare, Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Satu Mare), precum și sentimente de grațitudine îndreptate către colegii muzeografi (dr. Mihaela Grigorean, dr. Răzvan Roșu, dr. Liviu Marta) și profesorului coordonator dr. Ovidiu Ghitta, decanul Facultății de Istorie și Filosofie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, a căror colaborare a fost de mare ajutor pe parcursul întregii cercetări. Autorul ar fi dorit să vorbească doar cartea, drept pentru care a dăruit-o tuturor celor prezenți la lansarea ei.

Fructificare a unei teze de doctorat, volumul se dovedește a fi primul pas în expunerea poveștii de viață a călugărului bazilian Árkád Pásztory. În nota asupra ediției, autorul, fascinat de personalitatea călugărului, lămurește lectorii volumului și avertizează că, în funcție de destinatari, documentele aranjate cronologic sunt redactate în patru limbi: română, maghiară, latină și germană, iar textele propriu-zise se prezintă sub formă de original, traducere și copie.

Speranțe, certitudini, izbânzi, eșecuri, împliniri și deziluzii se oglindesc în ochii protagonistului, care, cu chipul din tinerețe gravat pe prima copertă a volumului, are o privire adâncită în viitor.

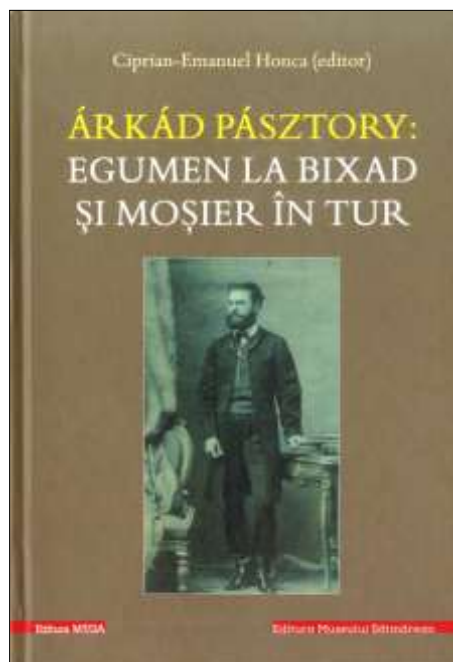
Din amalgamul secvențelor existențiale narate se încheagă genealogia călugărului, iar editorul oferă o reflecție echilibrată și argumentată, atât asupra faptelor bune, cât și asupra celor controversate săvârșite de acesta. Lucrarea se structurează diacronic în jurul celor mai importante evenimente biografice care au marcat parcursul lui Árkád Pásztory. Printr-un efort benedictin de cercetare, Ciprian Honca reunește materiale colectate (adeverințe medicale, extrase judecătorești, documente de arhivă, rapoarte, scrisori, procese-verbale, diverse mărturii), prin care aduce informații detaliate și mai puțin știute despre egumen. O importantă sursă de informare au fost ziarele și periodicele vremii: *Heti Szemle*, *Szamos*, *Szatmármegyei Közlöny*, *Szatmár és Vidéke*, *Budapesti Hírlap* etc.

Grație efortului de cercetare prin arhive (ale Episcopiei Greco-Catolice Maghiare de la Hajdudorogh) și documentării atente și exigente a autorului, aflăm că Árkád Pásztory s-a născut la 17 octombrie 1844, în comitatul Maramureș, în Lunka (azi Ucraina), a plecat la Máriapócs, unde a studiat teologia, după care a cunoscut o împlinire decisivă în existența sa: „ungerea” ca monah. Ca o coincidență, în același an, pe 1 decembrie, se naște la Boinești, localitate din Țara Oașului, Alexiu Berinde, fiul lui Gavril Berinde, fost preot în localitate.

Din conținutul bogat și divers al biobibliografiei reiese un personaj surprins, în chip măiestrit, în varii ipostaze: vrăjitor, vraci, vizionar, dar și filantrop, în perioada celor zece ani petrecuți la Mănăstirea din Bixad (1890-1900), integrându-l în realitățile istorice contemporane epocii sale. Meritul editorului este de a separa rolurile, propunând cititorului o imagine diversificată a subiectului și punând în lumină o figură aparte de monah, cu care cercetarea istorică n-a fost, de altfel, foarte generoasă și se dezlanțuie convingător în capitolele volumului prin devoțiunea pe care o arată pentru apărarea imaginii „acestui

Arsenie Boca maghiar”. Prin materialele colectate și modul în care le-a organizat, editorul dorește să reabiliteze reputația controversată a călugărului. Cercetările întreprinse de muzeograful Ciprian-Emanuel Honca în direcția elucidării multor „enigme” care grăvesc în jurul personajului contribuie esențial la cunoașterea trecutului său.

O mențiune aparte merită reconstituirea unui moment de răscruce din viața eroului principal: pelerinajul slovacilor la Mănăstirea Bixad pentru a se vindeca de boli necruțătoare, trimiși de Anna Csacskó, o apropiată din anturajul său. Călugăr de vocație, Árkád Pásztor a fost „cheagul” care a strâns în jurul lăcașului de cult numeroși adepți. De asemenea, în edificiul de cult din Bixad exista icoana sfintei fecioare Maria, făcătoare de minuni. Însă Pásztor a fost acuzat că a fraudat banii pelerinilor în scopuri personale, iar autoritățile ecleziastice au început o anchetă în acest sens, ajungându-se până la amenințarea cu demiterea monahului.

Dezideratul lui Árkád Pásztor a fost trecerea Mănăstirii Bixad sub protecția Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș. Caută sprijin în acest sens la mitropolitul de Blaj, Victor Mihályi de Apșa, un susținător pentru afirmarea identității și autonomiei Bisericii Greco-Catolice Românești, pe ale cărei interese le-a slujit. Propunerea a venit ca o provocare pentru Victor Mihályi de

Apșa, preocupat fiind de reînțemeierea provinciei românești a ordinului bazilian.

Un moment dureros din viața Mănăstirii Bixad și a credincioșilor din Țara Oașului a fost înlăturarea lui Pásztor și instalarea noului egumen Szilveszter Lupis. Sub conducerea duhovnicească a pastorului, mănăstirea făcuse progrese remarcabile în ceea ce privește viața duhovnicească, precum și în domeniul vieții materiale, gospodărești, iar enoriașii nu înțelegeau de ce „un om sfânt, care a făcut atâtea pentru mănăstire”, trebuie să fie înlocuit. Astfel că au înaintat o petiție de susținere a lui Pásztor, care a fost luată în discuție în cadrul ședinței Adunării Comitatense, din data de 13 decembrie 1900, condusă de Béla Hugonnay. La data de 5 mai 1902 a fost exclus, în mod oficial, din Ordinul Sfântul Vasile cel Mare. Supunându-se deciziilor autorităților ecleziastice, Pásztor se retrage pe moșia din Tur, măcinat de boli. A trecut la cele veșnice în data de 22 februarie 1916, la vârsta de 79 de ani, iar mormântul său din Nyíregyháza a devenit un loc de pelerinaj religios.

Prin volumul de față, editorul și-a propus o radiografiere a vieții egumenului Pásztor, evidențiind, totodată, amploarea tensiunilor iscate în jurul personalității sale, aspecte care sunt însoțite de mărturii ale celor care l-au cunoscut.

Soră lume

Ana Blandiana, Editura Humanitas, București, 2020, 428 p.

Diana FILIP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Se spune că unul dintre factorii cei mai importanți care pot influența percepția unei opere de artă este însăși imaginea artistului. Tocmai din acest considerent, mulți artiști au preferat să își lanseze operele în anonim, pentru a le fi analizată creația și nu persoana din spatele ei.

În cazul de față, orice imagine a anonimatului nu și-ar mai avea rostul, deoarece Ana Blandiana este deja un nume prezent în inimile noastre. Scopul poetei nu a fost niciodată de a demonstra sau convinge pe cineva, ci doar de a dăru, prin creația sa, propria-i frumusețe, gingășie și... muulte surâsuri contagioase.

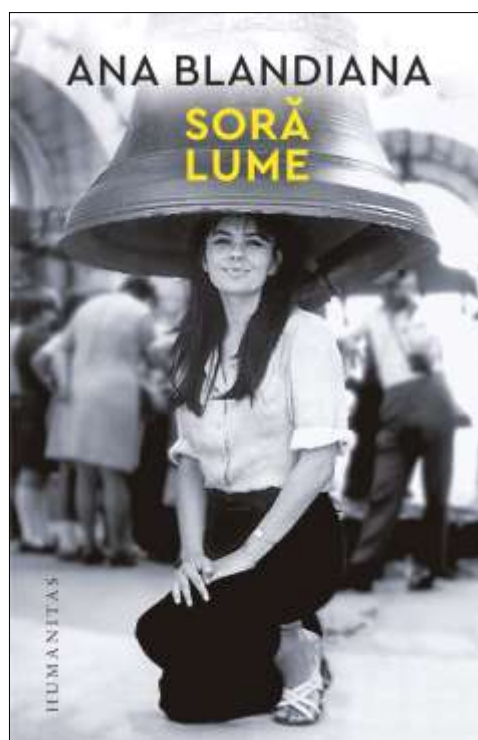
Ana Blandiana este una dintre cele mai reprezentative figuri ale peisajului social și intelectual din ultima jumătate de secol. A excelat atât ca poetă, prozatoare, eseistă, cât și ca memorialistă, deopotrivă în țară și în străinătate, reușind să câștige premii importante cum ar fi: Premiul pentru poezie al Uniunii Scriitorilor din România, 1969; Premiul pentru poezie al Academiei Române, 1970; Premiul pentru proză al Asociației Scriitorilor din București, 1982; Premiul Internațional „Herder” (1982); Premiul Național de Poezie, 1997; Premiul „Opera Omnia”, 2001; Premiul Internațional „Vilenica”, 2002; Premiul Opera Omnia acordat de Revista *Convorbiri Literare* (2014); Premiul „Poetul European al Libertății” (2016); Cununa de Aur de la Struga (2019) și multe altele. De asemenea, este Membră a Academiei Europene de Poezie, a Academiei de Poezie „Stéphane Mallarmé”, a Academiei Mondiale de Poezie (UNESCO) și membru corespondent al Academiei Române din anul 2016.

La finele anului 2020, autoarea și-a lansat la Editura Humanitas din București volumul de proză *Soră lume*, pe coperta căruia își întâmpină cititorii cu zâmbetu-i caracteristic, imortalizat într-o fotografie din tinerețe, precum și cu un apelativ extrem de drăguț: „soră lume”.

Prezența carte vine ca o continuare a *Falsului tratat de manipulare*, apărut în anul 2013 tot la Editura Humanitas. Încă din primele pagini, autoarea ne dezvăluie că, la fel cum nici tratatul nu este o carte de memorii, deși cuprinde fragmente de amintiri, nici aceasta nu este o carte de călătorii, deși toate capitolele ei descriu oameni și întâmplări din țările în care a călătorit. „În *Fals tratat de manipulare* am încercat să compun din fragmente de amintiri un portret al țării. Acum este vorba de o lume. O lume pe care am încercat să o descopăr, să o înțeleg și care – în pofida a tot ce am dedus și a tot ce mi s-a explicat – mi-a lăsat sentimentul tulbure că n-o cunosc cu adevărat, nu pentru că n-am fost în stare să o înțeleg, ci pentru că ea nu se înțelege pe sine” (p. 9).

Titlul cărții, *Soră lume*, poartă un mesaj aparte, pentru toți acei oameni pe care scriitoarea i-a întâlnit, în peregrinările sale, prin lumea largă. Pe toți încearcă să-i înțeleagă, atât pe cei bogați, cât și pe cei săraci, deoarece cu toții trăiesc iluzia unei libertăți; dacă nu pe cea a propriei conștiințe, măcar pe cea a unei conștiințe superioare. Paradoxal e faptul că unii dintre aceștia reușesc să fie fericiți.

Lucrarea este structurată pe 49 de capitole, fiecare reprezentând relatări deosebite, făcute de Ana Blandiana într-o jumătate de secol, în peste 30 de călătorii făcute cu ocazia participării la diverse festivaluri de poezie, vizite în grup cu alți scriitori, lansări de carte, premii literare, precum și târguri in-

ternaționale de carte. Dincolo de valoarea lor memorialistică, aceste itinerarii au și o valoare istorică, mărturie stând câteva evenimente cheie surprinse de ochiul vigilent al autoarei. Amintim aici discursul din balcon al regelui Mihai din anul de grație 1992, dar și considerații cu privire la destinul tragic al acestui ultim rege al României; de asemenea, poate fi amintit și episodul vizitei și contravizitei, cu același avion, a unei delegații „oficiale” de scriitori, chiar în timpul Revelionului 1990, cel mai tulbure și mai exaltat revelion al României moderne, sau călătoriile mai recente în Hong Kong, surprinzând lupta pentru libertate a studenților de acolo. Tema libertății este căutată în toate aceste peregrinări, fiind regăsită în majoritatea țărilor vizitate ca o iluzie sau ca o permanentă aspirație, așa cum o lăsase în urmă, de fiecare dată, când pleca din propria-i țară, înainte de 1989.

Oricare capitol poate reprezenta o poveste de sine stătătoare, dar cea care m-a impresionat cel mai mult am găsit-o la pagina 321, în capitolul intitulat „Ceva important care îmi scapă”. Cu ocazia vizitei autoarei la Tokyo, ea își exprimă dorința de a vizita o mănăstire zen, fiind atrasă, încă din adolescență, de acea religie în care credința este doar un prilej către meditație, „iar frumusețea o circumstanță favorizantă a existenței lui Dumnezeu, risipit impersonal între pietre și nisip”. Odată ajunsă la mănăstirea vizată, este întâmpinată de stareța lăcașului, o bătrânică având în jur de 90 de ani, sprijinită într-un baston. Aceasta, extrem de amabilă, i-a dăruit, la finalul vizitei, o carte groasă în limba engleză cu titlul *Zen*, fiind însăși opera de o viață a simpaticei amfitrioane. Entuziasmată de cadoul primit, dar și de uimirea că stareța a reușit să-și traducă opera de căpătâi într-o limbă de circulație internațională, Ana Blandiana o roagă să-i scrie o dedicație pe prima pagină: „Și deodată am încremenit. Erau propriile mele versuri! Trecute prin traducerea japoneză și apoi prin cea franceză a translațoarei, ele păstrau doar urme nesigure a ceea ce fusese în original, destul cât să mi se pară cunoscute. (...) Era vorba de o poezie a mea veche de cel puțin un deceniu”.

Dincolo de această scenă extrem de emoționantă se află, de fapt, o explicație extrem de profundă: cea a tradiției ospitalității nipone, care cere să-l întâmpini pe cel care te vizitează cu ceva familiar, care să-l îmbucure, dovedindu-i prin gestul făcut că substanța oaspetelui este înrudită cu a ta. Ce poate fi mai minunat de atât?

Minunat este, de fapt, întreg sentimentul de empatie pe care autoarea îl are față oamenii pe care i-a întâlnit în periplul ei: „Dacă cineva mi-ar cere să spun numele unui singur sentiment pe care mi l-a trezit lumea prin care am trecut, aș răspunde fără ezitare compasiunea. Și cei bogați, și cei săraci, și cei norocoși, și cei fără noroc, și frumoșii, și urâții, și învingătorii, și învinșii (...) – toți au sfârșit prin a-mi trezi compasiunea, despre care cu timpul am înțeles că este o treaptă a înțelegerii și o formă a cunoașterii”.

Încă din momentul lansării cărții de față și până acum, atât în mediul online, cât și în presa scrisă, cititorii au doar cuvinte de laudă la adresa ei. Spre exemplu, într-o cronică literară publicată de Codruț Constantinescu în revista 22, acesta declara că „volumul este un tratat de înțelegere a lumii”, considerând-o „cartea anului 2020”. Vă îndemn, deci, la lectură!

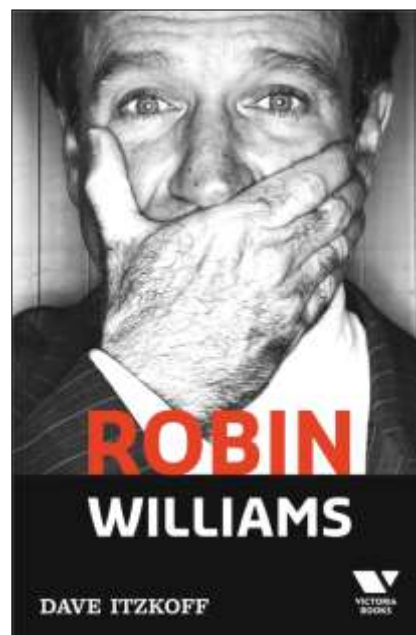
Robin Williams

Dave Itzkoff, Editura Victoria Books, București, 2019, 752 p.

Ștefan-Adrian BĂRBULESCU
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

E ceva foarte interesant cu biografiile astea... Ca cineva să merite cu adevărat o biografie, trebuie să îndeplinească o serie lungă și strictă de condiții, nu se poate numai așa, tam-nisam, să ai puțin succes și gata, te-ai învârtit de-o biografie. Stai puțin! Ba da, se poate, de fapt, căci e plină lumea de „vedete” de o clipă care dau lovitură (cam doar) o dată, societatea consumeristă află, se entuziasmează, se profită cât mai iute de situație și se scoate pe repede-nainte „biografia”, sau memoriile ori amintirile vreunui tip bine-mersi, vorba aia, care mai are măcar câteva decenii la dispoziție să se culce pe niște lauri nu tocmai meritați. În asemenea cazuri, de cele mai multe ori, poate că ar fi fost mai bine ca o astfel de apariție să nu fi existat din start. Dar, ce să-i faci, mai fiecare vrea să-și trăiască și să profite din plin de cele 15 minute de faimă „alocate”.

În cazul adevăratelor biografii, de regulă, persoana în cauză a (cam) murit. Și mai e și de-adevăratele faimoasă. Și așa, *doar astfel*, despre el/ea se pot spune multe. Iar dacă biograful e unul cu adevărat bun, cartea are succes, iar (și) prin asta se face un serviciu memoriei și amintirii unui personaj într-adevăr memorabil. Volumul de față reușește să se achite de acest serviciu al memoriei cu prisosință. Avem de-a face cu un biograf care s-a ferit din răspuțeri și căruia i-a și reușit să se țină departe de can-can, bârfe și texte tipice de tabloid, construind cu grijă, în urma a sute de interviuri, baza, rampa de pe care avea să-și lanseze cartea. Care devine în acest fel, *nu* încă o variantă de a profita de pe urma unui Om Mare, care s-a sfârșit dintre noi într-un mod injust, ci un elogiu, o mulțumire, un prinos de recunoștință dedicat celui care a impresionat irevocabil milioane de oameni – Robin Williams.

Robin a fost. Și ce bine că a fost! Așa cum a fost. Ce e păcat este faptul că a fost, în prea dese momente, *prea mult*. Iar lumea nu a fost în stare, de cele mai multe ori, să înțeleagă la adevărata dimensiune și valoare însăși amplexarea geniului său. Ceea ce s-a tradus în practică (și) prin distribuirea lui în roluri mici, improprii, nemeritate cumva, insuficient de mărețe, fastuoase și complexe – plus că n-ar prea fi existat public pentru așa ceva. Robin Williams a fost atât de mare, încât lumea nu-l putea cuprinde sau înțelege. *Stand-up comedy*-ul de calibrul lui Robin era pur și simplu prea mult, publicul, chiar și cel cunosător, profesionist, vechi consumator de bun umor, colegii, cei de dinainte, cei de după, toți erau uimiți, siderați, blocați. „Rafalele” lui nu aveau egal. Premergătorii săi erau uitați într-o clipită, cei de după la fel de bine puteau să nu mai scoată o vorbă, chiar nu avea sens să faci *stand-up* după Robin, nu aveai cum să fii la fel sau mai bun decât Robin. Doar dacă erai de calibrul lui Richard Pryor sau George Carlin...

Era (putea să fie) o mie de oameni într-unul singur. O mie de voci, o mie de posturi. Chiar era prea mult, aproape obositor, extenuant, te seca. Râdeai prea puțin la un *gig*, n-apucaai bine să-l înțelegi, să-l digeri, că și venea altul, și altul, și altul! Cum să-i rezisti?

După cum bine știți, a existat dintotdeauna o relaționare extrem de ciudată între umor și tragicism. Pare-se că vor fi avut aceeași părinți. Căci și tragicismul are ceva sardonice în el, ceva sec, ceva ce te poate face la un moment dat să hohotești, la adresa absurdului vieții, la futilitatea a tot și toate, nu găsiți? Cât despre umor, ce să mai povestim! Lăsând la o parte amuzamentul de tipul bufoneriilor, hazul de bună calitate, râsul de la început vine din observarea brută a comicului situației, urmându-i negreșit înțelegerea dedesubturilor profunde, care nu pot fi altfel decât legate intrinsec de tragicism. Adică, lucrurile sunt la prima vedere hilare, idioate și absurde, râdem de ele până înțelegem că dincolo de comedia bufă există o parte serioasă, gravă, umorul e poate cea mai bună cale de a arăta ce e în neregulă cu lumea, cu

viața, cu noi. Căci sunt destule. Și în acel moment realizăm marea valoare a umorului, necesitatea și importanța lui, capacitatea sa cathartică – de eliberare și conștientizare a cine suntem, ce putem fi, deveni, prin și cu ajutorul faptelor noastre, care trebuie (sau ar trebui) să lase în urmă o amprentă pozitivă, pentru că suntem datori cu asta, în definitiv, nouă și celorlalți. Altfel..., la ce bun totul?

Cartea se citește cu mare plăcere. E ca o aventură. Sau un carusel. Ca o călătorie. E ca o viață – deci, cu de toate, cu bune, cu rele, cu sușuri și coborâșuri, cu părți vesele, triste, emoționante, tragice, comice, absurde, revoltătoare sau sfâșietoare. Nu, nu sunt cuvinte mari, reci, seci și lipsite de conținut. Reprezintă viața unui om care a muncit imens, până și-a pierdut *la propriu* mințile și capacitățile, a impresionat sute de artiști, a făcut să râdă milioane de oameni peste tot în lume și a lăsat moștenire amprenta geniului său inegalabil. (Uitați-vă la oricare show de-al lui de tip *stand-up*, nu durează mult până e lac de apă, efortul suprauman pe care-l depune pentru a ține în priză o întreagă sală, care poate fi de la un mic și dosnic club de comedie, până la imensa și impozanta *Metropolitan Opera* din New York, îl face să transpire excesiv, dar ritmul lui nu scade nicio clipă – iată un mic exemplu al dăruirii totale!)

Dar talentul lui nu a fost întotdeauna bine înțeles. S-a și profitat de el, devenise la un moment dat numai bun de muls, dar s-a aruncat, naiv și ușor de convins, și în proiecte păguboase și nedemne de un asemenea har. Cât despre critici – iată o tagmă greu de înțeles, aceea a criticului de artă! Stai, în cazul nostru (adică al lor), și vezi sute și mii de filme, ai niște păreri și le scrii, spui, publici. Ai capacitatea (și uneori calitatea, altfel doar puterea brută) de a desființa un rol, un film, un om, o carieră. Și o faci. Uneori prea dezinvolt, chiar dacă la următorul film vii cu altă poveste, altă apreciere, poate de data asta diametral opusă. Dar fanii adevărați, cei care văd și cu inima, nu numai cu instrumentele profesionale critice – ei spun altceva. Robin (și el) s-a bucurat (și pe merit) de elogi și aprecieri, din partea criticilor sau colegilor, ca să nu facem referire la public, dar s-a „bucurat” și de recenzii uneori crude, cel puțin, sau nemiloase ori poate doar ambigue, alteori devastatoare. Iată un bun (și trist în cazul ăsta) exemplu când cuvintele sunt mai tăioase decât lămele de oțel chirurgical.

Când ești un profesionist perfecționist viața nu-i ușoară. Nici n-are cum. Căci faci eforturi supraomenești, pe care majoritatea nici măcar nu are rost să înceapă să și le imagineze și este absurd de revoltător când un geniu se raportează capriciilor mediocrității. Măsura lui e astfel denaturată, mânjită, stricată în mod intenționat de niște ființe care de cele mai multe ori nici măcar nu respiră același aer! Cum ai putea, deci, înțelege un geniu? Cum i-ai putea înțelege eforturile, intențiile, reușitele, când omul simplu le vede prin prisma deformată a mundanului ordinar?

Robin era dependent de munca lui, de misiunea de a fi pe placul oamenilor, deci bivalența lui era o luptă titanică. El încerca să se facă înțeles, străduindu-se în același timp să nu facă rabat la calitate, așa cum o percepea, dar iarăși, făcând alte eforturi de a mulțumi pe fiecare, depășind cu mult (prea mult) până și ce i se cerea, într-atât avea de mult de dat, de oferit! Erau dese momentele când i se cerea în mod expres ca măcar la unele duble să încerce, pe cât posibil, să se țină de scenariu, pentru că improvizațiile lui, indiferent de calitate – de cele mai multe ori superioară –, nu mai aveau legătură cu restul filmului, nu se mai îmbinau, erau un alt film într-un film, ca visele din vise. Fiind în stare să sară de la un personaj la altul, de la o voce și tonalitate la alta, te zăpăcea și te transpunea într-o nouă lume, nu aceea cu care abia te obișnuiseși...

Sfârșitul lui e picat ca dintr-o carte de groază. Inimaginabil, trist, de așteptat, totuși, dintr-un anumit punct de vedere, dar incredibil chiar și acum, de neînțeles și revoltător. Dar această biografie, citită cu atenție, căci a fost scrisă cu acribie, conduce la un atare rezultat, care parcă era (în)scriș în însuși tragismul condiției și ființării celui care a fost Robin Williams. Mai mult decât un om, actor, soț, tată, geniu, comediant, ventriloc întrucâtva, ciudat, extraordinar, consumator, fost dependent de multe păcate și atâta stres, muncă, dăruire, prietenie, camaraderie, lipsă de egoism, nebun, exagerat, diagnosticat la 63 de ani cu o formă rară de demență, sinucigaș – ce cuvânt urât, dur și nedrept!

Nu avem puterea sau dreptul de a judeca, de a emite (pre)judecăți de valoare asupra sinucigașilor. Asupra lor, a gestului lor, a motivațiilor care îi vor fi condus spre o asemenea decizie irevocabilă. Doar dacă suntem specialiști în psihiatrie, neuroștiințe, ceva de genul..., abia atunci să îndrăznim să venim cu o părere. Altfel, să știți că e numai bârfă, răutate și o totală lipsă de înțelegere asupra unui fenomen teribil, înspăimântător și atât de puțin înțeles, chiar și de profesioniști din domeniul medical.

Am menționat „consumator, fost dependent de multe păcate”. Din păcate, da, și Robin a fost, a căzut victimă, prea slabă și umană (chiar și el), substanțelor intoxicante care sunt – indiferent că ne pla-

ce, știm sau suntem de acord cu asta – prietenii nevăzuți și uneori singurii și cei mai buni (pentru o vreme) ai unei foarte mari părți din lumea *show-business*-ului, nu doar american, desigur. Dar e destul de sigur că și raiul și, în același timp, iadul drogurilor își au ca teren principal de „joacă” centre ale lumii mondene de genul Los Angeles, San Francisco sau New York, ca să ne referim doar la SUA.

La un moment dat, cocaina aproape că dă impresia că e gratis, în anumite locuri și momente, la fel și *bourbon*-ul (un tip de whiskey). Unii au decăzut până au căzut în moarte, ca de exemplu unul dintre prietenii lui Robin de la acea vreme, John Belushi, și drogurilor trebuie să le „mulțumim” pentru asta, *prafului îngerilor*. Ce e de subliniat aici e posibilitatea atât de incredibil de accesibilă a decadenței, odată atins un mi-

nim nivel de succes. Cu un efort de imaginație ne putem închipui acel Olimp al succesului, unde aerul rarefiat al gloriei, combinat cu prafuri, pastile, lichide și cohorte de amante și iubiți pot duce la pierzanie și-un călugăr, vorba aia. Mulți, foarte mulți cad de la asemenea înălțimi și pur și simplu nu-și mai revin. Un dram de ghinion și un anturaj nu tocmai respectabil ajută ratarea mai ceva decât lipsa de talent.

Prima lui soție, Valerie, i-a fost alături imposibil și incredibil de multă vreme, și asta în

cea mai grea perioadă de viață a actorului, cea de formare, afirmare și stabilizare a ceea ce va deveni. Poate că fără ea – ce poate, *sigur* că fără ea – lumea n-ar fi ajuns să-l cunoască pe Robin Williams, actorul de mai târziu, demn de cele mai înalte premii și distincții: în comedie, teatru, film... Dar nici ea nu era făcută (doar) din titan. I-a urmat fosta bonă și mai apoi secretară de călătorii, Marsha, care l-a înțeles atât de bine și a preluat marea povară de a avea grijă de Marele Copil din Și Mai Marele Robin. Ce credeți?, a cedat și ea. Nu că ar fi fost vina lor, dar v-am spus, Robin era prea mult până și pentru sine însuși. Cea de-a treia soție, Susan, a fost și ultima, care n-a apucat prea mult să se familiarizeze cu verbul „a fi soția lui Robin Williams”, căci vremea trecuse, iar boala își săpa de mult făgașul în mințile atât de solicitate ale Actorului.

E de presupus că substanțele intoxicante își vor fi jucat rolul în apusul precoce al marelui R. W. La care se adăugă negreșit și volumul imens, deci incalculabil și incomensurabil de muncă, efort și dăruire. Cantitatea enormă de dezamăgire trăită, simțită și absorbită în sine, datorate autoexigenței ce și-o impusese, dar și lumina din ochii lui care reflectau atâta bunătate și empatie – ce deliciu și acum să-i vezi privirea caldă și învăluitoare din filme care, chiar și pe ecran, te face să te predai cu totul. Mai rar un Mare Actor cu o privire atât de blândă, expresivă, înțelegătoare. Cum își privea copiii în *Mrs. Doubtfire*, bona trăsniță în care se transformase pentru a fi alături de ei, pentru că altfel nu se putea, cum îi povestea tânărului Will, jucat de Matt Damon, în *Good Will Hunting*, de idiosincraziile soției lui, acum plecate din lumea celor vii, ce să mai vorbim de patosul și energia pe care le insufla elevilor săi bunul profesor *altfel* în *Dead Poets Society*! Ce roluri! Ce privire! Ce joc! Dacă n-ați văzut *What dreams may come*, ați ratat unul dintre cele mai sensibile și ciudate filme de dragoste din câte vor fi fost făcute vreodată, dar care v-ar fi mișcat profund. Filmografia actorului e măricică și diversă, dar, așa cum am mai menționat, a avut destule filme care nu l-au pus decât prea puțin în valoare, aspect trist pentru un actor de un asemenea calibru. Așa că s-ar mai putea menționa, pe sărite, următoarele: *Popeye*; *Jumanji*; *The Fisher King*; *Good Morning, Vietnam*; *Noel*, vocea din *Aladdin* și câte altele...

Cuvinte prea mari, multe și pompoase, nu fac decât să accentueze inutilitatea unei încercări suse din start eșecului – de a spune și transmite ceva ce depășește simplul cadru verbal, pentru că a vorbi *doar* despre Robin Williams, cel care acum e plecat dintre noi este arhi-insuficient. Se pot face doar două lucruri cu adevărat valoroase, cel de-al doilea derivând din primul, și anume *a nu-l uita vreodată* și asta prin *a-i vedea și promova opera la nesfârșit*. Căci mai sunt de văzut și revăzut, se mai poate șopti puțin despre el și a da cui n-a văzut încă un film de-al său un DVD, a căuta pe la TV sau pe net vreun show mai vechi sau mai rar și, ciclic, prin asta, revenind: a nu-l uita. Așa va fi trăit din plin, îi va fi rămas împlinit visul de a da lumii ocazia de a râde, a zâmbi, a vedea lumea așa cum e sau, poate, cum ar trebui să fie mai des: frumoasă, blândă, bună. Cu siguranță, Robin Williams s-a achitat de partea lui din belșug și, oricât va fi greșit, și-a plătit dreptul la nemurire și trebuie să ne facem și noi partea, mulțumindu-i prin a nu-l uita nicicând.

Stațiunea balneoclimaterică Ocna-Șugatag cu satele aparținătoare Breb, Hoteni și Sat-Șugatag

Liana POP

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Breb

1360 Hódpatakfalwa
1364 Hodpathaki
1440 Hadpathaka
1517 Hathpathok
1715 Bréb

Hoteni

1360 Zalatina
1555 Hotynfalwa
1715 Hotinke
1828 Hotyeny
1851 Hotinka

Ocna Șugatag

1360 Zalatyna Sugatagfalva
1431 Swgathagh
1583 Sugatagh
1851 Sugatag

Sat Șugatag

1360 Zalatyna
1365 Sugatagh
1459 Sugathagh
1851 Sugatag

(**Suciu, Coriolan**, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, București, Editura Academiei, 1967-1968. Vol. 1, pp. 104, 296; Vol. 2, pp. 7, 98).

Ocna-Șugatag, atestată prin documente din anul 1355, este situată în partea de nord a județului Maramureș, la 59 kilometri de municipiul Baia Mare și 18 kilometri de Sighetul Marmației. Comuna are în componență satele Breb, Hoteni și Sat-Șugatag. Relieful este deluros, brăzdat de apele râului Mara. Clima stațiunii este caracteristică depresiunilor intramontane, cu veri răcoroase și ierni reci.

Satul Șugatag, aflat pe cursul mijlociu al râului Mara, este atestat într-o diplomă din anul 1360 și a făcut parte din domeniul lui Dragoș din Giulești.

Localitatea Breb este situată în zona mediană a piemontului Munților Gutâi. Numele satului vine de la un animal de apă dispărut (castorul european), care trăia în Breboaia, râul ce traversează localitatea. Așezarea s-a format prin extinderea și unirea a trei cătune inițiale și a fost atestată documentar de o diplomă din 20 martie 1360. Brebul a fost parte din cnezatul Marei, condus de Dragoș din Giulești, rudă cu Dragoș Vodă Descălecătorul. Portul, tradițiile și arhitectura rurală au atras în zonă mulți cercețatori străini și români: Danielle Mason, Claude Karnoouh, Sanda Golopenția, Mihai Pop și alții. O ocupație veche semnalată în zonă a fost „crucețitul”. Crucile funerare de la Breb impresionează prin varietatea și valoarea ornamenticii, purtătoare a unor semne simbolice, pe care meșterii populari le-au stilizat potrivit talentului lor. Una dintre cele mai interesante forme este crucea închisă în cerc sau roata solară, alcătuită din patru segmente, având marginea acestora dinspre interior „vălurită” (o cioplitură specifică artei populare, realizată prin tăieturi oblice și perpendiculare).

Grație peisajelor sublime și oamenilor ospitalieri, Brebul găzduiește anual mii de turiști veniți de peste hotare să vadă căsuțele tradiționale împrejmuite de gardurile de lemn, străzile înguste și neasfaltate, gospodăriile de animale și activitățile casnice: mulsul vacii, strângerea ouălor din cuibar, întorsul fânului etc.

Până în 1918 aici au existat băi, frecventate de însuși împăratul Iosif al II-lea. Brebul a devenit „așezarea de suflet” a moștenitorului Coroanei Angliei, Prințul Charles, unde fundația pe care o administrează a adus și reconstruit trei case seculare din Maramureș.

Alexandru Filipașcu în *Istoria Maramureșului* scria despre Hoteni că este un sat de „dată recentă”. Satul Hoteni apare pentru prima dată menționat în scris la data de 28 aprilie 1517, sub denumirea maghiară de Hotinfalva, adică localitatea Hotin. După 1938, în Maramureș au fost patru plăși: Iza, Sighet, Șugatag (cu satul Hoteni inclus aici) și Vișeu.

Școala țărănească din Hoteni, organizată și îndrumată de Despărțământul ASTRA Sighetul

Marmației, funcționa în anul 1937. ASTRA Sighet a orânduit aici un cerc cultural și o bibliotecă ce număra între 100 și 200 de volume.

În anul 1953, învățătorul Iosif Băban va forma un cor puternic pe patru voci, pregătind piese și melodii populare distractive în limbile română și maghiară. În anul 1956, Căminul Cultural din Ocna Șugata va prezenta în concurs trei formații (cor, dans și brigadă artistică) care vor promova la faza rațională. După mai bine de un deceniu, în 1976, profesorul Victor Fanea va reuși să refacă corul din localitate, asigurându-i o bună pregătire artistică. În această nouă formulă va evolua la Festivalul Național „Cântarea României”, ediția 1977.

„Drumul din Maramureș pe care nu au voie mașinile”, cunoscut sub denumirea de *Drumul verde*, cu o lungime de 88 de kilometri, face legătura între șapte sate: Ocna Șugata, Budești, Breb, Hoteni, Hărniciești, Desești și Mara. Acest traseu ce străbate Munții Gutâi a fost deschis în anul 2006, putând fi parcurs pe jos, cu căruța sau cu bicicleta. Este drumul celor pasionați de drumeții și natură, de fotografie și turism autentic.

Cetățeni de onoare ai comunei: pugilistul Francisc Vaștag (2001), politicianul László Borbély (2007).

Animatie și activitate culturală

▪ Începând din anul 2005, în luna iulie, în Ocna Șugata are loc **Festivalul de Gulaș**, la care participă bucătari cu diplomă sau nu. Ideea inițierii festivalului a aparținut autorităților locale, pentru a atrage cât mai mulți turiști în zonă. La final, echipele înscrise în concurs oferă spectatorilor, gratuit, din mâncărurile preparate. Concurenții folosesc rețetele lor originale, iar juriul degustă de la bob-gulaș, până la gulaș cu cartofi și carne de vită sau de oaie. Cât timp se prepară mâncarea și ceaunele-s pe foc, atmosfera este întreținută de artiști locali care susțin spectacole folclorice. În anumiți ani, festivalul a avut un scop caritabil, iar cu banii strânși a fost reabilitat acoperișul bisericii ortodoxe.

▪ În anul 2005, satul Breb a găzduit **Cursurile de limbă, cultură și civilizație românească** ale Institutului Cultural Român. Profesori universitari, studenți, funcționari publici din Italia, Macedonia, Germania, Finlanda, Israel, Coreea de Sud, Suedia etc. au venit să ia contact direct cu realitatea lumii rurale, satul Breb fiind un teritoriu de cercetare etnografică pentru virtuțile conservării elementelor tradiționale.

▪ În satul Hoteni, **Tânjaua** este denumirea obiceiului de primăvară când se sărbătorește plugarul care a ieșit primul la arat în primăvara respectivă. Până prin anul 1965, această sărbătoare câmpenească se ținea în satele Hărniciești, Sat Șugata și Hoteni. Începând de atunci, evenimentul se desfășoară numai în Hoteni.

Ansamblul din lemn alcătuit din proțap și jug poartă numele de tânja. La tânja se înjugă doi boi și se trage plugul sau grapa când se ară ogorul. Acest obicei agrar se sărbătorește, de regulă, în a doua duminică a lunii mai. Un alai de feciori, îmbrăcați în costume viu colorate, cu tânjale împodobite cu panglici multicolore, ștergere albe și crengi de mesteacăn, însoțește pe primul

gospodar ieșit cu plugul în acel an la arat, protagonistul evenimentului. Tradiția cere ca sărbătoritul să dea de băut și de mâncat la tot satul. Nu există decât o singură soluție pentru a scăpa de această obligativitate: fuga. Pe tot parcursul drumului este urmărit de niște paznici, numiți „fugai”, care au rolul de a-l prinde și pune înapoi pe „tileguță”. Ceterașii întrețin cu un ritm constant mersul oscilant al tânjelei. Manifestarea populară este un prilej de bucurie pentru localnici și pentru oaspeți, turiștii prezenți fiind atrași de frumusețea costumelor populare, a cântecelor și dansurilor prezentate.

▪ După anul 1989, activitatea artistică în Hoteni a fost însuflețită de Ioan Pop, inițiatorul **Grupei Folclorice „Iza”**, compus din solist vocal, interpreți la zongoră, vioară, tilincă, contrabas, dobă, precum și din solistele Voichița Tepei și Anuța Pop. Prin intermediul acestui grup, muzica populară a

ajuns în toată lumea, din Coreea de Sud până în Columbia, din America de Nord până în Israel și în toate statele europene. De-a lungul timpului, grupul folcloric a evoluat la Festivalul de Muzică, Teatru și Film „Europalia” din Bruxelles, la Institutul Cultural Român din Lisabona, la Festivalul Național „Tara-furi și fanfare” din Suceava, la Teatrul Új Színház din Budapesta, la Festivalul de Teatru și Artă Stradală din Valladolid (Spania), la Festivalul Internațional din Limoges (Franța) etc. În tragedia greacă *Electra*, după Sofocle, pusă în scenă de regizorul Mihai Măniuțiu, Grupul Folcloric „Iza”, condus de Ion Pop, a făcut parte din distribuție și a asigurat coloana sonoră. Ineditul spectacolului constă în faptul că pe scenă se împletesc texte ale tragediei elene cu muzica de pură autenticitate ritualică a Maramureșului, muzica din acest ținut dând o valoare aparte cuvintelor tragicilor greci.

▪ Ion Pop, zis Popicu, țăran din Hoteni, a adus din nou la lumină **Jocul satului**, punându-și la dispoziție curtea proprie, „făcând pământul să duduie din temelii” în trei sate: Breb, Hoteni și Șugatag. Tinerii, îmbrăcați în costum popular (cămeși, gatii, sugne, traiste, mânecări și clopuri înstruțate) joacă în șopru, într-o bătaie ritmică de opinci și cizme. „Zisul” la ceteră îi este rezervat lui Ioan Cioată, zis Paganini, cel care „face vrăji” cu instrumentul său. În anul 2000, Fundația de Artă Tradițională „Iza Popeluc”, în colaborare cu Muzeul Țăranului Român, a organizat prima ediție. De atunci, în fiecare vară, se încearcă revigorarea acestei tradiții.

▪ În cadrul proiectului **Artă și solidaritate**, se desfășoară Tabăra Socială de Artă din Hoteni, inițiată de pictorul Simion Pop. Tabăra a avut la bază dorința preotului profesor Ioan Ardelean nu doar de a ajuta copiii fără familii, ci și de a ridica la Hoteni o Casă a Bunicilor. Peisajele în ulci care au fost executate vor fi scoase la licitație, iar banii obținuți se vor folosi pentru construirea unei case de bătrâni în Hoteni.

▪ Artistul plastic olandez **Menno Dijkhuis**, originar din Rotterdam, absolvent de studii de grafică publicitară și de pictură în India, revine periodic în Maramureș, în satul Breb, pentru a picta. Lucrările sale au fost expuse în mai toate galeriile din Olanda, dar și în alte țări ale lumii. Expoziția deschisă la Sighetul Marmației, pe data de 19 septembrie 2005, cuprinde 15 lucrări care au fost pictate în vara aceluia an la Breb.

▪ „**Coconii din Breb**”, un grup de voluntari organizat în cadrul Fundației „Noi Orizonturi” sub îndrumarea preotului Marian Vasile Pop, are ca țintă directă promovarea tradițiilor autentice locale și a ecoturismului. După mici promovări ca Șezătoarea sau Jocul Satului, au finalizat primul lor mare proiect, un ghid turistic al satului Breb, lansat pe data de 15 iulie 2018, în cadrul unui Festival de Joc și Voie Bună, organizat tot de coconi.

▪ **Festivalul Tradițiilor Locale și Conservarea Biodiversității** a debutat în anul 2004, la Ocna-Șugatag, și a vizat preocupări legate de protecția vieții sălbatice din zonele umede, obiectivele turistice insuficient valorificate, protejarea ariilor din mediul silvic și altele. La simpozionul științific din cadrul festivalului au participat Dan Munteanu, membru corespondent al Academiei Române, ing. Filip Moisei, președintele Societății Ecologice Maramureș, ing. Costel Bucur, de la Direcția Silvică Baia Mare, Gheorghe Voinescu, directorul Agenției de Protecția Mediului Baia Mare.

Obiective turistice

Stațiunea balneoclimatică permanentă Ocna-Șugatag, supranumită și „perla” județului, situată în depresiunea Maramureș, funcționează, fără întreruperi, din anul 1911 până în prezent.

Ocna-Șugatag, stațiune balneară la 490 m înălțime. Ape cloruro-sodice concentrate. Aceleași indicațiuni ca pentru Coștini. Câteva lacuri sărate în puțurile vechilor ocne de sare. Locuințe la săteni. Anotimp: iulie-august. Gară locală pe linia Sighet-Șugatag. (Enciclopedia României, 1938).

Principalii factori terapeutici sunt apele minerale cloruro-sodice concentrate ale lacului format pe gura unei vechi saline. În stațiune se găsesc instalații pentru băi calde cu apă minerală, bazin pentru băi reci și ștrand pentru helioaeroterapie.

Lacul „Gavrilă” este cel mai mare lac antroposalin din țară, unde se pot pescui pești de apă dulce în pătura superioară care se află deasupra apei sărate. Băile vechi situate în apropierea Lacului „Gavrilă” au fost administrate în trecut de Consiliul popular al comunei și erau considerate doar de interes local, funcționând numai în sezonul cald. Din anul 2006, pe vechiul amplasament, s-au construit hoteluri, căsuțe de lemn, bazin exterior cu apă încălzită.

Pădurea Crăiasca, aflată sub patronajul Academiei Române, cu o suprafață de 44 hectare, este o arie protejată cu exemplare seculare de gorun și larice. Fauna acestei păduri se mândrește cu numeroase specii de păsări, printre care ciocănitoarea de stejar, huhurezul mic, corbul, graurul, gaița, o multitudine de amfibieni și reptile.

Tăurile de la Hoteni, rezervație de importanță științifică, se găsesc la intrarea în sat și grupează, pe 2,51 hectare, trei lacuri și o mlaștină. Lacurile sunt eutrofe, adică bogate în materie nutritivă, iar mlaștina e oligotrofă, adică săracă în minerale și nutrienți. În lacurile de formă alungită, de culoare maronie, trăiesc specii de pești, broaște țestoase de apă dulce și numeroase alge.

Biserica veche de lemn din Breb a fost ridicată, cel mai probabil, în 1622, stând astăzi în rândul celor mai vechi păstrate în Maramureș și în Transilvania, cu cel mai vechi turn al unei biserici de lemn (datat din 1531). Locașul de cult cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” a fost refăcut în câteva rânduri: în 1629 a fost pictat, iar în 1643 lărgit. Au urmat reparații importante în 1715 și 1864. Bărnele pereților sunt unite la capete prin îmbinarea în stilul coadă de rândunică. Ușile împărătești sunt sculptate cu motivul viței-de-vie. Biserica păstrează o colecție deosebit de valoroasă de icoane pe lemn, de secol XVII, XVIII și XIX și una de covoare maramureșene din prima jumătate a secolului al XX-lea, specifice Văilor Marei și Cosăului. Un ajutor binevenit pentru reabilitarea bisericii a venit din partea prințului Charles, care, prin programul „Ambulanța pentru Monumente”, a donat 5.000 de lire pentru schimbarea acoperișului șubred al acesteia. Scriitorul britanic William Blacker descrie în detaliu eforturile depuse pentru salvarea bisericii din Breb, relatează date despre satul și localnicii lui în volumul *Along the enchanted way*.

Biserica de lemn „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril” din satul Hoteni, ridicată în anul 1970 și declarată monument istoric de interes național, a fost cumpărată și adusă din satul Slatina, Ucraina. Conform unei însemnări de carte, „în anul 1790 s’au zidit biserica Slatinei” în locul celei „ce mai înainte au ars, 1784”. Datarea bisericii a fost verificată dendrocronologic, lemnul pentru ridicarea ei fiind tăiat în iarna dintre anii 1788-1789. Cu ocazia remontării bisericii, pronaosul a fost mult lărgit spre apus, pentru a face loc la mai multe participante de gen feminin în biserică.

Biserica de lemn „Sf. Arhangheli Mihail și Gavril” din satul Hoteni, ridicată în anul 1970 și declarată monument istoric de interes național, a fost cumpărată și adusă din satul Slatina, Ucraina. Conform unei însemnări de carte, „în anul 1790 s’au zidit biserica Slatinei” în locul celei „ce mai înainte au ars, 1784”. Datarea bisericii a fost verificată dendrocronologic, lemnul pentru ridicarea ei fiind tăiat în iarna dintre anii 1788-1789. Cu ocazia remontării bisericii, pronaosul a fost mult lărgit spre apus, pentru a face loc la mai multe participante de gen feminin în biserică.

Biserica din Sat-Șugatag a fost construită în 1642 din lemn de stejar pe locul alteia mai veche și are hramul „Cuvioasa Paraschiva”. Planul bisericii este dreptunghiular, la care se adaugă absida altarului. În pronaos, ca și la alte biserici, a fost pictată Judecata din urmă, în naos scene din viața lui Iisus Hristos, iar în altar chipul Cuvioasei Paraschiva. Pictura a fost executată de Gheorghe din Desești. Preoții care au slujit în acest lăcaș de cult, la fel ca și alți preoți maramureșeni, au avut legături cu ierarhi din Țările Române și au cumpărat de acolo cărți sfinte ortodoxe pentru biserică.

La aceste edificii pentru celebrarea cultului creștin se adaugă **Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”** de rit romano-catolic, construită în anul 1836, **Biserica de lemn din Ocna-Șugatag**, ctitorită în anul 1975, cu hramul „Duminica tuturor sfinților” și **Biserica Ortodoxă cu hramul „Sfânta Treime” din Breb**, construită, în anul 1981, din cărămidă și beton.

Oameni de seamă ai locului

Marga Barbu, actriță, s-a născut pe data de 24 februarie 1929, în Ocna-Șugatag. În 1950 a absolvit I.A.T.C. „Ion Luca Caragiale” din București. A debutat pe scena Teatrului Armatei în anul 1952. A avut o carieră impresionantă în teatru și cinematografie, rămânând cunoscută în memoria publicului prin rolurile interpretate în seriile „Haiducii” (Anița) și „Mărgelatu” (Agatha Slătineanu), cât și pentru cel din „Domnișoara Aurica”. S-a stins din viață pe 31 martie 2009, la București.

Tit Bud, preot și folclorist, născut în data de 24 decembrie 1846, în localitatea Sat Șugatag. A urmat studiile secundare la Ungvar și Beiuș, iar după obținerea bacalaureatului, în anul 1865, și-a finalizat

studiile, în domeniul teologiei, la Gherla. Ca revizor diecezan, președinte al Reuniunii docenților români din Maramureș, vicepreședinte al Societății ASTRA din Maramureș, timp de trei decenii (1887-1917), și vicepreședinte al *Asociațiunii pentru cultura poporului român din Maramureș*, a contribuit la dezvoltarea învățământului, a întreprins studii de istorie bisericească, a tradus literatură universală și a impulsiona ceretările de folclor în ținut. Preocupat de cercetarea folclorului, primele texte le tipărește în revista *Familia*, manuscrisul său fiind păstrat la Biblioteca Academiei Române și studiat de cei interesați de cultura și folclorul Maramureșului istoric. A încetat din viață în data de 19 august 1917, la Sighetul Marmăției.

Vasile Chira, preot, s-a născut la 7 noiembrie 1962 în localitatea Breb și a urmat Seminarul Teologic Ortodox la Cluj-Napoca, după care Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna” din Sibiu, promoția 1990; Facultatea de Istorie și Filosofie, secția Filosofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca. Este doctor în Filosofie al Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca și lector universitar la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. Din anul 2006 este membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Nicoară Hotea, meșter popular din Sat-Șugatag, a cusut și brodat cojoace din piele, cu ornamente tradițional maramureșene, purtate de fetele și feciorii de pe Iza și Mara. Despre îndeletnicirea sa vorbesc numeroasele diplome câștigate la diferite concursuri de creație populară la care a participat, printre care premiul al II-lea la Festivalul Național „Cântarea României” (1977). În cartea de onoare a casei sale, vizitată zilnic de turiști, cu toate că nu este consemnată în niciun ghid al localității, și-au scris opiniile regizorul Liviu Ciulei („îmi mulțumesc artistului Nicoară Hotea pentru mâinile lui în care se prelungește sufletul maramureșean”), etnograful norvegian Bijon Vezentan („simț al ritmului predominant față de cromatism. Multă dăruire”).

Kolozsvári Adalbert, tâmplar, artizan, constructor de unelte țărănești, dogar, originar din Ocna-Șugatag, este cunoscut de „obștea satului” pentru vasele de flori, lămpile de perete, șfeșnicele de lumânări și alte obiecte artistice confecționate din lemn. Pe lângă pasiunea prelucrării lemnului, are o înclinație aparte spre muzică, fiind un talentat artist instrumentist la mandolină.

Gheorghe Pop, preot, născut la data de 15 martie 1944 în Sat-Șugatag, absolvent al Seminarului Teologic din Cluj și al Facultății de Teologie din Sibiu. Împreună cu alți tineri intelectuali din Cicârlău a înființat Cenaclul de Cultură „Vasile Lucaci”. Este paroh al Bisericii Ortodoxe „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Seini, din anul 1982, iar la târnosirea lăcașului de cult, în anul 2012, i-a fost conferită distincția „Crucea maramureșeană pentru clerici”. În anul 2003, la Editura Enesis din Baia Mare, în colaborare cu fiul său, preot-profesor Tomel Pop, publică o amplă monografie a orașului Seini, *Cartea cetății Zynir*. În anul 2013, Consiliul local al comunei Cicârlău i-a acordat titlul de Cetățean de Onoare.

Vasile Pop de Hoteni, născut la 13 ianuarie 1877 în satul Hoteni, a fost unul dintre participanții la încoronarea regelui Ferdinand I, eveniment care s-a ținut la Alba Iulia. În anul 1917, după război, a fost ales primar al comunei, datorită calităților sale de bun gospodar. A fost delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918.

Petru Pop Niță, sculptor în lemn din Breb, prelucrează cu talent, pricepere și iscusință, înnobilitând lemnul și dându-i viață, transformându-l în artă tradițională românească. Petru Pop lucrează lemn de paltin, cireș, păducel, păr și ulm. Consideră lemnul deosebit de valoros, ca și aurul, și realizează fuse cu zurgălăi, prescurnicere, cauce, săsărițe, cruci diferite, linguri de mai multe feluri. Acasă la el și-a amenajat un atelier și o expoziție într-o casă de lemn, care numără peste 500 de exponate.

Marin Slujeru, poet, născut pe data de 21 iunie 1954 la Ocna-Șugatag, profesor la Școala cu Clasele I-VIII Sarasău, membru al Cenaclului literar „George Coșbuc” din Sighetul Marmăției. A debutat editorial în anul 1999, la Editura Echim din Sighetul Marmăției, cu volumul de versuri *Pauza de lectură*. A colaborat la publicațiile *Poesis*, *Contrapunct*, *Archeus*, *Graiul Maramureșului*, *Jurnalul de Sighet*.

Bibliografie selectivă

Breb

Andreica, Alina, *Căsuțele de lemn ale prințului Charles, în paragină. În Breb, Maramureș*, „Glasul Maramureșului”, 15, nr. 4358, 8 aug. 2011, p. 5.

Antal, Ligia ; Antal, Mircea, *Plante cunoscute și utilizate de sătenii din Breb*, „Marmăția”, vol. 3, Baia Mare, 1977, pp. 268-276.

- Bilțiu, Pamfil**, *Crucile mortuare din satul Breb*, „Memoria ethnologica”, 6, nr. 20, iul.-dec. 2006, pp. 1878-1882.
- Bilțiu, Pamfil**, *Moș Nicolae din Breb*, „Glasul Maramureșului”, 17, nr. 5360, 6 dec. 2014, p. 5.
- Bilțiu-Dăncuș, Titus**, *Lexic regional din comunele Breb și Crăcești*, **Lexic regional**, vol. 1, Editura Academiei R.P.R., 1960, pp. 13-15.
- Bîrsan, Gabriel**, *Pecetare din Maramureș în muzee din SUA și Japonia. Mândria unui sculptor din satul Breb*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 1861, 23 mai 2003, p. 4.
- Bologa Vasile**, *Femeile din Breb*, „Pentru socialism”, 35, nr. 8867, 6 mai 1984, p. 2.
- Cîmpian, Marius**, *Satul Breb, promovată și în Germania. Ziar scris de români*, „Glasul Maramureșului”, 23, nr. 6813, 19 oct. 2019, p. 5.
- Crîșan, Mircea**, *Prințul Charles a donat bani pentru salvarea bisericii din Breb*, „Gazeta de Maramureș”, 17, nr. 778, 21-27 apr. 2018, pp. 10-11.
- Floria, Ioan**, *Breb*, „Magazin”, nr. 51/22 dec. 2011.
- Breb, un sat aproape medieval, acolo unde primele rațe de soare ajung pe zăpeșile de pe Creasta Cocoșului și pe Vârful Gutâi, pentru ca, treptat, să învieze vatra satului.*
- Goja, Anca**, *Modelul Viscari se dorește implementat la Breb*, „Graiul Maramureșului”, 27, nr. 7644, 14 mai 2015, p. 5.
- Goja, Lucian Petru**, *La tăurile brebilor*, „Graiul Maramureșului”, 7, nr. 2006, 8 nov. 2003, p. 8.
- Goja, Lucian Petru**, *Un colț de Rai maramureșean – din Breb la Tăul Morărenilor*, „eMaramureș”, 1, nr. 5, 17-23 mai 2013, pp. 16-17.
- *** *Institutul Cultural Român a făcut o donație de carte Școlii din Breb. Prin intermediul „Graiului”, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4783, 14 dec. 2005, p. 9.*
- Iuga, Vasile**, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar 1700-2010*, Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2011, p. 266.
- Lenghel-Izanu, Petre**, *Înțeleptul de la Breb*, „Pentru socialism”, 23, nr. 5989, 3 mai 1973, p. 3.
- Matei, Larisa**, *Tărâmul magic din Maramureș. Breb, satul în care timpul pare să se fi oprit în loc*, „Adevărul”, nr. 481, 6-8 nov. 2020, p. 29.
- Miko-Indre, Rely**, *„Satul Breb – Ținutul lemnului viu”, prezentat la Târgu-Mureș*, „Informația zilei de Maramureș”, 13, nr. 3999, 29 nov. 2014, p. 4.
- Mureșan, Mihai**, *5000 de euro – investiție germană. La Școala Generală din Breb*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4396, 14 sept. 2004, p. 8.
- Pașca, Marius**, *În Breb s-a desfășurat a patra ediție a Taberei Fotoetnografica*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2437, 25 sept. 2009, p. 16.
- Pârja, Gheorghe**, *Satul văzut de la primul etaj*, „Pentru socialism”, 30, nr. 7302, 18 apr. 1979, p. 1.
- Pârja, Gheorghe**, *Duminică la Breb*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4661, 25 iul. 2005, p. 1.
- Pârja, Gheorghe**, *O parte de lume s-a mutat la Breb. Duminică, 24 iulie*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4663, 27 iul. 2005, p. 8.
- Pop, Ramona-Ioana**, *La început de decembrie, pe urmele prințului Charles, prin Breb...*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4786, 17-18 dec. 2005, p. 8.
- Pop, Ramona-Ioana**, *Copiii din Breb au reconstituit nunta tradițională din Maramureș*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5160, 10-11 mart. 2007, pp. 1, 3.
- Popescu, Ioan Johny**, *Zeci de turiști români și străini au asistat la „Jocul la Șură” de la Breb*, „Informația zilei de Maramureș”, 7, nr. 1800, 27 aug. 2016, p. 16.
- Prodan, David**, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. 1, București, Editura Academiei R.S.R., 1968, p. 71.
- Rednic, Mihai**, *Vrednicii gospodari din Breb*, „Pentru socialism”, 35, nr. 8789, 4 febr. 1984, pp. 1-2.
- Sabău, Angela**, *Satul Breb, etalon pentru turismul maramureșean*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6511, 16 oct. 2018, p. 6.
- Șandor, Maria**, *Sculptorul Petru Pop din Breb, vestit în toată lumea*, „Graiul Maramureșului”, 25, nr. 7181, 21 oct. 2013, p. 3.

*** *Șematismul veneratului cler al diecezei greco-catolice române de Gherla pe anul 1914...*, pp. 258-259.

Ștef, Dorin, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, Baia Mare, Ethnologica, pp. 61-62.

Tocaci, Camelia, *Brebul*, „unul dintre cele mai frumoase sate din România”, „Graiul Maramureșului”, 31, nr. 8922, 24 aug. 2019, p. 9.

Țolaș, Radu, „Jocul satului” a strâns lumea la șura veche. *La Breb*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5302, 28 aug. 2007, p. 1.

Vancea, Ciprian, *Turismul a reînviat tradițiile în satul Breb*, „Graiul Maramureșului”, 28, nr. 7960, 1 iun. 2016, p. 9.

Vancea, Ciprian, *Confecționarea manuală a șindriei, un meșteșug vechi păstrat la Breb*, „Graiul Maramureșului”, 28, nr. 7965, 7 iun. 2016, p. 4.

Hoteni

Băințan, Valentin, *Tânjauna, obicei tradițional folcloric de muncă din Maramureș*, „Tradiții maramureșene”, Baia Mare, 1967, pp. 11-18.

Catrinaru, E., *Hoteni, un nou sat radioficat*, „Pentru socialism”, 10, nr. 1802, 30 oct. 1959, p. 1.

Codrea, Dorel, *Reîntâlnirea cu țarina. La Hoteni*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4590, 3 mai 2005, p. 12.

Fărcaș, Andrei, *Înaltă cinstire a celui mai vrednic gospodar. Tânjauna de la Hoteni*, „Pentru socialism”, 39, nr. 10115, 17 mai 1988, pp. 1-2.

Gherman, Vasile, *La Hoteni s-a sărbătorit Tânjauna de pe Mara în prezența unor turiști din întreaga Europă și Asia*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1096, 10 mai 2005, p. 8.

Gherman, Vasile, *Parobia Hoteni a găzduit a opta ediție a Taberei Sociale de Artă și Educație Incluzivă*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, 3335, 7 sept. 2012, p. 13.

Goja, Anca, *Arta și generozitatea schimbă destine la Hoteni*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5615, 3 sept. 2008, p. 8.

Goja, Anca, *Expoziție de artă plastică la biserica de lemn din Hoteni*, „Graiul Maramureșului”, 22, nr. 6217, 26 aug. 2010, p. 10.

Goja, Anca, *Săptămâna generozității la Hoteni*, „Bibliotheca septentrionalis”, 21, nr. 1 (40), 2013, pp. 155-156.

Goja, Nicolae, *Sensul adânc al tânjelei hotenarilor*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 3984, 13 mai 2003, pp. 1, 4.

Hossu-Longin, Valentin, *Tânjauna Marei. Continuitatea și permanența românilor*, „România pitorească”, 5, nr. 4, apr. 1976, p. 6.

Marian, Gabriela, *Budești, Sârbi, Breb și Hoteni – destinații turistice europene*, „Glasul Maramureșului”, 2, nr. 3327, 17 mart. 2008, p. 3.

Pârja, Gheorghe, *O duminică la Hoteni. Cursurile de limbă, cultură și civilizație românească Maramureș 2003*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 4052, 31 iul. 2003, p. 3.

Pârja, Gheorghe, *Maestrul Șerban Lăpu la Hoteni*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 4067, 18 aug. 2003, p. 1.

Pârja, Gheorghe, *Lumea văzută dintr-o casă bătrână. La Hoteni, cu rapsodul Ioan Pop*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4367, 12 aug. 2004, p. 8.

Pârja, Gheorghe, *Descoperirea României la Hoteni*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4602, 17 mai 2005, p. 1.

Pârja, Gheorghe, *O lecție despre Maramureș. Ieri la Hoteni*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4967, 24 iul. 2006, p. 1.

Pârja, Gheorghe, *Omul horilor. [Ion Pop din Hoteni]*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4999, 30 aug. 2006, p. 1.

Pârja, Gheorghe, *Hoteni, memoria locului*, „Graiul Maramureșului”, 32, nr. 9147, 27 mai 2020, p. 7.

Pop, Ramona-Ioana, *Hoteni satul primordial, în viziune universitară americană*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4608, 24 mai 2005, p. 8.

Pop, Ramona-Ioana, *Tabără socială de artă la Hoteni – sau când arta devine liant și creația, limbaj universal*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4670, 4 aug. 2005, p. 8.

Pop, Ramona-Ioana, „Jocul satului” de la Hoteni – barieră maramureșeană împotriva globalizării, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4698, 6 sept. 2005, pp. 1, 8.

Pop, Ramona-Ioana, *Hoteni a fost prototipul satului maramureșean*, „Graiul Maramureșului”, 18, nr. 4968, 25 iul. 2006, p. 8.

Ruja, Alexandru, *Antropologi americani fac cercetări în Hoteni*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2473, 25 mai 2005, p. 11.

Tepei, Vasile, *Satul Hoteni. Repere monografice*, Baia Mare, Enesis, 2020, 211 p.

Timiș, Nicoară, *Tânjaua de pe Mara*, „Maramureș”, mai 1971, p. 13.

Ocna-Șugatag

Ardelean, Iuliu, *Ocna-Șugatag – stațiune permanentă*, „Pentru socialism”, 35, nr. 8924, 12 iul. 1984, p. 2.

Băințan, Valentin, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, pp. 10, 87, 96, 190, 200, 203, 209, 259, 261, 302, 303, 304, 449.

Berlescu, Elena, *Dicționar enciclopedic medical de balneoclimatologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, pp. 229-230.

Berlescu, Elena, *Enciclopedia de balneo-climatologie a României*, București, All, 1996, pp. 159-160.

Bilțiu, Pamfil, *Un om, un meșter, o pasiune. Koloșsvári Adalbert din Ocna-Șugatag*, „Pentru socialism”, 36, nr. 9083, 17 ian. 1985, p. 2.

Ciurdaș, Carmel, *Gulaș à la Ocna-Șugatag. Concurs devenit tradiție*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2834, 31 iul. 2006, p. 7.

Dale, Vasile, *Tatăl regretatei actrițe Marga Barbu a fost director de mină și primar în Ocna-Șugatag*, „Informația zilei de Maramureș”, 9, nr. 2290, 3 apr. 2009, p. 9.

Donca, Cristian, *Un eveniment gustat și la propriu și la... figurat. În Ocna-Șugatag s-a desfășurat primul Festival de Gulaș din Maramureș*, „Glasul Maramureșului”, 9, nr. 2514, 12 iul. 2005, p. 10.

Gherman, Vasile, *În localitate funcționează singura filială din țară a unei biblioteci județene. La Ocna-Șugatag*, „Informația zilei de Maramureș”, 2, nr. 168, 20 apr. 2002, p. 5.

Gherman, Vasile, *Expoziție de ovine la Ocna-Șugatag*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6514, 19 oct. 2018, p. 5.

Glodici, Angela Marina, *Stațiunea Ocna-Șugatag este inclusă în Programul „Investiții în turism 2004-2006”, program inițiat de Agenția de Dezvoltare Regională Nord-Vest*, „Informația zilei de Maramureș”, 4, nr. 954, 19 nov. 2004, p. 5.

Hossu-Longin, Valentin, *La Hoteni*, „Scânteia tineretului”, 29, nr. 7571, 22 sept. 1973, p. 7.

Ilea, Marian, *Ocna-Șugatag, de la prezentul turistic la viitorul integrat în circuitul Drumului sării*, „Informația zilei de Maramureș”, 11, nr. 3304, 2 aug. 2012, p. 4.

Iuga, Vasile, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar 1700-2010*, Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2011, pp. 77, 995.

Lenghel-Izanu, Petre, *Realități și perspective. Ocna-Șugatag*, „Pentru socialism”, 22, nr. 5783, 2 sept. 1972, p. 1.

*** *Localitățile județului Maramureș*, Baia Mare, 1971, pp. 180-194.

*** *Maramureșul din cuvinte. Antologie subiectivă de texte despre Maramureș din Colecțiile Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare*, 2011, pp. 19, 60.

Marian, Felix, *Stațiunea balneară Ocna-Șugatag în plină afirmare*, „Pentru socialism”, 29, nr. 6937, 12 febr. 1978, p. 1.

- Moldovan, Silvestru ; Togan, Nicolau**, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria...*, Sibiu, 1909, p. 156.
- More, Ioana**, *Ocna-Șugatag, vechi ținut de istorie și legendă*, „Informația zilei de Maramureș”, 10, nr. 3137, 16 ian. 2012, p. 13.
- Munteanu, Laviniu ; Stoicescu, Constantin ; Grigore, Ludovic**, *Ghidul stațiunilor balneoclimatice din România*, București, Sport-Turism, 1978, pp. 247-248.
- Nan, Ion**, *Ocna-Șugatag la ora modernizării*, „Pentru socialism”, 39, nr. 10207, 2 sept. 1988, pp. 1-2.
- Nădișan, Ioan ; Bologa, Vasile**, *Surse hidrominerale și microstațiuni balneare din Maramureș*, Editura Universității de Nord Baia Mare, 2012, pp. 115, 243-253.
- Năsui, Florentin**, *Terapia prin lectură la Ocna-Șugatag*, „Graiul Maramureșului”, 14, nr. 3648, 1 apr. 2002, p. 1.
- Năsui, Florentin**, *Proaspătul cetățean de onoare al localității, dl László Borbély, s-a simțit ca acasă la Ocna-Șugatag, stațiunea turistică de interes local*, „Graiul Maramureșului”, 19, nr. 5233, 8 iun. 2007, pp. 1, 4.
- Negreanu, Ion**, *Noul destin al unei străvechi așezări. Ocna-Șugatag*, „Pentru socialism”, 38, nr. 9792, 3 mai 1987, pp. 1-2.
- *** *Ocna Șugatag : ghid balnear și turistic*, 2013.
- *** *Ocna Șugatag : ghid turistic*, 2016.
- Onea, Mihaela**, *140 ani de meteorologie. Cifra rotundă pentru stația din Ocna-Șugatag*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2168, 26 mai 2004, p. 3.
- Petruț, Anton**, *Ocna-Șugatag – o comună cu fața spre oraș*, „Graiul Maramureșului”, 15, nr. 4144, 15-16 nov. 2003, p. 4.
- Petruț, Anton**, *Mii de turiști trec prin stațiunea Ocna-Șugatag*, „Graiul Maramureșului”, 21, nr. 5908, 21 aug. 2009, p. 6.
- Pop, Ramona-Ioana**, *Inaugurarea Centrului de Documentare și Informare de la Ocna-Șugatag*, „Graiul Maramureșului”, 17, nr. 4584, 25 apr. 2005, pp. 1, 3.
- Popan, Mihai**, *Olandezii vin cu zecile la Ocna-Șugatag*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4296, 20 mai 2004.
- Popescu, Ioan Johnny**, *Complexul „Curcubeul” adăpostește 33 de copii. Înființat de o fundație germană în Ocna Șugatag*, „Informația zilei de Maramureș”, 4, nr. 948, 12 nov. 2004, p. 6.
- Popescu, Ioan Johnny**, *Bucătării din Ocna-Șugatag s-au întrecut în gătitul gulașului*, „Informația zilei de Maramureș”, 6, nr. 1472, 31 iul. 2006, p. 9.
- Popescu, Ioan Johnny**, *La Ocna-Șugatag s-a dezvelit un monument comemorativ. Acesta este dedicat eroilor din cele două războaie mondiale*, „Informația zilei de Maramureș”, 9, nr. 2464, 27 oct. 2009, p. 8.
- Popescu, Marius**, *Ocna-Șugatag – între legendă și realitate*, „Munca”, 42, nr. 3, 16 ian. 1986, p. 5.
- Portase, Alec**, *Despre prețuirea tradițiilor locale și a biodiversității la Ocna-Șugatag*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4383, 30 aug. 2004, p. 8.
- Portase, Alec**, *Povestea cu sarea din bucate s-a născut la Ocna-Șugatag*, „Graiul Maramureșului”, 16, nr. 4444, 9 nov. 2004, p. 6.
- Ruja, Alexandru**, *Ocna-Șugatag râvnește la statutul de oraș. După ce a câștigat miliardul la concursul „Cea mai frumoasă comună”*, „Glasul Maramureșului”, 6, nr. 1486, 21 febr. 2002, p. 1.
- Ruja, Alexandru**, *Un cetățean cu adevărat de onoare la Ocna Șugatag*, „Glasul Maramureșului”, 7, nr. 1936, 19 aug. 2003, p. 3.
- Sabău, Angela**, *Zona turistică dintre Carnic și Ocna-Șugatag, printre cele mai căutate de turiști*, „Glasul Maramureșului”, 22, nr. 6506, 10 oct. 2018, p. 13.
- Solomon, Galina**, *Impresii de la Ocna-Șugatag*, „Graiul Maramureșului”, 20, nr. 5559, 30 iun. 2008, p. 6.
- *** *Stațiunile de odihnă și tratament balnear*, București, 1979, p. 67.
- Șandor, Maria**, *Turism pe toate gusturile la Ocna-Șugatag*, „Graiul Maramureșului”, 25, nr. 7178, 17 oct. 2013, p. 5.

*** *Șematismul veneratului cler al diecezei greco-catolice române de Gherla pe anul 1914...*, p. 254.

Șiman, Liviu, *Ocna-Șugatag în festival*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2250, 30 aug. 2004, p. 2.

Șofran, Corina, *Ocna-Șugatag – stațiunea considerată de turiștii străini o „comoară”*, „Informația zilei de Maramureș”, 13, nr. 3959, 14 oct. 2014, pp. 8-9.

Ștef, Dorin, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, Baia Mare, Ethnologica, pp. 158-159.

Ștefănescu, Costin, *Stațiuni balneare și climaterice din România*, București, Meridiane, 1967, pp. 157-158.

Talpoș, Alina, *Biserica pe roți în Ocna-Șugatag*, „Glasul Maramureșului”, 10, nr. 2892, 6 oct. 2006, p. 5.

Temian, Laura ; Brezovszki, Ana-Maria ; Marinescu, Otilia, *Autori maramureșeni. Dicționar biobibliografic*, Baia Mare, Umbria, 2000, pp. 501, 514.

Tivadar, Larisa, *Ocna-Șugatag poate fi un pol al turismului maramureșean*, „Glasul Maramureșului”, 8, nr. 2217, 22 iul. 2004, p. 2.

Vancea, Ciprian, *Ocna-Șugatag – stațiune balneoclimatică de interes național*, „Graiul Maramureșului”, 29, nr. 8136, 6 ian. 2017, p. 12.

Sat-Șugatag

Bud, Tit, *Date istorice despre protopopiatele...*, Gherla, 1911, pp. 66-68.

Cozmuța, Augustin, *Valoarea educativă a tradițiilor și înnoirilor satului Sat-Șugatag*, „Pentru socialism”, 38, nr. 9953, 7 nov. 1987, p. 3.

Dindiligan, Anca, *Elevii din Sat-Șugatag învață în școală nouă la Ocna Șugatag*, „Informația zilei de Maramureș”, 4, nr. 953, 18 nov. 2004, p. 5.

Gherman, Vasile, *Pentru credincioșii ortodocși din Sat-Șugatag se construiește o biserică nouă*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1267, 25 nov. 2005, p. 7.

Gherman, Vasile, *Ortodocșii și greco-catolicii din Sat-Șugatag se roagă în aceeași biserică*, „Informația zilei de Maramureș”, 5, nr. 1273, 2 dec. 2005, p. 10.

Gherman, Vasile, *Peste 2.000 de credincioși au participat la sfințirea bisericii din Sat-Șugatag*, „Informația zilei de Maramureș”, 10, nr. 2876, 4 mart. 2011, p. 10.

Goja, Lucian Petru, *Din Sat-Șugatag, la Iezerul Mare pe Valea Chei, cu retur pe Sub Piatra*, „eMaramureș”, 1, nr. 25, 11-17 oct. 2013, pp. 16-17.

Iuga, Vasile, *Oameni de seamă ai Maramureșului. Dicționar 1700-2010*, Cluj-Napoca, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, 2011, pp. 214, 512.

Luțașu, M., *Instantaneu la Sat-Șugatag*, „Pentru socialism”, 21, nr. 5479, 9 sept. 1971, p. 1.

Moldovan, Silvestru ; Togan, Nicolau, *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria...*, Sibiu, 1909, p. 201.

Pârja, Gheorghe, *Meșterul din Sat-Șugatag, Nicoară Hotea*, „Pentru socialism”, 28, nr. 6883, 10 dec. 1977, p. 3.

Pop, Ioan, *Și în Sat-Șugatag se clădește cămin cultural*, „Pentru socialism”, 7, nr. 897, 23 nov. 1956, p. 3.

Pop, Vasile Daniel, *Parohia greco-catolică „Cuvioasa Paraschiva” Sat-Șugatag*, „Lumina credinței”, 3, nr. 2, 2013, p. 30.

Roșca, Nuțu, *Istoria bisericii ortodoxe române din Maramureș*, Baia Mare, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului și Sătmăruului, 2015, pp. 342-343.

Ruja, Alexandru, *Ultima moară de apă de pe Valea Marei. În Sat-Șugatag*, „Glasul Maramureșului”, 5, nr. 1377, 10 oct. 2001, p. 3.

Ștef, Dorin, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, Baia Mare, Ethnologica, pp. 191-192.

Temian, Laura ; Brezovszki, Ana-Maria ; Marinescu, Otilia, *Autori maramureșeni. Dicționar biobibliografic*, Baia Mare, Umbria, 2000, pp. 98, 428.

FILE DIN CRONICA LOCALITĂȚII OCNA-ȘUGATAG

1317 – cnezatul Marei era constituit din nouă sate: Giulești, Mestecăniș, Sat-Șugatag, Ocna-Șugatag, Hărniciești, Desești, Crăcești, Copăcești, Breb.

1360 – sunt consemnate în documente așezările Breb, Sat-Șugatag; o așezare cu numele Zlatina, lângă Ocna-Șugatag, era centrul a 6 sate aparținătoare nobililor români din Giulești.

1390 – Țara Maramureșului, bogată în zăcămintele, nu putea fi lipsită de un drum pe care să se transporte bolovanii extrași la Rona și Ocna-Șugatag, la Valea Sării și la alte ocne, sau care să lege Maramureșul propriu-zis cu zonele metalifere de la Baia Mare și Baia Sprie. La 1390 este pomenit acest drum.

1435 – începe răzvrătirea lucrătorilor de la ocnele de sare din Maramureș (Ocna-Șugatag și Coștiui) împotriva cămărașilor regali.

1442 – satul Breb ajunge în stăpânirea puternicilor cneji giuleșteni, prin donație. Aceștia îl înlătură pe cneazul satului Breb, dar Petru Gherheș de Sarasău îl impune cu forța și-l restabilește în drepturi.

1642 – se construiește biserica de lemn din Sat-Șugatag, cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”.

1700 – funcționează salinele de la Ocna-Șugatag; este semnalată existența unei școli românești în satul Breb; se introduc matricole bisericești în Sat-Șugatag.

1737 – în satul Breb funcționa școală confesională. Este una dintre cele mai vechi școli satești din Maramureș.

1746 – se cumpără un *Antologhion* de Râmnic (1745) pe seama bisericii din Breb.

1760 – mai mulți locuitori din Hoteni cumpără, cu o însemnată sumă de bani, un *Minei* rusesc pentru biserica din sat.

1765 – este menționată pentru prima dată mănăstirea din Breb.

1777 – iau ființă noi centre de exploatare a sării la Ocna-Șugatag și Ocna-Slatina.

1778 – Sat-Șugatag trece sub patronajul Erariului, fiind sat iobăgesc.

1780-1793 – în această perioadă, în Sat-Șugatag au oficiat preoți ruteni care niciodată n-au învățat românește. Au fost numiți aici de Episcopia Muncaciului cu scop de rutenizare a românilor.

1811 – în biserica din Sat-Șugatag, pe ușorul din dreapta, zugravul Falunevici Vasilie scrie această dată.

1801 – se cumpără un *Apostol* de Blaj (1767) pe seama bisericii din Breb.

1805 – se introduc matricole bisericești în Ocna-Șugatag.

1817 – se introduc matricole bisericești în Hoteni.

1825 – satul Hoteni avea 325 de locuitori.

1829 – este consemnată școala din Sat-Șugatag.

1835 – este semnalată existența bisericii de piatră din Ocna-Șugatag.

1836 – pe un *Apostol* de la Blaj al bisericii din Ocna-Șugatag se arată că biserica de aici a fost sfințită la această dată.

1846 – s-a născut, în Sat-Șugatag, Tit Bud, provenit dintr-o familie de clerici; la Breb ia ființă o stațiune balneară.

1861 – Ocna-Șugatag, împreună cu filia Hoteni, se constituie în parohie. Biserica din sat era comună cu a romano-catolicilor. Erau în jur de 500 de credincioși numai la Ocna-Șugatag. Primul preot: Ștefan Opriș.

1873 – apa minerală de la Breb a obținut Diploma de merit la expoziția mondială de la Viena.

1880 – Tit Bud este numit preot în Sat-Șugatag.

1882 – din acest an există edificiu școlar din lemn în Sat-Șugatag.

1887 – vicariatul roman greco-catolic din Maramureș este încredințat protopopului Tit Bud, paroh în Sat-Șugatag.

1891 – „Reuniunea docenților români din Maramureș” îl premiază pe învățătorul Axentiu Sabo din Sat-Șugatag pentru altoirea pomilor fructiferi.

1893 – La Ocna Șugatag lucrau 339 de bărbați, o femeie și 26 de copii, care scoteau sare în valoare de 1.721.000 florini, cheltuielile de exploatare fiind de 83.555 florini. Minele de la Budești sunt cumpărate de austriacul Alois Müller, care va investi în construcția unei căi ferate înguste până la Ocna-Șugatag și a unei mori hidraulice cu valțuri pentru prelucrarea minereului.

1895 – în satele Hărniciești și Sat-Șugatag aproape toți locuitorii erau știutori de carte. Meritele în acest sens îi revin lui Tit Bud.

1898 – în localitatea Breb exista stațiune balneară, la 748 m altitudine sub Gutâi, cu 26 de camere, salon de dans, restaurant, 6 cabine cu 12 vane. Avea 3 izvoare (2 pentru băi și una pentru băut) cu apă sulfuroasă și sărată; se construiește biserică în Hoteni.

1900 – după recensământul din acest an, populația din localitățile maramureșene era următoarea: Breb: 1.531, 1.341 români; Hoteni: 409, 386 români; Ocna-Șugatag: 1.792, 465 români; Sat-Șugatag: 1.086, 1.032 români.

1911 – se construiește edificiu școlar din lemn la Hoteni.

1914 – Breb, comună mică cu parohie veche. Biserică de lemn cu hramul Sf. Arhangheli, edificată în 1531. Casa parohială și edificatelor economice de lemn. Școală de zid. Matricole din 1790. Școlari de toate zilele 97, de repetiție 42. Paroh: Victor Coman. Exista sinagogă iudaică. Populația după religie: 1.061 gr. cat., 1 rom. cat., 240 izraeliți.

Hoteni, filie a Ocnei-Șugatag. Biserică de lemn cu hramul Sf. Arhangheli, edificată în anul 1898. Școala de lemn. Matricole din 1817. Școlari de toate zilele: 72, de repetiție 22. Cantor-învățător: Ioan Pașcu. Populația după religie: 411 gr. cat. și 18 izraeliți.

Ocna-Șugatag, comună mare. Parohie înființată în anul 1861. Biserică de zid cu hramul Nașterea P.C.V. Maria, comună cu a romano-catolicilor, edificată în anul 1835. Casa parohială de zid. Școala de zid. Matricole din 1805. Școlari de toate zilele 83, de repetiție 32. Paroh: Alexandru Gogea. Populația după religie: 503 gr. cat., 1.307 rom. cat., 20 helvetici, 1 unitarian și 70 izraeliți.

Sat-Șugatag, comună mică cu parohie veche. Biserică de lemn cu hramul Sf. Paraschiva, edificată în 1642. Casa parohială și edificatelor economice de lemn. Matricole din 1700. Școlari de toate zilele 46, de repetiție 51. Exista sinagogă iudaică. Populația după religie: 1.012 gr. cat., 1 rom. cat. și 65 izraeliți.

NOTĂ: Selecție din **File de cronică. Ținuturile Chioar, Codru, Lăpuș, Maramureș. Vol. 1: din paleolitic până în 1918** / Laura Temian, Lazăr Temian, Valentin Băințan... ; Coordonator științific: prof. dr. Teodor Ardelean. Baia Mare: Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, 2016, pp. 23, 36, 47, 65, 67, 176, 254, 258, 267, 277, 289, 291, 294, 323, 325, 331, 334, 341, 342, 346, 347, 354, 387, 415, 428, 434, 454, 462, 463, 468, 481, 482, 483, 561, 562.

Din folclorul localității

Horă din Breb

Măi mândrule, pentru tine
M-o mâncat multă rușine
C-am plecat să mărg în jos –
Doru tău iară m-o-ntors,
Și-am plecat să mărg în țară –

Doru tău m-o adus iară.
Nu-i bai, mândruț, că ți-oi fa
Să te doaie inima,
Și tu, mândruț, mi-ai făcut
Și inima ce m-o durut.

(de la Maria Tiran, 62 ani, 1982)

„Calendarul Maramureșului”, 2, nr. 2, dec. 2005-mart. 2006, p. 103

Bocet din Hoteni

Mult ești moarte-nșelătoare
Când îi omu ca o floare,
Tu îl iei de pe picioare
Și îl tomnești la răcoare.
La om când vine vremea

Nime' leac nu-i poate da
Când zilele s-o gătat
Nime nu-i poate da leac.
Nu știu moarte ce să fac
Să te blestem or să tac.

(versuri compuse de diacul Gheorghe Tiran din Hoteni)

Stâna prădată

Ină, tată, ină!
Oile furatu,
În țară mânatu,

Pe mine legatu!
Eși, tată, afară,
Oile-s pe țară!

(culegător Tache Papahagi, de la Tudor Tincu, Sat-Șugatag).

Baia Mare, pași pe urmele istoriei. O viziune istorică a potențialului turistic urban

Mihai COTEA
Sibiu

Despre conceptul general „turism” s-au scris o mulțime de cărți în care domeniul a fost întors pe toate fețele: ghiduri, albume, lucrări de specialitate etc. Cu un palier mai jos, dacă ne referim la „turismul din România”, vom găsi și aici un sector destul de bine fructificat, inclusiv tratându-se regiunile istorice, cu precădere Transilvania cu istoria și cultura sa bogate și atractive pentru persoane interesate de această zonă, din exterior și nu numai. Perspectivă din care Maramureșul nu se dezințe și, în ultimii ani, regiunea a fost popularizată tot mai tare prin mass-media și în domeniul turistic prin intermediul ghidurilor de călătorie, scrise în diferite limbi străine, al albumelor de fotografii ș.a.m.d. Cu toate acestea, atunci când dorim să căutăm informații mai în amănunt despre orașul desemnat reședință de județ a Maramureșului (chiar dacă Baia Mare se află în Transilvania și, etnografic vorbind, face parte din zona Chioarului), observăm cu oarecare tristețe că ele sunt destul de sărace și amintite doar în trecere în categoria informațiilor generale despre regiunea Maramureșului.

Din păcate, ne aflăm în fața unei realități de necontestat, și anume că atât turiștii de la noi din țară, cât până și băimărenii cunosc informații destul de puține despre propriul oraș, în mentalul colectiv Baia Mare rămânând cu sintagma de „oraș industrial”. Câți cunosc povestea Turnului Sf. Ștefan? Câți știu legenda lui Pinteza legată de Bastionul Măcelarilor? Dar oare câți își mai amintesc că Baia Mare a fost cândva stațiune climaterică? E o realitate crudă, dar care poate fi modificată cu siguranță, iar demersul de față poate fi la fel de bine un „deșteptător cultural”.

Schiță de portret istoric

Contrar părerilor unora, care consideră orașul Baia Mare drept unul relativ nou, calculând probabil existența sa începând cu anii în care s-au construit Centrul Nou și cartierele de blocuri socialiste, această urbe are în spate un trecut îndelungat și deosebit. Există diverse opinii și idei referitoare la momentele cheie ale orașului, însă toate ajung într-un singur punct de pornire, și anume momentul atestării documentare a așezării, iar 1329 este anul unanim acceptat de către istorici a fi anul cu pricina. Referitor la denumirea așezării, însă, există diferite opinii.

În broșura¹ Primăriei Municipiului Baia Mare, editată în colaborare cu Muzeul Județean Maramureș și Asociația „Prietenii Muzeului”, se vorbește despre denumirea de Rivulus Dominarum (Râul Doamnelor) atunci când se menționează momentul atestării. Cu toate acestea, Radu V. Meruțiu, în cartea² sa, ne oferă informații ceva mai deosebite. Autorul susține că prima atestare a orașului ar fi avut loc cu doi ani înaintea celei oficiale, deci în 1327, într-un document în care „Baia Mare este denumită *Zažar-bánya* (Baia Săsarului)”³. În aceeași publicație, Meruțiu se apropie puțin de teoria oficială, menționând că „peste câțiva ani se găsește în documentele orașului numirea de *Rivulus Dominarum*, în ungurește *Asszonybataka*”⁴. Totuși, autorul aduce în atenție și un fapt mai puțin cunoscut când susține că „Baia Mare avea prin veacul al XIV-lea și un nume german, *Hungarische Neustadt*, ceea ce dovedește (și se confirmă prin documente) că orașul minier Baia Mare a fost întemeiat de coloniști germani, cari s’au ocupat cu mineritul”⁵. Din păcate, documentele la care făcea referire Radu Meruțiu nu sunt menționate de acesta nicăieri, astfel că nu putem acorda credit momentan teoriei.

În secolele al XIV-lea și al XV-lea, așezarea Baia Mare primește cele mai importante drepturi, și anume: dreptul de a-și alege propriul jude și jurații (1347), scutirea de vamă a orașului (1454), dreptul de a se înconjura cu ziduri (1469), dreptul de judecată acordat judeului și consiliului orașului Baia Mare (1496), de aici rezultând independența instituției judecătorești și trecerea orașului în rândul „orașelor regale libere”⁶. Tot

¹ Grigore Man (coord.), *Baia Mare – oraș medieval*, Muzeul Județean Maramureș, Baia Mare, 2004, p. 3.

² Radu V. Meruțiu, *Contribuțiuni la studiul regiunii Baia Mare – Baia Sprie*, Institutul de arte grafice „Ardealul”, Cluj, 1934, p. 9.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Grigore Man (coord.), *op. cit.*, p. 3.

aici se cuvine să amintim și cămara regală din Baia Mare, înființată la 1411 și care cuprindea în raza sa teritoriul important precum Sătmarul, Ugocea și Maramureșul (la ultimele două luând în considerare adevărata lor întindere și faptul că acum fac parte total sau parțial din actuala Ucraina).

Dreptul de batere a monedei în plin secol al XV-lea, odată cu urcarea lui Matia Corvin pe tronul maghiar, reprezintă un moment crucial pentru oraș. Moneda care se bătea în Monetăria de la Baia Mare era ducatul. În secolul al XVI-lea, pe monedele bătute aici apare reprezentarea siglei orașului alături de stema aferentă (două târnăcoape de miner încrucișate). De aici încolo, dezvoltarea unor meșteșuguri a devenit aproape naturală. Acum apar diferite bresle care activau pe teritoriul orașului. Rolul lor pentru oraș era de a aproviziona atât așezarea, cât și împrejurimile sale cu diferite produse meșteșugărești, „de a organiza producția de mărfuri *intra murros* și de a îndepărta concurența existentă”⁷. Dar aceste bresle nu-și restrângeau activitățile doar la cele menționate înainte, ci dimpotrivă, ele trebuiau să îndeplinească și alte roluri. De exemplu, poate mai puțin cunoscută este ipostaza de apărători ai cetății în caz de primejdie, prin supravegherea porților și turnurilor orașului, care mai apoi le-au purtat cu onoare numele⁸.

L-am menționat anterior pe regele Matia Corvin legat de primirea dreptului orașului de a bate monedă, și adaug alte câteva elemente importante din timpul domniei sale care au influențat Baia Mare. Perioada de domnie a lui Matia Corvin este sinonimă cu perioada de prosperitate a orașului Baia Mare și cu apariția unui avânt economic demn de luat în seamă. „Nu trebuie uitat însă, că interesul vădit al regelui Matia Corvin față de acest spațiu se datorează bogatelor filoane de aur și argint care au dat regelui în jur de 500 de kilograme de aur anual, Monetăria Baia Mare realizând în perioada respectivă peste 30% din toată cantitatea de monede bătute în regat, circa 20.000 de florini de aur”⁹. Am ales să împărtășesc acest citat cu scopul precis de ușurare a creării unei imagini mai clare a epocii și motivelor care au dus la interesul subit al regelui față de urbea în cauză. Nici mineritul nu rămâne ignorat de proaspătul rege. Încă din 1458, primul an al domniei sale, întărește privilegiile acordate orașelor Rivulus Dominarum și Mons Medius (Baia Mare și Baia Sprie). „Matia Corvin va rămâne cu siguranță în memoria locuitorilor orașului Baia Mare ca fiind cel în timpul căruia a început înconjurarea orașului cu ziduri și s-a finalizat construirea Turnului [Sf.] Ștefan”¹⁰. Se pare că, printr-un privilegiu acordat la 9 noiembrie 1469, regele permitea orașului să fie împrejmuit cu ziduri, motivul cel mai pragmatic fiind oprirea atacurilor românilor din Moldova¹¹. Zidurile puternice din piatră și cărămidă cu bastioane în jurul orașului sunt dovada deciziei regelui de a fortifica orașul. Dintre acestea, doar Turnul Măcelarilor mai poate fi admirat astăzi.

De a doua jumătate a secolului al XV-lea se leagă construcția mai multor case-lemn ale orașului. Unii istorici leagă finalizarea construcției Casei Elisabeta (sau „Casa Erzsébet”, cum mai este cunoscută) de domnia lui Matia, dar lipsa documentelor ne îndreptățește să punem la îndoială această supoziție.

Sigiliul octogonal al orașului apare pe o serie de documente emise de Matia Corvin. Acest sigiliu este cel mai vechi al orașului, „între liniile paralele crestate ale formei geometrice putându-se citi inscripția *Sigillum de Rivulo Dominarum. Mutuus amor civium optimum est civitatis firmamentum*”¹². Acest sigiliu a fost folosit numai la o serie de documente de mare importanță, astfel încât valoarea sa a crescut considerabil. În decursul unui secol îl găsim doar de două ori, în 1408 și 1480. Acesta este și ultimul an când apare, deoarece din 1483 orașul are un nou sigiliu, de data aceasta de formă rotundă.

Un document care astăzi stârnește hazul celor care-l consultă dispune funcționarilor cămării băimărene să limiteze dreptul orașului Baia Sprie în vinderea vinului pe teritoriul orașului Baia Mare, deoarece „minerii pierd prea mult timp în cărciumi și asta, firește, în detrimentul mineritului”¹³.

Din păcate, după cum era de așteptat, moartea regelui Matia Corvin (în anul 1490) aduce cu sine o perioadă considerabilă de frământări și lupte dinastice care nu ajută deloc așezarea noastră. Desigur, mai trebuie puse la socoteală și distrugerile provocate de ocupația poloneză, care aduc și primele semne de decăde-

⁷ *Ibidem*, p. 4.

⁸ Vezi cazul Turnului Măcelarilor, singurul rămas în picioare până astăzi.

⁹ Klara Gușeth (coord.), *Matia Corvin. Documente din arhivele maramureșene*, s.n., Baia Mare, 2008, pp. 1-2.

¹⁰ *Ibidem*, p. 2.

¹¹ Aici ne referim la atacurile din partea lui Ștefan cel Mare din 1469, care se răzbuna cu această ocazie pentru pustiirea Moldovei de către armata lui Corvin din urmă cu doi ani.

¹² Klara Gușeth (coord.), *op. cit.*, p. 5; traducere aproximativă a inscripției: „Sigiliul Râului Doamnelor. Dragostea mutuală pentru ajutorul locuitorilor unui oraș este cea mai bună”.

¹³ *Ibidem*.

re, pentru a avea un tablou complet.

Un alt volum reprezentativ pentru descrierea de ansamblu a orașului Baia Mare este *Monografia municipiului Baia Mare* (vol. I). Deși cu dată de apariție destul de îndepărtată de zilele noastre (1972), se pare că până azi volumul a rămas printre puținele scrieri de referință în limba română cu referire la oraș. Conform acestuia, și referitor la perioada istorică în discuție, „existența unei populații vechi încă înaintea aducerii unor coloniști este confirmată documentar în anul 1347, când se menționează că cererea acordării de libertăți de către reprezentanții orașului se face «în numele tuturor orașenilor și oaspeților noștri»”¹⁴. Deși nu se definesc clar termenii de „populație veche” și „coloniști”, deși se conferă o sursă arhivistică, iar anul menționat merge ușor după prima atestare cu vreo 20 de ani, ipoteza înaintată merită măcar cercetată mai îndelung. De același an, autorul se leagă pentru a ne prezenta faptul că primele informații legate de existența orașului Baia Mare, „organizarea, locuitorii și ocupația acestora ne sunt furnizate de documentul privilegiat – primul care se păstrează – emis de cancelaria regelui Ludovic I cel Mare D’Anjou, la 20 septembrie 1347”¹⁵.

Și pentru că menționasem despre ocupația și pagubele create de polonezi, iată ce dispoziție emite Vladislav al II-lea la 1 august 1492. Cu scopul de a ajuta locuitorii urbei în urma pagubelor săvârșite de asupritori, regele acordă comunității dreptul de cârciumărit, „interzicând în același timp introducerea vinului și a berii străine de către cămărașii monetăriei din Baia Mare și vinderea acestora pe teritoriul orașului”¹⁶.

Denumirea urbei a fost mereu interpretată și reinterpretată de diferiți istorici, autori etc. Dacă Radu Meruțiu spunea despre Baia Mare că ar fi avut prin veacul al XIV-lea și un nume german, *Hungarische Neustadt*, acest fapt dovedind, conform spuselor sale, că orașul minier Baia Mare a fost întemeiat de coloniști germani care s-au ocupat cu mineritul, iată că în monografia orașului dăm peste o altă denumire de sorginte nemțească, doar că la începutul secolului al XVI-lea, când orașul „apare sub denumirea de Orașul Nou (Neustadt)”¹⁷. Această informație, conform autorului, parvine prin intermediul unor acte din Satu Mare¹⁸. Tot în acest secol începe și decăderea orașului Baia Mare, odată cu declinul economic și politic al Regatului Ungar. Mineritul, cu precădere, decade mult, lucru care va accentua starea de mizerie și de sărăcie a populației sub nivelul suportabilului. După cum se știe, o urmare importantă a înăbușirii revoltei conduse de Gheorghe Doja a fost înfrângerea maghiarilor de la Mohács (29 august 1526), când regatul feudal al acestora s-a prăbușit, iar Transilvania a început perioada principatului autonom, vasal turcilor.

Cu toate acestea, între 1551 și 1556 apare o perioadă scurtă a stăpânirii principatului Transilvan de către habsburgi. Iată că băimărenii se arată deschiși tendințelor inovatoare religioase¹⁹ din Germania acelor ani, după cum ni se menționează în monografia orașului: „Reforma religioasă pornită din Germania a fost îmbrățișată de locuitorii orașului Baia Mare, reușind să cuprindă întreaga populație”²⁰. În 1588, orașul trece sub stăpânirea principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory, iar în urma păcii din 1595, la sfârșitul secolului al XVI-lea, „orașul a trecut definitiv în proprietatea principilor transilvăneni, fiind scos definitiv de sub stăpânirea Coroanei”²¹.

Nemulțumiți că orașul, cunoscut ca și „Cheia de nord-vest a Transilvaniei”, cu importante sale resurse miniere, se afla încă sub stăpânirea habsburgilor, principii din Transilvania au luat măsuri. Gabriel Bethlen, „în timpul încheierii păcii de la Viena din 1624, obține privilegiul asupra celor două orașe mult râvnite – Baia Mare și Baia Sprie”²². Astfel, după o perioadă destul de incertă și de întunecată, zona revine la îndeleptnicirile obișnuite, deținând controlul asupra bogățiilor sale. Gabriel Bethlen s-a ocupat în special de această ramură bănoasă a urbei și a încercat să înlăture pagubele și distrugerile din minerit săvârșite de familiile habsburgice care au stăpânit acest areal.

Datorită impactului favorabil al acțiunilor principelui transilvan anterior menționat, în secolul al XVII-lea orașul nu mai încăpea între zidurile sale din urmă cu două secole. Astfel, s-a purces la extinderea lui, dincolo de ziduri. Însă în afara zidurilor erau așezați cei care nu-și puteau obține cetățenia, conform legilor din Evul Mediu, sau nu puteau deveni meșteri din cauza situației materiale precare. E lesne de înțeles că devenise imperioasă acum includerea acestora și adaptarea lor noilor granițe ale orașului. În cartierele imediat marginase (de exemplu Valea Roșie sau Dealul Crucii) s-au așezat în special mineri. „Raza hotarului s-a

¹⁴ A. Feștilă; I. Pintilie; I. Cadariu et alii, *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. 1, 1972, p. 130.

¹⁵ *Ibidem*, p. 131.

¹⁶ *Ibidem*, p. 136.

¹⁷ *Ibidem*, p. 137.

¹⁸ Cf. Szatmárvármegye, pp. 205-206, în *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. 1, p. 137.

¹⁹ Aici ne referim la luteranism.

²⁰ A. Feștilă; I. Pintilie; I. Cadariu et alii, *op. cit.*, p. 143.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, p. 145.

extins mereu, ajungând la sfârșitul secolului al XVII-lea până la râul Lăpuș”²³.

Spre finele secolului al XVII-lea, ofensiva turcească dădea tot mai multe bătăi de cap Europei de Vest, ajungând până-n zonele noastre. Astfel, după câteva lupte importante, Regatul Ungar a fost acaparat de către austrieci din mâna turcilor. Preluând toate prerogativele care anterior fuseseră ale maghiarilor, habsburgii intră și-n posesia Transilvaniei, sub motivul că aceasta „fusesse cândva supusă coroanei ungare”²⁴. După încetarea campaniei de calvinizare a populației române din Transilvania, a început campania de catolicizare, venită din partea noilor ocupanți. În acest moment, toate nemulțumirile legate de cucerirea Transilvaniei și de mulțimea obligațiilor maselor țărănești au dus la răzvrătire. În Maramureș și în jurul orașului Baia Mare „sunt semnalate curajoase acțiuni ale haiducilor conduși de Grigore Pinteza Viteazul”²⁵. Răzvrătirile țărănești se aflau în cadrul unei răscoale generalizate condusă de principele Francisc Rákóczi al II-lea. Din păcate, întreaga mișcare organizată și condusă de Rákóczi a fost înfrântă, fiind desemnat baronul Alexandru Károly drept loțiitor al principelui. Acesta a început imediat tratative de pace cu habsburgii în propriul său castel de la Carei, urmând ca prin pacea de la Satu Mare armata răsculată să depună armele.

Monumente medievale băimărene

1. Turnul Sf. Ștefan este un obiectiv reprezentativ pentru stilul gotic timpuriu și specific Transilvaniei medievale. Construcția apare în cadrul dezvoltării urbane a orașului de la finele secolului al XIV-lea, începutul secolului al XV-lea. În această perioadă, întreaga Transilvanie se bucura de un avânt economic. În cadrul orașului Baia Mare se cuvine să amintim o serie de privilegii primite acum, printre care și cel ecleziastic, strict legat de construcția Bisericii Sf. Ștefan. Primele informații despre construcția acesteia apar în perioada 1347-1376, „respectiv perioada în care se statuează modul de organizare a orașului medieval Baia Mare (cf. documentelor *Civitas Rivulus Dominarum*)”²⁶. Menționăm aici importanța Bisericii Sf. Ștefan „ca fiind unica biserică hală cu două nave în Transilvania medievală”²⁷. Informații relevante legate de biserică se regăsesc în jurul anului 1387 când, printre altele, se menționează și câteva lucrări de construcție, printre care și adăugarea ulterioară a Turnului Clopotniță.

Lungimea bisericii era de 50,6 metri, lungimea navelor 25 m, lățimea 19 m, iar lungimea sanctuarului, adică distanța dintre poarta de nord și cea de sud, de 10,7 m. Cu toate acestea, soarta bisericii s-a dovedit a fi destul de crudă. Marcată de istoria, uneori frământată, a orașului, biserica a rezistat mulți ani, dar nu la nesfârșit. Sursele vremii dau anul 1446 ca an de construcție al Turnului Clopotniță, din ordinul lui Iancu de Hunedoara. Cum acesta moare între timp, construcția va fi coordonată de fiul acestuia, Matia Corvin, fiind definitivată în 1468. La mijlocul secolului al XVI-lea, turnul și biserica sunt parțial avariate în urma unui trăsnet puternic. „În urma acestui incident, biserica a rămas fără turn mai mulți ani, refacerea lui având loc între anii 1559-1561”²⁸. În anul 1647 are loc un al doilea incendiu, în urma căruia biserica și turnul ies grav avariate, dar sunt refăcute. Ghinionul se ține lanț și la 1769 are loc un alt incendiu, în urma căruia doar turnul mai este refăcut. Acestuia i se atașează diverse elemente baroce, la modă pe-atunci, urmând ca biserica să fie demolată în 1847, din cauza stadiului de degradare avansat în care se afla. Dar iată că turnul tot n-a scăpat de primejdie, căci „în urma unor descărcări electrice la 4 mai 1869, acesta este din nou avariat. În timpul incendiului, partea lemnoasă arde complet. Refacerea turnului va avea loc între 1898-1899 și va costa 40.000 de coroane”²⁹.

Turnul Clopotniță Sf. Ștefan își datorează încadrarea în goticul matur transilvănean în special datorită formei sale pătrate, „conform desenelor și reproducerilor vremii”³⁰. Cele trei etaje ale turnului se pare că au fost construite ulterior. Pe peretele vestic găsim o rozetă deasupra căreia a fost zidită stema regelui Matia Corvin. O altă reproducere interesantă se găsește pe peretele sudic, figura unui cavaler medieval care ține în mâna dreaptă un buzdugan, având mâna stângă așezată pe un paloș. Printre interpretările date acestei reprezentări se numără și cea care susține că figura ar fi un omagiu adus lui Iancu de Hunedoara. O altă susținere este vorba de o piatră funerară zidită ulterior în peretele turnului.

Turnul beneficiază de șapte ferestre în stil gotic: „trei în peretele vestic, câte două în peretele sudic,

²³ *Ibidem*, p. 146.

²⁴ *Ibidem*, p. 155.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Grigore Man (coord.), *Turnul Sf. Ștefan – simbol peste veacuri al orașului Baia Mare*, Asociația „Prietenii Muzeului” Baia Mare, 2005, p. 1.

²⁷ *Ibidem*, p. 3.

²⁸ *Ibidem*, p. 4.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*, p. 5.

respectiv cel nordic”³¹. Astăzi se pot vedea pe latura de est și de nord legăturile pe care turnul le avea cu zidul bisericii, în partea de sud păstrându-se legăturile cu un zid mai nou. La parter există un lapidarium cu piese care provin de pe urma săpăturilor arheologice făcute la Biserica Sf. Ștefan.

Intrarea în turn se face prin ușa dinspre sud. Ajunși înăuntru, o scară în spirală ne duce la primul nivel, urmând ca pentru următoarele niveluri să folosim o scară de lemn până la un foișor închis. De pe colțurile acestuia din urmă se înalță cele patru turnulețe, iar deasupra lui se înalță semeț coiful principal al turnului. Mai jos un pic se află ceasornicele turnului, cu tot cu mecanismele lor de funcționare.

2. Bastionul măcelarilor – Din fericire, orașul Baia Mare a mai păstrat și astăzi o parte, deși destul de mică, din vechile ziduri ale orașului, ale fostei cetăți. Din Centrul Vechi și până în zona numită Piața Izvoarele se parcurge o distanță relativ scurtă, de 10 minute. Aici se mai păstrează „Turnul de muniții”³² sau, așa cum este cunoscut în zonă, „Turnul Măcelarilor”, „singurul fragment rămas din sistemul de apărare al fostei cetăți”³³. Alături de acesta, arhiva județului mai consemnează existența în structura vechii centuri de apărare a orașului a mai multor obiective strategice de acest fel: „Turnul Roșu, Bastionul Dogarilor, Turnul de Sânge”³⁴. Bastionul Măcelarilor străjuia odată Poarta Maghiară sau Poarta de Sud, „una dintre porțile importante de intrare în oraș”³⁵. Refăcut de mai multe ori datorită distrugerilor suferite, bastionul a demonstrat că poate rezista sute de ani în ciuda adversităților. „De Bastionul Măcelarilor este asociată moartea vestitului haiduc Grigore Pinte, cunoscut și sub numele de Pinte Viteazul, semnalat în împrejurimile orașului în jurul anului 1699”³⁶.

3. Casa Elisabeta / Casa Iancu de Hunedoara se află în Piața Millennium, în centrul istoric, unde găsim o serie de clădiri construite în perioada Evului Mediu în stil gotic sau baroc. Una dintre ele e casa de la numărul 18, actuala *Casă Elisabeta*. Aici s-a construit în secolul al XV-lea casa lui Iancu de Hunedoara, construcție masivă cu parter și etaj, ziduri groase, o curte interioară, „pătrată, în care se intra pe o poartă mare din stejar”³⁷. Trecerea anilor și-a pus amprenta asupra clădirii într-un mod vitreg. Vechile ziduri au fost, ulterior, înlăturate total de „noile necesități edilitare ale orașului în dezvoltare”³⁸. Casa ar fi fost ridicată de voievod pentru soția sa, Elisabeta (de aici și numele actual), cu prilejul vizitei sale la Baia Mare făcută în 1446. Finalizată de Matia Corvin, fiul celor doi, în anul 1468, clădirea a suferit, după cum spuneam anterior, o serie de modificări de-a lungul vremii. În prezent edificiul e „înglobat în șirul de clădiri ce alcătuiesc una dintre laturile Centrului Vechi”³⁹. Păstrând importante elemente

nitorii de arhitectură medievală ca arcade și contra-

forturi, această construcție, de o valoare inestimabilă, prezintă un potențial turistic important, grație trecutului său istoric și durabilității de-a lungul veacurilor.

4. Schola Rivulina – În secolul al XVI-lea se înființează la Baia Mare prima școală, ea purtând numele de „Schola Rivulina”, instituție creată și susținută material de către locuitorii orașului⁴⁰. În cadrul școlii ce cuprindea și clasele primare se predă și în limba română. Pe locul unde a fost construită școala s-a descoperit, în urmă cu aproximativ 55 de ani, o grindă de stejar pe care sunt săpate inscripția și data înființării școlii cu pricina. Vestigiul se află la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș. Clădirea se găsește tot în Piața Millennium.

5. Biserica Sfânta Treime – Deși de secol XVIII, Biserica Sfânta Treime din Piața Millennium este un alt important obiectiv turistic. Cum Evul Mediu românesc s-a prelungit mai mult decât în vestul Europei,

³¹ *Ibidem*, p. 6.

³² Denumit astfel deoarece încăperea boltită aflată la primul nivel a servit o anumită perioadă la depozitarea muniției folosite în apărare.

³³ I. Preda, G. Predescu, *Baia Mare – mic îndreptar turistic*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 20.

³⁴ Lucia Pop, Oana Leșiu, *Baia Mare – orașul meu. 4 monumente medievale*, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, Baia Mare, 2012, p. 11.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ I. Preda, G. Predescu, *op. cit.*, p. 16.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ A.S. Feștilă, *Baia Mare – ghid turistic*, Editura Proema, Baia Mare, 1996, p. 26.

⁴⁰ I. Preda, G. Predescu, *op. cit.*, p. 16.

am ales să includ și acest obiectiv aici. Biserica a fost construită între 1717 și 1720 de către călugării iezuiți în stil baroc cu vitralii. „Vechiul ansamblu arhitectural din această parte a orașului a fost declarat monument istoric”⁴¹. Edificiul masiv se remarcă prin „cele două turle identice cu acoperișul modelat în formă de bulb”⁴². Portalul bisericii din piatră este întărit cu pilaștri și coloane cu capitel ionic. Fațada este ornată cu statui amplasate în nișe, iar bolta semicilindrică „este compartimentată de travee în formă de cruce”⁴³. Zestrea acestui monument important o constituie picturile murale, vitraliile și sculpturile, alături de mobilierul original din lemn masiv.

6. Vechea Monetărie – Clădirea Vechii Monetării (secolul al XV-lea), masivă, cu pereți groși și înconjurată de ziduri cu contraforturi, riverană râului Săsar, adăpostește astăzi sediul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș. Aici se transforma în monede și lingouri aurul extras din minele aflate în bazinul minier baimărean. Grație acestui lucru, „orașul a putut avea fortificații, locuitorilor li s-au acordat privilegii și urbea a prosperat din punct de vedere social și economic”⁴⁴. În prezent, actualul muzeu de istorie și arheologie încearcă să reconstituie, pe baza dovezilor materiale, imaginea dinamică a vremurilor apuse. Acesta adăpostește o importantă colecție de arme medievale („paloșul orașului, spade, săbii, cămăși de zale”⁴⁵) și de sigilii ale breslelor. Înființarea monetăriei orașului a venit ca un efect al exploatării intense și organizate a zăcămintelor neferoase timp de 450 de ani în această zonă. „Se pare că primele monede au fost bătute la sfârșitul secolului al XIV-lea, dar monetăria ca instituție a fost atestată documentar în primele decenii ale secolului al XV-lea”⁴⁶. După cum probabil se știe, fiecare monetărie avea însemnele ei proprii care erau imprimate pe monede, recunoscându-se în acest fel lotul de batere și aria lor de circulație. Pentru monetăria din Baia Mare, „primele însemne au fost R-I și R-P”⁴⁷, unde R însemna Rivulus Dominarum (Râul Doamnelor), iar I și respectiv P erau inițialele persoanei care conducea monetăria. „Foarte frecvente erau și însemnele „N-B”, care veneau de la numele orașului în limba maghiară – Nagy Bányá”⁴⁸. La Monetăria din Baia Mare s-au bătut de-a lungul timpului monede de aur și argint, respectiv ducăți și taleri, pentru regii Ungariei, dar și pentru voievozii și principii Transilvaniei, ori pentru imperialii habsburgi. Sute de ani, aici s-a desfășurat o activitate intensă. În jurul anilor 1850-1860, în urma unui incendiu devastator, monetăria își încetează activitatea, în clădirile ocupate până atunci de aceasta găsim și loc instituțiile de coordonare a mineritului până în secolul XX (a doua jumătate), apoi, după cum am menționat și înainte, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș.

7. Biserica din lemn – Deși face parte de facto din patrimoniul Muzeului de Etnografie și Artă Populară Baia Mare, edificiul merită menționat pentru valoarea sa patrimonială. Construcție tipic maramureșeană și monument de artă populară „clădită în anul 1630 în satul Chechiș”⁴⁹, biserica a fost adusă în locul unde se află în prezent în anul 1939. De-atunci a fost reclădită și e folosită drept obiect de muzeu alături de celelalte gospodării țărănești tradiționale într-un cadru natural minunat la poalele Dealului Florilor.

8. Zidul de apărare – În urma anului 1469 și a privilegiului primit din partea lui Matia Corvin, Baia Mare s-a înconjurat de ziduri. Orașul astfel înconjurat de ziduri „avea o formă de inimă ușor alungită în partea de sud”⁵⁰. Accesul în urbe se făcea prin mai multe porți de intrare, cele mai semnificative fiind: Poarta Maghiară (Poarta de Sud), construită după 1500 în zona Pieței Izvoarelor de astăzi, și Poarta Podului (Poarta de Nord), localizată la capătul străzii Podul Viilor. O altă poartă era situată pe actuala stradă Vasile Lucaci (intrarea de est), iar dinspre vest, intrarea în urbe se făcea prin poarta situată în zona Colegiului Național „Gheorghe Șincai” de azi. În prezent, din vechea structură de apărare a orașului s-a mai păstrat un fragment de aproximativ 20 de metri în vecinătatea actualului Muzeu Județean de Istorie și Arheologie Maramureș.

⁴¹ *Ibidem*, p. 17.

⁴² A.S. Feștilă, *op. cit.*, p. 26.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Dorin Ștef, *Maramureș, brand cultural*, Editura Cornelius, Baia Mare, 2008, p. 102.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Lucia Pop, Oana Leșiu, *op. cit.*, p. 17.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ A.S. Feștilă, *op. cit.*, p. 26.

⁵⁰ Lucia Pop, Oana Leșiu, *op. cit.*, p. 6.

Templul rupestru de la Șinca Veche

Tudorel ILIE
Baia Mare

Un loc fascinant prin amplasarea sa și, mai ales, prin legende croite în jurul său este Templul rupestru de la Șinca Veche. Aflat la circa doi kilometri de localitatea Șinca Veche din județul Brașov, este un punct de atracție accesibil tuturor turiștilor, dar cu precădere acelor interesați de subiectul fierbinte al paranormalului. Înainte de a ajunge aici, am făcut o documentare temeinică asupra acestui loc misterios, cunoscut prin mai multe denumiri: unele cumini cum ar fi „Grotă cu două altare”, „Grotă de la Șinca Veche”, „Mănăstirea rupestră Șinca Veche”, „Așezământul Șinca Veche – Loc Sfânt” sau altele extravagante cum sunt „Templul Dorințelor”, „Templul Ursitelor” ori chiar „Templul Extraterestrilor”. Însă oricare ar fi denumirea atribuită acestui loc, cert este că a reușit să-mi trezească interesul și dorința de a-l vizita și de a-i face apoi o prezentare intitulată „Templul rupestru de la Șinca Veche – județul Brașov” pe blogul personal de fotografie www.tudorphotoblog.blogspot.com, datând din 23 august 2015.

Am ajuns relativ ușor în satul brașovean Șinca Veche, situat în Țara Făgărașului la 45 kilometri de municipiul Brașov și la 22 kilometri de municipiul Făgăraș. Numai doi kilometri despart vatra satului Șinca Veche de misterioasele locuri, prin care localitatea și-a dobândit o oarecare celebritate. Încă de la plecarea din sat ardeam de curiozitate să văd cum arată aceste meleaguri din vremuri străvechi. Locul ales de cei care au săpat în piatră așezământul sacru se află pe coasta Dealului Pleșu. Când ajungi aici ești întâmpinat de o mare „cruce solară de tip celtic”. Prezența acestei cruci aici consider că nu este deloc întâmplătoare! Cine a amplasat această cruce solară în zona așezământului sacru de la Șinca Veche știe că aici soarele era divinizat din cele mai vechi timpuri.

Câțiva pași ne despart de țința deplasării noastre. Un izvor ne întâmpină cu apă sa limpede și răcoroasă care iese la suprafață din coasta Dealului Pleșu. Nici nu putea fi conceput un astfel de așezământ fără o sursă de apă în imediata sa apropiere. În prezent izvorul se numește Izvorul „Buna-Vestire”, dar mă întreb oare câți pelerini veniți să se închine în acest loc sfânt și-au astâmpărat setea cu apele sale reci și limpezi? Cert e că și eu mă număr printre ei!

Iată-ne ajunși la așezământul rupestru Șinca Veche. O structură ciudată este menită să protejeze de intemperii acest loc al legendelor și misterele.

Intrarea în așezământul rupestru ne întâmpină cu nelipsite informații oficiale. Varianta oficială este că ne aflăm la un monument istoric: „Mănăstire Rupestră de secolul al XVIII-lea. Atenție! Grotă cu două altare. Sit natural!”

Așa deci! M-am decis să intru fără niciun fel de idee preconcepută. Vreau să văd ce este aici fără a fi influențat de panourile de la intrare sau de ceea ce am citit pe internet despre misterele de mii de ani sau despre extraterestri.

Am ajuns aici la vremea apusului. O lumină caldă învăluia pădurea verde unde se află așezământul rupestriu. Lumina galben-roșiatică ce se vedea în adâncul coastei de gresie anunță intrarea în lumea fără de vârstă a locului sacru.

În stânga intrării se pot vedea o încăpere semi-îngropată și o nișă săpată în coasta de gresie. Stâlpi groși de lemn susțin tavanele de gresie moale, dar și structura de protecție împotriva intemperiilor. O cruce săpată în gresie îmi atrage atenția. Este o cruce pe un postament, o variantă de așa-zisă cruce ridicată, care mai este de-

numită și „cruce de arhanghel”.

În partea dreaptă a intrării se află o încăpere semi-îngropată cu nișă și, în capătul ei, o încăpere complet îngropată. Presupun că este vorba de un altar. Stâlpi de lemn și „popi” de metal susțin bolțile de gresie fragilă, împiedicând accesul.

În intrarea principală stâlpi groși de lemn susțin greutatea coastei de gresie, iar deasupra intrării, pe stânga, poate fi văzută o altă variantă specială de cruce denumită „cruce de arhanghel”, ușor diferită de prima. Îmi pare a fi adăugată în peisaj mult mai recent. Dar ce înseamnă recent aici? În

acest loc sacru, vechi „de când lumea și pământul”, noțiunile legate de timp devin relative. Intrând aici începi să-ți pui întrebări firești: Cât de vechi sunt aceste creații umane? Cine a săpat în coasta de gresie acest așezământ rupestriu? Era oare un templu păgân sau o mănăstire creștină? La toate aceste întrebări îmi propun să găsesc răspunsuri cât mai justificate, iar argumentele raționamentelor făcute trebuie să fie impregnate în detaliile pe care sper să le descopăr în acest loc straniu. Iar detaliile trebuie să fie, bineînțeles, imortalizate fotografic pe memoria digitală. Dar vă asigur că nu vreau să cad și eu în capcana iubitorilor de senzațional – este deja plin internetul de așa ceva! Odată intrat în această

lume a adâncurilor, pământești și spirituale deopotrivă, simțurile oricui pot fi dezorientate de singurătate și straniețe. Eu intru aici, în primul și în primul rând, cu o senzație acută de curiozitate. Oare de ce s-au scris atâtea și atâtea despre acest loc? Privirea îmi cade pe peretele de gresie de deasupra intrării unde, lângă cruce, sesizez o săgeată care indică în sus (?!).

O primă încăpere pare a fi un altar. În mijlocul ei este înfipt în sol un stâlp totemic de lemn, care îmi sugerează o cruce. Mă îndoiesc de faptul că în vechime vreun stâlp ar fi existat aici. În semi-întunericul grotei se vede lumina zilei venind de sus. Se pare că cei care au săpat în piatra de gresie aceste încăperi au vrut ca prin intermediul luminii diurne să obțină efecte de lumini și umbre. Mă gândesc că s-au folosit

de efectele de lumina atât în funcție de ora din zi, cât și de perioada din an. Spre exemplu, lumina soarelui poate lumina perfect această încăpere atunci când soarele luminează prin verticala deschisă de deasupra. Deși am vizitat la asfințit templul rupestru, sunt sigur că la o anumită oră din zi, și poate mai ales în timpul verii, acest altar este expus direct luminii solare. Așa că voi reveni, cândva, în ziua de 21 iunie. De ce? Fiindcă atunci este solstițiul de vară în emisfera nordică și, ca atare, e ziua cu intervalul diurn maxim. La solstițiul de vară soarele se ridică deasupra orizontului la unghiul maxim. Această încăpere servea drept loc principal în ritualurile imemorale.

Haideți să ne închipuim acest altar în luna iunie, la amiază. Sunt sigur că atunci în altar pătrunde o lumină intensă, care cădea odinioară pe obiectele rituale și pe sacerdoții care slujeau în templul rupestru. E cert că cei care au săpat aici templul aveau cunoștințe avansate de astronomie. Efecte de lumină asemănătoare erau obținute de preoții din Egiptul antic în templele lor. De exemplu, în templul egiptean săpat în piatră de la Abu-Simbel o rază de lumină care intră pe poarta templului ajunge pe statuia faraonului doar la o anumită oră a răsăritului și numai într-o anumită perioadă din an o luminează perfect. Tot așa și aici, la Șinca Veche, lumina asfințitului trebuie că a creat efecte de lumină asemănătoare.

În prezent, putem doar să ne închipuim cum lumina roșiatică a soarelui la asfințit luminează acest altar pătrunzând prin portalul de intrare în templul rupestru. Structura de protecție împotriva intemperiilor care există actualmente la suprafață împiedică intrarea luminii solare directe în grotă. Obiecte de cult creștine sunt prezente acum în altar. Dar oare ce obiecte au mai fostenerate aici în decursul timpului? Oare statuia divinității supreme era luminată de soare la asfințit? Nicio cruce nu este săpată în piatră ca semn al religiei creștine. Oare de ce?

În prima încăpere interioară putem identifica o serie de inscripții săpate în stânca de gresie. Prima dintre ele, aflată pe peretele altarului în dreapta, este „^”^”. Deci reprezintă două săgeți care sunt îndreptate spre cer. Ce pot să reprezinte aceste două săgeți? Oare să ne indice să privim spre cer? Oare să ne arate că ofrandele aduse în altar sunt închinat Cerului (Celui de Sus)? De ce sunt două săgeți? Să fie oare vorba de o dublă divinitate, de exemplu Soarele și Luna? La un metru de ele se află o altă inscripție reprezentând două triunghiuri suprapuse. Unul dintre ele este isoscel cu vârful în sus, iar celălalt echilateral cu vârful în jos. Ce poate însemna această ideogramă? Ne arată oare că templul este o cale de comunicație în două sensuri, a pământului cu cerul, deci „Λ” și, în același timp, o cale de comunicație a cerului cu pământul, deci „V”. Este oare un indicator de tipul „SUS și JOS”?

Este o dovadă suficientă că așezământul rupestru ascunde multe enigme. Între cele două inscripții este săpat în gresie un șanț adânc vertical. Care poate fi rolul acestuia? Analizându-l atent, am ajuns la concluzia că, de fapt, este un dispozitiv care arată poziția soarelui. Mișcarea discului solar lasă o umbră în interiorul șanțului. În funcție de această umbră, sacerdoții puteau estima anumite date utile în muncile agricole, marcate prin diverse sărbători religioase. Nu ar fi surprinzător ca ea să fi marcat începerea semănatului sau a strânsului recoltelor în vechime; bineînțeles, sub binecuvântarea sacerdoților din templul rupestru.

Tot în prima încăpere ne surprinde verticala deschisă prin care templul comunica direct cu cerul. Pe aici lumina solară cade direct pe altar în perioada solstițiului de vară. Nu este greu să presupunem că nervurile circulare săpate în stânca de gresie împiedică apa de ploaie să se prelingă direct pe pereții de gresie ai hornului și să inunde templul. Sau poate acesta este chiar un sistem de canalizare a apei de ploaie spre un sistem de captare prin care ea putea fi utilizată în scopuri menajere de către personalul templului. Este greu de crezut că nervurile au un rol ritual. Astfel că hornul, înalt de peste 10 metri, este

© Ilie Tudorel Photography

străbătut de mai multe nervuri care îl împart în patru inele circulare. Dacă priviți cu atenție, veți observa că pe inelul de la baza hornului se identifică două inscripții săpate în gresie. Prima este „^908”, văzută de jos. Ce poate să însemne aceasta? Să fie oare un an? Să fie oare anul în care a fost săpat în stânca de gresie acest templu rupestru?

Dar înainte de a încerca să răspundem la întrebări, să vedem când au apărut cifrele de tip arab pe meleagurile noastre. Cifrele pe care azi le numim cifre arabe au apărut, de fapt, în India prin anii 3.000 î.Hr. și au fost preluate de arabi după secolul al IX-lea d.Hr., când, prin intermediul civilizației maure din Spania, s-au răspândit și în Europa. Odată cu perioada Renașterii, cifrele arabe au început să fie folosite pe larg și la noi. Inscripția „^908” găsită de mine la Templul din Șinca Veche ar reprezenta un an din secolul al X-lea, după sosirea cifrelor arabe în Europa. Este însă greu de crezut că cel care a săpat în stânca de gresie inscripția cunoștea cifrele arabe în anul 908 d.Hr. sau chiar ar fi surprinzător dacă ar fi putut cunoaște chiar cifrele originale indiene. Eu nu îndrăznesc să avansez această ipoteză!

Ce se poate spune despre anul 908 d.Hr. în istorie? El aparține epocii cunoscute sub denumirea de „Evul Mediu Întunecat”. A fost o perioadă istorică din care nu prea au rămas mărturii. Însăși Istoria României nu prea consemnează mare lucru din această perioadă tulbure a „mileniului întunecat”.

Mai degrabă putem interpreta inscripția „^908” ca fiind „1908”, care ar fi o ipoteză mai plauzibilă. Ar putea fi chiar anul în care s-a mai cioplit hornul la inelele superioare. Deci, în continuare, voi denumi inscripția „1908”, ca fiind cea mai realistă variantă.

După modul în care ansamblul rupestru este conceput constructiv, înclin să cred că este mult mai vechi decât perioada medievală. Poate că este din vremea dacilor sau chiar mai vechi. Se știe că sa-

cerdoții daci se adăposteau uneori în spații subterane. Chiar despre Zamolxis, marele zeu al dacilor, se spune că ar fi stat timp de trei ani într-o încăpere subterană. Se poate spune că templul este din perioada pre-creștină, deoarece nu există nicio cruce săpată în piatră în interiorul ansamblului rupestru. Pe internet găsești estimări că Templul rupestru de la Șinca Veche ar fi vechi de circa 7.000 de

ani, însă nu s-a descoperit nicio dovadă concretă în sprijinul acestei afirmații.

Să vedem ce alte așezăminte rupestre găsim în zone apropiate de Șinca Veche, a căror vechime este cunoscută istoric. În Bulgaria, pe platoul Sumen de lângă satul Madara, la circa 90 de kilometri de Dunăre, se găsesc așezăminte sacre rupestre din secolele IX-X d.Hr. În România de azi, putem vedea așezăminte rupestre mai renumite în zona județelor Buzău, Argeș sau Dâmbovița. Cine nu a auzit despre „Chilia lui Daniil Sihastrul” de la Putna, județul Suceava?

Analizând însă ansamblul rupestru și tehnica sa de construcție, nu poți să nu faci o analogie cu complexul rupestru „Hypogeul Hal-Saflieni” din Malta, vechi de circa 5.000 de ani. Dacă punem împreună toate considerentele, putem trage concluzia că Templul rupestru de la Șinca Veche ar data din perioada pre-dacică.

Tot în prima încăpere interioară, pe inelul de la baza hornului se identifică și a doua inscripție săpată în gresie. Amplasată sub prima inscripție „1908” se vede o a doua inscripție identificată, văzută de jos. Deși este foarte ștersă, se poate (încă) citi „+U”, iar semnul U este tăiat. Ce ar putea să însemne aceasta? Să fie oare o parte dintr-un text sau un mesaj? Ambele inscripții pe care le-am identificat sunt

săpate în stânca de gresie suficient de sus pentru a exclude suspiciunea că ar fi fost scrijelite de către turiștii care nu respectă monumentele istorice. Și dintre aceștia sunt destui!

Mulți se întreabă la ce folosea acest... horn. Alții îl denumesc turnul mănăstirii rupestre. Dar pentru a fi turn, trebuie să fie suprateran! Am verificat tirajul din acest veritabil canal de ventilație al ansamblului rupestru și este unul foarte bun. Probabil că în prima încăpere subterană se făcea un mic foc în timpul ritualurilor și fumul se înălța spre cer prin acest horn. Tirajul natural fiind excelent, nu exista pericolul ca încăperile să se afume sau chiar ca hornul să se înnegrească excesiv de la fum. Sacerdoții puteau, eventual, să lanseze chiar mesaje de fum din ansamblul subteran care să fie văzute de la suprafață. În interiorul altarului, umbrele lăsate de fum în puternica lumină solară ce lumina hornul puteau crea spectaculoase efecte de lumină și umbră care impresionau asistența prezentă la ritualuri.

O privire atentă poate observa că, în decursul timpului, s-a mai intervenit în construcție. Urme mai recente de daltă se văd în partea superioară a hornului, pe primele două inele de sus. De ce s-a mai săpat ulterior în stânca de gresie? Cine și când a adus „îmbunătățiri” ansamblului rupestru? Oare să se fi întâmplat în anul 1908?

În prezent se vede și vegetație la gura hornului, dar sunt sigur că în vechime nicio vegetație nu obtura tirajul natural al „hornului”. De asemenea, sunt sigur că vegetația nu deranja în vechime pătrunderea luminii în acest veritabil luminator al ansamblului rupestru Șinca Veche. De aceea, cred că cea mai bună denumire este de „horn-luminator”, care îmi aduce aminte de sistemul folosit la templul „Panteonul lui Agrippa” din Roma. Dacă ar fi curățat de vegetație, un astronom ar putea identifica ce stele pot fi văzute prin această adevărată cale de lumină. Oare s-au făcut de aici și observații astronomice în vechime? Iată cum se adună noi întrebări despre fascinantul ansamblu rupestru de la Șinca Veche. Colaborarea cu un astronom experimentat se impune pentru a clarifica multe dintre întrebările legate de ansamblu.

Din prima încăpere complet subterană se poate intra în alte două încăperi săpate în stânca de gresie a Dealului Pleșu.

O a doua cameră subterană pare un simplu vestibul, la prima vedere. Nu am identificat inscripții aici, dar haideți să o studiem cu atenție!

În peretele vestic se poate vedea o deschizătură practică în stânca de gresie. Este, de fapt, o fereastră prin care intra odinioară lumina zilei în încăpere și putem doar să presupunem că forma ei era circulară în vechime și marginile s-au degradat în timp. Legende spun că fereastra este denumită „ochiul magic”. Efectul de lumină

cred că era spectaculos. Să ne imaginăm cum lumina roșiatică a soarelui la asfințit pătrundea prin fereastră circulară și se proiecta pe peretele de est sub forma unui disc de lumină care se mișca pe peretele de gresie concomitent cu discul solar la apus. Totul se petrecea sub lumina difuză venită prin „hornul-luminator”. Cred că persoanele care vedeau acest efect de lumină erau puternic impresionate, asemenea primilor oameni care au văzut un film la cinematograful sau acelor care asistă la o prezentare într-un

© Ilie Tudorel Photography

© Ilie Tudorel Photography

Planetariu. În prezent, acest efect de lumină nu mai poate fi văzut, deoarece structura de protecție împotriva intemperiei care acoperă așezământul rupestru Șinca Veche împiedică pătrunderea luminii solare direct prin fereastră.

Și a doua încăpăre comunică cu „hornul-luminator”. Prin deschizătura practică în tavan pătrunde lumina directă sau cea difuză și se proiectează pe pardoseală asemenea unui halou.

Un portal săpat în gresie separă încăperea a doua de cea de-a treia. O cruce se află deasupra portalului, dar nu cred că era în acest loc și în vechime.

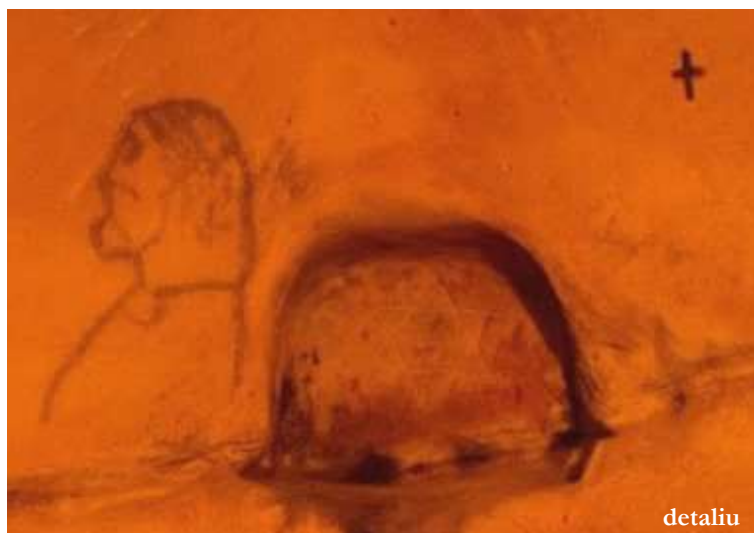
A treia încăpăre săpată complet în stânca de gresie era un altar. În pereții ei au fost scobite trei nișe, una mai mare și două mai mici. Una

dintre nișele mici, aflată la înălțimea mediană a camerei, are săpat pe peretele ei simbolul binecunoscut sub denumirea de „Steaua lui David”. Prezența acestui simbol care este azi pe drapelul statului Israel nu face, evident, din așezământul rupestru o sinagogă. De fapt, steaua cu șase colțuri este o hexagramă formată prin suprapunerea a două triunghiuri echilaterale. Hexagrama este un simbol al geometriei sacre care nu apare doar în civilizația iudaică. Simbolistica stelei cu șase colțuri este că Dumnezeu domnește asupra întregului univers pe șase direcții: Nord, Sud, Est, Vest, SUS și JOS. Pe internet apar și imagini în care se vede aici, în centrul hexagramei, și simbolul „Yin și Yang”, pe care probabil eu nu l-am remarcat. Cert este că în fotografiile mele nu apare, probabil fiindcă este deja destul de șters și nu am fotografiat cu zoom acel detaliu. De asemenea, pe peretele încăperii stă desenat un personaj cu barbă și păr lung. Putem doar presupune că reprezintă o divinitate. Dar de ce această divinitate stă întoarsă cu spatele la hexagramă?

Personajul cu barbă și păr lung din altar a fost asociat de unii cu Iisus Hristos. Deoarece în vechime majoritatea bărbaților maturi purtau barbă și păr lung, eu cred că personajul nu este neapărat chiar Iisus. Majoritatea reprezentărilor din vechime ale divinităților masculine sunt în acest fel: cu barbă și păr lung. Poate fi și Iisus Hristos, dar numai dacă a fost desenat pe peretele altarului în perioada când în așezământul rupestru erau deja instalați călugării creștini. După anul 1742 bisericile ortodoxe au fost interzise în Transilvania și, probabil, aici s-au refugiat monahi ortodocși, condiții în care ei, într-adevăr, ar fi putut desena chipul lui Hristos în altar. Doar că poziția în care este reprezentat personajul este atipică pentru reprezentările lui Hristos, fiind înfățișat de obicei din față și nu din profil. Spre exemplu, în Egiptul antic personajele erau reprezentate în picturi numai din profil. Iar în ceea ce privește crucile care apar în ansamblul de la Șinca Veche, tind să cred că nu erau prezente și în vechime.

Prima mențiune despre așezământul rupestru este de la anul 1789 și i se datorează pastorului reformat din orașul Făgăraș, care consemnează acest lăcaș de cult săpat în piatră în urma unei munci uriașe. În urma enormului efort creator, care probabil a durat mai multe generații, a fost edificată o adevărată bijuterie arhitectonică. Nu este un simplu monument istoric sau de arhitectură, ci un loc unic în România. Cred că puține locuri asemănătoare se mai găsesc în lume, templul rupestru de la Șinca Veche fiind o comoară a patrimoniului cultural național și internațional. Tocmai de aceea, fac apel la căutătorii de comori care

adesea nu respectă valorile de patrimoniu să nu distrugă acest complex rupestru de valoare inestimabilă.

În ultima vreme, acest splendid rod al geniului uman a devenit o atracție datorită fascinației pe care locul o reprezintă pentru cei atrași de fenomenele paranormale, care susțin că aici s-ar petrece lucruri ieșite din comun, chiar apariția unor forme stranie cum ar fi sfere de lumină sau siluete misterioase. Eu nu am văzut așa ceva! Am încercat să prelucrez fotografiile făcute pentru a testa aceste ipoteze îndrăznețe, dar nu am găsit nimic straniu! Despre vocile sau murmurele care se pot auzi uneori aici presupun că ar putea fi datorate acusticii deosebite a așezământului rupestru sau chiar tirajului natural al hornului. Cât am stat eu în zonă nu s-au auzit astfel de efecte sonore și menționez că am avut privilegiul de a petrece destul de mult timp singur în templu. Cred, însă, că atunci când sunt mai multe persoane zgomotele lor pot fi amplificate sau distorsionate de configurația rupestră.

Ar mai fi de comentat despre cristalele de cuarț care au fost văzute în acest loc enigmatic. Gresia este un tip de rocă sedimentară formată din granule de nisip cimentate natural, deci este din categoria silicaților, ca și cuarțul. Deși cuarțul este, după feldspat, mineralul cel mai răspândit din scoarța terestră, eu nu am văzut niciun cristal de cuarț aici. Nu cred că o simplă strălucire a unei granule de nisip din gresie poate fi considerată a proveni de la un cristal de cuarț.

Totuși, așezământul rupestru de la Șinca Veche rămâne un loc enigmatic prin amplasarea și construcția sa. Este un ansamblu săpat în piatră de gresie la construcția căruia s-au folosit cunoștințe complexe de astronomie și geometrie. Orientarea ansamblului s-a făcut după traseul soarelui pe cer. Concepția sa mă determină să-l numesc „Templul Luminii” de la Șinca Veche, deoarece aici totul are legătură cu lumina solară. Poziția soarelui în mișcare influențează atmosfera și aura de sfințenie a templului, iar inscripțiile găsite de mine întăresc această concluzie. Săgețile găsite indică cerul și fac din templu un loc în care poți observa soarele și cerul, iar astfel te poți contopi cu universul. Dar oare omul nu este o parte a universului? De aceea la Șinca Veche nu avem un templu al adâncurilor pământului dominate de întuneric, ci un templu al luminii și al universului.

Se spune că Templul rupestru de la Șinca Veche ar fi un loc încărcat de energie. Ba, chiar mai mult, se spune că aici s-ar găsi unul dintre cele 15 centre energetice ale planetei Pământ, dintre care nu mai puțin de 7 s-ar găsi în România. Enumăr aici centrele energetice presupuse a fi în țara noastră:

- Munții Bucegi: Omul – Babele – Sfinxul;
- Templul rupestru de la Șinca Veche;
- Munții Retezat: Muntele Gugu;
- Munții Orăștiei: Sarmizegetusa Regia;
- Țara Hațegului: Mănăstirea Prislop;
- Munții Parâng: Peștera Polovragi;
- Pădurea Hoia-Baciu de lângă Cluj-Napoca.

Precizez că nu eu am elaborat această listă, ci a fost preluată din mediul online, deci cred că vă este cunoscută. Unii spun că Templul rupestru de la Șinca Veche ar fi o poartă de comunicare cu alte

lumi. Mie, de exemplu, aici nici măcar nu mi-a sunat telefonul!

Am fost în Templul de la Șinca Veche în încercarea de a vedea acest loc cu luciditate și fără prejudecăți. Nu am asistat la fenomene paranormale sau la apariții stranie, dar mi-a lăsat o impresie puternică, așa cum puține alte locuri mi-au lăsat. Nu am putut măsura nivelul energetic al sitului, dar nici nu era nevoie! Importantă este percepția acestui loc enigmatic. Odată intrat aici, sunt sigur că-ți crește pulsul!

Se spune că dacă stai în așezământul rupestru de la Șinca Veche te încarci de energie. Puteți încerca și dumneavoastră! Eu am încercat și apoi am condus mașina câteva sute de kilometri prin noapte fără să simt oboseală. Să fie oare datorită încărcăturii energetice? Vă las pe dumneavoastră să trageți concluziile!

„Templul Luminii” de la Șinca Veche este, înainte de toate, un loc de reculegere și meditație, în care mulți își pun speranțele și de aceea a fost supranumit și „Templul Dorințelor”. Le doresc tuturor acelora care și-au pus aici o dorință ca ea să le fie îndeplinită!

Am ieșit din „Templul Luminii” și am revăzut „Crucea solară de tip celtic” amplasată în preajma așezământului rupestru. Nu degeaba amplasamentul crucii e tocmai aici, înconjurată fiind de pădure. Este un simbol solar care vestește un templu solar al luminii, în simbioză cu natura și universul. Voi reveni în pădurea de pe dealul Pleșu, deoarece am văzut unele inscripții și pe pietrele uriașe răspândite în număr mare prin pădure.

Revenirea la civilizație este bruscă, după ce ai încercat sentimente stranie în adâncurile rupestre. Parcă ai fi fost într-o altă lume...

Pentru mulți dintre cei veniți aici cu speranțe, acest loc de la Șinca Veche va fi multă vreme centrul Universului. Este, în tot cazul, un loc care merită cu prisosință să fie vizitat!

Alfabetul veșniciei – cărările Maramureșului

Dr. Ilie GHERHEȘ
Baia Mare

Motto: *Copilo, pune-ți mâinile pe genunchii mei.*

Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.

(Lucian Blaga, *Sufletul satului*)

Odată cu consolidarea așezărilor umane, în special a satelor, pe lângă arterele mari, îndătinate, s-a mai realizat o urzeală de căi de comunicație, de legături care duceau sau se desprindeau, la rândul lor, din unele mai importante. Ele se răsfirau, apoi, până la un „ștruț de case”, la o icoană de loc, la vreun ciuroi sau la izvoare mai importante, la vreo moară, la un schit, la trecătorile de peste dealuri sau munți și chiar la cele de peste graniță ș.a.m.d.

Cărările se desprindeau, se despleteau, în general, din snopul care se aglutina la podețe, la vaduri sau la trecerile peste niște pietre, iar apoi, peste vreo punte, care lega ingenios două maluri.

Cărările se încropeau de-a lungul văilor, iar drumurile erau, efectiv, pe firul apei, care era întreținută și amenajată sumar, în acest scop; în timp ce drumul de picior, cărarea, urma timidă, îngustă, modestă, anevoioasă și periculoasă – malul apei, țarmurile.

Cărările se mai adunau la vadul apei, unde aceasta era mai lată, mai lină și se lăsa trecută. În general, vadurile purtau numele unor proprietari, dar cele mai multe și mai frecvente sunt cele de Vadul Lupilor (ca un omagiu adus mobilității acestui animal sălbatic totemic, care se spune că, într-o noapte, străbate nouă hotare), de Cărarea Cerbului, de Prihodiște ș.a. De asemenea, vâlcelele, pâraiele sau văile mai mici, în vreme de secetă, erau trecute și pe niște pietre așezate de-a curmezișul firului de apă, la distanță de un pas sau peste trunchiul vreunui copac prăvălit de-a curmezișul apei.

Drumul carelor străbătea, în general, văile principale, între care: Valea Satului, Valea Caselor, Valea Cetății, Valea Babelor – ca vetre de formare a comunității ș.a. Cărările se înfiripau, întotdeauna, pe partea însorită a dealurilor, pe „fețele” lor, pe partea sudică, căci aici, fiind expuse o bună parte din zi razelor soarelui, acestea (cărările) se zbiceau mai repede, erau mai primăvăratice; iarna zăpada se topea mai ușor, așa încât deveneau practicabile mai mult timp.

Odată cu domniile împăraților Maria Tereza (1740-1780) și Iosif al II-lea (1780-1790), fiul său, Imperiul Austriac, din rațiuni de colectare mai bună a dărilor, a declanșat un amplu proces de sistematizare, inclusiv rurală¹. În Maramureș „drumurile de cară” au fost semnificativ îmbunătățite și, totodată, reproiectate, iar acestea vor deveni, cu timpul, așa-numitele „drumuri ale țării”, adică așa-numitele „drumuri vechi”, de astăzi, amenajate de către „Împărăție”.

Din această perioadă a secolului al XVIII-lea, legănată mult în legende populare, inclusiv la noi, aici în Maramureș, datează și una referitoare la faptul că noile drumuri trasate și amenajate, după principiul roman, exclusiv pe partea sudică a dealurilor; au adus un serios deranj istoric deținătorilor locurilor, fiindcă uneori tăiau de-a curmezișul anumite proprietăți, după cum indicau măsurătorile inginerilor și topografilor austrieci. Mai mult decât atât, această perioadă se caracterizează și prin introducerea în zonă a pomilor fructiferi, plantați de-a lungul noilor artere de comunicație, în ideea că localnicii se vor bucura și vor aprecia respectivul gest de mărinimie, îngrijindu-i ca pe un dar, ca pe un bonus de civilizație. Numai că instinctul local de proprietate al multora a lucrat în alt sens, iar țărani s-au dedat la acțiuni compromițătoare; anume, dacă vedeau că aceștia s-au prins, au început să-i smulgă, să pună sare și apă fierbinte, doar-dar nu s-ar prinde! Văzând cum le-a fost întâmpinată oferta, cu câtă recunoștință (!), administrația a decis ca, începând cu anul următor, proprietarul pe suprafața căruia vor fi găsiți uscați cei mai mulți pomi fructiferi să fie spânzurat, câte unul în fiecare sat. După acest demers de coerciție civilizațională statală, țărani s-au îngrijit de pomi „ca de ochii din cap”, pentru ca nu cumva vreun pizmaș să-i distrugă, iar el să sfârșească în ștreangul Împărăției.

¹ Godea, Ioan, *Arhitectura românească în epoca modernă 1700-1900*, Editura Primus, Oradea, 2012, pp. 9-19.

După cum se știe, aceste spânzurători se ridicau, de cele mai multe ori, la răspântiile de drumuri și, de aceea, se spune că erau bântuite de stihiiile Necuratului. În drumul țării, de asemenea, se aruncau tot de felul de vrăji, „de pe oameni”, tot pe oameni. Tot în drumul țării se arunca gunoiul din casă, în fiecare dimineață când, parcă, într-un ritual anume, țărâna găzdoie ieșea, „de țâfrășag”, cu lopata cu gunoi, să-l arunce peste gard sau în vreo groapă din drum. Tot în drum se arunca leșia de sub zolniță, adică acele zoaie care rezultau de la spălatul hainelor cu apă fierbinte (uncrop) și cenușă. Tot așa se practica și cu apa de podele (de dușumea), rezultată în urma spălării acestora sau gozul strâns de prin ocol când, de sărbători, mai cu seamă, îi venea și lui rândul să fie măturat.

Răspântiile, așadar, crucile de drumuri erau bântuite, blestemate; tot aici se aruncau diferite vrăji, cum ar fi banii cu care s-au șters, în prealabil, negii sau alte bube rele, plăgile de pe corp, de pe mâini, mai cu seamă. De aceea, era bine ca din intersecție „să nu te puie păcatul (!)” să te apleci și să iei bani sau batiste legate, că nu puteai ști ce ai fi găsit acolo, ferecat; era, de asemenea, bine să te ferești să nu calci în vreo vrajă, ca să nu apuce „a se lega de tine”. Tot așa, de câte ori copilul pleca din casă, mama îl săruta, îl igieniza magic cu câte un sărut, cu câte un pic de scuipat, inclusiv de deochi, pentru a-l feri de tot răul, pentru că ieșind la drum pășea într-o altă lume, în afara locului considerat sacru, al casei, al căminului familial, protejat de duhul strămoșilor, de păzitorul casei, de îngerul păzitor, de icoane și de crucea Bobotezei ș.a.

Tot pe drumul țării plecau feciorii în cătane la împărat, veneau armatele cuceritoare ale tătarilor și/sau turcilor, precum și alți cotropitori sau migratori.

O remarcă aparte merită ciuhele, adică acele păpuși sau simboluri antropomorfe care se așezau „în poară” și se puneau atunci când se iniția, când apărea o nouă cărare care, în principal, ar fi periclitat recolta de fân a proprietarului, iar acesta apela la astfel de măsuri de propițiere. Ciuhele aparțin domeniului magiei negre și sunt parte a unui ritual sacru, cu siguranță străvechi; ele străjuiau locul și erau periculoase, amenințătoare, prin vrăjile și blestemele cu care erau investite.

O remarcă, desigur de context, trebuie făcută și în cazul porții de lemn de la drum sau a ieșirii la cărare. Astfel, la drumul mare sau la drumul țării, omul își ridica o poartă, la începuturi doar cu o singură intrare, numai pentru animale și care, iar toți ai casei, inclusiv musafirii, erau „îmbiați” a escalada un prilaz, mai mult sau mai puțin ingenios, din lespezi de piatră în trepte sau din lemn. La cărare, în spatele casei sau pe lateral, ocoalele sau proprietățile erau prevăzute cu tot felul de improvizații de acces de tipul vranițelor, usciorilor, leșelor, porțițelor sau, de cele mai multe ori, cu prilazuri.

Prilazul era privit și ca o redută de cucerit, mai ales pentru nevestele așa-zis „bune de îndemână” sau pentru fetele „mai emancipate”. Acestea, cărările erau legănate seară de seară, până în nopțile târzii, în șuieratul sau horile feciorilor, ale mândriorilor care transmiteau, prin intermediul acestora, mesaje amoroase mândruțelor care îi așteptau și care se lăsau sau nu ademenite, după principiul justificator că: „Boul mândru se deoache/ Om hireș pică-n păcate!”², apoi filosofând:

„Câci oi trece prilazu’
Mi-oi uita jurământu!”
sau
„Cucule cu trei glasuri
Du-te cântă în prilazuri
Unde-s fete cu doruri
Și neveste cu gânduri;
Unde-s fete celuite
Și neveste bănuite!”

Ulucitor, așadar, comunicarea se practica cu preponderență pe cărări, peste grădini sau livezi, iar de-a lungul unui traseu puteai avea parte de mai multe prilazuri, găuri prin gard sau prisacă, punți. Cărările erau aproape tainice, conspirative, unele pline de neprevăzut, pândite de tot felul de prilejuri rele, dosnice. Tot ele, însă, ofereau și posibilitatea unor întâlniri de taină, amoroase, în fapt de seară, la vreun loc numit, la vreun semn anume, cum am spus mai sus.

În pedagogia populară juvenilă, cărarea își face loc concomitent cu momentul în care copilul cucerește fragmentul de cărare de la casa lui, până la cea a vecinului, a prietenului – a primului său prieten,

² Pamfil Bilțiu, Maria Șerba, Maria Bilțiu, *Folclor de pe Valea Cosânului*, vol. I, Editura Eurotip, Baia Mare, 2012, p. 264.

în fapt, poate cea dintâi descindere a sa în „universul lumii mari”. Astfel că primul cântec învățat de mine a fost:

„Cărărușă prin pădure –
Merg fetele după mure,
Eu mă duc după nuiiele
Ca să mă-ntâlnesc cu ele!”

De ce să mă întâlnesc cu ele, cu fetele, am înțeles, evident, mult mai târziu! Dar versurile și melodia le-am învățat de atunci și le știu până astăzi.

Cărările ne însoțesc de la debutul vieții noastre pe fața pământului, ele sunt ridurile acestei fețe, iar unele cărări „dau” la raiul pământesc, fiind cele mai cântate și mai dezmiardate, în opoziție față de cutumele religioase:

„De aici până la Rai
Cărărușă-i toată scail
Iar de-aici până la mândra
Cărărușă-i ca oglinda!”

De asemenea, geografia Raiului este mult invocată, dar și ocolită de către omul din popor, tot prin intermediul cărărilor:

„Măi pretine eu și tu
Șohan n-om vede Raiul
Sie Raiu sănătos
Noi om mere pă din jos!
Sie Raiu cu plăcere
Noi tot pă din jos om mere!”

Capătul unei iubiri abia înfiripate devine uneori și capătul unei cărări a îndrăgostitului năpăstuit, abia înfruptat din dulceața acesteia:

„Săraci cărările mele
O crescut iarba pă ele!
C-o venit un prăpădit
Cărărușă mi-o-ngrădit
Și-o venit un blăstămat
Cărărușă mi-o ciuntat.
Tot cu spini și cu nuiiele
Supărarea mândrii mele!
D-apoi supărarea mea
Că nu pot mere la ea!”

Cărarea este prezentă și în inventarul paremiologic al pedagogiei populare; astfel, se spune că:

„Nu-i gard fără de prilaz
Nici om fără năcaz!”³

sau...

„Nu-i nuntă fără botez –
Cărare fără găte!”

și

„De moarte și de năcaz
Nu-i sări peste prilaz!”⁴

Cât timp se mai fac cărări, poteci, drumuri pe lângă ape, drumuri pe văi și cărări pe lângă aces-tea, cât timp se vor ridica prilazuri și se vor înălța ciuhe, înseamnă că nimic nu este pierdut, căci omul păstrează legătura cu pământul pe care îl calcă. Tot așa, după cum există un anotimp al plecărilor și un anotimp al sosirilor, o fericire a celor care pleacă într-o călătorie și o mare bucurie a întoarcerilor, atât pentru cel care vine, musafirul care este întâmpinat cu „Bine ați venit!”, cât și pentru cel care „ține” lo-cul și cărările, pentru cel căruia i se spune „Bine v-am găsit!”, mai există o speranță, iar speranța este singura combustie a viitorului.

³ *Ibidem*, p. 268.

⁴ *Ibidem*, p. 267.

Specialistul de marcă în minerit – ing. Mitică Vraciu la 85 de ani

Lazăr-Aurel PANTEA
Baia Mare

Este deosebit de plăcut a putea scrie despre un coleg și prieten la timpul prezent și nu la trecut, mai ales că amândoi suntem octogenari.

Mitică Vraciu, un nume cu o rezonanță aparte, născut în Focșani, oraș cu renume în istoria neamului românesc, m-a impresionat de îndată ce l-am cunoscut în anii studenției, omul de caracter, cald și prietenos, cu ținută și conduită ireproșabile. Din anul 1959, fiind repartizat inginer stagiar, el la mina Săsar – Baia Mare, sub poalele Gutâiului, eu la Baia Borșa, în creierul Munților Maramureșului, amândoi am devenit maramureșeni prin locul de muncă și, după câțiva ani, prin căsătorie cu fiice ale Maramureșului. De atunci și până la pensionare, și câțiva ani după, am fost pe baricadele mineritului prin Remin Baia Mare și unitățile sale din județele Maramureș, Satu Mare, Bistrița-Năsăud, Suceava și o perioadă și a metalurgiei neferoase din Maramureș, Sibiu și Alba.

Mitică Vraciu ne oferă pilda reconfortantă a omului, a inginerului minier, a cercetătorului științific, a conducătorului, dar și a aceluia *pater familias* în care harul vieții provoacă o continuă bucurie, pe care reușește să o transmit celor din jur.

Faptele Sale, profesionale sau obștești, prin natura funcțiilor avute, de mare răspundere, de director al Exploatarei Miniere Săsar, 20 de ani director cu dezvoltarea (investiții) și apoi director general interimar al Companiei Naționale „Remin” S.A. Baia Mare, sub diversele ei denumiri și structuri organizatorice, director al I.C.P.M.N. Baia Mare, iar după pensionare consilier-expert la Remin, au devenit o carte de suflet pe care o recitim.

Munca în mină, dezlegarea tainelor adâncurilor, oriunde în lume, necesită știință, resurse financiare, efort și risc profesional. Condițiile geologice și geografice ale Maramureșului au permis ca, din cele mai vechi timpuri, populația să-și asigure mijloacele de trai prin practicarea extragerii, prelucrării și valorificării minereurilor cantonate în subsolul său, fiind un județ cu o pondere însemnată în economia națională, în domeniul mineritului și al metalurgiei neferoase.

În decursul anilor, mineritul și metalurgia au avut și vor avea, în cazul revigorării activității miniero-metalurgice, un rol determinant în viața economico-socială a județelor arătate mai sus, din această parte a României. De Remin și, implicit, de specialistul cu atribuții de coordonare a activității de dezvoltare a fondurilor de investiții se leagă deschiderea, construcția și punerea în funcțiune de: mine, cariere, flotații, uzine și fabrici de prelucrare a minereurilor și concentratelor miniere, ateliere, blocuri de locuințe, cantine pentru pregătirea și servirea mesei, grupuri sociale, vestiare, băi, imobile ale unor unități de învățământ profesional, preuniversitar și superior în ramură, alimentarea cu energie electrică, apă potabilă și industrială și cu gaze naturale a unor orașe și sate, precum și construcția sau modernizarea unor drumuri județene, orașenești și comunale, de utilitate publică și industriale. Numărul obiectivelor de investiții realizate și puse în funcțiune în perioada când Mitică Vraciu a fost director cu dezvoltarea la unicul holding miniero-metalurgic din țară este deosebit de mare. Reamintesc doar câteva, cu valori mari:

- Minele Ghezuri, Penigher și Socea din județul Satu Mare, Făget din județul Bistrița-Năsăud, Colbu din Baia Borșa, Poiana Botizii din Băiuț, Maramureș, cât și carierele Lăpușna Galbena-Nistru pentru minereu aurifer, Răzoare-Târgu-Lăpuș pentru fier mangan, Călimani pentru rocă cu sulf și Dadu-Cârlibaba pentru mangan;
- Flotația Făget, Uzina de Săruri de mangan Iacobeni, Uzina de prelucrare de rocă cu sulf și autoclavizare pentru sulf tehnic cu puritate 99,8% din Călimani, Instalația de granulare, sortare minereu de fier-mangan Răzoare-Târgu-Lăpuș, o nouă secție (fabrică) de topire a concentratelor cuproase la Zlatna, județul Alba;
- Galeria Bulat, între mina Herja și Flotația Centrală, dotată cu transportor de minereu cu bandă de tracțiune pe cabluri; Tunelul rutier Șuior, lung de 4,5 km pentru transport auto al minereu-

lui, unic în mineritul din țară; Calea ferată industrială pentru transport minereu de la Tunel Căvnic – Șuitor – Baia Sprie la Flotația Centrală din Tăuții de Sus;

- Instalații de captare apă industrială la Baia Borșa, Băiuț, Rodna, Turț, I.M.M.N. Baia Mare;
- Blocuri de locuințe și cămine pentru nefamiliști în localitățile Turț, Ilba, Nistru, Baia Mare, Baia Sprie, Căvnic, Târgu-Lăpuș, Băiuț, Borșa, Baia Borșa, Iacobeni, Vatra Dornei, Gura Humorului, Ostra etc.

Delegația de specialiști din Maramureș, condusă de ing. **Mitică Vraciu**, la unități miniere și metalurgice din vestul și sud-vestul Poloniei, aprilie 1982.

De la stânga la dreapta, rândul 1: **Lazăr-Aurel Pantea**, **Mitică Vraciu**, directoarea Institutului de Cercetări Miniere Wrocław, **Ioan Catricicău**, **Desideriu Velker**, **Gheorghe Vasile**, **Constantin Gâlcă**; rândul 2. **Partenie Hărănguș**, **Anghel Mihaie**, **Ovidiu Craiciu**, **Octavian Țăbulac**.

Foto: Institutul de Cercetări Miniere din Wrocław

Fiind apropiat de oameni, un sufletist, preocupat de asigurarea unor condiții de consult și tratamente medicale pentru salariații din ramură, prin natura funcției a sprijinit atât dotarea cu aparatură medicală pentru dispensarele de pe lângă unitățile miniere și metalurgice, cât și a Spitalului Județean din Baia Mare, a Spitalului de Recuperare și Refacere a Capacității de muncă Borșa, a Spitalului T.B.C. din Baia Mare, a Policlinicilor I și II Baia Mare, cât și a Centrului de Cercetări Medicale din Șimleul Silvaniei, unde se tratau un număr mare de mineri din Maramureș.

În toate acțiunile întreprinse în funcțiile deținute a investit pasiune, dăruire și un spirit de inițiativă și sacrificiu de neegalat. Pentru realizarea obiectivelor de investiții și punerea în funcțiune de noi capacități de producție eram împreună în delegație cu săptămânile la Călimani în Bucovina, la Rodna în Bistrița-Năsăud, Baia Borșa și Băiuț din Maramureș. Cu toate acestea, și-a făcut timp pentru a sprijini și participa la jocurile renumitei echipe H.C. Minaur Baia Mare, aflată sub coordonarea antrenorului emerit prof. Lascăr Pană.

Noi, cei rămași dintre colegii săi, îi urăm multă sănătate și bucurii alături de cei dragi.

La mulți și fericiți ani!

Despre patriotism, cultură și istorie – demers cultural de omagiere a „Zilei Poliției Române”

Dr. Ioan GOGOTA

Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Cu prilejul „Zilei Poliției Române” (25 martie), la sediul Filialei „Pintea Viteazul” Maramureș a Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retrageră a avut loc o festivitate la care au participat circa 30 de membri, majoritatea fiind foști lucrători din toate structurile Ministerului Afacerilor Interne, aflați la pensie. Invitat de onoare a fost dr. Teodor Ardelean – directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare, care i-a înștiințat pe cei prezenți de înființarea, de către instituția pe care o conduce, a Filialei „Pintea Viteazul”, proiect la care și-a dat acordul conducerea Asociației, reprezentată de col. (r) Ioan Ceterchi – președinte; col. (rtg) Gheorghe Neag și col. (rtg) Iosif Coroiu – vicepreședinți; lt. col. (r) Liviu Aurel Pârjol – secretar; col. (r) Ioan Marchiș și poeta Carmena Felicia Băințan – membri.

Ca prim-pas al demersului inițiat, sediul filialei „Pintea Viteazul” a fost îmbogățit cu două importante cărți, dedicate Centenarului Marii Uniri: *Construind Unirea cea Mare* (8 volume, totalizând 8.000 de pagini), apărută la Editura Școala Ardeleană, sub egida Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, cu sprijinul financiar al Academiei Române și al Consiliului Județean Cluj, respectiv *100 de personalități maramureșene care au făcut istorie. 100 de ani de la Marea Unire*, lucrare elaborată sub egida Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” Baia Mare și a Centrului de Cercetare și Documentare Baia Mare al Academiei Române, în cadrul programului cultural „Maramureșul la Centenar” (coordonator dr. Teodor Ardelean), cu sprijinul Consiliului Județean Maramureș – fiecare dintre participanți primind câte un exemplar.

Moderator a fost colonelul Ioan Ceterchi – președintele asociației, care a expus în detaliu demersurile inițiate și concretizate prin înființarea filialei „Pintea Viteazul” sub tutela Bibliotecii

Județene „Petre Dulfu” Baia Mare. De asemenea, a amintit că acest spațiu va fi dotat, atât cu mobilier adecvat, cât și cu între 1.000 și 3.000 de volume din tot spectrul cultural de care dispune Biblioteca Județeană „Petre Dulfu” Baia Mare (beletristică, politică, istorie, publicații și reviste de specialitate etc.). Cu această ocazie va fi acordată o atenție deosebită și lecturilor pentru copii, întrucât majoritatea membrilor filialei sunt părinți, bunici sau desfășoară activități specifice cu copii. Totodată, în semn de recunoștință și de mulțumire pentru sprijinul acordat cauzei polițiștilor

rezerviști, președintele Ceterchi a propus acordarea unei legitimații de membru de onoare al Asociației Naționale a Cadrelor Militare în Rezervă și în Retrageră, Filiala „Pintea Viteazul” Maramureș, directorului dr. Teodor Ardelean, ca semn al cinstitii personalităților marcante care și-au dedicat munca și priceperea în derularea și desfășurarea cu succes a activităților specifice asociației în plan local.

Fiind invitat să-și expună punctul de vedere referitor la acest aspect, dr. Teodor Ardelean le-a mulțumit celor prezenți pentru cinstea și bucuria de a fi membru de onoare al acestei asociații care poartă numele legendarului Pintea Viteazul, context în care a susținut un discurs cu o puternică rezonanță patriotică în care a exprimat o viziune apreciată de auditoriu, referitor la rolul și importanța

asociațiilor profesionale în vremurile de criză – cum este cea sanitară de acum –, când oamenii se înstrăinează unii de alții și de ei înșiși, iar societatea este dominată de fenomene negative. Trebuie să luptăm cu arme culturale pentru a readuce valorile pe făgașul normal, a continuat vorbitorul.

Referindu-se la viața polițiștilor, dr. Teodor Ardelean a conchis că aceștia sunt personal strategic, iar veteranii din asociația „Pintea Viteazul” au făcut mult mai mult decât omologii lor din alte județe. Aici, în cadrul asociației, este promovată cu pasiune istoria, în contextul în care există încercări de a scoate din planurile-cadru de învățământ această disciplină școlară, vitregită, de altfel, prin cel mai mic număr de ore alocat ei în Uniunea Europeană.

În scopul susținerii demersurilor inițiate cu regularitate la sediul filialei, aici va fi inaugurat un punct de carte care va regrupa membrii asociației, spațiul fiind unul generos, constituind un punct de lucru viabil și deosebit de util pentru munca de cercetare. În legătură cu calitatea de polițist, vorbitorul a mai enunțat că mulți dintre aceștia au fost martiri de-a lungul vremurilor, cu referire la cartea colonelului Florin Șinca, *Martirii Poliției Române. Distrugerea poliției sub regimul comunist* (445 p.), și la alții care au reflectat, mai mult sau mai puțin, în cărțile lor trăiri și realizări specifice vieții de polițist, precum Halarambie Zincă, Ioan Anghel, Dragomir Horognea etc.

La finalul festivităților au mai luat cuvântul col. (r) Ioan Bota – președintele filialei maramureșene a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” și col. (r) Ioan Marchiș, care a prezentat referatul *Drumul de la milițian la polițist*.

De asemenea, col. (r) Rusu Georgel și col. (rtg) Gheorghe Neag au vorbit despre „sufletul polițistului în acțiunile întreprinse”, respectiv „neliniștile pricinuite de diminuarea rolului și locului polițistului în societate”.

Dintre personalitățile civile invitate au vorbit Nicolae Goja – redactor la cotidianul local *Grainul Maramureșului*, poeta Carmena Felicia Băințan – președinta Ligii Scriitorilor filiala Maramureș, artistul plastic Maria Berciu și întreprinzătorul Nistor Lihet, care au gratulat personalitatea marcantă a directorului bibliotecii județene maramureșene pentru implicarea activă în finalizarea tuturor scopurilor pe care le-a îndeplinit până în prezent, iar despre profesia de polițist s-a afirmat că poate fi efectuată cu succes numai de acele persoane care dispun de calități fizice, psihice și morale adecvate cerințelor fișei postului.

S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului *Pentru socialism*)

Lavinia ARDELEAN
Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”

Vineri 5 februarie 1971 – 100 de ani de la nașterea scriitorului Gheorghe Brăescu

Gheorghe Brăescu se încadrează între puținii scriitori români care au debutat târziu, la o vârstă când alții își încheie activitatea creatoare. Fără ucenicie, el se va manifesta, totuși, de la primele schițe, ca un scriitor matur, cu un stil format, producând o entuziastă surpriză între iubitorii de literatură.

Născut la Iași, la 30 ianuarie 1871, va fi crescut de rude, puțin generoase și, lipsit de căldura părintească, își va deschide sufletul spre „nespălații” cu care va colinda mahalalele și pe care îi va evoca în amintirile sale cu nostalgie.

Inteligent și dotat, dar inadaptabil oricărui regim de restrângere, viitorul scriitor, după ce trece prin câteva școli, se va înrola într-o legiune străină, în Franța, dar, după 2 ani infernali, se va întoarce în patrie, dedicându-se carierei militare. Pe frontul din Transilvania va fi grav rănit, amputându-i-se brațul drept, ceea ce nu-l va împiedica, mai târziu, în timpul petrecut în lagărele de prizonieri din Germania, să scrie schițe umoristice, din considerente umanitariste, în momente de gravă depresiune sufletească pentru cei aflați în captivitate.

Revenit în țară în 1918, va debuta cu *Vine doamna și domnul general*, după care vor urma alte volume de schițe (*Maiorul Boțan*, *Cum sunt ei*, *Doi vulpoi*, *Schițe umoristice*, *Un scos din pepeni* etc.), câteva romane (*Moș Belea*, *Conașii*, *Primii și ultimii pași*, *Margot*), o piesă de teatru și un volum de amintiri. [...]

Marti 9 februarie 1971 – Referendumul național elvețian a acordat drept de vot femeilor

Femeile din Confederația elvețiană au primit drept de vot, în urma unui referendum național consacrat acestei probleme. Un număr de 621.403 alegători au răspuns „da”, iar 323.596 s-au opus propunerii de revizuire a Constituției în sensul includerii prevederii că „elvețienii și elvețiențele au aceleași drepturi și aceleași datorii în ceea ce privește alegerile federale”. Un număr de 15 cantoane și un semi-canton au aprobat proiectul de modificare a Constituției, în timp ce 6 cantoane și un semi-canton, în majoritate de limbă germană, s-au opus. Astfel, a fost întrunită majoritatea necesară modificărilor constituționale. Trebuie notat faptul că un referendum similar, desfășurat în anul 1961, s-a soldat cu o victorie a celor ce se opuneau votului feminin. [...]

Duminică 21 februarie 1971 – Inaugurarea Casei de Cultură a Sindicatelor din Baia Mare

Ieri după amiază, la Baia Mare, a avut loc festivitatea de inaugurare a noii Case de Cultură a Sindicatelor, somptuos edificiu integrat armonios în peisajul arhitectural al orașului de pe malurile Săsarului. Acordurile muzicii de fanfară, animația oamenilor, un neverosimil soare primăvăratice anticipau o atmosferă sărbătorească.

Sunete prelungi de trompete vestesc începerea solemnității. În prezența numeroșilor băimăreni veniți să participe la importantul eveniment cultural al orașului în care trăiesc și muncesc, tovarășul Alexandru Crișan, președintele Consiliului Județean Maramureș al U.G.S.R., deschide solemnitatea inaugurării. [...]

Urmează momentul solemn al festivității. Tovarășul Constantin Herescu, secretar al Consiliului Central al U.G.S.R., taie panglica inaugurală. Se vizitează apoi sălile interioare, ale căror aspect și dotare pun la dispoziția cetățenilor orașului un excelent cadru de petrecere instructivă și recreativă a timpului liber. [...]

Duminică 28 februarie 1971 – Cunoscutul actor Fernandel a încetat din viață

A încetat din viață, la Paris, la vârsta de 68 de ani, după o grea și îndelungată suferință, cunoscutul actor Fernandel, pe adevăratul său nume, Fernand Contandin.

Născut la Marsilia, la 8 mai 1903, Fernandel și-a început cariera artistică în anul 1928 la Teatrul de Revistă „Bobino”. [...] În cariera sa artistică Fernandel a jucat în peste 140 de filme. A fost, de asemenea, un bun interpret de revistă și operetă.

Fernandel este posesorul unor importante premii naționale și internaționale, între care Premiul Oscar pentru popularitate, Premiul „Courteline” și Premiul Academiei discului liric.

Joi 4 martie 1971 – 150 de ani de la moartea lui Petru Maior

Zilele acestea se împlinesc 150 de ani de la stingerea din viață a lui Petru Maior, cărturar de seamă, strălucit reprezentant al Școlii Ardelene. Personalitatea omului, dar mai ales a cărturarului, a istoricului deschizător de drumuri în cultura românească n-a fost alterată de patina timpului; din contră, a dinamizat generațiile următoare prin râvna și strădania depuse în căutarea adevărului. [...]

Petru Maior a continuat crezul istoric al lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, completându-l mai ales sub raportul judecăților de valoare, fiindcă ceea ce Șincai reușește prin documente savante, greoaie, Maior surprinde cu limpezime și claritate în câteva trăsături de condei.

Ca formație spirituală Maior a fost un gânditor iluminist, militând pentru cultură și înțelegere între oameni, indiferent de neam: „Potrivit cu înțelepciune este ca toți oamenii, neluându-se în seamă întâmplătoria lor numire, să se iubească unul pe altul ca frații și o națiune să alerge cu ajutorul alteia spre înaintarea culturii, de la care depinde fericirea pe pământ...”. [...]

Sâmbătă 27 martie 1971 – Vaccin împotriva hepatitei

O echipă de cercetători americani sub conducerea profesorului Saul Krugman, șeful serviciului pediatrie al Centrului medical al Universității din New York, a realizat cu succes un ser care poate imuniza ființele umane împotriva formei celei mai grave de hepatită – aceea care se transmite, în principal, pe cale bucală. Procedul de obținere a serului este foarte simplu: se fierbe timp de un minut în apă distilată virusul MS-2 al hepatitei. Două injecții din acest ser făcute unor copii expuși contagiunii cu hepatita i-au imunizat complet.

Anunțând reușita experiențelor, dr. Krugman a subliniat că cercetările sunt departe de a fi terminate și că fabricarea în masă a vaccinului probabil nu va putea fi posibilă decât peste câțiva ani. „Noi nu avem încă un vaccin eficient, a precizat el, dar poarta este deschisă punerii sale la punct”.

Joi 1 aprilie 1971 – Radu Popa – Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea

Constituind prima monografie din literatura domeniului dedicată unui ținut din epoca de cristalizare a statelor medievale românești, lucrarea de față are la bază studiul a peste o sută de așezări mara-

mureșene atestate documentar, urmărite sub triplul aspect, al identificării, localizării și precizării apartenenței lor patrimoniale, prilej cu care sunt stabilite și toate familiile de feudali din această parte a țării.

Date referitoare la agricultură, creșterea animalelor, ocnele de sare, precum și celelalte ramuri ale economiei maramureșene fac obiectul unui capitol separat al cărții. Țara Maramureșului este urmărită în dinamica evoluției sale de-a lungul veacului al XIV-lea în capitole privind obștile sătești, procesul aservirii acestora, diferitele categorii de cneji și cnezate, transformarea feudalității prestatale într-o nobilime statală, precum și conflictele determinate de această evoluție.

De voievodatul maramureșean, de originea, trăsăturile, evoluția și transformarea sa în comitat regal în acest veac, autorul se ocupă într-un capitol întreg. Dintre problemele privind cultura maramureșeană o pondere mare o au cele legate de biserică și arhitectura laică (cetăți, reședințe fortificate).

Ultimul capitol este consacrat istoriei politice, în care se analizează pe larg problemele și semnificațiile „descălecării” Moldovei, precum și de organismul administrativ-politic realizat de Dragoșesții maramureșeni în nord-vestul Transilvaniei la sfârșitul secolului al XIV-lea. [...]

Duminică 18 aprilie 1971 – Expediția transafricană a țării noastre încheiată cu succes

Dup 15.000 de km străbătuți de la Dakar la Mombasa, prin inima continentului negru, temerarii exploratori români s-au înapoiat în țară.

La bordul unor mașini de fabricație românească, membrii expediției au îndeplinit cu succes un amplu program de cercetări biologice și de testări tehnice. Întregul echipament, precum și vehiculele ARO și T.V. preparate pentru expediție au înfruntat călduri toride, umezeală ecuatorială și toate vicisitudinile climei din acest continent. Sute de kilometri au fost străbătuți prin locuri de mulți ani neumblate, prin savană, peste râuri în zone mlăștinoase sau prin nisipuri mișcătoare.

Referindu-se la această expediție, conducătorul grupului de exploratori români, profesor Nicolae Botnariuc, a arătat, între altele: Expediția noastră științifică reprezintă o realizare importantă. Ea și-a atins scopurile propuse. A fost colectat un bogat material biologic din diferite zone climatice, formații vegetale din marile lacuri (Ciad, Albert, Kiwi, Victoria). A fost studiat comportamentul mașinilor și a diverselor produse industriale românești în condițiile specifice de climă tropicală și ecuatorială, care au dovedit calități remarcabile și, în unele cazuri, speciale. [...]

Vineri 23 aprilie 1971 – Rafinament și spiritualitate – 100 de ani de la nașterea pictorului Theodor Pallady

Murind în august 1956, la vreme de intrare în toamnă, Theodor Pallady străbătea pentru ultima

oară cumpăna vizuală dintre peisajul pregătit de extincție și universul coloristic ostenit, transpus în armoniile stinse, potolite din tablourile sale, de care la despărțire simțea, de fiecare dată, o cumplită depozitare, acum definitivă. Avea 85 de ani și împlinise în plastica românească, fără ostentație și zgomot, un stil, adică „un fel unic și personal de a se exprima, de a exprima”, cum singur definește termenul în *Jurnalul* său, modalitate specifică de confesare complementară prin cuvânt, căci desăvârșirea și-a urmat-o, cu consecvență de mare artist, în pictură.

La Theodor Pallady, omul și artistul au fuzionat atât de intransigent, încât adevărul vieții și artei sale argumentează exemplar cunoscuta cugetare a lui Buffon: „Stilul e omul”. [...]

Privești cu încântare meditativă tablourile sale reprezentând peisaje, interioare, naturi moarte, flori, nuduri, autoportrete. În ele „sufletul lui Pallady e – zice Lucian Blaga – o surdină pusă pe toate culorile lumii: pe toate le îmblânzește, dându-le adâncime, în toate face să vibreze o moale suferință”. [...]

Joi 29 aprilie 1971 – Premiul „Herder” acordat scriitorului Zaharia Stancu

Fundația vest-germană „Freiherr von Stein” a hotărât să acorde premiul „Herder” pe anul 1971 scriitorului Zaharia Stancu.

În fiecare an fundația acordă premiul în amintirea celebrului inițiator al mișcării preromantice „Sturm und Drang”, Gottfried von Herder, unor personalități de seamă ale vieții literare, în scopul promovării relațiilor culturale internaționale. Premiul „Herder” pe anul 1971 urmează să fie înmănat la 5 mai, la Viena, scriitorului român și altor 6 personalități marcante ale vieții culturale din Iugoslavia, Polonia, Cehoslovacia, Grecia, Ungaria și Bulgaria.

Marti 18 mai 1971 – În această săptămână la „Dacia” o grandioasă creație a cinematografiei românești – „Mihai Viteazul”

„Mihai Viteazul” este o reușită a filmului românesc. Un incontestabil succes. Un tulburător portret al unei voințe ferme. Al uneia dintre acele voințe prin care s-a împlinit destinul neamului românesc. Este portretul unui erou național. Care n-a cerut, n-a răvnit, n-a umblat după teritoriu străin. Care intra în luptă chiar dezavantajat, dar niciodată descurajat.

„Mihai Viteazul” este o izbândă a cinematografiei noastre, fiindcă scenaristul (Titus Popovici) și regizorul (Sergiu Nicolaescu) au evitat o privire tradițională asupra istoriei. Ei au privit istoria cu ochi contemporani, căutând sensuri, îndemnuri și pilde de stringentă actualitate. De la un capăt la altul, auto-rîi concentrează în film un destin exemplar, în care s-au recunoscut oamenii timpului și ne recunoaștem și noi, astăzi. Mitul lui Mihai ajunge la noi prin intermediul filmului ca o puternică pledoarie, a luptei pentru independență, unitate națională, egalitate socială sau a luptei pentru apărarea intereselor poporului. [...]

Filmul „Mihai Viteazul” constituie o monumentală creație a cinematografiei noastre și pentru imensa cantitate de efort ce a fost concentrat în el. De pe dealurile Amnașului până pe malurile Dunării s-au deplasat peste 360 de membri ai echipei de filmare (aproape un sfert din personalul studioului), în jur de 7.000 de militari ai forțelor noastre armate, 700 de cai, 200 de căruțe. Costumele de epocă însumează 1.000 de uniforme de soldați ai armatei germane, 1.500 pentru armata transilvăneană, 3.000 pentru soldații și ofițerii turci, 2.000 de costume ale armatei moldovene, 2.500 uniforme pentru armata valahă. [...]

Duminică 23 mai 1971 – 100 de ani de la nașterea lui G. Ibrăileanu – Lecția spiritului critic

[...] Publicist, critic și istoric literar, teoretician al artei, romancier, Ibrăileanu strălucește și el tocmai prin calitatea de „spiritus rector”, calitate care le presupune subsumat pe toate celelalte ale sale. Într-o vreme de eclectism și eterogenitate în gândire, actualitatea unei asemenea sublinieri apare de un efect creativ deosebit. Dar poate că niciodată nu e prea târziu ca fiecare epocă să-și creeze și afirme protagoniștii săi.

Format în climatul polemicii Maiorescu – Gherea, polarizatoarea dezbaterilor de ideologie literară în ultima jumătate a veacului trecut, Garabet Ibrăileanu se va defini, la început inegal, apoi tot mai unitar, în spațiul de interferență al acestor două tendințe, circumscriind o nouă și originală sinteză. Deși neelaborată într-un riguros sistem, gândirea literară a mentorului grupării de la revista *Viața românească* se constituie azi deductiv într-o concepție estetică suficient de solid și consecvent articulată, căci Ibrăileanu era înclinat mai mult să situeze problemele estetice decât să le dezvolte concret conținutul printr-o metodologie și terminologie sui-generis. [...]

Vineri 4 iunie 1971 – Prezențe maramureșene la Muzeul Satului din București

Așezat pe malul lacului Herăstrău din București, într-un cadru natural propice, Muzeul Satului reunește aproape 300 de construcții autentice de o mare valoare artistică și culturală, reprezentative pentru evoluția satului românesc din ultimele trei secole. [...]

Printre cele mai vechi complexe de locuințe aflate în muzeu și care atrag atenția vizitatorilor

Berbești (1775)

sunt gospodăriile din Berbești (1775), Ieud (1890) sau Dragomirești (secolul al XIX-lea).

Spre a pătrunde în ograda gospodăriei din Berbești, vizitatorul intră pe o poartă cu arcade, înflorate cu încrustături de o rară frumusețe. În afara casei de locuit curtea mai cuprinde: bucătăria de vară, grajdurile, cotețul de păsări. Casa este construită din bârne masive de stejar, are prispă și balustradă sculptată. Curtea este împrejmuită cu un gard, împletit artistic din nuiele, a cărui parte superioară este prevăzută cu coamă din șindrila.

Interiorul locuinței reține atenția prin materialele casnice lucrate cu o deosebită pricepere artistică. Se remarcă vatra și cuptorul cu horn din

talgere sprijinite pe un prag masiv dintr-un bloc de piatră sculptat. O țesătură decorativă de mare frumusețe împodobește peretele de deasupra patului. [...]

Sâmbătă 5 iunie 1971 – Personalitatea lui Nicolae Iorga – Împlinirea unui secol de la nașterea ilustrului savant

Centenarul nașterii lui Nicolae Iorga constituie un nimerit prilej de a ne aminti de savantul care și-a consacrat întreaga viață propășirii noastre culturale, realizând o operă de o inestimabilă valoare, care i-a asigurat un loc de frunte între personalitățile de talie mondială ale secolului XX.

Obârșia istoricului este Moldova, dar arborele genealogic se întinde până la 1750, când un Iorga Cupețul, zis Galeongiul, vine din Macedonia și se stabilește în Botoșani. După mamă făcea parte din familia Drăghici, care scria pe la 1857 *Istoria Moldovei pe ultimii 500 de ani*. Nicu Iorga, tatăl viitorului istoric, a fost un avocat cunoscut pe acele vremuri, iar mama sa, Zulnia Arghiropol, femeie frumoasă și instruită, a dat la iveală câteva traduceri din limba franceză.

Cel care avea să devină personalitatea cea mai marcantă a timpului său se naște la 5 iunie 1871. La vârsta de 5 ani rămâne orfan de tată, cu o situație materială precară, fiind obligat să accepte bunăvoînța rudelor, nu fără o notă de umilință, cum va constata cu amărăciune mai târziu.

Anii de școală și-i petrece la Botoșani și Iași, trăind peripeții din care nu a lipsit nici exmatricularea, deoarece elevul Iorga este o fire mândră și înzestrarea lui intelectuală excepțională, cunoștințele acumulate cu stăruință și pasiune făcând concurență neplăcută unora dintre profesorii săi. [...]

CUPRINS

EDITORIAL

Florian ROATIȘ / Învățămintul românesc: încotro?	3
--	---

DIALOGURI PROFESIONALE

Valentina ROTARU / Bibliotecile în perioada COVID-19	5
Diana FILIP / <i>Europeana.eu</i> – Biblioteca digitală europeană	7
Alina ILIEȘ / Cartea, mărgăritarul din suflet	10
Alina LEMNEAN, Elena ȘINIȚA / Filiala „Maramureș” – proiect de cultivare a limbii române prin lectură	12
Simona DUMUȚA / Din patrimoniul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” (6)	14
Laura ZAH / Covorul povestitor, bucuria copiilor: două noi covoare povestitoare la Secția pentru copii	17
Amalia TALPOȘ / Cărți despre... cărți la Secția pentru copii	19

PAGINI CULTURALE

Gabriela NEDELCEA-PĂSĂRIN / Tudor Nedelcea – un cărturar cu vocația universalității	21
Tudor NEDELCEA / Viorel Dinescu în <i>O sută și una de poezii</i>	24
Antoaneta TURDA / Corespondența lui Marin Sorescu	27
Paula ROMAN / Personalități feminine care au marcat istoria lumii: Florica Maria Sas și Regina Elisabeta a României	29
Ofelia MARIAN / Miguel de Cervantes și minunatele sale născociri	31
Monica D. CÂNDEA / Ipostaze ale diarismului românesc	33
Izabella BEJAN-KRIZSANOSZKI / Evocări	36
Daliana BONAȚ / Întoarcerea acasă a vrăjitorului de sunete Iosif Herțea	38

TEODOR ARDELEAN LA 70 DE ANI

Emil BURZO / Gânduri la o aniversare	40
Ioan-Aurel POP / Schiță de portret în acvaforte	41
Catinca AGACHE / Teodor Ardelean și vocația de constructor	42
Ștefan VIȘOVAN / Teodor Ardelean – model de personalitate complexă	45

COMEMORĂRI

Tudor NEDELCEA / Centenarul nașterii lui Bartolomeu Valeriu Anania	47
Macarie MOTOGNA / Arhiepiscopul Justinian, Părintele spiritual și înnoitorul Rohiei	49
Ștefan VIȘOVAN / Petre Dulfu – 165 de ani de la naștere	57
Csilla TEMIAN / Németh László – maestru și inovator al dramei istorice	59
Ancuța GRIGORESCU / <i>Magni nominis umbra</i> : Nicolae Iorga (1871-1940)	61
Mircea POPA / La Rohia cu N. Steinhardt	63

IN MEMORIAM

Tudor NEDELCEA / A mai căzut o instituție: Nicolae Dabija	68
---	----

PHILOSOPHIA PERENNIS

Aurel M. CAZACU / Gramatica retoricii clasice: concepte, categorii, canoane, relații	71
Mihai BOTEZ / Nevăzuți, necunoscuți	75

ISTORIE

Doru SICOE / Războiul rece româno-maghiar – relațiile din perioada comunistă	78
Ștefan GRIGORESCU / Tragedia națională de la Costești – Argeș (1930)	86

RELIGIE

Vlad I. BONDRE / Responsabilitatea Bisericii față de noua generație. Educația religioasă – valoare și adevăr	89
Vasile V. FILIP / Dimensiunea religioasă a creației lui Ion Agârbiceanu	96
Ioan Daniel TOADER / O epistolă paulină și semnificațiile ei	100

RECENZII

Florian ROATIȘ / Teodor Ardelean și elogiul cărții	103
Tit DAMIAN / Radu Voinescu, <i>Libertatea criticii</i>	106
Zenovie CÂRLUGEA / Un împătimit polihistor, poligraf, eminescolog: Tudor Nedelcea, <i>Printre cărți și oameni</i>	112
Icu CRĂCIUN / Jurnalul unui intelectual	115
Raul CZOMPA / Grigore Spermezan: <i>Introducere în gândirea unor mari filosofi</i>	117
Liana POP / Lansare de carte, „adăstare sufletească” și întoarcere în timp printre ruinele Castelului lui Árkád Pásztory din Boinești	120
Diana FILIP / <i>Soră lume</i>	122
Ștefan-Adrian BĂRBULESCU / <i>Robin Williams</i>	124

DICȚIONARUL LOCALITĂȚILOR

Liana POP / Stațiunea balneoclimaterică Ocna-Șugatag cu satele aparținătoare Breb, Hoteni și Sat-Șugatag	127
---	-----

VARIA

Mihai COTEA / Baia Mare, pași pe urmele istoriei. O viziune istorică a potențialului turistic urban	139
Ilie TUDOREL / Templul rupestru de la Șinca Veche	145
Ilie GHERHEȘ / Alfabetul veșniciei – cărările Maramureșului	153
Lazăr-Aurel PANTEA / Specialistul de marcă în minerit – ing. Mitică Vraciu la 85 de ani	156
Ioan GOGOTA / Despre patriotism, cultură și istorie – demers cultural de omagiere a „Zilei Poliției Române”	158
Lavinia ARDELEAN / S-a întâmplat acum 50 de ani (Extrase din articole ale ziarului <i>Pentru socialism</i>)	160